اؤتن گونلریم

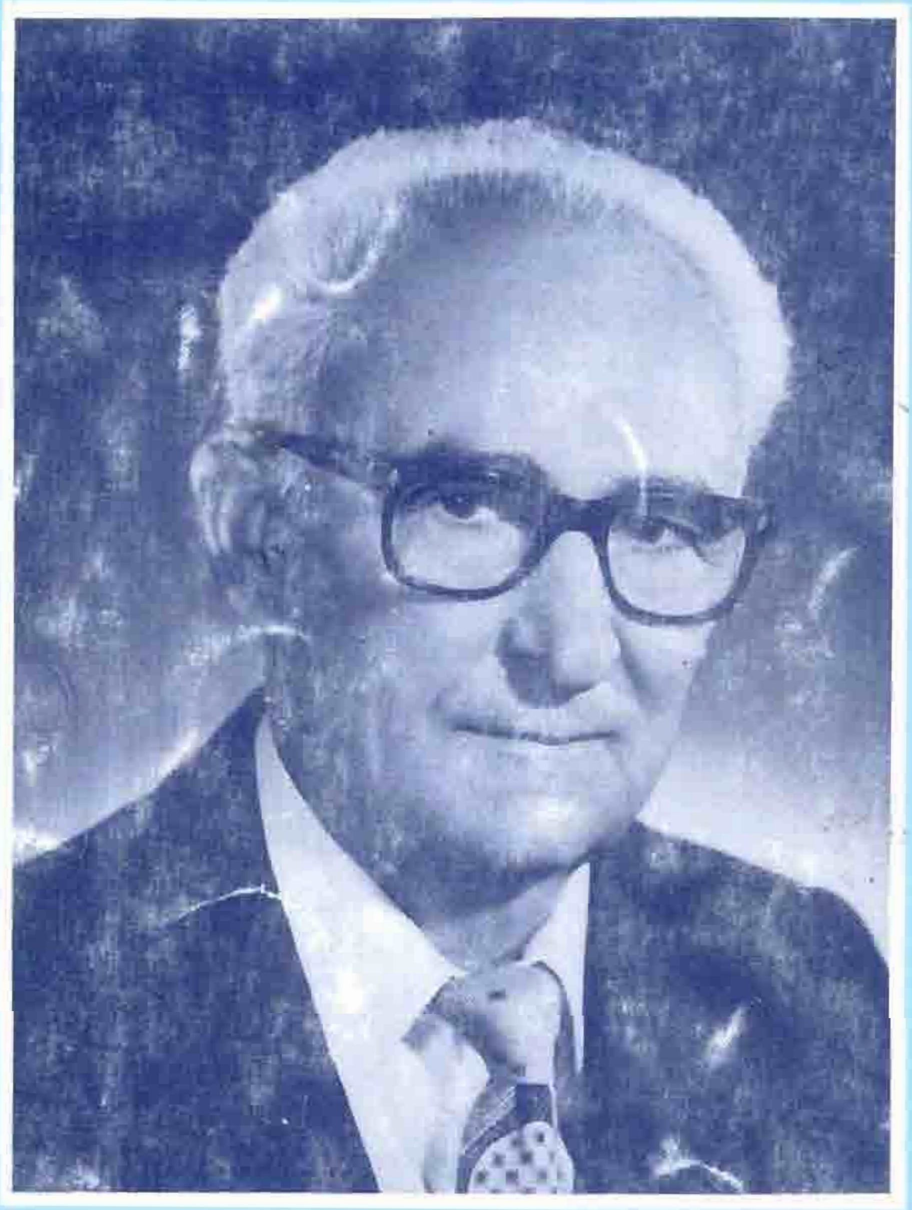

گنجعلی صباحی

اؤتن گونلریم

گنجعلی صباحی

استاد صباحی

۷۵

ایللیکده

(اۆتن گونلریم حقینده بیرنئچه سؤز)

(اقای صباحی به خطاباً)

عزیز و سئویملی دوستوم گنجعلی! من سنین «اۆتن گونلریم» آدلی اثرینی اوخودوم، و بو اثری اوخوماغیم منده عجیب حالتلر یاراتدی. خیاله دالدیم، تاریخ گؤزلریمین قاباغیندا جانلاندی و داش دیللی - عصرلره چکیب منی آپاردی. فیکره گئتدیم، انسان طالعی منی دوشوندوردو. قانلی ساواشماللار، دؤیوشمه‌لر، شه‌هرلرین اوْد توتوب یانماسی، انسان کلله‌لریندن مناره‌لر یارانماسی، جوانلارین، اوشاقلارین، قادینلارین قوجاکیشی‌لرین «آدام یاندیران» کوره لرده یانیب کول اولماسی، هامیسی، هامیسی منیم قاباغیمدا صف - چکیب اؤزلرینی بیرداها منه گؤستردیلر. گؤردوم لاپ قدیم زامانلاردان باشلایاراق، قولدارلیق، کوله‌لیک، خانخانلیق، دره بگلیک، سرمایه‌دارلیق، و حتی بیزیم «انسان حقوقو» دؤورونه‌دک مظلوم انسانلار ازیلیب، آیاقلار آلتیندا تاپدالانیر کوره‌لرده یانیر، کول اولور، زیندانلارا باسیلیر، دار آغاجلاریندان آسیلیر...

اونلاری هر زامان بیر فیریلداقلا بیر - بیرلرینین جانینا سالیرلار، ناموس نامینه، وطن نامینه، عرق نامینه و... دونیادا سئل کیمی قان آخیدیرلار. آنجاق هله‌ده، هئچ بیر یئرده، هئچ بیر اؤلکه‌ده انسان اوغلو اؤز - طالعی‌نین ییه‌سی اولماییب، حتی سن او زامان گنجلیگی‌نی کئچیرتدیگین اؤلکه‌ده گؤرورسن کی، بیرساتقین و خائنین تشبثو ایله، مینلرله جاوان، قوجا، گلین، قیز، اوشاق و قادین دوستاغا آلینیر، سورگونه یوللانیلیر، اؤلوم جزاسینا محکوم اولور. عدالت پرده دالیندا ساخلانیلیر، نییه؟

بعضاً بؤیوک هندوستان شاعیری «رابیندرانات تاگور» دان اوخودوغوم بیر سؤز یادیما دوشور: «اگر بو دونیادا بیرنئچه نفر تانیدیغیمیز صلح سئوه‌ر، انسانپرور آداملار اولماسایدی، بشریتین گله‌جه گینه بدبین اولاردیق».

عزیز صباحی! سنین بو اثرین آچیق - آچیغینا گؤسته‌ریرکی، هله انسان اوغلو دارداDیر، اونون آیاقلارینا بوخوو وورولوب، اللری زنجیرلرله باغلانمیشدیر. سعادت پریسی هله هئچ یئرده، هئچ بیر اؤلکه‌ده، قانادلارینی بو مظلوم انسانین اوستونه سارماییب‌دیر.

دونیادا هر گون اؤلوم اؤز ایگرنج دیشلریله بشریتی هده‌له‌ییر، هر یئره باخیرسان اؤلوم‌دور، قان دیر. آتوم بومباسی دونیا خلقلرینین باشی اوستونده پورولمادان جولاندادیر. هریئتن صلحدن، انسانپرور لیکدن دم وورور، آنجاق بونلار هامیسی یالان فیریلداق و آلدانیشدیر. سنین اثرین ۱۹۱٤ - نجی میلادی دن تقریباً

باشلاییر، بیرینجی دونیا محاربه‌سی، زاواللی خلقیمیزین تاپدانماسی، دیدیلمه‌سی، ازیلمه‌سی، المی، کدری آدامین قلبینی سیخیر، اوره‌گینی یاندیریر.

اوطرفده (اوتایدا) انقلابین باشلانماسی بعضی دگیشیکلیک‌لر عمله گتیرسه‌ده آنجاق عدالتسیزلیگی، زوراکیلیغی، استبدادی، بوتون‌لیگله آرادان آپارا بیلمیر. سن و سنین اهل - عیالین سککیز ایل آغیر شرایطده کنچیردیگی دؤزولمز گونلر بونا جانلی‌بیر شاهیددیر. بو اثر یالنیز سنین و یا عائله‌نین سرگذشتی دگیل،عینی‌زاماندا، زاواللی آذربایجان خلقی‌نین قارا طالعی‌نی، بوتون ایران خلقلرینین سوردوبو آغیر حیات شرایطینی، وهابئله اوتایدا اولان عدالت‌سیزلیگی ضدیت‌لری، چاتیشمازلیقلاری جانلی بیر صورتده گؤسته‌ریر. بیز بو اثرده مینلرله صحیفه‌دن عبارت اولان دونیا تاریخی‌نین قالین کتابیندان بیرنئچه صحیفه‌سیله تانیش اولوروق. بو اثر ۱۹۱٤ - میلادی دن باشلاییر و ۱۹۷۸ - میلادی (۱۳۵۷ - هجری شمسی) عظمتلی اسلامی انقلابین آلاولانان گونلرینه و شاهلیق رژیمی‌نین دئوریلمه‌سینه‌ده‌ک بعضی عمومی مسئله‌لره ساتاشیر، گؤزل، آخیجی و واوره‌گه یاتان بیر دیل ایله بو ایل‌لر عرضینده تؤره‌نن حادثه‌لرله، عدالتسیزلیک، و کدرلرله اوخوجونو تانیش ائدیر. بونا گؤره، منیم ظنیمجه بو اثری «اؤتن گونلر» آدلاندیریب، اونا عمومیت ونرمک لازم‌دیر. حقیقتده ده، بو اثر بئله‌بیر کاراکتئر داشیییر.

عزیز صباحی! «اؤتن گونلریم» سیزین باشقا اثرلرینیز کیمی، گؤزل، تأثیر ائدیجی درین و واقعیتلرله دولو بیر اثردیر. اونون دیلی چوخ ساده، اوره‌گه یاتان، آخیجی و شیرین دیر. بو اثرین اوخوماسی منده بیر طوفان یاراتدی. سیزین اوچون جان ساغلیغی آرزولاییرام.

عزیز - محسنی
۱۳۶۲/۹/۲ - تهران

باشلانغیج

مرحوم استاد گنجعلی صباحی نین حیات و ادبی فعالیتینه قیسا بیر باخیش

خلقی‌میزین قدرتلی و سئویملی یازیچیسی و بؤیوک ادبیات شناسی استاد گنجعلی صباحی شهریور آیی‌نین اون بئشینده ابدی اولاراق حیاته گؤزیومدو. صباحی ۱۲۸۵ - نجی ایلده مرند یاخینلیغیندا «قانلی داغ» اتگینده یئرلشمیش «میاپ» کندینده دونیایه گؤزونو آچمیشدی. اونون آتاسی، بوتون زواللی ایرانلیلار کیمی بیر پارچا چؤره‌ک تاپماق اوچون اوتایا «روسیه‌یه - شمالی آذربایجانا» یولادوشموش و صباحی، اوخوجولاریمیزا تقدیم ائدیلن حاضیرکی «اؤتن گونلریم آدلی» کتابیندا یازدیغینا گؤره یئددی یاشیندا ایکن آناسی ایله بیرلیکده شمالی آذربایجانا گئتمیشدیر. صباحی عمرونون تقریباً یاریسینی اوتایدا کئچیریر، اورادا تحصیل آلیر، اورتا مکتبی «گنجه» شهرینده بیتیریب دانشگاها داخل اولموش و ۱۹۳۲ - نجی ایلده باکی‌دا دیل و ادبیات دانشکده‌سینی قورتارمیش، اورتا مکتب مدیری و استادی صفتیله چالیشمیشدیر. او، «شخصیته ستایش» دورونون قارا و دؤزولمز گونلرینده یالنیز بوتایلی - ایرانلی اولدوغونا گؤره سککیز ایلدن آرتیق اؤزو و عائله‌سیله زیندانلاردا و سیبریه سورگون لرینده چوخ دؤزولمز و جان - سیخیجی بیر وضعیت کئچیریر. صباحی همین بو اؤتن « گونلریم» آدلی اثرینده، اؤز کدرلی و اوره‌ک - یاندیریجی حیاتینی و اورادا حکوم سوره‌ن آغیر شرایطی، آتاسی‌نین و اوغلونون الدن وئرمه‌سینی دردلی نیسگیل‌لی بیر صورتده تصویر ائدیر.

صباحی ۱۳۲٤ - نجی گونش ایلینده وطنه قاییداندان صونرا، محمدرضا خانین قان پوسگوره‌ن یاراتدیغی بوغونتو و سیخینتی شرایطینده، ایل‌لر ایله «مهاجر» آدیله زیندانلاردا و سورگونلرده عؤمور کئچیریر، آنجاق اونون محکم اراده‌سی هئچ زامان سارسیلماییر. او بوتون بوچتین لیک‌لرین: ایش سیزلیک، احتیاج، تحقیر، آغیر و دؤزلمز معیشت شرایطی قارشیسیندا دایانیر و اؤز مقدس وظیفه‌سنی دوغما وطنینه ادا ائتمکده بیر آن بئله شبهه ائتمیر.

مرحوم استاد صباحی‌نین مختلف ادبی، اجتماعی، تنقید و ادبیات شناسلیغادایر اثرلری، وارلیق، گونش، فروغ آزادی، آذربایجان و باشقا آنادیلمیزده چیخان نشریه‌لردن علاوه، اوچ جلد کتاب شکلینده چاپ اولموش دورکی، بونلار عبارت دیرلر: ۱ - «حیات فاجعه لریندن حکایه‌لر» «قارتال» و شعریمیز زمانلا آددملاییر «تنقید و ادبیات شناسلیغا دایر سئچیلمیش اثرلر. بو اوچ جلددن باشقا بو حاضیرکی «اؤتن گونلریم» آدلی اثردیرکی اوخوجولاریمیزا تقدیم اولور.

صباحی بوتون اثرلرینده شاه دؤورینده مظلوم انسانلارین ازیلیب ایاق آلتدا تاپدالانماسینی، ظالم‌لرین تؤره‌تدیگی قانلی حیات فاجعه‌لرینی، خلقی میزین یاشادیغی محیطین آرزو و اومیدلرینی، غم و کدرلرینی بؤیوک بیر رسام کیمی قلمه آلیر و بونلاری بیر تابلو کیمی اوخوجولارین گؤزلری‌نین اؤنونده جانلاندیریر.

«حیات فاجعه لریندن» آدلی اثرده جمعاً دوردحکایه درج اولونموشدور. حیات فاجعه‌لریندن حکایه‌سی کتابین بیرینجی داستانی دیرو ٦۲ صحیفه‌دن عبارت دیر، صباحی بو حکایه‌ده اؤزقدرتلی قلمی ایله

«مقصر» آروادینی بئله توصیف ائدیر:

«دولغون گؤزلرینی سیخدیقیجا، یاش میروارید دانه‌لری کیمی یاناغیندان دیغیرلانیب، کورپه‌نین اؤزونه تؤکولوردو... و یا حکایه‌ده قدرتین چنگیز خانلا اوز - اوزه گلمه‌سینی نه‌قدەر مهارتله، تجسم ائدیر و دیلی‌میزین نه‌قدەر قادر، قابیل، یارارلی و آهنگدار بیر دیل اولوب، بوتون شعرین، نثرین وضعیتی‌نی، تام - اینجه لیک لرینی قدرتله جانلاندیرماسینی تماشایه قویور: «دان یئری سؤکولوردو، قدرت یوخودان آییلدی، گوزلرینی اوْووشدوروب، ساغ - سولونا باخدی، لاله‌نین یئری بوش ایدی، او، هامیدان تئز دوروب اینه‌گی ساغار، اوجاغی قالاردی. آنجاق سککیز یاشلی قیزی مارال» ایله اوْن دؤرد آیلیق اوغلو «عثیوض» هله یاتیردی. او، دالغین باخیشلارلا اونلاری سوزدو...»

حکایه‌نین باشقا بیر حصه‌سینده، صباحی قدرتین قلبینده قوپان روحی چیرپینتیلاری و بئینیندن کئچن فیکرلری اوخوجونون گؤزو قاباغیندا بئله تصویر ائدیر:

«گؤزلرینی اوطاغین تاوانیندا دوزولموش چیپلاق دیرک لره زیلله‌دی، کئچن گون خیرمنده باش‌وئرمیش حادثه، بیر آندا گؤزونون اؤنوندن کئچدی. او، ایلان چالمیش آدام کیمی بیردن یئریندن سیچرادی...»

صباحی‌نین دیلی هامی‌نین دقتینی اؤزونه یؤنلتدیگی و سئویلدیگی کیمی، چوخ طراوتلی دیر و بودیلین ان بویوک خصوصیتی اونون طبیعی لیگی و جیلالانماسی‌دیر. صباحی شعریمیز زمانلا آددیملاییر «تنقید و ادبیات شناسلیغا دائر سئچیلمیش مقاله‌لر مجموعه‌سی» کتابچاسیندا قدرتلی معاصر شاعرلریمیز، شهریار، ساهر، سهند، سونمز، محزون، طرلان و اونلارایله آنادیلیمیزده یازیب یارادان شاعیرلریمیزدن آد آپاریر، اونلارین وطنه، خلقه و اوز دوغما آنادیل لرینه بسله دیکلری سئوگی و عشق لرینی بویوک افتخارلا خاطرلاییر، او، قدرتلی، گورکملی و دونیا مقیاسیندا شهرت قازانان، شهریار حقینده بئله یازیر: اوزون ایل لر غربتده عمور کئچیره‌ن، شعیر دونیاسیندا عرش اعلایه اوجالان شهریار... آنا وطن، دوغمادیار، ائل - اوبا یادینادوشور. اوشاقلیق آنلاری (خاطیره‌لری) بیر سینما نواری کیمی گؤزونون اؤنوندن کئچدیکده، ان گؤزه‌ل سؤز اینجی‌لرین سئچه‌ره‌ک، «حیدر بابایا سلام» کیمی ساده بدیعی، دولغون و اؤلمز بیر اثر یارادیر. بویوک و استعدادلی شاعریمیز «سهند» حقینده اونون یاراتدیغی بدیعی شعرلردن نمونه گتیره‌ره‌ک بئله یازیر: بو پارچالاردان آیدین اولونورکی، شاعیر، اؤز ملتی‌نین ظولم، ستمدن قورتولشونو آزادلیغینی طلب‌ائتدیگی کیمی، بوتون دونیادا اولان خلق لریده، اؤزونه دوست و قارداش بیلیر، «سهند» بیر خلق شاعیری اولاراق، اؤز یارادیجیلیق، تالانت و استعدادی ایله آذربایجان ادبیات خزینه‌سینه ان قیمتلی و اؤلمز اثرلر وئره‌بیلدی. هنر و شعیرایله پارلاق بیر اولدوز کیمی پارلادی، او، درین گؤروشلو بیر شاعیر اولاراق، اؤز خلقی‌نین گوره‌ن گؤزو، دوشونن بئینی و دوگونن قلبی اولموشدور».

صباحی، قدرتلی و انسان پرور شاعیریمیز سونمز حقینده بئله افاده کلام ائدیر: «سؤنمز» پائیز، قیش گئجه‌لرینده، کورسو آلتینا گیریب قوجانه‌نه سی‌نین، افسانه‌وی، شیرین ناغیل لارینا قولاق آسدیقلارینی، باهار بایرامی‌نین عنعنه لرینی گوزه‌ل تصویر ایله گؤز اؤنونده جانلاندیریر، شاهلیق رژیمی‌نین بوغوجو، آغیرهاواسی شاعیری سیخیر، داریخدیریر، او، پارتلایش حالی آلاراق اعتراض سسینی اوجالدیر.»

صباحی یاراتدیغی اثرلرینده، دیلی خلقی لشدیریب، اونون ایشلتدیگی دیل، زنگین، دولغون و چیلخا آذربایجان سؤزلریندن یاراندیغی حالدا، دانیشیق دیلینه داها یاخین‌دیر. اونون نثری فولکلور نثری ایله سمت‌له شیب، بعضاً ایسه برابرلشه‌مک حدینه چاتیر. مثال گتیردیگیم بوجمله‌لره دقت یتیرک و بونون بورادا قدرتلی ادبیمیزین طرفیندن ایشله‌نیلن جمله‌لره نظر سالاق، شبهه‌سیز ایشله‌نیلن لغتلرو افاده اولونان سؤزلر هامی‌سی چیلخا و خالص آنادیلیمیزدیر و بیزیم معاصر ادبی دیلیمیزین یوکسک سویه‌ده قدرت و انکشافینی آچیق - آیدین گوستریر.

گورکملی یازیچی‌میز صباحی، بدیعی تجسم قدرتینه مالک اولدوغو حالدا، او، ادبیاتیمیزین بنزه‌رسیز گنجینه‌سی اولان فولکلوروموزدان، آتالار سؤزلری و ضرب‌المثل لردن، اؤز یئرینده مهارتله استفاده ائدیر، اونلارا استقامت وئریر، و اونلاری ایسته‌دیگی کیمی مخصوص یئرلرینده اگلشدیریر. او، یازدیغی، یاراتدیغی اثرلرده، جانلی بیر حالدا بو ضرب‌المثل و آتالار سؤزلرینی اؤز خدمتینه آلیر.

او، حکایه‌لری‌نین مختلف حصه‌لرینده ایشلتدیگی آتالار سؤزو، مثلاً: «اکنده یوخ، بیچینده یوخ، یئینده اورتاق قارداش!» «اثرکک سن دوغ، دیشی سن دوغ!»، «توخون آجدان نه خبری»، «پیشیگی داراقیـناسان، قابیدار اؤزونو جیرار»، «گمی‌ده اوتوروب گمی‌چی ایله دعوا ائتمک اولماز»، «ایگید باسدیغینی کـسمز» و اولان لارلا بئله حکمت آمیز ضرب‌المثل و آتالار سؤزو، اونون آغیز ادبیاتیمیزی دریندن منیمسه دیگینه و خلقین عومور بویو الده ائتدیگی بوتجروبه لردن لیاقتله استفاده ائتمک باجاریغینا پارلاق نمونه‌دیر.

سوزون حقیقی معناسیندا، دئمک اولورکی، صباحی «سؤز اوستادی» ایدی، دیلی‌میزده اولان سؤزلری، لغتلری، مثل‌لری اؤزو ایسته‌ین کیمی گوزه‌ل هر بیرطرزده و اوز اوره‌ک سؤزلرینی افاده‌ائتمک‌ایچون، آهنگله بیر موسیقی نوتی کیمی، بیری - بیری‌نین دالیسنجا نظام ایله دوزور، اوخوجونون حسی‌نین، دویغولاری‌نین درینلیگینه تاثیر ائدیر و اوندا ماراق و رغبت اویاندیریر.

سون زامان لاردا گورکملی یازیچی و ادبیات شناسی میز، صباحی‌نین شهرتی، سؤزلری آشیروداها اوزاقلارا گئدیر. سووت آذربایجان دائرة‌المعارفینده (آنسیکلوپدیاسیندا) اونون آدی و بدیعی یارادیجیلیغی، بویوک دونیا صنعتکارلاری سیراسینا، بیر قدرتلی یازیچی کیمی قلمه آلینیر. شمال داباشایان عالیم‌لر و ادبیات‌شناس‌لار طرفیندن اونون حقینده محاضره‌لر کئچیریلیر.

صباحی‌نین حیات فعالیت و یارادیجیلیغی حقینده یازیلان بوقیسا و کئچیک مقاله، قلمداشلاریمیزین، عالیم‌لریمیزین و ادبیات‌شناس‌لاریمیزین وظیفه‌سینی اونون قارشیسیندا آزالتمیر، گره‌ک صباحی‌نین یاراتدیغی بدیعی اثرلر و اجتماعی مقاله‌لر، عالیم، تاریخ‌چی و ادبیات‌شناس‌لاریمیز طرفیندن‌دؤنه - دونه اوخونوب تدقیق ائدیلسین و بو - بویوک گورکملی یازیچی میز حقینده اطرافلی و یارارلی مقاله‌لر یازیلسین و بوقدرتلی یازیچی میزین معاصر نثریمیزد، اولان تاثیری، زنگین و یوکسک سویه‌ده اولان ادبیاتیمیز و معاصر ادبی دیلیمیزین جیلالانماسیندا و سلیس‌له شمه‌سینده بوراخدیغی درین جیزگیسی آیدین لاشسین و اونون علمی و بدیعی و اجتماعی اثرلری، گنج اوخوجولاریمیز ایچون معتبر بیر قایناق کیمی تانینسین.

عزیز محسنی - ۱۴ مرداد ۱۳۶۹

۱

بو گۆنکوکیمی بادیمدادیر. یاز گیرمیشدی. دۆزلر، درەلر، آل یاشیلا بۆرونموشدو قۆیون ـ قوزولار داغلارین دۆشونه، یاماجلارا یاییلمیش، گۆل ـ چیچکلرین عطری، بهارین اۆرەگەیاتان لطیف هاواسی، قوشلارین روحی اۆخشایان نغمەلری انسانی فرحلندیریردی.

او زامان هلەمن اوشاق ایدیم. یئددی یاشیم واریدی. اۆز تای ـ توشلاریمـلا آزاد قوشلارکیمی قاناد آچیب اوچوردوق. درە، تپه، دۆز دئمیردیک. قایادان قایایا سێچراییب اویناییر، بعضاً وحشی گۆللردن دستەلر باغلاییر، گاه دا یئملیک دەریب یئییر، هردن ده بیرآشیق اۆستونده داللاشار ـ باریشار، هئچ بیلمزدیک دۆنیانین هاراسیدیر. حیف کی، اوشاقلیق حیاتیمیزدا قاییتماق آرزوسو بوش بیر خیالدیر.

بیرگون ناهارا یاخین ائوه قاییتدیقدا بیر هلهلەگۆردوم. قوجا ننەم سکینه خانیمین قۆل ـ قێچ آغریلاری یاریندان جێخمیشدی. ائوده فێر ـ فێر فیرلانیردی. آنامین همیشه دوتغون گۆرونن اۆزو ایشیقلانمیشدی. گۆزلریندە سئوینج اوینایردی. علیعسکر عمیم ائوین یوخاری باشیندا، آلتیندا دۆشک، یاستیغا سۆیکەنیب چوبوق موشتوغونو سومورودو. منی گۆرن کیمی، یانینا چاغیریب دیزی اۆسته اوتورتدو. اوزون ساری تئللریمی اوخشاماغا و نوازش ائتمەیه باشلادی.

ـ سنی آغانین یانینا آپاراجاغام، گئدیرسن؟ دئیه سئوال وئردیکده، من باشیملا راضیلیغیمی بیلدیردیم. معلوم اولدوکی، اۆتایدان قاصد گلیب. آتامدان کاغیذ گتیریبدیر. کاغیذدا، عمیمدن بیزی اوتایا، اونون یانینا آپارماغی ایستەییبدیر. بوخبر منی هامیدان چوخ سئویندیردی.

عمیم ملانین یانینا گئدیب قرآن آچدیردی. خوش گۆن بیلیندی. یکشنبەگونو یولا چیخمالی اولدوق. سرعتلەسفر بوقچاسی دۆیونلندی. ائل ـ اوبا بیزیم ائوه آخیشدی. آیریلیغین غم‌بولودو ائوه چۆکموشدو. آنجاق من شاد ایدیم. آتامین یانینا گئدیردیم. آخی من هلەاۆنون اۆزونو ده گۆرمەمیشدیم. من ایکی‌یاشیندا ایکن، او، بیزی ترک ائتمەیه مجبور اولموشدو.

حیدر دایيم جلفایا قدەر بیزی یولا سالمالی اولدو. مینیکلریمیزله داشلی یوللار، دار جیغیرلارلا کندین شمالینا طرف یوللاندیق. سکینەننەم ایله من اۆلاغا مینمیشدیک. عمیم ایله دایيم اولاقلاری هایلاییر، آنام دا اۆز ایجی ایله اللەشه ـ اللەشه اونلارین دالینجا آددیملاییردی. کندین شمالیندا یئرلەشن قیلینج داغی ایله قانلی‌داغین آراسینی‌کسن یولون باشینا یئتیشنده آنام دایاندی. دۆنوب حسرتلەکنده طرفباخدیقدا، گۆزلری یاز بولودونا دۆندو. بئلەلیکله دوغما یوردوموز گۆرونمز اولدو.

بلی، تاریخ ۱۹۱۴ ـنجو ایل ایدی. ایندی، اۆ گونلر آداما یوخو کیمی گلیر. سفر وسیلەسی: آت، اولاغ، قاطیردان عبارت ایدی. اوزاق سفرلره حرکت ائدن کاروانلارین

زینقیروْو سی، ائله‌بیل ایندی ده قولاغیمدادیر. آت، قاتیر، ده‌وه‌ایله هفته‌لر آیلارلا یول گئتمک لازیم‌ایدی. آنجاق ایندی، ناغیللاردا دئییلن کیمی، "اۆچ آیلیق یوللاری اوج گونده" دگیل، اوچ ساعاتا گئتمک اولور.

اؤلکه‌نین سیاسی و اقتصادی وضعیّتی‌نین پوزغونلوغوندان، او وقتلر نه شوسا یوللاری، نه ده دمیر یولو واریدی. یول کسمک، آدام سویماق، کندلره باسقین ائتمک عادی بیر ایش اولموشدو. امن‌‑آمانلیقدان خبر یوخ‌ایدی.

نه‌ایسه بیز دره‌لر، دۆزلر، گدیکلر، بعضاً ده اوچوروملو داغ اتکلریندن کئچیردیک. چوخ وقت اولاقلارین آیاقلاری‌نین آلتیندان قوپان داشلار دره‌نین دیبینه کیمی دیغیرلانا‌ندا، منه‌ائله‌گلیردی کی، میندیگیم ائشه‌گین آیاقلاری ایندیجه‌قاچاجاق، دره‌نین دیبینه دیغیرلاناجاغیق. سن دئمه، حیوانلار بوجور یوللارلا گئت‌‑گله عادت ائدیبلر. منیم قورخوم یئرسیز ایمیش.

تیتره‌ین قایانی، قیشلاغی کئچیب "سئسارانا" یئتیشنده گۆنْ اۆرتا اولموشدو. بیز بولاغین باشیندا اوتوراق ائتدیک. حیوانلار دینجلدی. اؤزوموز ده ناهاریئییب یولا دۆشدوک. لووارجاندان کئچیب علمدارا چاتاندا گون باتمیشدی. گئجه‌نی کاروان‌سرادا قالدیق. یول بیزی یامانجا یورموشدو. شامیمیزی یئین کیمی باشیمیزی یئره آتیب یاتدیق. سحر آلاقارانلیق یولا دوشدوک. "سۆجه" کندیندن کئچیب، اؤزوموزو "جلفا"یا یئتیردیک.

آرازی قاچاق کئچمه‌لی‌ایدیک. گئجه‌اولدو. قاچاقچیلار شئیلریمیزی و اؤزوموزو فۆفلنمیش تولوقلاردان دۆزلدیلمیش کلـه‌یه (قاییغا) قویوب بیزی او تایا کئچیرتدیلر.

آرازین اوْ تایی

آرازین او تایی‌نین (شمالی آذربایجانین) وضعیّتی بام‌‑باشقا ایدی. شهرلرده صنایع اوجاقلاری آرتماقدا، اؤلکه اورتا عصر گئیمیندن چیخماقدا، کند تصرفاتی رونقده، ملکدارلیق اؤز یئرینی سرمایه‌دارلیغا وئرمکده ایدی. هرشئیدن آرتیق باکی‌دا و اطرافیندا وجوده گلمیش نفت بوروخلاری اقتصادی وضعیتی بوس‌‑بوتون دگیشمیشدی. سالینمیش شوسا و دمیریوللاری کند و شهرلرین ارتباطی‌نی بیر‌‑بیرینه یاخینلاشدیرمیشدی. بئله‌بیر موقعیتده بیز آرازین او تایینا کئچمیشدیک. دمیریول قاطاری‌ایله یولا دۆشدوک.

آتام "دلی‌لر" ایستگاهیندا بیزیم یولوموزو گؤزله‌ییردی. قارشیلاشیرکن وصال شوقوندان اورکلر نئجه هیجانا گلدیگی، گؤزلر نئجه دولدوغو ایندی ده گؤزومون قاباغیندادیر. بیرگون "دلی‌لر"ده استراحت ائتدیکدن صونرا، عمیم "گده‌بگه"، بیز ده آتاملا مشهده، سگگیزینجی‌امامی زیارته یوللاندیق.

او زامانلار ایراندا امنیت اولمادیغی‌کیمی، یول، ایز ده یوخ ایدی. بونا گؤره ده، جنوبی‌آذربایجاندان مشهده زیارته‌گئتمک فکرینه‌دوشنلر گره‌ک همین بو یول ایله باکی‌یا، صونرا، خزر دنیزیندن‌کئچیب یئنی‌شهره (قراسنا وودسکایا)، اورادان دا عشق‑

گوندوزه دؤنده‌ردی کی، آغالار بۇز اۆزه‌رینده اگله‌نه بیلسینلر.

البتّه، بونلار فقط معدنده خدمت ائدن آلمانیلار و یئرلی اعیانلار اۆچون ایدی. اونلاردان باشقا هئچکسین بو یئرلره آیاق باسماغا حقّی یوخ‌ایدی. ایشچیلر و باشقا صنفلر ده تعطیل گۆنلرینده تار- قاواللا "گؤی علی" بولاغی‌نین باشیندا، ائله‌جه ده، تالالاردا اؤز بوساط لارینی قورار، اوخوماق، چالماقایله اگله‌نردیلر.

اطراف کندلر هله‌ده قارا چیراغ ایشیغینا قناعت ائدیب کئچینسه‌لر ده، بوردا برق ایشیغیندان هامی استفاده ائده‌بیلیردی.

اؤز دئدیگینه‌گؤره، آتام یونس ایلک گلیشینده بو معدنده، ساده‌بیر کارگر کیمی ایشه گیریر. روس الفباسینی اؤیره‌نه‌بیلدیگیندن، ترقّی ائدیب آمبارداریلیغا تعیین ائدیلیر. بیرآز وارلاندیقدا وطن سئوداسینا دۆشور. ایکی‌باش یاخشی آت آلیب کنده قاییدیر. اۆزویله گتیردیگی آتلاردان بیری شجاع‌نظام آتلیلارینین نظرینی اؤزونه جلب ائدیر. حاکیمه خبر وئریرلر. شجاع‌نظام آدام گؤنده‌ریب آتی ایسته‌ییر. آتام آتلاردان بیرینی وئریر. آنجاق اۆ آت، نظرده دوُتولان آت اۆلمادیغیندان، اؤزونو ایسته‌ییرلر. یونیس وقتیله مشروطه انقلابیندا شرکت ائدنلردن‌ومجلس توپا باغلاناندان سونرا قالاییلمه‌ییب اۆتایا قاچدیغیندان جانی‌خطرده اۆلدوغونو دۆیور. اله دۆشمه‌مک اوچون، گئجه‌ایله آتی مینیب آرازی یارارق، شمالی‌آذربایجانا قاییدیر. بو، اونون وطنله سون گۆروشو اولور. بو دفعه، او، آزاد ایش فکرینه دۆشور. بیرنفرله شریک اولوب، چؤرکچی‌دوکانی آچیر. ایشی دوتور. وطنه‌قاییتماغا جرأت ائتمه‌دیگیندن، آناسی سکینه‌نین آرزوسونو یئرینه یئتیرمک نیّتی‌ایله مشهد زیارتی‌هاواسینا دۆشور. کنده کاغیذ یازیب، عمیمدن بیزی گتیرمه‌یی خواهش ائدیر.

ایراندا اولان ایشسیزلیک، آجلیق، ظلم و بوغوجو محیطدن یاخا قورتارمیش زواللی انسانلار، آرازین اۆتایینا چاتدیقدا، "منه ایش اولسون، چؤرک اولسون" دئیه کۆره‌لرده، ماغارالاردا، گۆن گؤرمز، قارانلیق، هاواسیز یئرلرده ان آغیر ایشلره بۆیون‌اگیر باشاییردیلار. او زامانلار، هله "گئده‌بگ"ین اؤزونده ده مکتب یوخ‌ایدی. آتام منی بیر مۆللانین یانینا قویدو. اوخودوغوموز یئر مولّانین هم‌ائوی، هم‌ده مکتبی ایدی. دؤشنمیش حصیرلر اۆزه‌رینده، دیزی اۆسته اۆتوروب، مولّانین نۆوبه‌ایله‌وئردیگی درسی تحویل آلیردیق. معلمین ساغ طرفینده همیشه نار آغاجیندان دۆزلدیلمیش چوبوق و بیر ده فلاقا واریدی. بونلار، گؤز قورخوتماق، نظم و انتظامات اوچون‌ایدی. شولوق ائدنلرین، درسینه یاخمایانلارین الینی‌آچدیریب چوبوق وورار، گناهی‌چوخ اولانلارین ایسه آیاقلارینی فلاقایا باغلادیب، اۆره‌کی سۆیویونجا چوبوقلایاردی. بو، مولّاخانالارین اؤزونه مخصوص قایدا- قانونلاریندان ایدی.

بیرگۆن دولت طرفیندن گلیب، مولّاخانامیزی باغلاتدیلار، "هرکس اوخوماق ایسترسه گئتسین روس مکتبینده اوخوسون!" دئدیلر. بئله‌لیکله مولّاخانامیز دا تعطیل اولدو.

من "گئده‌بگ"ی بو قده‌ر تعریفله‌دیکده، ائله دۆشونولمه‌سین کی، شمالی آذربایجان باشدان-باشا ظلم، ستم و استبداددان یاخا قورتاریب، هریئرده حیات، انسانلارین اۆزونه گۆلوردو. یوخ! آذربایجانین کند و شهرلری چار (تزار) روسیه‌سی‌نین دمیر

پنجه‌سینده، چینوونیک (دولت مأمورلاری) دن و ژاندارم آتلیلارینین دیرناغی آلتیندا تیتره‌ییر، ازیلیردی. آغیر وئرگیلر خلقین بئلینی سیندیریردی. او زامان، شمالی آذربایجان‌دا بیر مستملکه‌حالیندا ایدی. روسیه امپراطورلوغو هله صنایع جهتدن گئریده قالدیغیندان گئده‌بک معدنلرینی آلمان کمپانیالارینین انحصارینا وئرمیشدی. اونلار یئرآلتی معدنلرین توکنمز ثروتینه صاحب اولماقلا، استثمار و تالان یولو ایله، الده ائتدیکلری حسابسیز ثروت خاطرینه، محض اؤزلری اوچون، گئده‌بکی بهشته دؤندرمیشلر.

گئده‌بکه الی‌بوش، لوت گلنلر آز بیر مدّتده وارلاندیقلاری اوچون، بورا "گئده‌بک" آدی وئریلیبدیر. "دونن‌کی گئده، بوگون بک اولدوغو اوچون!" (البته بو، روایتدیر)

گئده‌بک بازاری مرکزیت تاپدیغیندان، آل-وئرله مشغول اولانلار دوغرودان دا، آز بیر مدّتده ثروت صاحبی اولوردولار.

۱۹۱۴- نجو ایلده، بیرینجی دونیا محاربه‌سی باشلاندی. قارداشیم "صمد" ده بو زامان دونیایا گلدی. نه‌دنسه آتام گئده‌بکده یاشاماقدان بئزمیشدی. گئدیب آنینفیلدده (ایندیکی شامخور) چؤرکچی دوکانی دوزلتدی. بیز ده اورایا کؤچدوک.

آنینفیلدده جرگه‌ایله سالینمیش یاغ رنگلی، شیروانلی، بالکونلو گؤزل بینالار، تمیز خیابانلارین هر ایکی‌طرفینده آخار سولار، آرخلارین کناریندا جرگه‌ایله اکیلمیش آرمود آغاجلاری، بوداقلاریندان سالانان آرمودلار آدامی تماشایا چاغیریردی. بو باغلی-باغاتلی آباد یئرلر ۱۹- نجو عصرین اورتالارینا کیمی، کول - کوس باسمیش، استفاده‌سیز قالمیش، ایلانلار اویلاغی اولان اوجسوز- بوجاقسیز دوزلردن عبارت ایمیش. بو یئرلر، اؤزلرینه یورت - یووا سالماق اوچون سرگردان گزن آلمانلیلارین نظرینی اؤزونه جلب ائدیر. او زامانلار بو تورپاقلار "مورول" کند بگلرینین اختیاریندا ایمیش. آلمانلیلار، بو خام، وحشی‌یئرلری مورول بگلریندن اوجوز بیر قیمته آلیب، کند سالیرلار. اونلار هر شئیین حسابینی قاباقدان ائتله‌میش ایمیشلر. مورول داغلارینین اتگینده‌ن بیر بؤیوک کهریز چیخاریب، قازما یئرآلتی آرخ‌ایله قورماق ایسته‌دیکلری کندین باشینا قده‌ر گتیرمیش و اورادان سویو خیابانلارا آییرمیشلار." دره ده‌یمه‌ین چوللری" جنته دؤندرمیشلر.

بورادا یاشایان آلمانلیلارین اصل ایشی باغبانلیق، اوزومچولوک ایدی. بو خام یئرلرده، اوزوم باغلاری سالیب، آباد ائتمیش، گؤزقاماشدیران بیرحالا سالمیشدیلار. بیز بورا گلنده آنینفیلد اوچ خیاباندان عبارت ایدی. آتام بیرینجی‌خیابانین شمال طرفینده بؤیوک بیر حَیَط اجاره‌ائتمیشدی. قاباق قسمتینده دوکان یئرلشمیش، آرخا طرفینده سالینمیش ائولردن بیرینده ده ائویمیز اولوردو. بئله‌لیکله، بیز آلمانلی‌لارین ایچینده یاشاماغا باشلادیق.

یئری گلمیشکن، بورادا یاشایان آلمانلیلارین یاشاییش، عادت و عنعنه‌لریله سیزی تانیش ائتمه‌یی یئرسیز گؤرمورم. بوجماعت حقیقتاً" زحمتکش، اؤز اللری‌نین امه‌گیله قازانیب یئیه‌ن آداملار ایدیلر. قاری، قوجا، اوغلان، قیز، وارلی-یوخسول، مختصر: الیندن ایش گلن هامی، بوتون گونو اوزوم باغلاریندا چالیشاردیلار. ایش چوخ اولان وقتلر، مثلا: تَنَک لرین دیبینی دولدوراندا (بئلله‌ییب دیبلرینی یومشالداندا)، محصول

بیغیمی‌وقتلری، تنک‌لرین قول ـ‌بودا غینی ووراندا و سایره ایش‌فصلینده "گونه‌مزد" ایشچی ایشله‌دردیلر .اؤزلری ده بو کارگرلریله بویون ـ‌بویونا چالیشار ،ایشی اؤزلرینه عار بیلمزدیلر . اوْغرو و مال ـ‌حیوان هجوموندان قوْروماق اوچون،یوزهئکتارلارلا ،کندین جنوب و غرب طرفلرینده سالینمیش باغلارینین دؤوره‌سینه باشدان ـ‌باشا تیکانکوْللاری ـ ندان قالین، کئچیلمز چپر چکیلمیشدی. آنجاق، باغلارینین‌آراسی آچیق ایدی. هئچ‌کس اؤزونه اجازه وئرمزیدی کی، باشقاسی‌نین محصولونا ال وورسون. اگر اشتباهاً بیرینین ایشچی‌سی قونشو باغدان بیرسالخیم اوزوم درسه ،ایش‌صاحبی‌قیامت قوپاراردی.دوْغرولوق و تقوا بونلارین اساس قانونلاری‌ایدی.

بو قاریشقاکیمی زحمته‌آلیشان جماعت ،یکشنبه‌آخشاملاری حماملانار ،پالتارلارینی ده‌گیشر ،کاسیبی وارلی‌سیندان سئچیلمزیدی. اگلنجه‌گئجه‌لری قوُروب ،تایلی ـ تاي‌ایله دسته ـ دسته‌چالار ، اوْینار ، اگله‌نردیلر . جوان اوغلانلار ـ قیزلار اللرینده قارمون خیابانلاردا گزر ، چالیب خوْر ایله اوخویار ،اوینایار ، بیرهفته‌لیک یورغونلوقلارینی بدنلریندن چیخارارديلار . گؤروشلرینده ، قیز و اوغلانلار نه قده‌ر کی،نشانلانمامیشلار ، آزاد بیر حالدا ،اؤز ایسته‌دیکلری‌ایله گزر ،و اوینارديلار .آنجاق نشانلاناندان صونرا نه اوغلانین، نه ده قیزین‌باشقاسیله گزیب اویناماغا حقّی یوخ‌ایدی. بئش ـ آلتی آی نشانلی‌قالار ،بیر ـ بیرلرینی لاپ یاخشی تانیدیقدان صونرا ، توْی ائدیب ائوله‌نردیلر . عمرلرینین صونونا قده‌ر حیات یولداشی اولار ،سعادتله عمرلرینی باشا وئرردیلر . بیز اوزون ایللر ، اونلارین آراسیندا یاشادیق. بو مدتده بیر آروادین طلاق آلدیغی‌نی نه ده بیرکیشی‌نین آرواد بوْشادیغینی گؤرمه‌دیک .کاش بو دوْزگون یاشاییش‌یولونو هامی تاپا بیلیه‌ایدی. باغلارینین اوْزوموندن شراب دوْزلدردیلر . بوْتون یاشاییشلاری مشروبا باغلی‌اولدوغو حالدا ،اونلاردان کئفلی‌بیر حالدا ،خیابانلاردا اؤزوندن‌چیخمیش گؤره بیلمزیدین. آنجاق، استثنا اولاراق بیرنفر واریدی، اوْ دا " کئفلی کیرشکان" آدیله معروف‌ایدی. بو آد اونا یئرسیز وئریلمه‌میشدی. اونو ، نه گئجه، نه ده گوْندوز آییق گؤرن اولمازدی.

بیز ایللرله آنینفئلدده ساکن اولدوق. بیرینجی‌دوْنیا محاربه‌سی قورتارردی.روسیه‌ده انقلاب باشلاندی. ایکی‌یوْز ایللیک "روما نوفلار"ین امپراطورلوغو دئوریلدی، تارمار اولدو . ۱۹۱۷ ـ نجی‌ایل فئورال آییندا "کرینسکی" دولتی‌ایش اوْسته‌گلدی. لاکن، بونون دا عمرو گؤدک اولدو . بؤیوک اوقتیابر انقلابی‌نین غلبه‌سیله ، دوْنیادا ایلک دفعه پرولئتار حاکمیتی‌قورولدو . مستملکه‌حالیندا یاشایان کیچیک اؤلکه‌لر نجات تاپدی. هرجور استعماری قراردادلار لغو اولوندو . بو زمان شمالی‌آذربایجاندا قدرتی اله آلماق ،نفت منبعلرینه‌صاحب دورماق اوچون مبارزه‌لر باشلاندی. آذربایجانین هریئرینده هرج ـ‌مرج‌لیک حکم سوْرمه‌یه ،منم‌لیک ،چاپقین و تالانلار عادی بیر ایشه چئوریلدی . ایندی سینمالاردا ، آمریکانین " وئستئرن"، وورهاوور فیلم‌لرینه تماشا ائدنده ، اوْ گوْنکو صحنه‌لر گؤزومون قاباغیندا جانلانیر .

بئله‌بیر دؤورده یئنه ده ازیلن،آیاق آلتیندا تاپدالانان ضعیفلر اولدو .فرصتدن استفاده ائدن اهیری ـ اوْغرو قولدور دسته‌لری جان آلدیلار . هریئرده گوْجسوزلری‌ازیب

ائولرینی تالان ائتمه‌یه باشلادیلار. بو صیرالاردا، جنوبی آذربایجانلیلارا دا "تات"، ایران ارمنی‌سی" آدی قویوب دوکانلارینی دا غیدیب، تالان ائتمکدن چکینمیردیلر.

آتام کربلایی‌یونیس الی آچیق، گؤزو-کؤنلو توخ، قوناقجیل، خئیرده-شرده هامی‌نین دردینه ده‌ین، ضیالی بیر آدام اولدوغوندان، یئرلی‌اهالی آراسیندا تانینمیش، اؤزونه گؤره حرمت-احترام صاحبی‌اولموشدو. بوندان باشقا، مورول و اطراف کندلرین آدلی، سانلی آداملاری‌ایله ده دوستلوق مناسبتی اولدوغوندان بیزه ساتاشماغا جرأت ائدن اولمازدی.

بیرگون آتام "منم-منم" دئین دوستلاریندان قوناق دعوت ائتمیشدی. ناهاردان سونرا، حیطده اگلنمک (تفریح) اۆچون یۆز مترلیکدن کبریت قوطوسونو نشان آلیب گۆلله‌آتماغا باشلادیلار. بونلار هامیسی اؤزلریندن راضی، قاباقلاریندان یئمز آداملار-ایدیلر. متأسفانه آتیلان گۆلله‌لرین هامیسی بۆشا کئچدی. آتامی دا بو مسابقه‌ده شرکت ائتمه‌یه دعوت و تشویق ائتدیلر. اۆ، بئش آچیلانی دؤشونه آلدی. گۆلله آچیلاندا کبریت قوطوسو گؤیده اۆینادی. البته، بو، تصادۆفی اولسا دا، اۆنون وقتیله مشروطه‌چی اولدوغونو، وۆروشمالاردا اشتراک ائتدیگینه اشاره ائتمیشدیک. آنجاق یئرلی آغالار اوچون اینانیلماز بیر حادیثه‌ایدی. بئله‌لیکله، آتیجیلیق باجاریغی هر یئره یاییلدی.

بیرگۆن آخشام اۆستوایدی. گۆن تزه‌جه باتمیشدی. بیز دوکانین باغلونوندا اوتوروب تماشا ائدیردیک. اۆ گۆن آتام گنجه‌شهرینه گئتمیشدی. "دلی‌لر" ایستگاهیندا ماشینا میندیگی‌نی بیرنفر گؤرور. بونو، داشناک دسته‌باشچیلاریندان بیرینه یئتیریر. فرصتدن استفاده ائدن "یئکه‌ابراهیم" های سالیب، بؤیوک بیر دسته‌ایله هجوما کئچیر. بودسته "آنینفئلد" دروازاسیندان ایچه‌ری تؤکولدوکده، بیزه ائله‌گلدی کی، یئنه دوکانلاردان بیرینه تالان نیّت‌لری وار. آنجاق، بازاردان کئچدیکده بیز خطره متوجّه اولدوق. ایکی‌یۆز آددیملیغا چاتمیشدیلار. بیز تئز ایچه‌ری دولدوق. قاپیلار باغلانانا دروازانین ساغ طرفینده اولان کیچیک قاپی آچیق قالمیشدی. داراتلی "شاطیراسد" سرعتله اؤزونو قاپی‌یا یئتیریب، رزه‌نی وۆرماغیله گۆلله‌لر آچیلدی. خوشبختلیکدن اونا ده‌یمه‌دی. تالانچیلار دوکانین قاباغینا ییغیلدیلار. دسته‌باشچی‌سی یئکه‌ابراهیم:

— بیزیم سیزینله‌ایشیمیز یوخدور. علی‌عئیوضین ائوینی‌دا غیداجاییق! قاپینی‌آچین! دئیه، تهدید ائتمه‌یه باشلادی. علی‌عئیوض باشقالارینین دوکانلارینی، مخصوصا" آلقایدا اوغلو اسماعیلین دوکانینی دا غیداندا خطرین یاخینلاشدیغی‌نی دویموش، اؤز خانیمی و اوشاقلارینی گؤتوروب، گنجه‌شهرینده اولان دوستلارینا پناه‌آپارمیش، ائوینی و دکانینی آتاما تاپشیرمیشدی.

شاطیراسد قاپی‌نین دالیندا "یئکه‌ابراهیما" یالوارماغا باشلادی.

— کربلایی ائوده یوخدور، آروادـ اوشاق قورخور، آللاهدان قورخون! بیز ده مسلمانیق ابراهیم! سن آللاه، سنی‌امام!... دئیه یالواردیقجا، ابراهیم پیس سؤیوشلرله:

— قاپینی‌آچ! دئیه اصرار و تهدیددن ال چکمیردی. اسد یالوارماقدان نتیجه آلا-بیلمه‌دیگینی گؤردۆکده، عصبانیّتله ابراهیمین سؤیوشلرینه رکیک جوابلار قایتارماقلا:

— الیندن گلنی ایکی‌قات باچک! دئدی. — هرکسین جرأتی وار قاپی‌یا ال وۆرسون!

دئییب ،اۇزوموزونکولره دفاع امری وئردی. اۇزامان منیم اۇنا یکی یاشیم واریدی. هله اسلحه دوتماغی بیلمیردیم. آنجاق، ایشچیلریمیزین و قونشولاریمیزین هامیسی‌نین اسلحه‌سی واریدی. حیطده سنگربندلیک اولوندو. حیطین غرب طرفینده اولان دروازانین قاپیلاری خیابانا آچیلیردی. شرق طرفدن ده "قوماندیر" باغینا یا پیشیقلی‌ایدی. هر ایکی‌طرفه گؤز اولماق لازم‌ایدی. منی قونشو حیطه‌سالدیلار. من اۇزومو ملک صاحبی‌نین ائوینه یئتیردیم، کؤمک ایسته‌دیم. اۇ، جَلد لباسینی‌گئییب، اؤز ادارەلرینه‌قاچدی. من ده گئری ،ائوه قاییتدیم. چوخ چِکمه‌دی کی،آلمانلیلارین سیلاحلی‌دسته‌لری خیابانین جنوب طرفینده صف باغلادیلار. هاوا یاواش-یاواش قارالماقدا یدی. قورخو ،وحشت ایچه-ریسینده کئچیریردیک. بیزه ائله‌گلیردی کی،اونلار هاوا قارالماغینی گؤزله‌ییرلر. هردقیقه اۇتدوکجه ،دروازانی سیندیریب ،ایچه‌ری دۇلماقلاری‌نین احتمالی چوخالیردی. بئله‌خطرله اۆزبه‌اۆز دۇردوغوموز بیر آندا، خیابانندا :

— اده، کؤپک اوشاقلاری ! کیمین ائوینه‌هجوم ائدیرسینیز ؟ اوتانمیرسینیز؟..دئیه سس-کۆی قالخدی. بو سسلر مورول کندآغ ساققاللارینین و قولچوماقلارینین سسی‌ایدی. بیرآندا، اۇ بۇغوجو محیط عوض اولدو. تالان اۆچون توپلانانلارین اۇخو داشا ده‌یدی. هامینی‌قاباقلارینا قاتیب ،اۇرادان اۇزاقلاشدیردیلار. بئله‌لیکله، قیۡرغین و تالانین قاباغی آلیندی. آنجاق جریان بونونلا بیتمه‌دی. آتام گنجه‌دن قاییتدیقدان صونرا ،کندین قولچوماقلاری اونون یانینا گلیب ،عذر ایسته‌دیلر .بو عذرخواهلیقلا یاناشی،علی‌عیوضین ائو و دوکانینی" داغیتماغا دا اجازه" ایسته‌دیلر. آتام چوخ ناراحاتلیقلا، " عذر بدتر ازگناه" بونا دئیه‌رلر- دئدی. صونرا :

— بیزیم‌کی، سیزه گۆجوموز چاتماز. منیم ده ائویمی داغیدا بیلرسینیز.

— هئچکس سنین بیر چؤپونه ده ال وورا بیلمز. اۇزون بیلیرسن کی، علی عئیوضین رفتار و دیلیندن هامی اینجی‌ییب ،دئیه ،یئرسیز ده اۇلسا، مین بیر بهانه‌گتیردیلر. اونلار اۇز تصمیم‌لرینی دوتموشدولار، آتامین اعتراضی فایداسیزایدی.

اۇگۆنون صاباحی آتامین یاخین دوستلاریندان "ساری‌حسین" ایکی‌نفر اۇز سلاحلی آدام‌لاریندان گتیریب ،بیزیم دوکاندا کئشیکچی قویدو. آخشام‌چاغی تؤکولوب علی‌عیوضین ائوینی،دوکانینی داغیتدیلار. هرنه‌یی واریدی آپاردیلار.

بو خبر اطراف کندلره یاییلدی. بیزیم‌ائوه باسقین خبرینی‌ائشیدن کربلایی‌قره‌نین غیرتی جۇشا گلیر. " اگر مورول جماعتی کربلایی‌یونیسی ساخلایا بیلمیرلرسه ،بیز ساخلا-یاریق "دئییر. کربلایی‌قره دلی‌لر کندینین آدلی-سانلی‌آدام‌لاریندان ایدی. آتاملا صمیمی دوست و صیغه‌قارداش اولموشدو. بئله‌لیکله اۇ، اۇز دوستلوق حقّینی اۇده‌مک ایسته‌ییردی. ایکینجی‌گۆنو آخشام اۆستو کربلایی‌قره گؤندردیکی‌آدام‌لار اۇز آراباباریله قاپیمیزا دایاندیلار. آتام باش وئرمیش حادیثه‌دن چوخ اینجیمیشدی. "منیم قونشومون ائوینی‌داغیتماق، ائله‌بیل منیم‌ائویمی داغیتماق. هئچ‌فرقی یوخدور- دئییردی. اونا گؤره ده دوستونون دعوتینی قبول ائتدی. ضروری شئیلریمیزی آرابالارا دۇلدوردولار. ائوین و دوکانین آچارلارینی دوستو" ساری حسینه" تاپشیردی. گئجه‌ایله دلی‌لرکندینه یوللاندیق.

دلی‌لر کندی، دلی‌لر ایستگاهیندان،داها دۇغروسو دمیریول خطیندن باشلاییب، کۆر

ساحیللرینه قده‌ر اوزانان بؤیوک بیر کنددیر. اثولری دا غینیق بیرحالدا قالیـــن آغاجلیقلارین آراسیندا گؤرونمز بیر حالدادیر. اهالیسی اولدوقجا قوناقجیل، کؤنلوـ گؤزو توخ، سخاوتلی و دوستلا دوست، دۆشمنله باریشماز، تۆپوردوبونو یالاماز، اکثرا" قدـ قامتلی ایگیت آدا ملارایدی. دئییلدیگینه‌گؤره، چنلی‌بئلدن کوراوغلو بوساطـــی دا غیلیرکن، کوراوغلونون دلیلری بو یئرلرئ اؤزلرینه اوتوراق انتخاب ائـــده‌رک، یورتـ یووا سالمیش، آدینی دا "دلیلر" قویموشلار. بلکه‌ده بو مردانه‌لیک صفتـــلری اونلارا بابالاریندان قالان بیر ارثدیر.

آی ایشیغی‌ایدی. هاوا آیدین، گؤیده اولدوزلار سایریشیردیلار. جامیشلارین آغیـــر آددیملاری‌یله حرکت ائدن آرابالارین تکرلری نین جیئریلتی‌سی، آرا بیر هۆروشن ایتلرین ســینه‌قاریشیب قورخونج بیر آواز دۆنوردو. سحره‌یاخین آرابالار بیر ائوین‌قاباغندا دایاندی. ایتلرین هوروش سسلری‌نی کربلایی‌قنبرین گور سسی‌کسدی. سسه‌آروادـ اوشاق ائشیگه تؤکولدو. مهر، محبت و احترام‌ملا قارشیلاندیق. بیزیم‌اۆچون نظرده دوتولموش اوطاقدا یئربه‌یئر اولدوق. گۆنلر سرعتله اؤتوردو. لاکین بیزیم بورادا قالماغیمیز اۇزون سۆرمه‌دی. دلیلر جماعتی‌نین بیزی اؤز قانادلاری آلتینا آلیب، قاخمار چیخماـ قلاری موروللولارین، مخصوصا" آتامین دوستلارینین غرورونا توخونموشدو. اونلار دوراـدورا باشقالاری بیزی اؤز قانادلاری آلتینا آلماقلاری اونلارا آغیرگلمیشدی. اۇنا گۆره بیر نئچه‌نفرگلیب بیزیم قوناقچیمیزلا صحبته مشغول اولدولار. چوخ دانیشیقدان سونرا، کربلای قنبری راضی‌ائدیب، بیئنی‌دن بیزی آنینفئلده قایتاردیلار. بئله‌لیکله، بیزیم دلیـــلرده باشاماغیمیز ایکی هفته‌اولدو.

\+ + + + +

اۇقتیابر انقلابیندان سونرا روسیه‌ده وطنداش محاربه‌سی دوام ائتدیکی کیمـــی، آذربایجاندا دا سیاسی مبارزه‌لر دوام ائتمکده‌ایدی. ١٩١٨- نجی‌ایلده انگلیـــس غصبکارلارینین الیله ایکیرمی‌آلتی‌باکی قومیسارلاری فاجعه‌لی‌بیر صورتده اؤلدورولدو. ارمنیـ مسلمان قیئرغینلاری باشلاندی. کؤمک آدیله تورکیه‌قوشونلاری آذربایجانا دولدو. مساوات حکومتی‌نین تشکیل اولونماسی‌ایله تشنج شدّتلندی. هرجـ مرجلیک، منـــملیک، چاپقینچیلیقلاردا بو دؤورلرده فغان ائدیردی. نهایت ١٩٢٠ – نجی‌ایلده‌آپریل انقلابی یاراندی. شورا حکومتی‌قورولدو. ملکدارلیق، آغالیق، استثمار، کؤله‌لیک دۆنیاســی کؤکو چۆروموش‌گؤوده‌لی آغاج کیمی یئره سریلدی. آزادلیق باییراغی دالغالانمـــاغا، حیات یولو ایشیقلانماغا، اؤلکه‌نین پوزولموش اقتصادی یئنی‌دن قورولماغا، مدنیّـــت اوجاقلاری، مکتبلر هامی‌نین اوزونه آچیلماغا باشلادی. ظلم، ستم دۆنیاسی‌نین بیزه ارث قویدوغو خرابه‌لیکلرین اۆزه‌ریندن یئنی آزاد بیرحیات قورماق اۆچون، چالیشماق، گئجه‌نی گۆندوزه قاتماق، هرچتینلیکه سینه‌گرمک لازم ایدی. بونلارین هامیسی‌نین باشینــــدا سارسیلماز بیر اراده‌یه مالیک، قایغیلی و فداکار بیر رهبر اولمالی‌ایدی، کی، اۇ دا واریدی.

آز بیرمدّتده استثمارچیلار، قولچوماقلار، تالانچیلار ازیلدی. اؤلکه‌ده آرامش، نظم، اؤز یئرینی‌تاپدی. صنفسیز سوسیالیزم قورولوشونا دوغرو آددیملار باشلاندی. لاکیـــن

يوللار داشلی، تیکانلی‌ایدی ...

۱۹۲۰ -نجی‌ایلین سنتیابرآیی‌نین اون بئشینده مکتبلر آچیلدی. من بئشینجی کلاسدا اوخویوردوم. هله تدریس وسایلی‌کامل اولماسا دا، درسلر مرتّب گئدیردی. معلّملر عجیب بیر علاقه ایله ایشه‌گیریشمیشدیلر. شاگردلرده مکتبه- اوخوماغا سونسوز بیر هوس اویا- تماغا موفق اولموشدولار. معلملر ورزش و تفریح ساعاتلاریندا، بیزیمله بیر دوست کیمی رفتار ائدیردیلر. مولّلاخانالارداکی چوبوق و فالاقادان خبر یوخ ایدی. اونا گؤره ده، مکتبدن قاچماغا دا بیربهانه قالمامیشدی.

بیرگون میرزه‌محمّد معلم منی اؤزویله یئنی‌آچیلمیش تیآتر صحنه‌سینه آپاردی. بوردا معارف‌خادیملریندن رحیم‌اوو، علی‌قمرلی، مسگینلی اسلام‌علی‌اوو و باشقا اجتماعی شخصیتلرجمع اولموشدولار. ترتیب ائدیله‌جک کنسرتده وئریله‌جک بیرپرده‌لی کومئدی اثرین تمرینی(رئپئتئسیا) ایدی. اثرده اولان اوغلان رولونو منه وئردیلر. تماشا گونو اؤز رولومو موفقیتله اوینادیغیمدان تئآتر قوللئکیاسی‌نین(هیئتی‌نین)خوشونا گلدی. دئمک اولارکی، ائله او گوندن من تئآتر عالمینه قدم قویدوم.

او گونلر، تئآتر خلقین گؤزونو آچماقدا مهم رول اوینایردی. بیز تنها شامخو- رون اؤزونده دئگیل،قوللئقتیو (دسته‌جمعی) حالدا کندلره گئدیر،سیار تئآتر و کنسر- تلر وئرمکله،خلقی بو هنرله تانیش ائدیر، اگلندیریر،گؤزونو آچیر، امه‌گه،سوسیالیزم قورولوشونا علاقه اویادیردیق.

ایللر اؤتدو، گئت- گئده من بوی آتماقلا،باش رولّاردا اوینامانی، داها صونرا- لار، رژیسورلوغو دا عهده‌مه گؤتوره‌بیلدیم. بؤیوک کنسرت و بالماسکارا تلار ترتیبینده فعال بیرصورتده چالیشانلاردان ایدیم. آرتیست اولماق هوسی گوندن-گونه فکریمده شدّتله‌نیردی. بو ایش اوچون استعداد و علاقه‌م ده واریدی. طوطی‌قوشو اؤزونه‌باخدیق- جا فرحله‌نیب، اؤز گؤزل لیگیندن مست اولان کیمی،من ده اؤز موفقیتلریمدن، تماشا- چیلارین تشویقیندن شیشیب اؤزومو ایتیررکن، "حئیف‌کی، سسین ضعیفدیر" دئیه‌اولونان انتقاددان پوزولاردیم. دوغرودان دا، سسیم بیر آقتیور (هنرپیشه) اوچون درده ده‌یین سسلردن دئگیل‌ایدی. همده کی، اوگونلر هله سسی اوجالدان دستگاهلار یوخ ایدی. هنرمندین سسی گره‌ک سالونو دولدورا، هامی‌نین قولاغینا چاتابیله‌ایدی. بو نقصانیم منی حرفه‌یی هنرپیشه‌اولماقدان ساقیندیردی. آنجاق، بیر هوسکار کیمی،صحنه‌ده ،واجتماعی فعالیتلرده قالدیم.

۱۹۲۱- نجی‌ایلده، یایین ایلک گونلریننده عائله‌م اوچون گؤزله‌نیلمز بیر ناراحاتلق اوز وئردی. بؤیله‌کی، آنام روماتیزم دردینه دوچار اولدو. قول-قیچی دوتولدو. ائو ایشلریمیز تؤکولوب،قالدی. ائله‌نظره گلدی کی،آنام همیشه‌لیک یئره یاپیشیب، معالجه‌سی ممکن اولان دئگیل. آتاملا آنام چوخ فکردن صونرا، دولانیشیغیمیزا نجات وئرمک اوچون منی‌ائولندیرمک فکرینه دوشدولر. من تزه‌جه اون بئش‌یاشا دولموشدوم. هله ائولنمک وقتیم دئگیلدی. اوخوماق،تحصیل هوسیله اوچوردوم. ائو، عائله نه‌دیر، هله فکریمدن ده کئچمیردی. بونا باخمایاراق،منیم‌راضیلیغیمی آلماغا چالیشیردیلار.

کئچمیشده بوجور عادتلر واریدی: هله‌لاپ اوشاق وقتلریندن قیزآناسی،اوغلان‌آناسینا "قیزیمی اوغلونا وئره‌جه‌گم" ،یاخود، اوغلان آناسی" قیزینی‌اوغلوما آلاجاغام" دئیه

دیل اوجو، اۇز آرالاریندا آلیب ،وئرردیلر. بوجور بی‌مزه‌لیکلر چوخ وقتده اۇزیئری‌نی دوتاردی.

بیز هرایل یای فصلی‌گئده‌بگه، یایلاغا گئدردیک. هم‌کندلیمیز صفرعلی‌عمی‌گیلده قوناق اولورکن،"خانم‌بالاخالا" فاطمانی‌سنه‌وئره‌جه‌گم" دئیه ،منی سئور، اۆزومدن اۇپردی آنا ملا عهد- پیمان دا باغلادیلار. بو سۇزلر نه‌دنسه ،منده عجیب‌بیر تأثیر قویموشدو. هله او زمانلار کیچیک یاشلی‌فاطما اۆره‌گیمده اۇزونه گیزلی‌بیر یئر آچمیشدی. دانیشیقلاری، باخیشی خوشوما گلردی. گۇز، قاشلارینا باخاندا ،ناغیللاردا ائشیتدیگیم افسانه‌وی قیزلارا اوخشاداردیم. خیال ائدردیم‌کی،ائله دوغرودان دا منیم نشانلیم‌دیر. اونا گۇره ده آنامین تکلیفی‌نین قارشی‌سیندا :

– ایندی کی،ائولنمه‌گه‌مجبور ائدیرسینیز ،فاطمانی‌آلارام .دئیه راضیلیغیمی‌بیلدیردیم. فاطما، دوغرودان دا منیم‌نظریمده بوتون قیزلاردان گۆزل گۇرونوردو. آنجاق فاطمانین هله اون یاشی تمام‌اولمامیشدی. الدن دوتان، ایش‌گۇرن وقتی دئگیلدی. اونلارا الیندن ایش‌گلن، ایش‌باشاران بیرگلین لازم‌ایدی. اونا گۇره ده اونلار، بو فکری منیم‌باشیمدان چیخارماق اوجون قونشوموزون خانمینا متوسّل اولدولار. من اونا گلین باجی دئییر، خاطرینی چوخ ایستردیم. چوخ صحبتدن سونرا ،او، منه "حبیبه" نی نشان وئردی. حبیبه اون بئش‌یاشیندا ،آلچاق بوی،آلاگۇز، تۆپول،سئویملی‌بیرقیزایدی. اونو تعریفله‌یه- تعریفله‌یه، منیم‌نظریمی‌جلب ائتدی. بیرنئچه گۇروشدن سونرا، بیر-بیریمیزی به‌یندیک. بئله‌لیکله توی باشلاندی. زورنا- بالابان بیرطرفده ،تار- قاوال بیرطرفده، یئمک- ایچمک ،شادلیق ائویمیزی گۇتوردو. بو دۆیوندن هامی‌راضی‌گۇروندو. آنجاق، معلم‌لریم، بیر ده صحنه‌یولداشلاریم اینجیکلیک لرینی گیزله‌ده‌بیلمیردیلر. اونلار منیم‌اوجون ایشیقلی‌بیر گله‌جک ،تحصیل و ترقّی‌آرزولاییردیلار. اونلارجا ،ائولن-مه‌ییم ال-آیاغیمین باغلانماغی‌دئمک ایدی. آتا- آنامین بو ایشینی منیم‌بدبختلیگیم کیمی، اونلارین اۆزونه چکمکدن ده چکینمیردیلر. ائولنمه‌ییم، دوغرودان دا منیم تحصیلیمین قاباغینا چکیلمیش‌بیر چپر اولدو.

یئددینجی‌کلاسی قورتاردیقدان سونرا ،اورتا و عالی‌تحصیلیمی‌دوام ائتدیرمک اوجون، گنجه و یاخود باکی شهرینه گئتمه‌لی‌ایدیم. آنام جداً بونا مخالف‌ایدی. اوخوماقدان الیم‌اۆزولدویوندن،بۆتون محبت و علاقه‌می اجتماعی‌ایشلره ،تیآترا سالدیم. بیر مدّت کلوب مدیری ده اولدوم. آنجاق،یولداشلاریم تحصیللرینه ادامه وئردیکلرینی،تعطیل-لرده غرورلا ائوه دۇندوکلرینی گۇردوکجه، عجیب بیرحالا دۆشوردوم. ترقّی، تمدن قافله‌سیندن گئری قالدیغیم‌اۆجون، اۇزوم- اۇزومو دانلاییر ،بدبخت حساب ائدیردیم. عینی‌زماندا اوخوماق آرزوسو قلبیمده شعله‌له‌نیردی. هرگۆن ائوده آجیلیق تۇرتمه‌یه بهانه گزدیریردیم.

نهایت ۱۹۲۴- نجو ایلده حبیبه‌نین و آتا- آنامین راضیلیغی‌ایله ،گنجه شهرینده یئنی‌آچیلمیش "عمله‌فاکولته‌سی"نه داخیل اولدوم. گنجه‌ایله شامخورون فاصله‌سی ایکی ساعاتلیق یول ایدی.دمیریول قاتاریله پنجشنبه‌لر ائوه‌گلیب ،وقتینده ده گئری دۇنردیم.

بۇیله‌لیکله ۱۹۲۹ - نجو ایلده اۇرتا مکتبی قورتاریب ،باکیدا یئدا قوژی‌انستیتو-

تونون دیل و ادبیات شعبه‌سینه‌داخل اولدوم.

سونرالار آذربایجان دیل و ادبیاتیندا فعالیت ائده‌رک شهرت صاحبی اولموش حمید آراسلی، دمیرچی‌زاده، محمدرحیم، احمد احمدزاده کیمی علمی و هنری شخصیتلر منیم همکلاسلاریم اولموشلار. اینستیتوت خاطره‌لری منیم اوچون عزیز و اونودولماز دیر.

+ + + + +

آپرئل انقلابیندان سونرا، بوتون سووئت اؤلکه‌لرینده اولدوغو کیمی، آذربایجاندا اقتصادی بحران دوام ائتمکده‌ایدی. پول اؤز ده‌یه‌رینی (ارزشینی) الدن وئرمیشدی. باشا بیش گوندن گونه چتینلشمکده‌ایدی. ۱۹۲۴ـ نجو ایلده "لنین"ین معروف اولان: "یئنی اقتصادی سیاست" برنامه‌سی اجرایه قویولدو. پولون قیمتی قیزیل ایله برابر اولدو. خلقلرین زحمت و امه‌که کیریشمه‌لری و یئنی اقتصادی سیاستین دوزگونلویو نتیجه‌سینده، اؤلکه‌لرین اقتصادیاتی گوندن ـ گونه رونق تاپماغا، باشا بیش یاخشیلاشماغا باشلادی.

انقلابین ایلک گونلریندن بؤیوک صنایع‌لر، تجارت مؤسسه‌لری ملی اولموشدو. ایندی ده کندلرده اولان صنفی ضدیتلر (تضادلار) اورتادان گؤتورولمه‌لی، انسانین انسان طرفیندن استثمارینا سون قویماق، برابرلیک، قارداشلیق، امکداشلیق دونیاسینا قدم قویماق لازم ایدی.

۱۹۳۰ـ نجو ایلده بو آغیر، هم ده مسئولیتلی ایشه باشلاندی. البته، هامپالار، موفته‌خورلار، قولچوماق و استثمارچیلار اوچون بو باشلانیش، خوشاگلیم دئگیلدی. آنجاق، رنجبر زحمتکش، ازیلمیش طبقه‌لرین استقبالی ایله قارشیلاندی. کندلرده قولخوزلار (جمعی تصرفات) تشکیل اولونماغا باشلادی. ایسته‌ین‌لر اؤز وار ـ یوخلارینی (مال ـ قارا، اکینچیلیک آلتلری و سائره ...) اورتایا قویوب، قولخوزون اساسنامه و مرامنامه‌سینی قبول ائت‌مکله عضو اولوردولار. آما، وارلیلار اؤز مال ـ حیوانلارینی گؤتوله‌نین اختیارینداقویوب، اؤزلری ده، دونه‌نه‌کیمی قاپیلاریندا نؤکر، رنجبر، گونه‌مزد ایشله‌ین آداملارلا بویون ـ بویونا ایشله‌ییب، اؤز زحمتینه، ایشینه‌گؤره پای گؤتورمک آغیر گلیردی. قولخوزا داخل اولماقدا، اجباری دئگیلدی. ایشین اوّلینده بعضی‌نا راحاتلیقلار اوز وئرسه ده، یاواش ـ یاواش گونون طلبی، منطق و واقعیت قارشی‌سیندا هامی تسلیم اولماغا، یئنی سوسیالیست حیاتینا آلیشماغا و اویوشماغا باشلادیلار. "امک بولگوسو" مسئله‌سی بیر آز بغرنج و مهم بیر ایش ایدی. امک بولگوسونون دوزگون بولونو آیدینلاشدیرماق دولتین قارشی‌سیندا دوران اساس مسئله‌لردن بیری ایدی. بونا گؤره ده، یای تعطیللریندهٔ بوتون طلبه‌لر و تشکیلاتچیلار سفربرلیگه آلینیب، کندلره گؤنده‌ریلیردی. من ده بو جبهه‌ده فعاللار جرگه‌سینده‌ایدیم. منیم فعالیت یئریم موروول و دلیلر کندی ایدی. بیز مصاحبه یولو ایله، قولخوز عضولری آراسیندا هئچ بیر فرق قویولمادان، هرکس اؤز امه‌گینه، ایش گونو، و ساعاتینا گؤره محصولدان حقینی گؤتورمه‌یی آیدینلاشدیریردیق.

+ + + + + +

ابتدائی، اورتا و عالی مکتبلرده تدریس آذربایجان دیلینده ـ آنا دیلینده آپاریلیردی. الفبا ایسه "عرب الفباسی" ایدی. بو الفبا دیلیمیزین احتیاجلارینی اؤده‌یه‌بیلمه‌دیگیندن، یئنی بیر الفبا یاراتماغا احتیاج واریدی. بو مهم و ضروری مسئله هله انقلابدان اوّل ۱۹ ـ نجو عصرین ایکینجی یاریسیندا، میرزا فتحعلی آخوندوف کیمی بؤیوک دراماتورق و متفکّرین نظردقّتینی اؤزونه جلب ائتسه ده، بو مسئله‌نی لازم بیلدیگی مقاملاردا مطرح ائتسه ده، نتیجه‌سیز قالمیشدی. اونون اصولی و علمی گؤروشلری، فقط سؤوه‌تلر اتفاقی دؤوروندە ۱۹۲۸ ـ نجی ایلدن عملی اولماغا باشلادی. بیرچوخ مطالعه‌دن سونرا، لاتین الفباسی اساسیندا بیر الفبا یاراتدیلار. بو الفبا دا چوخ عؤمور سوره بیلمه‌دی. ۱۹۳۹/۴۰ ـ نجی ایللرده بو الفبانی ده‌گیشیب، اسلاو و لاتین الفبالاریندان استفاده ائده‌رک، علمی مؤسسه‌لر یئنی و تکمیل لشدیریلمیش بیر الفبا دوزه‌لتدیلر. منجه، بو الفبا آذربایجان دیلی‌نین بوتون قانون و قایدالارینا جواب وئره‌بیلن کامل بیر الفبادیر. دئمک اولارکی، بو، آذربایجان دیل و ادبیاتی‌نین انکشافی اوچون تاریخی حادثه‌دیر.

۱۹۳۰/۱ ـ نجی ایللرده تعلّم و تدرّس ایشلرینده بیر انحراف وجوده گلدی. بؤیله‌کی مکتبلرده، اعمالاتخانالارا حدّیندن آرتیق یئر وئریلدی. تئوری (نظریه) قسمت آخساماغا، دالیدا قالماغا باشلادی. بو نظریه‌نین طراحی، واضعی "شولگین" آدلی بیر پئداغوق ایدی. بو گئدیشین خطرینه متوجه اولان "مرکزی قومیته" فوریّتله قرار صادر ائدیب، معارف مرکزلرینه گؤندردی. مکتبلرده "شولگینیزم" ایله مبارزه اوچون لازیمی دستورلار وئریلدی. بوتون قوّه‌لر سفربرلیگه آلیندیغی کیمی، بیزیم دانشگاهین دا بو ایشده فعالیتی لازم ایدی. صون کلاسلاردان، هرکلاسدان ایکی ـ اوچ نفرقاباقجیل شاگردلردن سئچیب، بیر فوق العاده بوراخیلیش آدی ایله، آذربایجانین هرنقطه‌سینه اعزام ائدیلدی. بو بوراخیلیشا بیزیم کلاسدان: حمیدآراسلی، احمداحمدزاده، میرپاشا، و بیرده من اولدوم. بو فوق العاده بوراخیلیش ۱۹۳۲ ـ نجی ایل، "یانوار "بوراخیلیشی" آدیله انجام تاپدی. مسگینلی میکائیل نبی‌زاده ایله منی گئده‌بگه گؤندردیلر. نبی‌زاده معارف مدیری، من ایسه مفتّیشی صفتیله (سمتی ایله) ایشه باشلادیق.

انقلابدان قاباقکی گئده‌بک محیطی ایله اوخوجولاری، آز دا اولسا، تانیش ائتمیشدیم. آنجاق ایندی حیات بوسبوتون ده‌گیشمیشدی. معدنلر، کارخانالار ملّی اولموش، استثمارچیلار باش گؤتوروب قاچمیش، قوللکتیو (جمعی) حیات قورولموشدو. نه ملکدارلیقدان، آغالیقدان، نه ده موفته‌خورلاردان بیر اثر یوخ ایدی.

بیز صونسوز بیرعلاقه و جوانلیق شور و حرارتیله ایشه گیریشدیک. کنفرانسلار وئرمک، معلملری یئنی برنامه‌لر و تدریس اصوللاری ایله تانیش ائتمه‌گه، آیری ـ آیری کلاسلارین برنامه‌لرینی تحلیل و تجزیه یولو ایله دویونلری آچیردیق. آت بئلینده کندبه‌کند گزیب، معلملرله همکارلیق و امکداشلیق یولو ایله تعلیم و تربیه ایشلرینی دوزگون یولونا سالیردیق.

کئچمیشده آلمان مستشارلاری و چون تیکیلمیش اوطاقلاردا، یاشاماق اوچون بیزه یئر وئریلمیشدی. بو زامان منی کؤچ ـ کلفت ده باسمیشدی. اوچ اوغول و بیر قیزآتاسی ایدیم

حیدر سگگیز، صونا آلتی، علی دؤرد و نریمان ایکی یاشیندا ایدیلر. عائله‌می، گئده‌بکه اؤز یانیما آپارماق فکرینه دۆشنده، یئنه آنام داد- فریاد قوپاریب، اعتراض ائتمه‌یه باشلادی. حقی ده واریدی. چونکی، اگر بیز هامیمیز گئتسک، قوجا، قاری یالقیز قالاجاق ایدی. او وقت قارداشیم صمد ده اۆن سگگیز یاشا دولموش، تحصیل دالینجا قاچیردی. بیر ده کی، اوشاقلاری من اکسم ده، اونلار بؤیوتموشدو. انس توتموش، اونلارا عادت ائتمیشدیلر. همده اونلارا ائله گلیردی کی، من همیشه‌لیک آیریلیب گئتمک ایسته‌ییرم. البته، آیریلماق، اؤزو اۆچون ائو خانیمی اولماق، قاییناتا بوغونتوسوندان قورتارماق هر گلینین اۆره‌گیندن گئچن آرزودور. بوخیال حبیبه‌نین باشیندا اولسا دا، من بوحقی اؤزومه وئره‌بیلمزدیم. اونلار منیم اوشاقلاریمین زحمتینی چکیب، بؤیوتموشدولر. تحصیلیمی دوام ائتدیرمه‌یه امکان یاراتمیشدیلار. ایندی قوجالمیش، الدن دۆشموش وقتلرینده، من اونلاری آتا بیلردیم‌می؟... هئچ وقت! هله بونلار بیر طرفه، بیر دفعه آتام اولماسایدی، منیم اؤلومم حتمی‌ایدی.

۱۹۲۸-نجی ایلین یای‌ایدی. اۆرتا مکتبین صون کلاسینا کئچمیشدیم. مکتبلرین تعطیل وقتی‌ایدی. بیزی گئده‌بکه تۆیا دعوت ائتمیشدیلر. او زمانلار هله مینیک ماشینلاری هامی‌نین استفاده‌سینده دئگیلدی. من فایتون ایله گئتمه‌یه حاضیرلاشیردیم. هارادانسا دوستوم آیدین بونو ائشیدیب، یانیما گلدی.

- من ده گئده‌بکه گئده‌جه‌گم. آت اولا-اولا نییه فایتونلا گئده‌ک؟- دئیه آتلا گئتمه‌یی تکلیف ائتدی. دوغرودان دا اۆرداغ یوللارینی آت ایله گئتمه‌یین آیری بیر لذتی، صفاسی واریدی. همده، آتام، آتباز اولدوغوندان، همیشه آت ساخلایاردی. همده سئچمه کهر آتلار. بونا گؤره ده من قبول ائتدیم. اوگۆنون صاباحی، گۆن چیخمامیش آتلانیب، گئده‌بک دئیه، یولا دۆشدوک. مورول داغلاری‌نین اته‌گینه چاتاندا، منی سانجی دوتدو. داغلارین دؤشونده، یولوموزون اۆستونده اولان بیر قهوه‌خانادا دۆشدوک. بیرآز دینجه‌لیب، چای ایچدیک. آنجاق منیم آغریم آزالمادی. یولوموزدان قالماماق اۆچون، یئنه یوللاندیق. سانجیم گئتدیکجه آرتماقدا ایدی. بیر حالدا ایدیم کی، نه داغلارین اۆره‌یه یاتان سرین هاواسینی حسّ ائدیر، نه‌ده چؤللری بزه‌ین گۆل، چیچکلرین عطرینی دویور، نه‌ده داغ-دره‌لرین طبیعی گؤزللیکلرینه تماشا ائتمه‌یه منده حال قویموشدو.

چنلی‌بئل داغلارینین اته‌گینده یئرلشمیش چاردخلی کندینه چاتدیق. اؤزوموزی درمانگاها یئتیردیک. دۆقتور تانیش ایدی. تئز معاینه ائدیب، درمان وئردی. سانجیم بیرآز توخدادی. خداحافظلشیب، یولا دوشمک ایسته‌دیکده، دوقتور:

- سن استراحت ائتمه‌لی‌سن. گئده‌بیلمزسن. - دئیه منی یولومدان قویماق ایسته‌دی. آنجاق، من بیر بؤیوک کله‌قندله تۆیا گئدیردیم. اگر بوگۆن اؤزومو یئتیره‌بیلمه‌سم، زحمتیم هدر گئده‌جک ایدی. بونا گؤره دوقتورون نصیحتی‌نی قبول ائتمه‌دیم، یولا دۆشدوک

"خارخار" کندینه‌چاتاندا یئنه‌سانجی‌باشلادی. داها دایانماق یئری دئگیلدی. آتلاری قامچیلاییب، اؤزوموزو "اسلاوانقا" کندینه یئتیردیک. جمعه‌گۆنو، همده ناهار وقتی اولدوغوندان هریئر باغلی ایدی. ناچار، یئنه یوللاندیق. اسلاوانقادان چیخاندا شدتلی یاغیش باشلادی. نه ایسه سوبوموز سۆزوله- سۆزوله گئده‌بکه چاتدیق. منیم آتدان

دؤشمه‌یه ده قدرتیم قالمامیشدی. آتدان دؤشوردولر. یورغان-دؤشه‌یه دؤشدوم. من ایلان چالمیش آدامالار کیمی قیوریلیر، آچیلیردیم. او طرفده ده توی، چالماق، اوینا ماق زورنا بالابان و ناغارانین گور سسی گؤیه قالخیر، بئینیمه ایشله‌ییردی. گلدیکیمدن خبر توتان مشهدی‌محمدعمی دادیما چاتدی. او، آتامین یاخین دوستلاریندان ایدی. منی اؤز ائوینه گؤتوردو. دوقتور، داوا، درمان دردیمی توخدادا بیلمه‌دی. بیر خسته‌خانایا گؤتوردولر. دوقتور اورتا بویلو، ایکیرمی دوققوز- اوتوز یاشلاریندا گؤزل و نزاکتلی بیر روس قادینی ایدی. او، معالجه‌م اوچون بوتون باجاریغینی ایشه سالمیشدی. متأسفانه حالیم گئتدیکجه پوزولماقدا ایدی. حالیمی تلفونلا آتاما خبر وئردیلر. او، شامخورون تانینمیش دوقتورلاریندان بیرینی ده گؤتوروب، آنا ملا بیرلیکده یانیما گلدی. خانم دوقتور آغریلاریم توخداسین دئیه، ایستی‌سودان استفاده ائدیردی. آنجاق، تزه گلمیش دوقتور معالجه یولونو ده‌گیشدی، بوز ایسته‌دی. بوز تاپیلما دیغیندان، آتلی‌گونده‌ریب داغلاردان اریمه‌میش قار گتیردیلر. قاری کؤر باغیرساغیما طرف، قارنیمین اوستونه قویدولار. قارنیم عجیب بیرصورتده کؤپدو. حالیم ده‌گیشمه‌یه، اورک دؤیونتوم یوز هشتادی (سکسنی) دا آشدی. دردین شدتی او درجه‌یه چاتمیشدی کی، هرآن اؤلومو آرزولاییردیم. لاکین بئله بحرانلی، دؤزولمز حالیمدا حیدر، صونا گؤزومون اؤنونده جانلانیردی.

"بس من؟، بس من؟" دئیه، هربیری اؤزونه مخصوص باخیش و شیرین ادالاریله اوتوب کئچیردیلر. بو آندا ایچیمدن بیر فریاد قوپور:

- یوخ، یوخ خدام! یاشاماق ایسته‌ییرم! دئییر، اؤزومده اؤلومله‌مبارزه‌یه‌ئینی قوّت حسّ ائدیردیم.

دوقتورلار اللرینی‌مندن اوزدولر. حتّا ایکیسی عتدن‌آرتیق یاشامایاجاغیمی دا دئدیلر آنامچوخ دؤزومسوز ایدی. آتام آرام گؤرونسه ده، باخیشلاریندان غم- کدر یاغیردی. سانکی، اونون اوچون هرشئی بیتمیش، حیات و وارلیق بئله اوندان اوز دؤندرمیشدی. بونونلا بئله، اومیدینی الدن وئرمه‌دی. "شامخورا آپارمالی‌یام" دئدیکده، بو، اؤلوم بونو تربتمک اولماز!.. دئین دوقتورلارین اعتراضلاری دا اونون تصمیمی‌نی دگیشدیره بیلمه‌دی. فایطونون اورتاسینی یورغان-دؤشکله دولدوروب، منی اؤلو کیمی اوزه‌رینه اوزاتدیلار. من داها نه‌ساغ، نه ده صول بؤیروم اوسته دؤنه بیلیردیم. بیر نفرده فئلدشئر (پزشکیار) یانیمدا اوتورتدولار. فایطون حرکت ائدیرکن، یاخین دوستلارین گؤزلری یاشارمیشدی. هامیدان آرتیق، اوغلونون تویونا گلدیکیم مشهدی حیدر عمی غملی و دالغین گؤرونوردو. بیر سؤزله هامی‌مندن الینی اوزموشدو. آنجاق، من اؤلمه‌دیم سلامت گلیب، شامخورا چاتدیق. بوردان دا گنجه‌شهرینده اولان معروف "نریمانوف خسته‌خاناسی"نا تلقراف وورووب، آمبولانس ایسته‌دیلر. من اؤلومله یامانجا البه‌یاخا اولموشدوم. اؤلومه‌تسلیم اولموردوم. مخصوصاً حبیبه‌نی، حیدر و صونانی گؤرمک منیم قلبیمه قوّت اولموشدو. آمبولانس گلدی. دوقتورلار معاینه ائتدیکدن صونرا، یئنه آتاما مراجعتله: "عمرونون صون دقیقه‌لرینی‌کئچیریر، زحمتسیز، یئرسیزدیر"-دئدیلرسه‌ده، آتام: یوخ، آپاراجاغام، اؤلسه‌ده، قوی یولدا اؤلسون! - دئدی. آما من اوزه دورموشدوم، اؤلمه‌دیم. آمبولانس منی "نریمانوف خسته‌خاناسینا" یئتیردی. بیرساعت چکمه‌دی کی،

باشدا مشهور دوقتورلردن "نقولسکی" و "شتارک" اولماقلا یئددی نفردن عبارت بیرکمسیون تشکیل تاپدی. هر دوقتور اؤز تخصصی اساسیندا منی معاینه ائتدی. مشورتدن صونرا، معلوم اولدو کی، دردیم نه‌تیفوس، و نه‌ده کؤر باغیرساقدیر. باغیرساقلاریم دولاشمیش ـ ایمیش. معالجه اوچون لازم اولان دستورلار وئریلدی. یاریم وئدره (دؤلچا) سوـویو شیلانک ایله قارنیما یئریتدیلر، بونونلا دا دولاشمیش باغیرساقلار آچیلدی. من نجات تاپدیم. ایگیرمی آلتی گؤن دیلیمه لیمو سویوندان باشقا، هئچ بیرشئی ده‌یمه‌دیگیمدن، بدنیمین اتی تؤکولموشدو. قورو سؤموکلریم قالمیشدی. بیرآی خسته‌خانادا یاتدیم بؤتون بو مدتده آتام یانیمدان چکیلمه‌دی.

من، اونون بوحقینه نئجه گؤز یوما بیلردیم؟... ایندی، هردن اؤزـ اؤزومه دؤشونورم، آتامین اراده و قابیغی‌سی اؤز یئرینده، بئله بیرحادثه سرمایه‌دارلیق اؤلکه‌لریـ نین بیرینده، بیزیم‌کیمی یوخسول بیرعائله عضوونون باشینا گلسه‌ایدی، اونون معالجه خرجی‌نین عهده‌سیندن گله‌بیلردیمی؟

اورادا، طبابت بؤتونلوکله، هامی‌اوچون مجّانی‌ایدی. دوقتورلار پول خاطرینه یوخ، وجدانلاری قارشی‌سیندا حسّ ائتدیکلری مسئولیّت، بلکه ده انسانلیق خاطرینه بوایشی گؤرور، و اؤزلرینه بؤرج بیلیردیلر.

من، حبیبه ایله نریمانی گئده‌بگه، اؤز یانیما آپاردیم. اوشاقلارین قالانی‌نی آتاـ آنامین یانیندا قویدوق. بیر ده شامخور ایله گئده‌بگین آراسی بیر ساعتلیک ماشین یولو ایدی. داها فایطونلارین، آرابالارین یئرینی ماشینلار دوتموشدو. گئت‌ـگل آسانلاشمیشدی. هرحالدا، حبیبه اوشاقلاردان آیری دؤشدویونه داریلسا دا، قاینی‌آناـ الیندن قورتاردیغی اوچون راضی گؤرونوردو.

۱۹۳۲ـ نجی ایللرده، هله دانشگاهلارین او قده‌ر بوراخیلیشی اولمامیشدی کی، بؤتون اؤلکه‌نین احتیاجلارینا جواب وئره‌بیلسین. هله اورتا مکتبلرده تدریس ائدن معلملر اؤزلری اورتا تحصیللی، بلکه ده ناتمام اورتا تحصیل گؤرموش تجروبه‌سیز معلملردن عبارت ایدی. ابتدایی‌مکتبلرین وضعی داها دا آجیناجاق ایدی. ناچارلیقدان آز ـ چوخ سوادی اولان آداملار، اوچ آیلیق دؤوره گؤردوکدن صونرا مکتبلرده معلم‌صفتیله‌ایشله‌ییردیلر.

میکائیل نبی‌زاده‌ایله من بیرینجی‌دفعه گئده‌بگه گؤنده‌ریلمیش عالی‌تحصیللی‌معلم‌ـ لریدیک. بونا گؤره ده، تعلیمـ تربیه اؤرغانلارینین بیزه احتیاجی آرتیق اولدوغونو درک ائدیر، وار قوّه‌میزله‌چالیشیردیق. مکتب ایشلرینی‌قورتاردیقدان صونرا، اجتماعی ایشلردن ده قالمیردیق. من اؤللرده تیآتر عالمینه‌باغلی اولدوغومو یازمیشدیم. بو علاقه منی اورتا و عالی‌مکتبلرده ده صحنه‌یه چکمیشدی. بورادا، تیآتر ایشلرینده فعالیته داها آرتیق احتیاج واریدی. حتّا، کیچیک انتقادی پیئسلر یازیب، صحنه‌ده تماشایا قویماقدان دا چکینمیردیم.

۱۹۳۲ـ نجی ایل سئنتیابر آییندا اؤز خواهشیمله گئده‌بگ اؤرتا مکتبینه مدیر تعیین اولوندوم. بومکتب، دئمک اولارکی، گئده‌بگ ناحیه‌سینده ان کامل مکتبلردن ایدی. بیر ایل ده بورادا چالیشدیم.

نهایت ۱۹۳۳ ـنجو ایل سئنتیابر آیی‌نین بیرینده ،شامخورا عوض اولدوم .بیرنئچه آی مفتّیش وظیفه‌سینده ایشله‌دیکدن صونرا ،مورول اؤرتا مکتب مدیرلیگینه‌تعیین اولوندوم. مورول مکتبی، آغ داشدان یئنی‌سپکده تیکیلمیش گؤزل و بؤیوک بیرمکتب ایدی.قاباغیندا اولان گئنیش مساحتلی‌حیطی،هرجور ایدمان(ورزش) فعالیتینه امکان وئریردی.بورادا فعال و اجتماعی‌بیرشخصیت کیمی تانیندیغیمدان بؤتون تشکیلاتلار ایشیمین گئدیشینده هرجور مادی و معنوی کؤمکلیکلرینی‌مندن اسیرگه‌میردیلر . بونا گؤره ده ،آز بیرمدتده ایشلریمه رونق وئره‌بیلدیم . بؤتون ناحیه‌ده ایلک دفعه اولاراق،فوتبول،والیبول،باسگیتبول، و ایدمان‌اوچون لازم‌اولان هرجور وسایل تهیه‌ائتدیم . ورزش معلمی‌گئنیش صورتده فعالیته باشلادی. مکتب داخلینده کتابخانا ،قرائتخانا و سالم‌اگلنجه‌لر اوچون شطرنج،شاشقا (۱) وسایره اویونلاری ایشه‌سالدیم . آذربایجان مکتبلرینده‌سابقه‌سی‌اولمایان"دوخووْوی‌ارکستر (۲) جهازلارینی فراهم‌ائتمکله ،موسیقی‌دسته‌سی تشکیلینه‌موفق اولدوم . نمایش‌گونلرینده مکتبلی‌لر بیرنظامی‌دسته‌سی‌کیمی،قاباقلاریندا اؤرکستر چالدیغی‌مارش‌ها واسی‌ایله‌خیاباـ نلارا چیخیرکن،هامی‌تاماشایا دوروردو .

تدریس ایشلرینه‌گلدیکده ،هئچ بیرمعلمین‌برناماسیز ،حاضیرلیقسیز کلاسا گیرمه‌یه‌حقی یوخ‌ایدی. نظم‌و انتظامات اعلا درجه‌یه چاتمیشدی. درسلرین یؤکسک کئیفیتده‌منیمسنمه‌ـ سی اوچون تمام‌شرایط یارادیلمیشدی. مکتبده معلملر، شاگردلر، ائله‌جه ده مدیریت آراسیندا قیریلماز ،صمیمی‌امکداشلیق یارادیلمیشدی. بونا گؤره ده ،آزبیر مدتده‌مورول مکتبی‌نین آدی دیللره‌دوشدو . ۱۹۳۴/۵ ـنجی‌ایللرده معارف شعبه‌سی طرفیندن "مورول نمونه‌مکتبی" آدی داوئریلدی.

بوراسینی دئمک لازم‌دیرکی،سوؤت‌لر اؤلکه‌سینده تعلیم‌ـ تربیه‌ایشلری،سیاسی واجتماعی تشکیلاتلارین نظرینده ان مهم و اهمیتلی‌بیر دوتور .معلمین مقامی یؤکسک و احترام‌لا یاد اولونور .

مورول مکتبینده‌کی موفقیتلری یاخیندان گؤرمک اوچون،مرکزدن گلن نماینده هیئت لری‌نین آغزی آچیلدی.هرهفته مختلف تشکیلاتلارین (معارف ،فرقه ،همکارلار ،جوانلار ، و پیونئر(۳) تشکیلاتلاریندان) نماینده‌لرینین یؤخلاماسی‌نین آراسی کسیلمه‌دی. هرگلن هیئت تعلیم‌ـ تربیه‌ایشلرینی نظردن کئچیردیکده ،طلبه‌لرین عمومی‌معلوماتی‌ایله ده‌تاـ نیش اولمالی‌ایدیلر . ایشلرینی‌قورتاردیقدان صونرا ، معلملر شوراسیندا تعریف، تمجید و انتقادلا تمام‌لاییردیلار . بو یؤخلامالاردا ، معلملر اؤز طلبه‌لرینین معلوماتینی گلنلرین اؤزونه‌چکمک اوچون،اؤز گؤنده‌لیک برنامه‌لرینی‌کنارا قویوب ،عمومی‌سئواللارلا درسی باشا وورووردولار . درس ایلی‌نین ایکینجی‌یاریسیندا بیردن متوجه اولدوم کی، بو یوخلامالار ،برنامه‌لرین گئدیشینه بئری دولماز ، بؤیوک ضربه‌لر وورووبدور . من معارف مدیری‌ایله دانیشیب ،بو یوخلامالارین قاباغی‌آلینماسینی خواهش ائتدیم . منه‌حق وئردـ یلر . صونرا ، منیم‌مسئولیت وقابیغی‌اؤزونده‌ن، بو آراسی‌کسیلمه‌ین یوخلامالارین قارشی ـ سینی‌آلماغیم اؤزومه باش‌آغریسی،ناراحاتلیق تؤرتسه ده ،اهمیت وئرمه‌دیم .

---

۱ ـ شطرنج صحیفه‌سی‌اوزه‌رینده اوینانیلان بیر اویون دور. ۲ـ دوداقلا چالینان موسیقی‌دسته‌سی. ۳ ـ پیش‌آهنگ .

سوادسیزلیغین لغو اولونماسی ساحه‌ده ده مکتبیمیز آز ایش گؤرمه‌دی. معلملرین و یوخاری کلاس شاگردلرینین کؤمه‌ییله، گئجه قورسلاری آچیب، سوادسیزلاری بو کلاسلارا جلب ائتمه‌یه ده موفق اولدوق. بونلاردان علاوه، بئری گلدیکجه، ایش فصللرینده قولخوزچولارا دا کؤمک ائدیردیک. اجتماعی ایشلری اؤزوموزه مقدس بیر وظیفه بیلیردیک.

بوتون فعالیتلر، داها دوغروسو، بئیینلر کئچمیشده‌کی کیمی، شخصی منافع اوچون دئییل، اجتماعی منافع اطرافیندا ایشلیر، دؤور وورورودو. استثمار، برابرسیزلیک دونیاسی، زحمت و امک دونیاسینا چئوریلمکده ایدی. بو فعالیتلر شخصی مالکیتلرین آرتماسی اوچون دئییل، ملی ثروتین آرتماسی، شن و وارلی بیر حیات یارادیلماسی اوچون ایدی

\+ + + + +

بئیله‌لیکله بیز گله‌جه‌گه سونسوز بیر اومیدله باخیب، آرام بیر حیات سوروردوک، بیردن طوفان قوپدو، بدبختلیک، قارا گون قاپیمیزی آلدی. شورالار اؤلکه‌سینده یاشایان ایرانلیلار اوچون اوغورسوز بیر فیرتینا قوپدو. بو بلا، اؤز- اؤزه دورموش ایکی بؤیوک قدرتین، داها دوغروسو، گئجه ایله گوندوزون، بلکه ده قولدارلیق دونیاسی ایله آزادلیق دونیاسینین اؤز- اؤزه دورماسیندان عمله گلمیشدی.

۱۹۳۷- نجی ایل یایین سونو ایدی. تعطیلات گونلرینی کئچیرمکده ایدیک. مرکزدن سونرا قارا یئل شامخورو دا بورودو. توت‌هاتوت باشلاندی. ایران تبعه‌لرینی دسته‌جمعی دوتوب زندانلارا دولدورماغا باشلادیلار. بوراسینی دئمه‌لی‌یم کی، اؤز تبعیتیمی ده‌گیشیب سووئت وطنداشلیغینی قبول ائتمک امکانی منیم اوچون همیشه واریدی. آنجاق، آتامین جنوبی آذربایجانا - ائل، اوباسینا اولان علاقه‌سی، منیم فکریمه مانع ایدی. او، دوغولدوغو آنا یوردونا، قوم- اقرباسینی گؤرمک آرزوسو ایله یاشاییردی. قطعی بیر اومیدله، ایراندا انقلاب اولاجاغینا اینانیردی. من اونون آزادلیق دویغولارینا، وطن و ائلینه باغلی اولدوغونا احترام قایل ایدیم. بونا گؤره ده اونون اوره‌گینی سیندیرماق ایسته‌میردیم. نه ایسه، ایش - ایشدن کئچمیش، قار قاپینی آلمیشدی.

آخشام اولدو. شامی یئییندن سونرا، ائوده اؤز وصیتیمیزی ائتدیک. باش یاستیغا آتیب، یاتماق ایسته‌دیک. "نه ایت یاتدی، نه ده..." یوخو گؤزوموزدن قاچمیشدی. قارانلیق بیر گله‌جه‌گین فکریله اللەشیردیم. گئجه ساعت ایکی‌یا اولاردی کی، قاپی دؤیولدو. آتاملا برابر بیزی آپاریب، توقفگاها تحویل وئردیلر. قارداشیم صمد ائوده اولمادیغیندان اله کئچمه‌میشدی.

توقفگاهین اوطاقلاری آغزینا کیمی، ایرانلیلارلا دولموشدو. هامی اؤز گله‌جه‌گیندن نگران ایدی. ناراحت بیر حالدا گئجه‌نی سحر ائله‌دیک. بو دوتغونون سببینی هئچ کس بیلمیردی. هرکس اؤز عقلینه گؤره نظرینی دئییردی. دوت‌هادوت او قده‌ر گؤزلنیلمز ایدی کی، یوخو کیمی، هره بیر یئره یوزوردو. شامخور ناحیه‌سینده یاشایان ایرانلیلارین توقیفی تمام اولاندان سونرا، هامینی گنجه شهرینه گؤندردیلر.

بوتون ناحیه‌لردن، کند و شهرلردن دوتولموشلاری گنجه‌یه گؤندردیکلریندن، زندانلار، توقفگاهلار، حتّا بعضاً اورتا مکتبلرین بینالاری دا دولموشدو. من استنطاق مرکزی اولان فرقه مکتبی بیناسینا دوشدوم. آتامی مندن آییردیلار. هارا آپاردیقلارینی بیلمه‌دیم.

بوردا دولت مأمورلارینین رفتاری او قدەر خشین‌ایدی کی،آدام شورالار اتفاقیندا اولدوغونا اینانا بیلمیردی. هرشئی آداما یوخوکیمی گؤرونوردو. هرکیچیک بیراوتاغا قیرخ، قیرخبئش نفر آدام دولدورموشدولار. اوتوراندا، آیاق اوزالتماغا یئر یوخ‌ایدی. تک یئر دارلیغی دگیلدی،قاپیلار اوزوموزه باغلانمیشدی. ائشیگەچیخماغا هئچکسین حقی یوخ‌ایدی. هرقاپی‌نین آغزینا تووآلئت اوچون بیر بوشقا قویولموشدو. داریخانقیسیلا-قیسیلا بوشقانین اوزەریندە اوتوروب،دینجلمەلی‌ایدی. اوتانماق،حیا و احتراما یئر یوخ‌ایدی. سیغار توستوسو، هنیرتی، ائلەجە دە بوشقادان یاییلان عفونت،بیر-بیرینە قاریشمیش،بوغوجو و دوزولمز بیر هاوا یاراتمیشدی.

گوندن-گونە آرتماقدا اولان حرارت و کثافتدن بیت-بیرەلر میدان آلماقدا، آرتماقدا‌ایدی. یاواش-یاواش ایش اویئرە چاتدی کی،گوندە اوچ دفعە، دستەجمعی سویونوب،بیت قیرمالی‌اولدوق. هرمبارزەدن یاریم‌ساعت کئچمەمیش،یئنەبیتلر قاریشقاکیمی قاینا شیردی. نظافت و حمامدان خبر یوخ‌ایدی. استنطاق آلتیندا اولدوغوموزدان عائلەمیزلە گؤروشە دە اجازە وئریلمیردی. بئلە انسانا لایق اولمایان بیر رفتاردان بیز داها وحشتەدوشوردوک."آخی بیز نەائتمیشدیک؟"،" بیز کیمیک؟"،" تقصیریمیز نەدیر؟"،"عائلە و اوشاقلاریمیز نەحالدادیر؟" ... بو سئوال‌لارها میسی جواب‌سیز قالیردی. بونلاردان بتر، آتامدان آیری دوشمەگیم‌ایدی. اونون فکری بیرآن دا باشیم‌دان چیخمیردی. ۶۷ یاشیندا قوجا،ضعیف بیرآدام،بئلەبیر بوغوجو، دار محیطدە نئجە دوزە بیلر؟دئیە دوشونور، دوشوندوکجە داریلیردیم.

هردن بیر دە آدلار سسلەنیر،بعضیلرینی‌آیری یئرلرە منتقل دە ائدیردیلر. بیرگون منیم دە آدیم اوخوندو. بیرنئچەنفرلە بویوک شهرزندانینا کوچورولدوک. بوردا قاپی-لار باغلی‌دئگیلدی.هامی آچیق هاوادا گزیب،دولانیردی. من مین نفرە یاخین، دولو بیر سالوندا آتامی‌تاپدیم. زوالی‌کیشی خستەلنمیشدی. منی‌گؤرجک قهرلندی،گؤزلری دولدو. دیزلری تیترەیە- تیترەیە یئریندن قالخدی،قوجا قلاشیرکن، سونوک دودا قلارینی‌اوزومدە حس ائتدیم. "من سندن نگران‌ایدیم"- دئدی. یازیق آتام،اوزو نەحالدا اولدوغونو بیلمیردی. زندانین آغیرمحیطی،فکر، خیال اونو الدن سالمیش، اوزموشدو.چتینلیکلە حرکت ائدەبیلیردی. اونون حالی‌منی یامان سیخدی. آنجاق،بو شرایطدە الیمدەن نە گلردی، نە ائدەبیلردیم؟ الیمدن بیر ایش‌گلمەدیگی‌اوچون،روحی‌عذاب چکیردیم.بونونلا بئلە، بوردا آزادلیق، ملاقات واریدی. خوشبختلیکدن، اوگونون صاباحی گؤروش‌اوچون آتا ملا منیم‌آدیمی‌سسلەدیلر. اونون حالی‌مناسب اولمادیغیندان، من تک گئتدیم.آنام گؤروشوموزە گلمیشدی. منی گؤرن کیمی اورەگی دولدو. هونکورتو ایلە آغلاماغا،اورە-گینی بوشالتماغا باشلادی. اورەگی بیر آز توخدادیقدا،آتامی و قارداشیم صمدی سوروشدو. ائلەجە دە من حبیبە و اوشاقلارین حالیندان خبر دوتدوم.

— بیر آیدیر زندانلارین قاباغیندا سیزی آختاریرام — دئدی. بو، بیر جملەایدی او دئییب،قورتاردی. باشیناگلنلر بونو درک ائدەبیلرلر کی،بیر آی زندانلار قاباغیندا سرگردان،اومیدسیز بیرحالدا گزمک نەدئمک دیر! اونا توخداقلیق وئرەرک تئزلیکلە بورا خیلاجاغیمیز اومیدیلە یولا سالدیم.آنام پالتار،دەگیشیک گتیرمیشدی

آتامی حماما آپاریب، پالتارلارینی دگیشدیم. یئمک ـ ایچمه‌گینه راحاتلیغینا جان آتدیم. تزه‌ـ تزه حالا، جانا گلمکده‌ایدی کی، آدیمیزی اوخویوب، فرقه‌مکتبینه‌گؤندرـ دیلر.

استنطاق گئجه‌ـ گوندوز دوام ائتمکده‌ایدی. نهایت، منه ده نوبت یئتیشدی. مستنطق جوان بیرآذربایجانلی‌ایدی. منیمله‌تانیش چیخدی. دوتولدوغوما تأسف‌ائتمکله وقتینده تبعه‌لیگیمی دگیشمه‌دیگیم‌اوچون، منی مذمّت‌ائتدی. عمومی‌سئواللارلا تحقیقاتی قورتاردی. من سئلّولا قاییتدیقدا، آتام استنطاقیمین بو ساده‌لیکله قورتاردیغینی بیلدیکده درین بیرنفس‌آلدی. ائله‌بیل چیگینلرینه آغیرلیق ائدن بیر آغیر یوکون آلتیندان خلاص‌اولدو. "نگرانلیقدان قورتاردیم"ـ دئییب، شکرلر ائتدی.

قاباقدا اشاره ائتدیگیم‌کیمی، بورداکی یئر دارلیغی، کثافت، عفونت‌بیر درجه‌یه چاتمیشدی کی، خسته‌لیک، مریضلیک گوندن گونه آرتیر، اؤلنلرین سایی چوخالیردی. هرگون اوطاقلاردان اجلسیز اؤلنلرین جنازه‌لرینین چیخاریلدیغینی گؤردوکجه، توکلریم‌بیزـ بیز اولوردو. قورخو بدنیمی‌بوروریوردو. بو آغیر، دؤزولمز محیطه تاب‌گتیره‌بیلمه‌ین‌ـ لرین چوخو قوجا و ضعیف‌آداملاریدی. من بوتون وارلیغیملا آتامین خدمتینده‌ایدیم. او، راحت‌اوزانا بیلمه‌گی‌اوچون، گئجه‌لری آیاق اوسته کئچیرر، یانیندان کنارا چکیلمز، ممکن قده‌ر یئمک‌ـ ایچمه‌گینه دقت‌ائدردیم. بونا باخمایاراق، زواللی‌کیشی گوندن ـ گونه ضعیفلشمکده، آیاقدان دوشمکده‌ایدی. بو آنلاردا، منیم اوره‌گیمدن فقط بیر آرزو کئچیردی، گئجه‌ـ گوندوز آللاه‌ایله رازـ نیاز ائده‌رک، یالواریردیم:

"ای بؤیوک یارادان! آتاما نجات وئر. اونون اؤلومونو بوردا منه گؤسترمه! بو درده من دؤزه بیلمه‌رم."ـ دئیه گئجه‌ـ گوندوز آللاها یالواریردیم. بؤیله‌بحرانلی، دئمک اولارکی، یازیق گونلریمده، اوطاقلاردا اولان یاشلی، ضعیف و مریضلرین‌آدلارینی سیاهه‌یه گؤتورووردولر. ایکی‌گون سونرا، لاپ الدن دوشموشلرین آدلاری اوخوندو. آزاد ائدیلدیکلری اعلان ائدیلدی. منیم‌آتامین آدی دا بو آزاد اولوناتلارین سیاهه‌سینده ایدی. ائله‌بیلدیم دونیانی منه‌باغیشلادیلار. او دقیقه‌ده منه اوز وئرن شادلیق حالتینی بوتون عمرومده حس ائتمه‌میشم. سانکی، بوتون آرزولاریما چاتمیشدیم.

آتام آزاد اولوناندان بیرنئچه‌گون سونرا، منیم‌استنطاقیم‌باشلاندی. مستنطق یاخین دوستلاریمدان ایکی‌سی‌نین آدینی‌چکیب، اونلاری مندن سوروشدو.

ـ یاخشی‌تانیرام. یاخین دوستلاریمدان‌دیرلارـ دئدیم. او، دوداقلارینی قاچیردیب،

ـ عجب دوستلارین واریمیش... دئیه‌کنایه‌لی‌بیر جواب وئردی. سونرا الینده اولان بیرکاغیذی منه‌نشان وئریب:

ـ پس‌یازدیقلاری دوغرودور. سووئتلر اؤلکه‌سینده یاشاییب، سوسیالیزم قورولوشو علیهینه‌تبلیغات آپارماق؟!... من آدیما دئییلن اتهاملارین هامیسی‌نی ردّ ائتدیم. او، ـــ گلیب اوزونه دورسالار، اوندا نه‌دئیه‌رسن؟

ـــ بونلار هامیسی اویدورما، یالاندیر، قوی گلسینلر! دئیه من عصبانیتله جواب وئردیم. ایکینجی و اوچونجو دانیشیقلاردا اونلاری منیمله اوزـ اوزه قویمالی‌اولدو. آنجاق اونلاردان خبر اولمادی. بئله‌لیکله، معلوم‌اولدو کی، حقیقه‌ده‌کی اویدورمالاری

قصداً اۇزلری دوزلدیب. هرحالدا، منه‌بیر پرونده دوزلتدیلر. آنجاق،من گناهسیز- ایدیم. انقلابین ایلک گونلریندن، بوتون وارلیغیملا انقلابین محکملشمه‌سینده،سوسیا- لیزم قوروجولوغو ایشلرینده چالیمیش ایدیم. انقلابا وفاداریدیم. اوناگۇره ده، بو اویدورما، و بهتانلارمنه او قده‌ر آغیرگلدی کی،حرصیمدن بوغازیم قوروموشدو. آز قالیردیم بوغولام. منه‌ائله‌گلیردی کی،آرتیق حیاتیمین صونودور. منیم‌اوچون هرشئی آخیرا چاتیب.

سئلولا قاییتدیقدان صونرا،عمرومده ایلک دفعه، آناسیندان آیری دوشموش کۇرپه اوشاق کیمی،دویونجا آغلادیم. اوره‌گیم بوشالدی،ائله‌بیل کی،بونا احتیاجیم‌وارمیش. گئده‌بگلی دوستلاریم دۇوره‌می آلمیشدیلار. اونلارین نوازش و تسلی‌وئریجی سۇزلری منه لایلای کیمی، بلکه ده موسیقی‌دسته‌سی‌نین ملایم‌حالدا چالدیغی اۇلوم مارشی‌کیمی‌گلیردی.

یاواش-یاواش اۇزومه‌گلدیم. گۇزله‌نیلمه‌دن قارشیما چیخمیش‌بو اوغورسوزلوغا دۇزمه‌یه، سویون آخارینا تماشا ائتمه‌یه باشلادیم.آخی، بو غافل بلایا دوتولموش تکجه‌من دئگیلدیم. مینلرله زندانا آلینمیش‌آداملارین یۆزه- دۆخسانی منیم کیمی گناهسیزلاریدی. هرحالدا، بونو یقین ائتدیم‌کی،خوش‌حیاتیما،آزادلیغیما صون قویولۂ چوخ چکمه‌دی کی، استنطاقلاری قورتارمیشلار حقده حکم وئریلدی. اونلاری دسته- دسته اۇز عائله‌لریله ایرانا سورگون ائتمه‌یه باشلادیلار.

بو جریاندان بیرآی کئچمیشدی، آدیمی سسله‌دیلر. گۇروشومه گلن حبیبه‌ایدی. باجیسی‌قیزی پاکیزه‌ایله گلمیشدی. اونون رنگی‌قاچمیش،ایری آلاگۇزلری چوخورا دوشموش اوز - گۇزوندن غم- کدر الەنیردی. منی‌گۇرنده دولموش‌گۇزلرینی سیخدی، باشینی سینه‌مه دایادی. او، منه دئمه‌سه ده، من هرشئیی آنلادیم. او، یاسدان چیخمیش‌آداما اوخشاییردی. اوشاقلاری، آنامی سۆروشدوم، "یاخشیدیر"دئدی. آتامی سوروشاندا، بیر آز دوروخدو، اودلو بیر آهلا" او دا یاخشیدیر"دئدی. من داها بیر ده سوروشماغا جرأت ائتمه‌دیم. اۇلدوبونو حس ائتمیشدیم. آرزوما چاتدیغیم‌اوچون اوره‌گیم آرتیق دوتولمادی. چونکی او، اۇز ائوینده اۇلموشدو.

حبیبه‌ایلن بیرآز دردلشدیکدن صونرا، من:

- حبیبه! دئدیم. سۇزومون دالینی گتیره‌بیلمه‌دیم. چونکی، قهر بوغازیمی سیخیردی. آنجاق،دئمه‌گی لازم بیلیردیم. اۇزومو دوغرولدوب، بوغولا- بوغولا:

- منیم گله‌جه‌گیم معلوم‌دئگیل، منی متهم‌ائدیبلر. ممکن دور اوزون مدت زندانلاردا قالام. بلکه ده ایرانا تبعید اولام. هرایکی‌حالدا سنه ظلم‌اولاجاق. نه اوزون ایللر اوتوروب،منی گۇزله‌مه‌گینی، نه‌ده ائل - گونوندن آیری دوشوب،منیمله ایرانا گئتمه‌گین سنین اوچون آسان دئگیل. سن جوانسان،اۇزون اوچون یئنی‌حیات قورروب، خوشبخت‌یاشایا بیلرسن. من نابود اولدوم.هئچ اولماسا، سن خوشبخت‌اۆل! من بو اختیاری سنه‌وئریرم: هروقت ایسته‌سن،مندن آیریلا بیلرسن.آزادسان.- دئدیکده،اونون غمگین قیافه‌سی غضبه‌چئوریلدی. سانکی،بو سۇزلری‌مندن گۇزله‌میرمیش.

- من خوش‌گونونون بولداشی اولماق اوچون سنه‌گلمه‌میشم. جهنمه ده گئتسن،سنینله وارام! بیر ده اونوتما کی،من آنایام! فقط بیر اۇلوم سنی‌مندن آییرا بیلر. دئیه

قطعیتله جواب وئردی. اونداکی وفا و صمیمیت منی سیلکه‌له‌دی، "حیات یولداشی" آنلاییشی‌نین درین معناسینی‌خاطرلادیم. من بوصحبتی اونونلا آچماغیم سبب‌سیز دگیلدی. بوگونلرده بیرنئچه خانم اری نین گؤروشونه گلیرکن، بوشاندیقلارینی اعلام ائتمیشلر. هئچ وجهیله، ایرانا گئتمه‌یه، ویاخود اوتوروب ایللرله اونو گؤزله‌مه‌گه حاضیر اولمادیقلارینی بیلدیرمیشلر. بونلاری گؤردویوم اوچون، گیزلی‌بیر نگرانلیق اوره‌گیمی یئییردی. دوغرودان دا، یاخشی‌ایله پیسی دار گونده تانیماق اولارمیش، دئیه، فکره دالدیم. آیریلیق زنگی‌چالیندی. بو آیریلیق آنلاریندا کئچیردیگیمیز هیجان و احساساتی قلمه‌گتیره‌بیلمه‌رم.

دانیشیقلاری قورتارمیشلار، بؤیوک شهرقلعه‌سینه کؤچورولوردو. اوردا عائله‌لری‌ایله گؤروش تعیین ائدیلیردی. بو گؤروشلرده سفر اوچون صون تاپشیریقلار وئریلیردی. دولت مأمورلاری تعیین اولونموش کؤچ گؤنو عائله‌لری دمیریولو اۆزه‌رینده قرار دوتموش ایستگاهلاردا آماده ائدیب، قاطارلاردا صاحبینه تحویل وئرمک یولو ایله، ایران سرحدینه یولا سالیردیلار.

تبعید اولونانلارین قادینلاری یوزه دوخسانی، بلکه ده آرتیغی، یئرلی‌قیزلاریدی. آیریلیق آنلاریندا قوپان نالەلر، آخان گؤزیاشلارینی قوی اوخوجولاریم اؤزلری نظرلرینده جانلاندیرسین.

بیرگون اوخونان یوزنفرلیک بیر سیاهی‌ده منیم ده آدیم‌چیخدی.

ـ شئیلرینیزی ییغیشدیرین، حرکته‌آماده اولون! دئیه، امر وئریلدی. هرکس اؤز شئیلرینی‌ییغیشدیریب، باغلادی. "گؤره‌سن هارا آپاریرلار؟"، "حتماً ایرانا گؤنده‌ریرلر"، "سیبره گؤنده‌ریرلر"، "بلکه آزاد ائدیرلر" دئیه‌هر آغیزدان بیر سؤز چیخیردی. نهایت قاپی‌آچیلدی، ایکی‌بؤیوک یۆک کامیونی دایانمیشدی. اؤز شئیلریمیزله کامیونا دولدوق. گنجه‌ایستگاهیندا کامیونلاردان دوشوروب، واقونلارا دولدورورکن، تماشا اوچون ایستگاها توپلانمیش اهالی‌نین متأثر باخیشلاری، هردن ده آغیزلاردان قوپان "یازیقلاری سیبره گؤنده‌ریرلر" سؤزلری‌ایله قاطار یوللاندی.

سحر آلاقارانلیق، باکی‌ایستگاهیندا یئره تؤکولدوک. کامیونلارا دولدوروب، خزر دنیزی کناریندا اولان "بابل قلعه‌سی" آدلانان زندانا تحویل وئردیلر.

بؤیله‌لیکله عائله‌میزله ارتباطیمیز کسیلدی. هارا گؤنده‌ریلدیگیمیزدن نه اونلارین خبری اولدو، نه ده بیزیم‌هاردا اولدوغوموزو خبر وئرمه‌یه امکانیمیزا ولدو. تزه مکانیمیزدا نظم‌و انتظامات چوخ جدی‌ایدی. گونده اوچ دفعه: سحر، گون‌اورتا، و آخشام قاپی‌نی آچیب، توآلئته اۆتورووردولر. هرهفته حماما آپاریر، پالتارلاریمیزی ضدعفونی ائدیر، نظافتیمیزه یئتیشیردیلر. آنجاق، قاپیلار همیشه اوزوموزه باغلی‌ایدی. هئچ کسله گؤروش و صحبته حقیمیز یوخ‌ایدی. قالیدوردان (کریدور) کئچنلری قاپی‌نین آراسیندان کئشیکچیلر ایجه‌ری‌یه نظارت ائتمک اوچون قویولموش بیردئشیکدن گؤره‌بیلردیک. هرحالدا، محیطه اویوشماق لازم‌ایدی. اؤزوموزو مشغول ائتمک، بوغوجو قارا گونلری یولا سالماق اوچون، چؤرک ایچیندن (خمیردن) جوربه‌جور اۏیون شئیلری دۆزلدیب، شاه‌مات، دومینا، بعضاً ده مهره دوزلدیب، دستمال اوزه‌رینده نرد دوزلدیب

اونا بیردیق . چوخ وقت گؤزتچی قاپی‌دئشیگیندن اونا دیغیمیزی گؤردوکده قاپینی آچار اویون دستگاهلاریمیزی ییغیشدیریب ،آپارارد‌ی. بیز ده دورمادان یئنی‌دن اویون شئی- لرینی دوزلدردیک . روزنامه ،مجله ، و کتاب الیمیزه چاتمادیغیندان،وقتیمیزی مختلف اویونلارلا کئچیرردیک . گئجه‌لری ده ناغیللارا قولاق آساردیق. دؤرد آی گونوموز بو مینوال ایله‌کئچدی.عائله‌میزدن خبر دوتا بیلمه‌دیگیمیزدن،چوخ ناراحت ایدیک .بیرگون ناهار وقتی توآلئتین دیواریندا یازیلمیش خطلر نظریمی‌جلب ائتدی. بو، ارتباط برقرار ائتمک اوچون دوستاقلارین یئنی‌بیر ابتکاری‌ایدی. بو یازیلارین ایچینده‌اسلام رفیع‌بگلی‌نین آدینی‌اوخودوم. او، گئده‌بگ ناحیه‌سی‌نین ممگینلی‌کندینده اورتا مکتب مدیری، همده، یاخین دوستوم‌ایدی. اونون آدینین‌آلتیندا اؤز آدیمی، و اولدوغوم اوطاغین نمره‌سینی‌یازدیم. او گونون ائرته‌سی سحر قاپی‌نین دئشیگیندن "گنجعلی معلم" ائشیدیلن بیرسسله ،ایچه‌ری یه‌بیر کاغذ آتیلدی. سیغار کاغذینده ،نه‌اوچون دوتول- دوغونو، و قامئری(سئلول) نین نمره‌سینی‌یازمیشدی. بوفرصتدن استفاده ائدیب ،ائو و اوشاقلاردان نگرانلیغی‌می،اونلارین دا بیزدن خبرسیز اولدوقلارینی یازدیم. ائشیگه چیخاندا ،فرصتدن استفاده ائدیب ،کاغذی اونلارین اوطاغینا آتدیم.او، ملاقات‌گونلرینده یانینا گلنلر واسطه‌سیله‌منیم‌یئریمی حبیبه‌یه یئتیره‌بیلمیشدی. بو جریاندان ایکی هفته‌کئچمیش ،گؤروش اوچون آدیم‌سسلندی. گلن حبیبه‌ایدی. او، اوقده‌ر یوزولموش، آریخلامیش و دگیشمیشدی کی،آنجاق گؤزلریندن اؤز حبیبه‌مه اوخشادا بیلدیم .

آتام اؤلندن صونرا ،قارداشیم‌صمدایله آنامی ایرانا سورگون ائتمیشدیلر. بومدتده مندن خبر-چیخمادیغیندان،نا اومید اولوب ،مندن ال اوزدوکلرینی،نه‌قده‌ر رنج‌وعذاب چکدیگینی،هردفعه اوشاقلارین اؤزونه باخدیقدا عقلینی‌شاشیردیغینی،قهه‌ر بوغا-بوغا سؤیله‌دی. وقت‌آزیدی، من،"قارا گونون عمرو آز اولار"دئیه اونا اومید وئرمکله یولا سالدیم. لاکین، بو گؤروشده، درد و غم یوکویله ائله‌یوکلنمیشدیم‌کی،نه یئنیمین،نه ده اوره‌گیمین اونو داشیماغا قدرتی یوخ‌ایدی.منی فکیر گؤتوردو. دالیمین دایاغی ریاسیز دوستوم- آتام اؤلدو. قارداشیملا آنامی ایرانا سوردولر. بی‌زواللی حبیبه آلتی‌یاش اوشاقلا نئجه اولاجاق؟... اوشاقلار هامیسی کؤرپه ،گلیر یئری یوخ،هله‌لیکده اولوب- قالانی ساتیب دولاناجاقلار. پس‌صونرا ؟... دئیه‌دوشوندوکجه قورخو جانیمی‌بورویوب عقلیم‌چاشیردی. مبهوت و دالغین بیرحال آلمیشدیم. اوچ گون تمام اؤزومو دوغرولدا بیلمه‌دیم. بو اوچ گون منه ایللرکیمی‌کئچدی. رنگیم دگیشدی،بیرمریض حالینا دوشدوم. یولداشلاریم منیم‌بو یوزغونلوغومون علتی‌نی بیلمه‌یه جان آتیردیلار. من‌ایسه، ایچیمی یئین قادانی هئچ کسه آچماق ایسته‌میردیم. " درد اؤزوموندور،اؤزوم ده چکمه‌لی‌یم"- دئیه دوشونوردوم. زنداندا ن یولداشلاریمیزدان حسین آقانین منه‌محبتی‌آرتیق ایدی . او، اوجابویلو ،ائنلی‌کؤره‌ک ،ساغلام و تؤکمه‌بدن، خوش‌اخلاق و مهربان بیر آدام ایدی. منه‌یاخینلاشیب :

- نهایت ، آدام اؤز اوره‌ک دردینی،سیرینی بیرنفره آچمالی‌دیر . یوخسا ، غم آدامی چورودر ،قلبینی پارتلادار . آتالار دئمیشکن،" نم دیواری، غم ایگیدی ییخار" دئیه منی‌دانلاماغا باشلادی. گؤردوم عاغیللی‌سؤز دئییر ،بوتون جریانی اونا سؤیله‌دیم

دوغروسو، دانیشدیقجا اؤزومده بیر یونگوللوک حسّ ائدیردیم. او، دقتله منی دینله‌دی. نگرانلیغیم اوچون منه حق وئردی.

– بونلار هامیسی اؤز یئرینده دوغرودور. آنجاق سن، بو فکیر- خیاللا اؤزونو اورتادان آپارماغین نه‌دیر؟ خانواده‌نه، نه‌کؤمه‌گی اولابیلر؟ دئیه، منه سئوال وئردی. جوابیم اولمادیغینی دویدوقدا،

– اگر سنین دوغرودان دا اؤز اوشاقلارینا، قادینینا علاقه‌ن وارسا، دوغرودان دا اونلاری سئویرسنسه، گره‌ک یاشاماق اوچون، بو زندان بوجاقلاریندا تاب گتیره‌سن. سؤیود آغاجی کیمی، هر اسن یئلین قارشیسیندا اسمه‌یه‌سن. قاباغینا چیخان بوتون اوغورسوزلوقلارلا مبارزه ائدیب، دیری قالاسان کی، بلکه بیرگون اونلارین دردینه ده‌یه‌بیله‌سن – دئدی. اونون سؤزلری منی سیلکه‌له‌دی. سانکی یوخودا یدیم، آییلدیم.

– دوغرو دئییرسن، دئدیم. – آتالار دئمیشکن، مین فکیر بیر بورجو اؤده‌میر" او دقیقه‌دن عارسیزلیق سازینی الیمه آلدیم. صحبتلره قاریشماق، شاهمات، نرد اویناماقلا هرشئیی اونوتماغا چالیشدیم. اوشاقلار، حبیبه یادیما دوشوب، غم یوکو اوره‌گیمه آغیرلیق ائدنده، وار قوه ملـه " بوباره‌ده دوشونمه‌یه‌جه‌گم" دئیه فکری باشیمدان چیخارماغا چالیشیردیم.

اوطاقداکی یولداشلاریمین هامیسی گنجه‌دن گؤنده‌ریلمیش آداملاریدی. بونلارین ایچینده هر طبقه‌دن واریدی. دوقتور، معلم، مهندس، صنعتکار، فعله، حتّا چوبان دا واریدی. اوطاقداکی الّی نفرین هامیسی منیم کیمی بارالی، اوره‌گی دولو و نگران ایدی. یاواش- یاواش عائله‌لر ایتیردیکلرینین سوراغینی آلیر، گلیب تاپیردیلار. دردلرینین اوستونه بیرینی ده آرتیریب، گئری دؤنوردولر.

بؤیله‌لیکله، گونلر اؤتوردو. دوتولدوغوموز گوندن دوققوز آی اؤتموشدو. شاد بیر خبر دوتغون اورکلری ایشیقلاندیریردی: "بو یئرسیز دوتغولار، اشگنجه و سورگونلر، سوسیالیزم دونیاسینا ضربه‌ووروب، لکه‌لندیرمک مقصدیله، ساز مان امنیتده اؤزونه یئر و مقام دوتموش "یاکودا" آدلی بیر نفرین الیله اولوبدور. بو خلق دوشمنی‌نین خیانتی اوزه چیخدیغیندان دوتولوب، اؤز جزاسینا چاتدیریلمیشدیر."

بؤیله‌لیکله استنطاق یئنی‌دن باشلاندی. دانیشیقدان قاییدانلارین هامیسی: " بیزی بوراخاجاقلار" دئیه گولر اوزله، شاد خبر گتیریردیلر. آنجاق منیم سفره یولداشیم آرتوش " دانیشیقدان آلوولانمیش، چیلغین بیر حالدا گئری دؤندو. حرصیندن آتشدن چیخاریلمیش پولاد کیمی، قیزارمیشدی. اوطاقدا بیر نئچه‌باش قدم ووردو، سیغارینی آلیشدیریب، دالبادال محکم سومورانداندن صونرا، گلیب یئرینده اوتوردو. او، گنجه شهرینده یاشایان ایران ارمنی‌لریندن ایدی. آلچاق بوی، گؤی‌گؤز، آغ بنیز، اتلی- قانلی دولو بیر آدام ایدی. اونونلا یئرلریمیز یاناشی، سفره یولداشی، همده شاهمات حریفیم ایدی. آرامیزدا صمیمیت تؤره‌دیگیندن، اوره‌ک سؤزلرینی منه آچاردی.

– ایت بالاسینی یاخشی بوغوردوم، الیمدن آلدیلار – دئدیکده، من تعجبله:

– نه اولوب آرتوش؟ کیمینله دالاشدین؟ دئیه، سئوال وئردیکده،

– او ده‌یوس اؤز عمی اوغلوسونو گؤنده‌ریب کی، یالاندان منیم اوزومه دورسون.

دئدیکده، دوستوما داش‌هاردان دەگدیگینی آنلادیم.

آرتوش ۵ - ایل بوندان قاباق "آسیا" آدلی گؤزل، جاذبه‌لی بیر قیزلا تانیش اولور، بو یاخینلیق یاواش-یاواش اؤدلو بیر عشقه چئوریلیر. اونونلا ائولنمک قرارینا گلدیکده، بونا اؤزدن گئتمه‌یین، سیمیج بیر رقیب تاپیلیر. اؤز دئدیگینه گؤره: "رقیبی دلیجه‌سینه قیزا وورولموش ایمیش. آنجاق، قیز آرتوشا مئیل ائتدیگیندن رقیبی‌نین الی بوشدا قالیر. هیجانلی بیر مبارزه‌دن صونرا، آسیانی آلیر. ایندی ایکی اوغول‌صاحبی اولدوغونا باخمایاراق، خانمی‌نین وورغونو ایدی. گئجه‌-گؤندوز صحبتی، سازی حیات یولداشیندان ایدی. اوندان صحبت آچیب، دانیشاندا آداما ائله گلیردی کی، بیر رومانتیک عشقی داستانی قولاق آسیر. او، همیشه رقیبیندن نگران ایدی. دئدیگینه گؤره، هله‌ده گؤزو آسیانین دالیندادیر. او، بوباره‌ده صحبتی‌نی قورتاراندا، فکره گئدر، اودلو بیر آه چکیب،

- آرا، گنجعلی‌جان! قورخورام، یامان قورخورام! قورخورام کی، بو قازاماتدا اؤلم منیم آسیام او نامرده قالا. دئییب سوساردی.

بیرگؤن اونا سؤیوق دگمیشدی. اؤزونو منه دوتوب،

- گنجعلی‌جان، یامان ناخوشلامیشام، هیچ حالیم‌یوخدور. دئدیکده، من ظرافتله:

- اؤزونو گؤزله! دئدیم. ائله بیری ده سنین کیمی اولموشدو، ایکی‌گؤن چکمه‌دی، یازیق اؤلدو. دئدیکده، آرتوش قاه-قاه چکیب گؤلدو. الینی‌قاباغا گلمیش قارنینا ووروب،

- آرا، منیم‌قارنیمین پییی اریینه‌نه‌کیمی، سنین سؤموکلرین ده اریر. دئدی. دوغروسو اونون بو سؤزونون قاباغیندا جواب تاپا بیلمه‌دیگیمدن، من ده اونا قوشولوب گؤلدوم. آخی، دوغرودان دا، من بدندن چوخ ضعیف ایدیم.

متأسفانه او پولادکیمی ساغلام و محکم کیشی‌نی غم‌ییخدی، یامان دا ییخدی. بو جریاندان ایکی‌آی کئچمیشدی. یایین ایستی‌گونلرینده او، مریضله‌دی. مریضخانایا آپاردیلار. دردینه علاج اولمادی. قیرخ درجه قیزدیرما ایچینده یانیرکن، سئوگیلیسی گؤزونون اؤنونده جانلانیر، خیال پریسی‌قوْللارینی آچیب، اونو سسله‌ییر. آرتوش یئریندن قالخاراق، پنجره‌یه دوغرو حرکت ائده‌رک،

- گئتمه، دایان منیم‌آسیام!... دایان من ده‌گلیم! دئیه- دئیه‌جان وئرمیشدی. بو دا اونون مقدّراتی‌ایمیش. اونون بؤیله‌فاجعه‌لی اؤلومو هامیمیزی متأثر ائتدی.

استنطاق نوبتی منه‌ده چاتدی. مستنطق گنجه‌شهرینده منی سؤرغو- سئوالا دوتان تانیش مستنطق‌ایدی. احتراملا ال وئریب، حالیمی سوروشدو. صونرا آتامی سوروشدو. من

- اوْ اؤلدو. دئدیم. منیمله همدردلیک نشان وئره‌رک،

- گنجعلی‌معلم! باشینیزا گلن بو جریانلاردان متأثرم. منجه، باشینیزا گلن بو اوغورسوزلوقلاردا اؤزونوزون ده تقصیرینیز واردیر. وقتینده سؤوئت وطنداشلیغینی قبول ائتسه‌ایدینیز، نه بو بلالر باشینیزا گلر، نه ده اؤز مقام و محبوبیّتینیزی الدن وئرردینیز. نه‌ایسه‌کئچیب، خوشبختلیکدن خیانتکارلارین ماسکاسی ییرتیلدی، اؤز جزالارینا چاتدیلار. سیزین اؤزه‌رینیزه قویولموش اتهاملار گؤتورولور. اؤمیدیم

وار کی،تئزلیکله آزاد اولاسینیز. دئییب ،تبرئه اولوندوغوما دایر یازدیغی ورقه‌نی قاباغیما قویدو. من امضا لاییب ،خوشحاللیقلا یئریمه‌قاییتدیم.

قاپیلار اۆزوموزه آچیلدی. سیاسی‌محکومیت اۆستوموزدن گؤتورولدویو اۆچون،دوتغون قیافه‌لر آچیلمیشدی. هامیمیزی بؤیوک بیر سالونا ییغدیلار. ساییمیز اۆچ یۆزه‌یاخین ایدی. چکدیکیمیز بۆتون ناراحتلیک لری،آزادلیق، ویا ایرانا تبعید اولوناجاغیمیز اۆمیدی‌ایله اونوتماغا چالیشیردیق.

لاکین، بو اۆمید گئتدیکجه یاسا چئوریلدی. گۆنلر هفته‌یه، هفته‌لر آیلارا جالانیب اوزاندی. نه بورا خیلماقدان، نه ده ایرانا سۆرگوندن خبر اولمادی.

سونرالار معلوم‌اولدو کی، رضاشاه، ایرانا تبعیدا ولونموشلارین باشیندا اولان‌آزادلیق دویغولاریندان وحشته دۆشه‌رک ،قورخاناداباش وئرمیش یانغینی اونلارین آدینا قلمه‌وئرمکله، هامیسی‌نی تحت تعقیب قرار وئرمیش ،بیزلری ده قبول ائتمکدن بۆیون قاچیرمیشدیر. بیزه "صاحب "تاپیلما دیغیندان بلاتکلیف قالمیشدیق.

نهایت ۲۲- آی زنداندن چکدیکدن سونرا ،سووئتده، بیزیم‌حقیمیزده دوتولموش تصمیم اۆزوموزه اوخوندو. بو حکمده، اوچ و بئش ایل مدّتینده، شمالی‌قازاغستانا ،اۆز عائله میزله سۆرگونه محکوم‌ائدیلمیشدیک .من ده بئش ایل‌محکوم‌اولانلار جرگه‌سینده‌ایدیم.

سفر حاضیرلیغی‌گؤروندو. سرعتله طبّی‌معاینه‌دن کئچیردیلر. ۱۹۳۸ -نجی‌ایل‌اوقتیابر آیی‌نین ۲۴ -نده واقونلارا دولدوروب ،قازاغستانین سیبیره قۆووشان شمال حصّه‌سینه‌یولا سالدیلار.

۲

نویابر آیی‌نین دوققوزو ایدی. ناهارا یاخین قاطار "کییالی" ایستگاهیندا دایاندی. ایکی‌هفته‌لیک یوْروجو یوللاردان سونرا، یولوموز صونا چاتمیشدی. قاباغیمیزدا نه‌لر چیخاجاغینی بیلسک ده، دؤرد دیوار آراسیندان قورتاردیغیمیز اوچون، بلکه‌ده ایکی ایلدن بری اؤزونه حسرت قالدیغیمیز عائله‌میزه قوْووشاجاغیمیز اوچون، شادایدیق. سیاهی‌یا وخوندو. آدلاری چیخانلار شئیلرینی‌ییغیشدیریب، آماده اولسونلار! دئیه، دمیر یول پلیس افسری نین آمرانه سسی واقوندا دالغالاندی. شئیلریمیزی دالیمیزا آتیب، صیرا ایله قاطاردان آشاغی‌تؤکولدوک. بیزی یئنی‌دن صفه دؤزدولر. آدلاریمیزی‌اوخوماقلا "کیروف" ساوخوزونون نماینده‌لرینه تحویل وئردیلر. یئر اوزونو قار اؤرتموشدو. هاوا قاریشیق، کؤلک اسیردی. سئیره‌ک قار دامالالاری هاوادا اوینایا ـ اوینایا یئره‌دوشوردو. یئرلی‌آداملار ماراقلا دؤوره‌میزی آلمیشدیلار. گون گؤرمه‌میش جیجکلر کیمی‌سولغون بنیزلره تماشا ائدیردیلر. اوْزلرینده حیرت، و تعجب آیدین گؤرونوردو. شبهه‌سیز حالیمیزا اوْرکلری یانیردی. بعضیلری ده، دهوه نالبنده باخان کیمی، اگری ـ اگری باخیر، باخیشلاریندان نفرت الله‌نیردی. کیم‌بیلیر بیزیم‌حقیمیزده نه اویدورمالار ائشیدیبلر و نه‌لر دوْشونورلر... بیزی بیر رستورانا دولدوردولار. داها باشیمیزین اوستونده پلیس یوخ‌ایدی. هئچ بونا احتیاج دا گؤرونموردو. ائله‌یئره گتیرمیشدیلرکی قوش‌دا قوشلوغو ایله قاچا بیلمزدی. بوندان باشقا، آروادـ اوشاغیمیز بیزدن قاباق ساوخوزدا ایدی. هارا قاچا بیلردیک ونه‌ایسه، وئریلن یاغلی‌ناهار جانیمیزی قیزدیردی. گؤزلریمیز ایشیقلاندی. یئمک ـ ایچمک قورتاردیقدان سونرا، یوْک ماشینلارینا دولوب، یولا دوْشدوک. کؤلک شدتی‌نی آرتیرمیشدی. بایاقدان یاغان سئیره‌ک قار، بوْرانا چئوریلمیشدی. ماشینلار کیروف ساوخوزونا طرف یوللاندی. گؤز باخدیقجا اوزانان دوْزلری قالین قار اؤرتموشدو. یول ـ ایز یوخ‌ایدی. بیرآز گئدندن سونرا، سویوق جانیمیزا جؤکمه‌یه باشلادی. آیاقلاریمیزین بیرینی گؤتوروب، او بیرینی قویماغا باشلادیق. هرکس اؤز یورغانینا بوْرونمه‌یه مجبور اولدو. اللریمیزی، آیاقلاریمیزی هامیدان چوخ، قوللاریمیزی سویوقدان قوْرومالی‌ایدیک. ایندی تزه باشا دوْشوردوک کی، ایستگاهدا یئرلیلر نیه "دوناجاقلار" دئییرمیشلر. دئمک بوردا آیاقدا کئچه‌چکمه، اگینده سئیریقلی قالین کوْت و شالوار، قولاقلی‌پاپاق و یوْندن توخونموش سیریقلی‌الجک اولماسا، آدامین آشی پیشرمیش.

ماشینلار توسباغا یئریشی‌ایله حرکتده‌ایدیلر. یول اوزاق دئگیلدی. "کیالی" ایله ساوخوزون آراسی‌آلتمیش کیلومترایدی. قالین قاردان، ماشینلار آغیرـ آغیرگئدیر، بعضا" ده حرکتدن دوْشوب، تکرلری یئرینده فیرلانماغی ایشی‌چتینه‌سالیردی. بو یول ایکی‌هفته قاطارلا گلدیگیمیز یولدان اوزون و یوْروجو گلدی. گوْن باتدی. هاوا قارالماغا باشلادی

حکم‌سوٚرمکده اولان سکوتی ماشینلارین گورولتوسـی پوزسا دا ،هئچکسی جوممو‌ش اولدوغـو خیال دنیزیندن آییرا بیلمیردی.هرکس اؤز ایچیله اللـه‌شیردی. قارا طالعینی‌خاطرلاییر ،گلـه‌جه‌گینی دوٚشونوردو . ایکی‌ایلدن بری آیریلدیغی‌حیات یولدا شینی، اوشاقلارینی گؤزونون اؤنونده جانلاندیرا راق،اونلارلا نئجه‌قارشیلاشاجاغینی دوٚشونوردو .

آرا بیر دسته‌ایله ، اوٚو دالینجا گزن آج قوردلارین قورخونج اولاماق سسلری ده ائشیدیلیردی. نهایت ،اوزاقدان گؤرونن لامپا ایشیقلاری ساوخوزا یاخینلاشماق مژده‌سینی وئردی . ماشینلار قصبه‌یه یاخینلاشدیقجا اوٚرکلرین دؤیونتوسو آرتیر ،هیجانیمیز شدّتلـه‌نیردی. ماشینلار دایاندی. صبرسیزلیکله گؤزو یولدا ،انتظار چکنلر، قارغـا قوزغون کیمی،ماشینلارین دؤوره‌سینی آلدیلار . قارانلیقایدی. لامپالارین ضعیف ایشیغیندا آدام آختاردیغی‌نی تاپماغی چتیناِیدی.

– آتا !... باباجان !... احمد... حسن ... وسائره... جیگرلردن قوپان چاغریش سسلری انسانین عصب تئللرینی‌تیتره‌دیردی. چوخ چکمه‌دی کی،شدتلی‌هیجان وسئوینجله دولو هئچقیریقلارلا باشلانان گؤزیاشلاری،دولموش اوٚرکلری بوشالتدی. سانکی جاخان شدتلی‌ایلدیریملاردان صونرا ، بولوتلار کؤینه‌گینی‌سیخیردی. وصال دقیقه‌لری‌ایدی. حبیبه‌نین توتغون سسینی‌آلدیم .سه‌دوغرو ایره‌لی‌له‌دیم .لامپانین ایشیغی اونون سولغون اوٚزونو ایشیقلاندیریردی. او، اوقده‌ر آریخلامیشدی کی،گؤزلری گؤزلریمه توخونماسا ،منیم‌حبیبه‌م اولدوغونا اینانا بیلمزدیم .

– آه... ائده‌رک اؤزونو قوجاغیما آتدی. باشینی‌کؤکسومه‌باساراق:

– منیم حبیبه‌م!... دئدیم . بیلیرم نه‌قده‌ر رنج، عذاب چکمیسن. اونون جوابی، آجی هؤنکورتولری‌ایدی. اوشاقلاری دؤنه- دؤنه باغریما باسدیم .

عائله‌میز بئش ساعت بیزدن قاباق ساوخوزا چاتمیشدی. اونلاری بؤیوک بیر سالونا دولدورموشدولار. بیز ده اونلارا قاریشدیق.

سحر اولدو. هاوا آیدینلاشمیش ،گونش اؤز شعالارینی قارلی‌دوٚزلرین اوٚزه‌رینه ساچمیشدی. نئجه دئیه‌رلر: " گون ایشاریر ،گؤز یاشاریر"دی . سحر یئمه‌گینی‌یئدیکدن صونرا ، هامینی سسله‌دیلر . کیروف ساوخوزونون آلتی‌شعبه‌سی واریدی. بیزی شعبه‌لره پایلامیشدیلار . هرشعبه‌نین آدلارینی‌آییریب ،اؤز عائله‌لری‌ایله ماشینلارا دولدوروب یولا سالیردیلار . بیز، کیروف ساوخوزونون اؤزونده (مرکزده) قالانلار جرگه‌سینده‌یدیک. هر ایکی-اوچ عائله‌یه بیر اوطاق وئرمکله ،قصبه‌حالینا دوشموش کیروف ساوخوزوندا یئر-به-یئر ائتدیلر .بیز ده، اؤز همشهریمیز شیخعلی‌ایله بیر اوطاغا ییغیشدیق. شیخعلی‌نین عائله‌سی، قایین‌آناسی،خانیمی‌زولیخا ،آلتی‌یاشلی‌قیزی‌یاسمن، بیر ده اؤزو ایدی. بیز ایسه بئش نفریدیک :من،خانیمیم‌حبیبه ،اوغلوم‌حیدر ۱۴- یاشیندا ،توفیق ۶ وعارف ۳ یاشیندا یدی. دوققوز نفر بیر اوطاقدا یاشاماق آغیر اولسا دا ،باشقالارینا گؤره شوٚکورلو ایدی. بئله‌لیکله عمروموزده یئنی‌بیر حیات صحیفه‌سی‌آچیلدی.

\+ + + + +

هاوا یئنیجه ایشیقلانمیشدی. قاپی‌یا وورولان ضربه‌لردن اویاندیق.

– ایشه آماده اولون! دئیه، بیر سس اوجالدی. هفته‌لرله چکدیگیمیز یول یورغونلوغو هله‌جانیمیزدان چیخمامیشدی. بدنیمیز ازیک و یورغون‌ایدی. آنجاق هجرانا غلبه‌چالمش وصالین روحوموزدا بوراخدیغی آرامش و لذتی هله ده‌حس ائدیردیک.

تله‌سیک چای قویولدو. شیخعلی‌نین قادینی‌منیم بی‌بیم قیزی‌ایدی. کولثوم بی‌بی‌مین وار- یوخ بیرقیزی اولدوغوندان، تک قالیب، آیریلیق اودوندا یانماقدانسا، قیزیله بیرلیکده سیببیر شاختالاریندا یاشاماغی اؤزونه خوش بیلمیش، قیزیله‌بیرلیکده‌گلمیشدی خانواده یاخینلیق و صمیمیّتی، بیزه، بیر یئرده‌کئچیرمه‌یه کؤمک ائده‌جه‌گینه اینانیردیم. هر ایکیعائله‌بیرسفره‌نین باشیندا ییغیشیب، سحر یئمه‌گینی یئییردیک کی، همین اوّلکی سس:

– ایشه! دئیه‌سسله‌دی. بیرسرباز کیمی، جلد پالتارلاریمیزی گئیدیک. آیاققابلاریمیزین باغینی‌بیرکیدیب ائشیکه‌چیخدیق. هاوا صاف و سویوق‌ایدی. اوّل بیزی بیرسالونا ییغدیلار. بیرنفر صحبته‌باشلاییب، ساوخوزون عمومی‌وضعیتیندن، ایشیندن و ایش شرایطیندن مفصل دانیشدی. سؤزلرینه‌یئکون وورارق:

– اونوتمامالی‌سیز کی، بورا آسایشگاه دئگیل، ایش یئری دیر. ایشله‌مکله هرکس اؤزونو تانیتدیرا بیلر. آخیردا – "ایشله‌مه‌ین دیشله‌مز." دئیه سؤزونو قورتاردی.

بیزی اوچ دسته‌یه بؤلدولر. داها دوغروسو، صاف-چوروک ائتدیلر. بیرینجی‌دسته‌نی تاخیل آمبارلارینا، ایکینجی‌دسته‌نی مال-حیوان تؤوله‌لرینه، بیزی ده آذوقه آمبارلارینا آپاردیلار.

کیروف ساوخوزو اکینچیلیک و مالدارلیق ساوخوزویدی. قیزغین ایش وقتلری آپرئل آیی‌ایله سئنتیابر آیلاری آراسیندا ایدی. قیشدا ایسه، گؤروله‌جک ایشلر عبارت ایدی: تاخیل آمبارلاریندا بوغدا چئویرمک، تؤوله‌لرده مال-حیوانلارا باخماق و یئم-سو وئرمک، یایدا چؤللرده وورولموش اوت تایالاریندان سوروتمه‌لرله اوت داشیماق، بیر ده یاز اکینلرینه آماده‌لیک – یعنی تراقتور، کامباین و سایره یدکی‌ماشینلاری تعمیر و ایشه حاضیرلاماق.

بیزیم اگنیمیزده‌کی گئییمله چؤل ایشلرینه‌گئتمک ممکون اولمادیغیندان، هله‌لیکده اؤرتولو یئرلرده ایشله‌مه‌لی‌یدیک. دسته‌باشچیمیز قاباقدا، بیز ده اونون دالیجا بیر بؤیوک آمبارین قاباغیندا دایاندیق. ایچه‌ری گیرنده اؤزوموزو بیر آلما تیغلاری قارشی‌سیندا گؤردوک.

– دورمایین، یئرآلمالاری الدن کئچیردین، چوروکلرینی سئچیب کنارا آتیب صافلتمالیسیز. یوخسا، چؤروکلر صافلاری دا چؤرودر. دئییب، اگنینده‌کی قالین کؤرکو چیخارتدی. یئرآلمالاری بیر- بیر الیله صافلارینی بیرطرفه، چوروکلرینی ده کنارا آتماغا باشلادی. بئله‌لیکله، او، ایشین یولونو بیزه اؤیره‌تدی! ایشه گیریشدیک.

سرکار ایشه‌آلیشدیغیمیزی گؤروب، آرخایین اولدوقدان سونرا، چیخیب گئتدی. بیزی اؤز باشیمیزا بوراخدی.

دسته‌میزده‌کیلر مختلف یئرلرده یاشامیش، هربیری اؤزونه گؤره بیر شخصیت صاحبی ایدی. ایچیمیزده: دوقتور، مهندس، دوّلگر، کارگر، حتّا بیر چوبان دا واریدی.

ایشله‌یه‌ـ ایشله‌یه صحبتدن ده قالمیردیق. بیرـ بیریمیزی یاخشی تانیماق اوچون سئواللار وئریلیر، سرگذشتلر سؤیله‌نیر، اورکده‌کیلر دیله‌گلیردی. قضا و قده‌ر آیری اولسا دا، دردلر بیر ایدی. هامی ایران تبعه‌سی اولدوغو اوچون دوتولموش، آیلارلا زنداندا یاتدیقدان سونرا، "آزاد سۆرگون" آدیله بو دیارا گؤنده‌ریلمیشلر ایدیک.

اسماعیل عبدالله‌زاده‌نین دردی هامیدان آغیر ایدی. او، زنداندان دوشندن سونرا، قادینی ایله ایکی کؤرپه اوغلونو ایرانا گؤندرمیشدیلر. اونلار، گئتمیش، اسماعیل قالمیشدی. قادینی روس ایدی. غربت دیاردا، ایکی اوشاقلا نئجه اولاجاغی فکری، اونون صبر و قرارینی الیندن آلمیشدی. آهی آه اوستوندن چکیر، نه گئجه‌سی وار ایدی، نه‌ده گوندوزو.

چوبانیمیزین آدی محمد ایدی. هامی اونو "ممی" چاغیراردی. قازاخ ناحیه‌سینده یاشامیش، بئیتمیش یاشلی قوجا آتاسینی ایرانا، بو بیچاره‌نی ده آناسی، ایکی باجیسی، و آرواد‌ـ اوشاقلاریله بورایا سورموشدولر. دوماننلی گلله‌جه‌کی یا زیغی شاشیرتمیشدی.

دوقتور شفا نجات باکیدا یاشامیش بیر آدام ایدی. اوقتیا بر انقلابینا کیمی، تاجر ایمیش. قاچاق مال آل‌ـ وئری ایله اؤزونو یاخشیجا دوتموش ایمیش. انقلابدان سونرا اؤزونو محیطه اویوشدورماق اوچون اوخویور، دوقتور اولور. "هاردا اولسام دوقتورام منه بورا‌ـ اورا نه‌تفاوت ائیلر" دئیه، هرشئیه اعتناسیز ایدی. دولگر یولداشیمیز ارمنی ایدی. یاشی اللیدن آشمیش، چنه‌سینه قویدوغو ساققالی و باشی چاللاشمیش، ایری گؤوده‌لی، روسیه‌نین بیرچوخ یئرلرینی گزمیش، ایستی‌ـ سویوغا دوشموش، تجروبه‌لی بیر آدام ایدی. عمرونو تجارتده کئچیرمیش، دولگرلیگی ده اؤزونه دارگونون دایاغی ائده‌رک، یاشامیش بیر آدام ایدی. اؤز باشی‌نین قضا و قده‌رینی قورتاراندان سونرا، اؤزونو منه دوتاراق:

ـ قارداش! سن هارالیسان؟ دئیه، سئوال وئردی.

ـ من شامخورلویام. آنینفئلدده یاشاردیم. دئینده سانکی، ذهنینده‌کی کهنه خاطره‌لری جانلاندی.

ـ اوردا بیرنفر دئسم، تانییارسان؟ دئیه، ماراقلا منه سئوال وئردی.

ـ بیلمیرم، بلکه ده تانیدیم.

ـ اوردا بیر جؤرکچی کربلای یونیس وار ایدی، حتماً تانییارسان.

ـ بلی، دئدیم تانییرام. دئیه، جواب وئردیکده، اونون اۆزونده خوشحاللیق آندیران بیر تبسم گؤروندو.

ـ او، ساغ‌ـ سلامت دیر؟، اونو دوتمادیلارکی؟

بو سئوال منیم آجی خاطره‌لریمی تزه‌له‌دی. کدریم، غمیم طغیانا گلدی. اؤز آجی سرگذشتیمی، و آتامین مریض حالدا نئجه آزاد اولدوغونو، اؤلوموتو اونلارا سؤیله‌دیم. هامیدان آرتیق اوستا سرکیس متأثر اولدو. او، فقط بیرهفته عائله‌سی‌نین ایچینده یاشایا بیلمیشدی. مورول اهلی، اونداکی یاخشی انسانی صفتلر خاطرینه احتراملا تورپاغا تاپشیرمیشدیلار.

آتامی هاردان تانیدیغینی سوروشدوم. او، بئله سؤزه باشلادی:

— ۱۹۳۰- نجو ایلین یازی ایدی. اوزامان من آیاق اوستو آلوئر ائدردیم. باکیدان بیر نئچه تای مال آلیب، واقونا وؤردوم یولدا جیبیمی چالدیلار. "دلیلر" ایستگاهیندا دوشنده، چؤرک پولوم دا قالمامیشدی. ماللاریمی دمیریول آمباریندان چیخارتماق اوچون پول لازیم ایدی. بوتون تانیشلارا، کهنه دوستلارا مراجعت ائتدیم، هئچ کس منه ال دوتمادی. دوستلاریمدان بیری منه کربلای یونیسی نشان وئریب،

سنه پول وئرسه، آنجاق او وئرر، اونون یانینا گئت! بو سؤز عاغلیما باتمادی، دئدیم: — اؤز تانیشلاریم منه پول وئرمه‌ینده، من نه اومیدله تانیمادیغیم بیر آداما آغیز آچیم؟ لطفوندن متشکرم، دئدیم. چوخ سؤزدن صونرا، او، منی اونون یانینا آپارگ تشویق ائتدی. "ایسته‌یه‌نین بیر اۆزو، وئرمه‌یه‌نین ایکی اۆزو ده قارادیر" دئیه، جانیمی دیشیمه دوتوب، اونون یانینا گئتدیم. بیر ده کی، چاره‌م یوخ ایدی. او، دخیلین دالیندا دوروب، مشتریلری یولا سالیردی. قیرمیزی ساققال، اوجابوی، خوش قیافه‌لی بیر آدام ایدی.

— بویورون! دئیه، منه مراجعت ائتدی. او، منی مشتری بیلیردی. من سیخیلا-سیخیلا جریانی اونا آچدیم. او، بیر آز فکره گئتدی. صونرا باشینی قالدیریب، منی گؤزدن کئچیرتمه‌گه باشلادی. منه عجیب بیر حال اۆز وئرمیشدی. اوره‌گیمده اؤز-اؤزومو دانلا-ییردیم: "احمق کیشی، آخی سن نه مناسبتله تانیمادیغین بیر آدامدان پول توقّعسی ائدیرسن؟" دئیه، دوشونوردوم. تر بدنیمی گؤتورموشدو. نا اومید بیر حالدا جواب گؤزله-ییردیم. منه ائله گلیردی کی، ایندیجه دئیه‌جک: "گئده، مندن آخماغینی تاپمادین؟ گئچ، گئت!"

آنجاق، ائله اولمادی. — نه‌قدر لازیمدیر؟ دئیه، آرام بیر سسله مندن سوروشدو.

— بئش مین منات! دئدیم. ساعت دؤرده وقت قویدو. دوغروسو، منه یوخوکیمی گلیردی. هله‌ده اینانا بیلمیردیم. آنجاق، قویدوغو وقتده یانینا گئتدیم. پولو سؤیورمه‌دن چیخاردیب، قاباغیما قویدو. منی حیرت گؤتورموشدو. شاشقین بیر حالدا:

— آخی سن هئچ منیم آدیمی دا سوروشمادین. دئینده او، گۆلومسه‌دی.

— سن ایسته‌دین، من ده وئردیم. اینانماسام، وئرمزدیم — دئدی. من پولو آلیب، ایشیمی یوللاندیردیم، پولونو دا قایتاردیم. آنجاق اونون او کیشی صفتینی، یاخشیلیغینی اؤلسم ده یادیمدان چیخارتمارام. دئدی. بو حالدا، فیتچالیندی، ناهار اولموشدو. الیمیزی ایشدن چکیب، ائوه یوللاندیق. حبیبه ایله کولثوم بیبی ناهاری حاضرلامیشلار. اوشاقلار یولوموزو گؤزله‌ییردیلر، گۆلر اۆزله منی قارشیلادیلار. توفیقی اؤپدوم، عارفی قوجاغیما آلیب، نوازش ائده-ائده ائوه کئچدیم. بو آندا، شیخعلی ده ایشدن قاییتدی. سفره آچیلدی. بیرخانواده‌کیمی هامیمیز سفره‌نین دؤوره‌سینه ییغیلدیق. ناهاردان صونرا، بئشینه ایشه قاییتمالی ایدیک. هله‌لیکده چؤل ایشلرینه آماده‌لیکیمیز اولمادیغیندان، آمبارلاردا بئزآلمالاری صافلاماقلا مشغول ایدیک.

دؤردونجو گۆنو منی ساوخوزون دفترینه‌چاغیردیلار. هئچ گؤزله‌مه‌دیگیم حالدا ادارنین آمار ایشلرینی منه تاپشیردیلار. بو، منیم اۆچون بؤیوک بیر خوشبختلیک ایدی.

چؤل ایشلریندن، فعله‌لیکدن، سویوقدان قورتاردیغیما سئویندیم. بوخبردن حبیبه و اوشاقلاردا دا خوشحال اولدولار. آنجاق، بو خوشحاللیق اؤزون سوْرمه‌دی. تزه‌جه ایکی‌آی تمام اولموشدو کی، موْسقوو سفریندن گئری دؤنموش ساوخوزون مدیری بیزه خارجی‌تبعه اولدوغوموز اوچون، ادارەلرده ایشله‌مگه اجازه وئریلمه‌دیگینی بیلدیردی. بئله‌لیکله، یئنه فعله‌لیکه‌قاییتمالی‌اولدوم. یانوارین بورانلی-شاختالی‌گونلرینده نه‌ائده‌جه‌گیمی بیلمیردیم.

دفترده ایشله‌دیگیم مدّتده، اؤز اخلاق و فعالیّتیمله، ادارەکیلرین محبتینی قازانا بیلمیشدیم. هامیسی منیم‌ایشدن چیخاریلماغیما متأثر اولموشدولار. هئچ کس اعتراض ائده‌بیلمزدی. ایشلری تحویل وئردیم. ساوخوزون مهندسی منی اوطاغینا چاغیردی. ایکی‌آیدان بری دوام ائتمکده اولان تراکتورچولوق کلاسیندا شرکت ائتمه‌گی منه مصلحت گؤردو.

- قیشی بوردا کئچین، یازا دا آللّه‌کریم‌دیر، دئدی. بو، منیم‌اوچون بؤیوک کمک-ایدی. مهندس آدیمی‌کلاسا یازدی، من چوخ تشکر ائتمکله اورادان چیخدیم.

یانوار آیی‌نین اون بئشی‌ایدی. من درسه‌گئتدیم. متأسفانه، کلاس نظری بیرنامه‌سینی قورتارماقدا ایدی. درسلر تجروبه اؤزه‌رینده گئدیردی. من نظری درسلرده اولمادیغیمدان هئچ بیرشئی آنلایا بیلمیردیم. نه‌ایسه، قیشی بوردا داللاندیم. یاز گلدی. مارت آیی‌نین آخیرلاریندا امتحانلار باشلاندی. من ردّ اولدوم. بوردا اکین-بیچین ایشلری تراکتور و کومباینایله گؤرولدویوندن، تراکتور سوروجوسو اولماغین چوخ اهمیتی واریدی.

شمالی‌قازاغستانین قیشی‌چوخ سویوق اولسادا، یایی ملایم‌ایدی. آپرئل آییندا قارلار اریبه‌ر، اکین و سپین‌ایشلری باشلانار، سئنتیابردا ییغیلیب قورتاراردی. میلیون‌تونلار ایله اؤلکه‌یه تاخیل تحویل وئریلردی. بو آغیر و مهم‌ایشین آغیرلیغی تراکتورچولارین عهده‌سینه‌ایدی. بؤیله‌کی، قیشین شاختالاریندا، ائله‌جه ده محصول ییغیمی‌گونلرینده گئجه-گوندوز ایشله‌مه‌گه اوغول ایستردی کی، تاب گتیره‌بیلسین.

دئدیگیم‌کیمی، من امتحاندا موفق اولابیلمه‌دیم. تراکتور شوفرینه شاگرد تعیین اولوندوم. اوجسوز-بوجاقسیز، گؤز ایشله‌دیکجه اوزانان چؤللرده اکین ایشلرینه‌باشلادیق. گونلر نئجه‌گلیب، کئچدیگینی دوشونمه‌گه ده، ایشدن مجال یوخ‌ایدی. آخشاملار ایشدن قاییداندا، او قدەر یورغون اولوردوم‌کی، یاتماقدان باشقا هئچ بیرعلاقه‌م اولموردو. سحر آلاقارانلیقدا اؤزومو ایشه یئتیریردیم. من ده تراکتورلارا وصل اولونموش کوتانلارین بوینوندا توز، تورپاق ایچینده ایشله‌ییردیم. گئجه - گوندوز چؤللرین باغرینی یارماقدایدیق. شوخوم ایشلرینی قورتاردیق، سپین باشلاندی. ایشلر سرعتله ایره‌لی گئتمکده‌ایدی. مای‌آیی‌نین ایکیرمیسی‌ایدی. آخشام‌طرفی بیردن هاوا دوتولدو، شدتله‌یاغیش یاغماغا باشلادی. بیز محکم‌ایسلاندیق. یاغیشدان سونرا، هاوا گؤزله‌نیلمز بیرحالدا سوْیودو. ایسلانمیش پالتارلار بوز کیمی‌جانیما یاپیشدی. اؤزومو گوج‌ایله ائوه یئتیردیم. پالتارلاریمی دگیشیب، شاما اوتوردوقدا شدتلی‌بیر اوْشوتمه بدنیمی بوْرودو. دیشلریم‌بیر- بیرینه دگمه‌گه باشلادی. حبیبه حالیمی‌بئله گؤرنده

تئز بئریمی‌سالدی .

- اۇزونو سویوغا وئرمیسن، یات! دئدی. من بئریمه‌ا وزاندیم. او، اۇستومو محکم باسدیردی . بیرساعت چکمه‌دی کی،تیترتمه‌م قیْزدیرما یا چئوریلدی. بئله‌لیکله منی یوخو آپاردی . گؤزلریمی آچاندا ، حبیبه‌نی باشیمین اۇستونده گؤردوم. او، پزشکیارین دستوری اۇزره ، دستمالی تئز- تئز ایسلادیب ،منیم آلنیما قویورموش . آییلدیغیمی گؤردوکده ، درین بیر آه چکیب ،

- سن منی اۇلدوردون! دئدی.

- نه‌اولوب کی،دئیه ، من سئوال وئردیکده ،

- نه‌ا ولاجاق ، اوچ گوندور تب ایچینده یانیرسان. گؤزلرینی ده آچمیردین.دئدی.

من بیر آی یورغان-دؤشکده قالدیم. منیم بئریمه اوغلوم حیدر ایشه‌گئتمه‌لی‌اولدو. بئله‌لیکله من شوفرشاگردلیگیندن آزاد اولدوم. حالیم دۆزه‌لندن صونرا ،آرا بئر ایش- لرینده ایشله‌مه‌گه باشلادیم. آلدیغیمیز حقوق ایله کئچینه‌بیلیردیک . سۆد، قاتیق، چؤرک ، بول ایدی. یئر دارلیغینا دا دؤزمه‌لی‌ایدیک .گلدیگیمیز ایلی، ساوخوز یاناجاقدان بیزی گئنی-بۆل تأمین ائتدی. یوخسا ،سویوقدان هامیمیز قیریلاردیق. قاباغیمیزا گلن قیش اۆچون،اۆزوموز حاضیرلیق گؤرمه‌لی‌ایدیک . بونو، بیزه دؤنه- دؤنه تاپشیرمیشدیلار. اونا گؤره ده بوش‌وقتلریمیزده دسته‌جمعی، مال- حیوان پۆخو- ندان یاپما (تزه‌ک) دۆزلدیر ،کرمه‌کسیب ،قوروتماقدا ایدیک .

۱۹۳۹-نجو ایل آغوست آیی‌نین اۆن بئشی‌ایدی. آخشام ایشدن قاییتمیشدیق .کولثوم بی‌بی ایله حبیبه سفره‌نی آچیب ،آلله وئره‌نله بزه‌میشدیلر. هامیمیز دؤوره‌ا وتوروب دئیه- گۆله بئمه‌یه حاضیرلاشیردیق کی،قاپی دؤیولدو. صنم‌خانملا دوققوز یاشار قیزی کبرا ایچه‌ری گیردیلر. اونلار ساوخوزون دؤردونجو شعبه‌سینده یاشاییردیلار. خوش- بئشدن صونرا ،معلوم‌اولدو کی، بیردفعه‌لیک یئغیشیب گلیبلر. اثاثه‌لرینی بیر طهر یئربه‌یئر ائتدیک . چوخ اینجیک گؤرونوردولر. شام اورتادان ییغیلاندان صونرا ، من اۆزومو صنمه دوتوب :

- خیر اولا صنم‌خانیم! بس‌کربلای جعفر هانی؟ نئجه‌اولدو کی، بورایا کؤچمه‌لی اولدوز؟ دئیه ، سئوال وئردیکده اونون اۆره‌گی کؤورلدی، گؤزلری دۆلدو.

- کربلایی عمرونو سیزه باغیشلادی. دئییب ،نفسینی تزه‌له‌دی . صونرا ،سؤزونه‌دوام ائده‌رک ،

- بیرهفته بوندان قاباق،ایشدن ناهارا گلمیشدی . پیشیرمیش‌اولدوغوم اریشته آشیندان بیرقاب دۆلدوروب ،قاباغینا قویدوم. ناهارینی یئیه‌ر- یئمز ، باشلادی کی، "سانجیلانمیشام". سانجیسی گئتدیکجه شدّتلندی . یاریم‌ساعت چکمه‌دی کی، گؤزلرینی همیشه‌لیک یومدو. دئییب ، هؤنکورتو ایله آغلاماغا باشلادی.

- ائویم‌ییخیلدی، باشسیز قالدیم. دئییب ، آه- ناله ائتمه‌یه باشلادی.هامیمیزی متأثر ائتدی . بیرآز دیل-آغیز ائدیب ،اونو توخداتدیق . او ،گؤزونون‌یاشینی‌سیلیب

- کربلایی‌دان صونرا ،من بیر اوشاقلا غربت ائلده نه‌ائده‌بیله‌رم ،اومیدیم‌سیزه‌گلدی. ییغیشیب ،گلمیشم. دئییب سوسدو.

او، بیزم همشهریمیز، همده، حبیبه‌نین، اوزاق دا اولسا، قوهوموایدی. او، اوتوز بئش یاشیندا ،اورتا بویلو ،آغ بنیز ،دولو و ساغلام بیر قادین‌ایدی. او ،بیزه ،پنا ه‌گتیرمیشدی. من نه‌دئیه‌بیلردیم؟... آنجاق بیر اوطاقدا ایکی‌عائله کوچا بیله‌یئرلشمیشدیک. بونا نئجه‌یئر وئره‌بیلردیم. هم ده شیخعلی‌وعائله‌سی‌نین راضیلیغی دا لازم‌ایدی. نه ائده‌جه‌گیمی بیلمیردیم. منی‌اؤزونه اومید بیلیب ،قاپیماگلن بیرتانیش، همشهریم دئگیل، یاد بیرآدام دا اولسا ،اونو قایتارا بیلمزدیم. چوخ فکیرله‌شندن صونرا، اوره‌گیمده: "یوخ، من اونو قاپیمدان قایتارا بیلمه‌رم! بوحالیندا اونا کؤمک‌منیم بورجومدور."دئیه، قراره گلدیم. او گونون سحری، شیخعلی‌یه سؤز آچدیم. کولشومبی‌بی ده‌صحبتیمیزه قاریشدی. او، مهربان، خوش‌اخلاق و وقارلی‌بیرقادین‌ایدی. همیشه دئیه‌ر،گولر، متل و مثال‌لارلا غم- غصه‌نی، یورغونلوغو جانیمیزدان چیخراتماغا چالیشاردی. بو دار،بوغجو حیاتی، گولر اوزله قارشیلاماغا بیزی تشویق ائدردی. اوزونو منه‌دوتوب:

- قادان آلیم! دئدی. نه‌اولاجاق ،یئریمیز دار دا اولسا ،اوره‌گیمیز گئنیدیر. کئچینه‌جه‌ییک .دوققوز نفر اولمیاق، اون بیر نفر اولاق ،نه اولار؟- دئمکله ،ائله‌بیل آغیر بیر یوکو منیم‌چیگنیمدن گؤتوردو. او، بو سؤزلری‌ایله شیخعلی و زولیخانی دا حل اولونموش بیرمسئله‌نین قارشی‌سیندا قویموش اولدو. بئله‌لیکله، اوچ عائله بیر ائوده خوشلوقلا کئچینمه‌گه باشلادیق. آنجاق، بو خوشلوق اوزون سورمه‌دی. کبرانا زیله‌بؤیوموش شیلتاق بیرقیزایدی. غنچه‌ایله تئز- تئز سؤزلری اولوردو. هردن بیر ده جیرماقلاشیردیلار. صنم‌ایله زولیخا هربیری اؤز اوشاغینی‌کنارا چکیب، نصیحت ائدیر،هردن ده تنبیه‌ائتمکله ،اونلاری اؤز یئرلرینده اوتوردوردولار. اوشاقلاردا اولان لجبازلیق و آراسی‌کسیلمه‌دن دالاشماقلاری،آنالاردا اؤز بالالاریندان طرفدارلیغا قالخماغی، گئتدیکجه‌ایشی چتینه‌سالدی. هرگون ایشدن ازگین،یورغون بیرحالدا ائوه دؤنورکن، گولر اوزله قارشیلاشیر،هرشئیی یادیمیزدان چیخاردیردیق. آما ایندی ناهار و شام ائوه‌قاییداندا ،سالانمیش دوداقلار ،دارتیلمیش‌قاشلارلا اوز- اوزه گلیر، قانیمیز قارالیر،یئمک- ایچمکدن ده اشتهامیز کوسوردو. بئله‌لیکله، دولانیشیغیمیز دؤزولمز بیرحالا چئوریلدی. من داریخدیغیمدان ساوخوزون مدیرینه‌مراجعت‌ائتدیم. وضعیتیمیزی اونا سؤیله‌دیم. او ،اظهارتأسفله منیم‌دردیمه‌شریک اولماقلا، تئزلیکله ائو وئرمه‌گه سؤز وئریب ،منی‌یولا سالدی. ایکینجی‌مراجعتیمده، او، اؤز معاونینه محول ائتدی. مدیر نه‌قده‌ر نزاکتلی،خوش‌اخلاق آدام اولسا دا، عوضینده معاونی‌اوقدر بونولماییش ،کؤبود بیر آدام‌ایدی. منی گئت-گله سالماغا باشلادی.منیم‌جانا دؤیدوغومو، سانکی درک ائده‌بیلمیردی. آخیرینجی‌دفعه یانینا گئدنده:

- سن کی بیزی بوردان کؤچوردمه‌سی اولدون، بیردفعه دئدیم‌کی،ائو بوشالاندا وئره‌ریک. بوش‌یئره وقتیمیزی آلما ،چیخ ائشیگه!

- سیزین بوجور یئرسیز تحقیریز منیم‌دردیمه دوا اولابیلمز. من بو ساوخوزون ایشچی‌سی‌یم. احتیاجیمی‌تأمین ائتمک بؤرجوزدور. دئدیکده، او، آغیز- بورنونو اگدی استهزالی‌بیر قیافه آلاراق:

- بلی، بورجوموزدور... مگر ائو وئرمه‌میشیک ؟
- سیزجه اوچ عائله بیر اوطاقدا نئجه‌یاشایابیلر؟ بو، یاشاییش دئگیل، جهنم عذابی‌دیر.
- خیال ائدیرسن ،سن کیمسن ، نه‌سن کی،بئله یئکه‌یئکه دانیشیرسان ؟
- من بیر انسانام!
- سن بیر محکومسان!
- کیم‌منی محاکمه‌ائتدی، کیم‌منیم گناهیمی ثابت ائتدی ؟ من گناهکار دا اولموش اولسام،عائله‌م، اوشاقلاریم محکوم دئگیل. منه ائو وئرمه‌سه‌نیز، بوردان گئدن دگیلم! دئدیکده، اونون قاشلاری چاتیلدی، بوزارمیش حالدا ،دیشلرینی قیجیردیب ،
- چیخ بوردان، احمق! چیخ دئدیم‌سنه! دئیه، سؤیوش وئردیکده ،بئینیم قیزدی، حرصیمدن اؤزومو ساخلایا بیلمه‌دیم .میزین اوزه‌رینده‌کی مرکب قابینی گؤتوروب اونون کله‌سینه چیرپدیم. هارای-دادا، اداره ایشچیلری تؤکولدو. اونون باشی‌نین قانی اوز- گؤزونه یاییلمیشدی. منی زور ایله ائشیگه سالدیلار. چیلغین بیرحالدا اورادان اوزاقلاشدیم. بیرمدت کوچه‌لرده قدم ووردوم. معاونین :"خیال ائدیرسن سن کیمسن، نه سن ؟"سؤزلری بئینیمده ائله‌بیل کی،عکس‌صدا وئریر ،تکرار اولونوردو. اؤزومه‌گلدیکجه رفتاریمین منطقی‌اولمادیغینی‌دوشونور، ایشین آخیری هارا چاتاجاغی فکری، منی سیخیردی. "نه اولور ،قوی اولسون، قارادان دا کی آرتیق رنگ یوخدور" دئییب، ائوه یوللاندیم. ایشدن ناهارا چیخاندا ،اداره‌یه گئتدیگیمدن،اوشاقلار منی‌ناهارا گؤزله‌ییردیلر. حیبه قاپیدا قاباغیما چیخدی.
- بس‌هاردا قالدین،نیه گئجیکدین؟ دئیه سئوال وئردی. من اؤز ناراحاتلیغیمی گیزلتمکله،
- ایشیم‌اولدو، دئییب ائوه‌کئچدیم. اوشاقلار، ائله‌جه ده صنم‌خانیم سفره‌نین دؤره‌سینه ییغیشیب ،ناهاریمیزی یئمه‌گه باشلادیق تزه‌جه ناهاریمیزی قورتارمیشدیق کی، قاپی‌نین آغزیندا بیر یوک ماشینی دایاندی. سس-کوی اوجالدی. ساوخوزون مأمور- لاریندان بیری ایچه‌ری گیردی. الینده‌کی حکمو منه اوزاداراق:
- شئی-شویلریزی ییغیشدیرین!دئییب ،ائشیگه چیخدی . ائوده هامی‌بیر- بیرینین اوزونه باخیر ،نه اتفاق اوز وئردیگینی بیلمک ایسته‌ییردیلر. من حکمو اوخودوم. بد رفتارلیغیم‌اوجون، ساوخوزون اوچونجو شعبه‌سینه (سئلیکتی‌یه) تبعید حکمو وئریلمشدی اعتراض و مقاومت یئری یوخایدی. وار- یوخوموزو ماشینا دولدوردولار. صنم خانیم دا بیزدن آیریلماغا حاضر اولمادیغیندان،بیزیمله همسفر اولدو. باشیمیزا گلن بو اوغورسوزلوقدا، او، اؤزونو مقصر بیلدیگیندن،گؤزیاشینی سئل کیمی آخیدیردی.کلثوم بی‌بی، شیخعلی و خدیجه‌خانیم دا بو آیریلیقدان متأثر ایدیلر. گؤزیاشلاریله ،ماشین سئلیکتی یه یوللاندی.

+ + + + +

ضربه ، ضربه‌اوستوندن

آخشام گون باتانا یاخین، بیز ساوخوزون اوچونجو شعبه‌سینه‌چاتدیق . شعبه‌مدیری، یانیندا بیرنئچه‌نفرله بیزیم‌قاباغیمیزا چیخدیلار . تزه ایشچی‌گلدیگینه خوشحال گؤ‌رونوردولر .

"سئلیکتی"نی کیچیک بیرکنده اوخشاتماق اولاردی. بوردا ایگیرمی‌بئش‌ـاوتوز ائو ، ایکی‌بؤیوک تاخیل آمباری،اوچ بؤیوک تؤوله گؤزه چارپیردی. ائولرده رسمی کارگرلر و خدمتچیلر یاشاییردی. بیزیمله تبعید اولونموشلار ایسه ،بورا گتیریلمیش دمیریول واقونلاریندا یئرلشدیریلمیشدیلر . شعبه‌مدیری منه :

ـ واقونلاردا یاشیوور ، اؤز یئرلی‌لرین دیر . هانسیندا ایسته‌سن، سنه‌یئر دؤزلده‌ـریک ،دئدی. من، واقونلارا باش ووروشدوم . هر واقوندا اوچ‌ـدؤرد عائله‌یاشاییردی. آروادـ اوشاق بیرـ بیرینه‌قاریشمیشدی. هامی‌ناراحت ،عصبانی گؤرونوردو . اؤدورکی، مدیرین جوابیندا :

ـ بیزه آیریجا بیر اوطاق وئرسه‌نیز ،چوخ راضی‌اولارام. دئدیکده ، مدیر :

ـ متأسفانه آیری یئریمیز یوخدور . اؤز وطنداشلاریزلا یاشامالیسیز . دئیه جواب وئردی.

ـ واقونلار آغزینا کیمی دولودور . دئیه جواب وئردیکده :

ـ سیز ده اونلارا قاریشمالیسیز . دئدی. من اونونلا بحثی‌یئرسیز گؤردوگومدن، شئیلریمیزی یئره بوشالتدیم . کیلیمی‌گؤی اوتلارین اوزه‌رینه دؤشتدیم . هامیمیز اوتوردوق. مدیر منه مراجعتله :

ـ بس نیه واقونلاردا شینمیرسیز؟

ـ بیز ائله بورادا‌جا یاشایاجاغیق.

ـ چؤلده ؟

ـ آیریجا یئر وئرمه‌سز ، بلی چؤلده! دئیه جواب وئردیکده او ، داش دگمیش دؤنوز کیمی، دؤنقولدانا ـ دونقولدانا اداره‌سینه طرف یوللاندی.

فکیرـ خیال ایچه‌ریسینده اوتوروب ،گؤنون غروبونا ،اوجسوزـ بوجاقسیز یاشیل دؤز‌ـلردن نئجه اؤز شعاعلارینی یاواش‌ـیاواش ییغدیغینا تماشا ائدیردیم . گؤزل و شاعرانه بیر منظره‌ایدی. آنجاق، بو منظره‌لر بیزیم ائللرده‌کی گونون غروبوندا یارانان منظره‌لره اوخشامیردی . بوردا نه او گؤیلره باش قالدیران عظمتلی‌داغلار ، اوجورملار، دره‌لر ، نه ده آنالایلایی‌کیمی انسانین اوره‌گینی‌اوخشایان آخار سولارین زمزمه‌سی‌واریدی گؤز ایشله‌دیکجه گؤرونن دؤزلر و دوزلری اؤرتموش یاشیللیقلار،اوزاقلاردا قالین مئشه‌لر گؤرونوردو .

چوخ چکمه‌دی مدیر ، یانیندا ایکی‌نفرله بیزیم یانیمیزا قاییتدی . واقونلاری بیر ـ بیر یوخلاماغا باشلادیلار . کنارلاردا کیچیک ، ۳×۴ اندازه‌ده بیر واقون واریدی . ایچینده‌کیلری چیخاردیب ، اوبیری واقونلاردا یئربه‌یئر ائتدیلر ، منه‌یاخینلاشاراق:

ـ بودا سیزین‌اوچون آیریجا اوطاق . بویوروون! دئدی. منیم‌اوچون پیس‌ـ یاخشی‌نین

اهمیتی یوخ ایدی . من آرامیش آختاریردیم . بئله‌لیکله من اوندان راضیلیق ائدیب، واقونا داشیندیم .

کئچیردیگیمیز گون آجی، یوْروجو و دؤزولمز بیرگون ایدی . هامی یورغون و حالسیز گؤرونوردو . شامیمیزی یئین کیمی کلّه‌میزی آتیب، یاتدیق .

او گونون سحری، تزه‌جه دان یئری سؤکولوردو کی،

– ایشه، ایشه! دئیه، اوجالان سسدن اوْیاندیق . تله‌سیک چای – چؤره‌گیمیزی یئییب ائشیکه چیخدیق . اؤکوز آرابالارینا دولوب، چؤله یوللاندیق . اوجسوز – بوجاقسیز دوزلرده ترا قتورلارلا بیچیلمیش، گون قاباغیندا قورورموش اوتلار بیزی گؤزله‌ییردی . مدد آدلی آلچاق بوی، قارابنیز، آریخ بیرجوان اوغلانلا بیزه ایکی اؤکوزلو بیر آرابا وئردیلر . بیچیلمیش قورو اوْتلاری آرابایا دولدوروب، وورولماقدا اولان تایالارا یئتیرمه‌لی ایدیک . من اولینجی دفعه ایدی کی، الیمه یابا آلیردیم . ساوخوزا گلندن مختلف ایشلرده ایشله‌دیگیمدن، اللریم بیرآز برکیمیشدی . یاواش – یاواش یابانی دوتماغی دا اؤیره‌ندیم . مدد آشاغیدان اوتلاری وئریر، من ده آرابایا ییغیردیم . دولاندان سونرا، آرابانی تزه وورولماقدا اولان تایالارین یانینا سوروب، اوتلاری تایایا وئریردیک . آخشاما یاخینلاشیر، گون باتماغا آز قالیردی . آخرنجی آرابانی دا دولدورموشدوق . من آرابانین قاباق طرفینده، اوْتون اوْستونده اوْتورموشدوم . مدد ده اؤکوزلری تایایا طرف چکیردی . اؤکوزلریمیز ده خام، هم‌ده جوان ایدیلر. بیردن اونلاری موزالان سانجدی . اؤکوزلر سوْنجوقلاییب، گؤتورولدولر . مدد نه‌قده‌ر چالیشدیسا دا، قاباقلارینی ساخلایا بیلمه‌دی . من آرابانین قاباق طرفیندن، اوتلارلا برابر، سوروشوب آرابانین قاباغینا دوْشدوم . ساغ تکر قیچیمین اوْستوندن کئچدی . سرکاریمیز آت بئلینده، ایشچیلره باش چکیردی . بومنظره‌نی گؤرن کیمی، اؤزونو بیزه یئتیردی . من بیخیلیب، یئرده‌جه قالمیشدیم . ایشلر تعطیل اولدوغوندان، هامی‌ها شیما ییغیشدی . منی آرابانین ایچینه اوزاتدیلار، ائوه دوغرو یوللاندیق . واقونون قاباغینا چاتاندا حبیبه و اوشاقلار وحشت ائتمه‌سین دئیه، اؤزومو دوْغرولتدوم . یولداشلاریمین کؤمه‌یی ایله آرابادان یئره دوشدوم . منیم‌تلاشیم فایداسیز ایدی . حبیبه، صنم و اوشاقلار اؤزلرینی‌منه یئتیردیلر .

– نه اولوب؟ دئیه، حبیبه‌نین هیجان ایچه‌ریسینده وئردیگی سئوالا، صنعی بیر گولوشله:

– بیرشئی اولمابیب، بیخیلمیشام . دئییب، اونلاری توخداتماغا چالیشدیم . زحمتله منی‌واقونون ایچینه کئچیرتدیلر . حبیبه تئز – یئر دوزلتدی . من سؤیکه‌نیب، قیچلاریمی اوزاتدیم . سفره آچیلدی، شاما یئرآلماسی، سوْد، و یوغوردوموز واریدی . حبیبه:

– عارف بوگون سحردن هئچ بیرشئی یئمه‌ییب . دئیه، اؤز نگرانلیغینی‌بیلدیردی . من عارفی یانیما چاغیردیم . قاباغینا بیراستکان سود ایله چؤرک قویدوم .

– یئ! دئیه، اوشاغین اوستونه دیرندیم . ائوده جیدّی اولدوغومدان اوشاقلار سؤزومدن چیخا بیلمزدیلر . عارف بیرتیکه چؤرک کسیب، سود ایله آغزینا قویدو . من گؤزآلتی باخیردیم، تیکه‌نی چوخ چتینلیکله اوددو، آغیز – بورنونو تورشودوب، نا –

راحت بیرحالدا :

– من یئمیرم .دئیه ، سفره‌دن کنارا چکیلدی. حالینی پوزغون گؤردویوم اوجون،داها بیر سؤز دئمه‌دیم. شام تزه‌جه بیغیشدیریلمیشدی کی،اوشاق استفراغ ائله‌ییب ،قوسماغا باشلادی. بیرآز کئچمیش ،آیاغی دا آچیلدی. بوحال سحره قده‌ر دوام ائتدی.گئجه‌نی صبحه‌کیمی گؤزوموزه یوخو گئتمه‌دی. نه دوقتور، نه ده داوا واریدی. جؤل ـبیاباندا الیمیز هئچ بیر یئره چاتمادی .او، حالسیز گؤزلرینی گاه آناسی‌نین،گاه دا منیم اوزومه زیلله‌ییر ،سانکی "قویمایین، منی‌آپاریرلار!" دئیه یالواریردی. آناسی‌نین گوجو گؤزیاشینا ،من ده اوره‌گیمین قانینی‌یئمکدن باشقا الیمیزدن بیر ایش گلمه‌دی. سحره یاخین نازلی‌بالا گؤزومون اؤنونده جان وئردی. بو بالاجا داخمادان اوجالان وای! سسینه قونشولار تؤکولدو .

هاوا ایشیقلانمیشدی، نالـه‌و فغانه مدیر و ایشچیلردن ده گلدی. اظهار تأسفدن سونرا ، اؤز آرالاریندا ایکی‌نفره قبیر قازیب اوشاغی‌تورپاغا تاپشیرماغی تاپشیریب هرکسی اؤز ایشی‌نین دالینجا گؤندردیلر .

بیرـ بیرینین دالینجا منه ده‌ین ضربه‌لردن گیجلمیشدیم. داریخدیغیمدان ائوده اوتورا بیلمه‌دیم. اوشاقلارین کؤمه‌گی‌ایله ، سؤرونه‌ـ سؤرونه اؤزومو بیر آز کنارداگؤی اوتلارین اۆزه‌رینه سالدیم. اوغلومون تشییع‌جنازه‌سینده شرکت ائده‌بیلمه‌مه‌گیم، کیمسه‌سیزلیک ،غربت دیار ، اوقده‌ر اوره‌گیمه‌آغیرلیق ائتمیشدی کی،گؤزیاشیم یاز یاغیشی کیمی الـه‌نیردی. یئره‌ـ گؤیه ، اؤز طالعیمه لعنتلر یاغدیریردیم. آدامالاریمیز عارفی تورپاغا تاپشیریب ،ائوه دؤندولر. حبیبه‌نین حالی اولدوقجا آجیناجاق ایدی. ائله‌بیل گؤزونون یاشی دا قوروموشدور. مات ـ مات باخیر ،بلکه ده بو ایکی گونده باشیمیزا گلن بدبختلیکلری فکرینده جانلاندیراراق،بیر یوخو تصور ائدیردی. آنامین دیلیندن ائشیتدیگیم‌بیر آغی یادیما دوشدو ، اختیارسیز دوداقلاریم ترپندی:
"اؤلدو بولبول ، صؤلدو گؤل ـ ایستر آغلا، ایستر گؤل! " دئدیم.

+ + + + +

آراباتکه‌رینین آلتیندا ازیلمیش‌قیچیم ، داوا ـ درمانسیز ،عارفین اؤلومونون اوچونجو گونو دوزلدی. بو ، منیم‌اوچون بیر معجزه‌یه اوخشادی. دؤردونجو گونو ایشه گئده‌بیلدیم .

آز بیر مدتده ، اوت‌بیغیمیندا باجاریقلی‌بیر ایشچی‌یه چئوریلدیم. تاپا ووروماغی منیم‌عهده‌مه قویدولار. صونسوز بیر علاقه‌ایله ،تراقتورلارین بیجیب ،تؤکدویو اوتلاردان اوقده‌ر تاپا ووروشدوق کی،بیر کنده و یا مئشه‌یه اوخشادا بیلردین.

عجیب بوراسی‌ایدی کی،قیشی چوخ سویوق، یایی‌ها واسی‌ملایم‌اولان بو یئرلرده میغمیغا (آغجاقانا د) الیندن ترپنمک اولموردو. آدام بو قانسؤرانلاردان اؤزونو قورتاماق اوچون، گره‌ک همیشه‌بیر الی‌حرکتده اولایدی. قاریشقا ،پیش‌پیشا اؤلوسونون اۆستونه دارانان کیمی،مال‌ـ قارانین جانینا دوشر ،اؤز ایگنه‌لرینی نشترکیمی، قالین دریلرینه‌سانجیب ،حیوانین قانیندان اوقده‌ر سؤراردیلارکی،بدنلری تولوغا دؤنردی . داها قاچماغا حاللاری اولمازدی. آدام الینی‌حیوانلارین کوره‌گینه چکسه ،شیشمیش‌قارینلاری

پارتلار، قان هر یئره یاییلاردی.

تاخیل بیچیمی‌یا خینلاشدیغیندان، اوت بیچیمی‌نی وقتینده قورتارماق اوچون ایکی هفته‌گئجه ـ گوندوز چؤلده قالمالی‌یا اولدوق. بیرینجی‌گون آخشام یورغان دؤشه‌گیمیزی دۆزده، گؤینلیگین اۆزه‌رینده سالدیق. میغمیغالار جانیمیزا داراندی. آجی‌یا یگنه‌لرینه تاب گتیره بیلمه‌دیگیم اوچون، یورغان ـ دؤشه‌گیمی گؤتوروب، اوا قونا قاچدیم. ایستی اولدوغونا باخمایاراق، اؤزومو اونلارین زهرلی‌یا یگنه‌لریندن قوروماق اوچون، یورغانی باشیما چکیب، هر طرفدن محکم بۆرمه‌لندیم کی، بلکه اونلارین شریندن آسوده اولام. هله ایکی‌دقیقه کئچمه‌میشدی کی، قولاغیمین دیبینده بیر میغمیغانین آوازی اوجالدی. هاردان، نئجه یول تاپیب ایچه‌ری کئچدیگینه مات قالدیم. اونون سسیندن منده تؤره‌نن ناراحاتلیغی هئچ‌بیر شئیله اوخشادا بیلمه‌رم. یورغانی‌کنارا آتدیم. میغمیغالارین الینده عاجیز قالمیشدیم. دلی کیمی دوروب قدم وورماغا باشلادیم. یئرلی‌قازاخلاردان "بایموقان" منی‌بئله ناراحت گؤردوکده، مهربانلیقلا،

ـ ناراحات اولما قارداش! دئدی. ـ هر دردین چاره‌سی وار. میغمیغالارین دا غنیمی توسدودور. یاتدیغین یئرده، باشینین اوستونده بیر آز تزه‌ک یاندیر، اونون توستوسونه بیر دنه ده میلچک سنه یاخینلاشا بیلمز. من ائله ده ائتدیم. بو آمانسیز قانسوران آغجاقانادلارین آجی‌یا یگنه‌لریندن یاخام قورتاردی. سونرالار، چوبانلیغیمدا دا اونلارین قورخوسوندان همیشه بیر کنسروا قوطوسونون ایچینده تزه‌ک یاندیریب اؤزومله گزدیرردیم.

اوت بیچیمی قورتاردی. تاخیل بیچیمی باشلادی. شعبه‌ده اولان اون عدد کامباین دۆز زمیلرده سالخیملاشمیش تاخیللاری، گئجه ـ گوندوز بیچیر، دؤیور، بوغدالاری یوک ماشینلارینا بوشالدیر، ماشینلار بیر ـ بیرینین دالینجا تاخیللاری خرمنلره داشیردیلار. اوچ آی یاییما وخوزون ایش فصلی‌یا اولدوغوندان شعار: "الیندن ایش گلن ایشه!" ایدی. آرواد، اوشاق، قوجا، جوان هامی، هامی‌یا ایشله‌مه‌لی‌یا یدی. سئنتیابرین آخیرینا کیمی، یوز ـ مینلرله تۆن تاخیل حاضیرلاییب، دولته تحویل وئریردیک. ساوخوزون بو شعبه‌سینده منیمله آلتی‌عائله و دؤرد نفر ده سوبای تبعید آذربایجانلی یاشاییردیق. متأسفانه ایچلرینده، سوادلی بیر تک من‌ایدیم. آرواد ـ اوشاقلی هامیمیز ایشله‌ییردیک.

حبیبه ایله صنم خرمنده، گلن ماشینلارین تاخیلی‌نی بوشالدیردیلار، حیدر کامباینیندا شاگرد صفتیله ایشله‌ییر، من ده اوچ نفرله تاخیل سۆوورا ن ماشینین آغزینا دن تؤکوردوک. نوروزکیشی، غیبعلی و همت‌کیشی هر اوچو جوانلیغیندا ایشچی اولدوقلاریندان بدنلری محکم و ورزیده آداملار ایدیلر. ایچلرینده بدندن ضعیف، ایش گؤرمه‌میش فقط من ایدیم. ماشین، چاناغینا تؤکدویوموز تاخیللاری گؤیه سۆووررور، یئل تاخیللارین ایچینده‌کی سامان چؤپلرینی هاوادا اوینادا‌راق، دنلردن آییریر، دۆرو قیزیل رنگلی بوغدالاردان، قاباغیندا، تپه‌لر دوزلدیردی. نوبه ایله، ایکی بیر ـ ایکی‌بیر، نفس آلمادان، ۱۰ ـ کیلولوق چؤمچه‌لرله ماشینین آغزینا تاخیل تؤکمک چتین اولدوغوندان هر بئش دقیقه‌ده عوض اولونوردوق. بیرگون قوجا لجبازلار بحث ائدیب، اؤز گوجلرینی نشان وئرمک اوچون، یاریشا گیردیلر. بئش دقیقه‌نی اونا، اون دقیقه‌نی اون بئشه، تا

یا ریم ساعته چاتدیردیلار. چتینلیکه دوشموش اولسام‌دا ،سیمی‌جیخاردا بیلمیردیم. یولداشلاریمین طعنه‌سیندن قورخوردوم. هم ده‌جوانلیق غروری اجازه وئرمیردی. بیر ده اوت بیچیمینده ،خام وقتلریمده ، ایشچی‌اولما دیغیمی بیرنئچه دفعه‌اوزومه چکمیشدیلر. اؤزومو سیندیرماسام‌دا ، اؤره‌گیمین دؤیونتوسو بوخاری قالخدیغینی حس ائدیردیم.

بیردن غیبعلی‌کیشی‌نین بورنوندان قان فوّاره‌کیمی آتماغا باشلادی. " منم‌لیک " اؤزونو قوجایا گؤستردی. بیچاره حالدان دوشوب ،یئره ییخیلدی. نه‌ایسه ایشی‌دایان- دیرماق اولمازدی. غیبعلی‌کیشی‌نی استراحت اوچون یولا سالدیق. هربیریمیز اوره‌گی- میزده بو یئرسیز مسابقه‌دن،یاریشدان پئشمان اولموشدوق. آتالار دئمیشکن " صون پئشمانلیغین فایداسی یوخدور " غیبعلی‌کیشی ایکی‌آی مریضخانادا یاتدی.

تاخیل بیچیمی، و ییغیمی دا قورتاردی. پاییز گیردی. هاوالار سویوماغا باشلادی. داها اوتاقلاردا یاشاماق ممکن اولمادیغیندا ،بیزلری ائولرده یئربه‌یئر ائتدیلر. منه ده مکتب بیناسیندا بیر اوطاق وئردیلر. یای گئجه‌لریندن استفاده‌ائدیب ،حاضر- لادیغیمیز یاناجاغی(تزه‌کدن عبارت ایدی) بوشالتدیغیمیز اوتاقلاردا دولدوردوق.

صنم‌خانیمین اری اؤلدویونو آذربایجانا - قوهوملارینا یازمیشدیق. سئنتیابر آیی- نین آخیرلاریندا کؤره‌کنی قدرت گلیب ،قاییناناسیله قیزینی آپاردی. فکریمیز اون- لاردان راحات اولدو.

ساوخوز، اکینچی‌لیک ساوخوزو اولدوغو کیمی،مالدارلیقلا دا مشغول ایدی. قوْیون سورولری،مال- قارا ،آت ایلخی‌سی دا ساخلاییردیلار. یاز و یایی گؤز ایشله‌دیکجه او- زانان دوزلرده دیزدن یوخاری قالخمیش اوتلاقلار حیوانلارین سئیرانگاهی‌ایدی. آنجاق پاییز گیردیکده ، یئر اوزونو قار اؤرتدویوندن،بو مال - حیوانلاری تؤوله‌لرده ساخ- لاماق لازم ایدی. بونلارا یئم ،سو وئرمک،آلتلارینی‌تمیزله‌مک مهم و چتین ایشلردن بیری ایدی. اوت بیچیمینده ،چؤللرده وورولموش ساییسیز- حسابسیز تایالاردان باشقا ،تؤوله- لرین اطرافیندا دا اوت تایالاری وورولموشدو. خوش‌گونلرده آت ،اؤکوز سورتمه‌لریله چؤلده وورولموش تایالاردان گتیریلیردی. بورانلی،طوفانلی هاوالاردا ایسه ، تؤوله‌لرین اطرافینداکی تایالاردان استفاده اولونوردو. بیزلرین (آذربایجانلیلارین) چؤلا یش- لرینه گئتمه‌گه آماده‌لیگیمیز اولمادیغیندان،تؤووله‌لرده ، و تاخیل آمبارلاریندا ایشله‌ییردیک .

بو اوجسوز- بوجاقسیز دوزلرده داغ -دره‌لر اولمادیغی‌کیمی،آخار سولار ، قاینار بولاقلار دا یوخ‌ایدی. ایچدیگیمیز ، ایشلتدیگیمیز قار سولاری‌ایدی. یازدا اریمه‌گه باشلایان قار سولارینی آمبارلارا دولدوروب ،بوتون ایلی،بو سولاردان استفاده اولو- نوردو. "سئلیقتی"نین جنوبوندا بؤیوک بیر گؤل واریدی.یازدا اطرافیندا ارییب ، گؤله‌دولان قار سولاریندان،مال -حیوانلاری‌سووارماق اوچون پاییزدا ،قیشدا استفاده اولوناردی. قیشدا بو سویون اوزونو یاریم‌متر قالینلیغیندا بوز اؤرتردی. سحر،گون چیخمامیش بیرنفر لوْم- کولونگ له دوْن بوزلاری سیندیریب ،باجا اندازه‌ده سویا یول آچار ، دوْلحایلا سو چکیب ،نوْودانلارا تؤکر ، مال - حیوانی سووارار دی.جوخ‌وقت ، بو ایش منیم‌عهده‌مه قویولاردی.کوراوغلو دئمیشکن: سن کی، اولدون دگیرمانجی -

چا غیرگلسین دن، کورا وغلو !" دئیه ،هر ایشه بویون اگمه‌لی‌ا یدیم . چونکی،ا یشله‌مه‌سم، دیشله‌یه بیلمزدیم . بیر ده کی،تک اُوزوم دئگیلدیم . عا ئله‌مسئولیتی‌قا رشی‌سیندا یدیم. او ایلی، بوتون قیشی‌تُووله‌لرده ایشله‌دیم . هرآخشا م ایشدن ائوه دؤننده، یورغونلو- قدا ن سوست دوشور ،بوتون بدنیمین سوموکلری سیزیلدا ییردی. یئریمه اوزا نا ندا ، سحر دورا جا غیما اومیدیم اولموردو . حبیبه‌نین مهر- محبتله دولو نوا زیشلری،"دا ر گونون عمرو آز اولار"دئیه وئردیگی دلدا رلیغی، توفیقین "پا پا ! دئییب ،بوینوما سا ریل- ما سی،حیدرین منه کؤمک اولما سی غم- غصه‌می دا غیدیردی.

ها وا لار گئتدیکجه سوُیویوردو . بیرینجی‌قیشی سا وخوزون کؤمه‌گی‌ا یله سوُوموشدوق . ایکینجی‌قیشا یا نا جا ق حا ضیرلاما ق، اُوز عهده‌میزه قویولموشدو . دئقا بر (دسا مبر)آیی- نین ایکیرمی‌دوققوزوندا یا نا جا غیمیزین صون قا لیقلارینی گتیرمک اوچون، حبیبه‌ا یله بیرگه وا قونا گیردیک . هله اُوزوموزو سیبیر محیطینه اویغون، سویوقلارلا قا رشیلاشما غا نه ایستی،قا لین پا لتا ریمیز ، نه ده الجک و کئچه‌میز وا ریدی. الجک عوضینه الیمیزه یون جورا بلاردا ن کئچیرمیشدیک . وا غونون بوجا قلاریندا تؤکولوب ،قا لمیش یا پما-تزک قیرینتیلارینی مئشوغا (تلیس)دولدورووردوق . بیردن حبیبه :

- اللریم دوُندو! دئییب ،آیا قلارینی‌یئره دؤیوب ،اوشا ق کیمی زا ر- زا ر آغلاما غا با شلادی . من اُوزومو ایتیرمیشدیم . بیلمیردیم حبیبه‌نی اوُوودوم ،یوخسا قا لمیش تزک قیرینتیلارینی مئشوغا ییغیم . دورما ق یئری دئگیلدی. مئشوغو دولدوروب دا لیما آتدیم.

- دورما ، تئز اُوزوموزو ائوه یئتیرک ! دئدیم. حبیبه ، اللرینی‌قولتوغوندا گیز- له‌دیب ،آیا قلارینین بیرینی‌گوُتوروب ،او بیرینی‌قویوردو . وا قونلا ائویمیزیم آرا سی اوچ یوز متر اولاردی. ائوه یا خینلاشا ندا ، توفیقین آغلاما ق سسی‌قولاغیمیزا دگـدی. ائوده تک قا لیب ،دا ریخدیغیندا ن،قا پینی‌آچیب بیزیم‌دا لیمیزجا ائشیگه‌چیخیر .اُورتول- موش قا پینی‌آچا بیلمه‌دیگیندن،دهلیزده قا لیر . کیچیک اللرینی‌قولاقلارینا قویا را ق، قولاقلاریم- قولاقلاریم! دئیه ،چیغیریر ،گؤزلرینین یا شینی‌سئل کیمی‌آخیدیردی. من یوکو دا لیمدا ن یئره‌آتیب ،اللریمله قولاقلارینی اوُوکا لاما ق ایسته‌دیکده ،قولاقلاری نیـــن دریسی سوُیولدو . قا را طا لعیمین منیما وجون بیشیردیگی‌هر آشی ایچمه‌لی‌ا یدیم .نه‌ا یسه قا پینی‌آچیب ،ایچه‌ری کئچدیک . تئز بوخا رینی‌یا ندیردیم . اوطا غین ها وا سی‌بیـــر آز آلیندی. حبیبه چا ی دوزلتدی. صبحا نه‌میزی یئدیک .

یا نوا ر آیی‌نین بیرینده یا نا جا غیمیز تما م قورتا رمیشدی. ائوه قویدوغوموز سو دولچا سی بیرپا رچا بوز اولموشدو . یورغا ن-دؤشه‌گیمیز قا لین، و یون اولما سا یدی شبهه‌سیز کی، ها میمیز دونا ردیق. من یئریمدن قا لخیب پا لتا رلاریمی گئییندیم . شـعبه مدیرینه مرا جعت ائده‌رک ،وضعیمیزی اونا سؤیله‌دیم .

- من فقط بوگون اوچون سنه یا نا جا ق وئره‌بیله‌رم . اُوزون یا نا جا ق فکرینده‌ا ولما- لی‌یا ن! دئدی.

- من نه‌ا ئده‌بیله‌رم؟ سئوا لیما او، بیرآز فیکیرله‌شیب :

- سنه بیر اُوکوز سوُروتمه‌سی وئره‌رم . یا خینلیقدا اولان قولخوزون آدا ملاری قامیش بیچیب ،سا تیرلار . گئدیب اورا دا ن آلیب گتیره‌بیلرسن. دئدی.

یانوار آیی‌نین ایکیسینده، آلاقارانلیق، یئریمدن دوروب، پالتارلاریمی گئیدیم. قاباقدان حاضیرلادیغیم کئچه‌چکمه‌لری آیاغیما تاخدیم. سیریقلی‌قالین الجک‌لری الیمه کئچیردیب، کؤرکو ده چیگنیمه آتدیم. اوشاقلارلا خداحافظ‌له‌شیب، اؤزومو تؤوله‌یه یئتیردیم. سوروتمه‌یه بیر اؤکوز قوشوب، منه تحویل وئره‌نه‌کیمی، دان یئری قیزاردی.

- یاخشی‌یول! دئیه، منی یولا سالدیلار. گئده‌جه‌گیم قولخوزلا بورانین آراسی ۱۸-کیلومترایدی. "سئلیقتی"دن چیخدیم. گونشین قیزیل ساچاقلاری هر یئره یایلماغا باشلادی. قارلار دنیزینه باخدیقجا، گؤزلریم قاماشیردی. سوروتمه‌یه قوشولموش اؤکوزون گوجلو، همده بو یوللارا بلد اولماغی منه بؤیوک کؤمک‌ایدی. حیوان آت، اؤکوز آیاقلارینین تاپداغیندان دوزلمیش، جیغیرا اوخشار یول ایله حرکت ائدیر، بعضاً آیاغی جیغیردان کنارا دوشنده قوللاری تکینه‌کیمی قارا باتیر، تئز اؤزونو تاپدانمیش‌برک یولا چکیردی. قاباقدا گؤرونن ساوخوزون دؤردونجو شعبه‌سی اولدوغونو بیلیردیم. اوردان کئچیب، مقصده‌طرف یوللانمالی‌ایدیم. کؤرکون ایچینده سویوق منه گؤج گله‌بیلمیردی. آنجاق، نفسیمدن قالخان بوخار، بؤرکومون قاباقلاریندا، قاش و کیرپیکلریمده قیروْو باغلامیشدی. ناهارا یاخین دؤردونجو شعبه‌یه چاتدیم. تبعید یولداشلاریمدان بیرینین ائوینده دوشدوم. ناهار یئییب، ایکی‌ساعات استراحتدن سونرا، یولا دوشدوم. یئنه ده، هریئره باخسان، دؤزلره چکیلمیش قالین آغ اؤرپکدن باشقا، آیری بیر شئی گؤرمزدین.

نهایت، گون باتانا یاخین قولخوزا چاتدیم. کنده گیرن یئرده، بیر قازاخ بالاسی قاباغیما چیخدی. او، منیم‌قمیش آلماغا گلدیگیمی آنلامیش ایمیش.

- قمیش آلماق ایسته‌سن، بیزده وار. دئدی. من اوره‌گیمده: "یاخشی‌اولدو" دئیه، سئویندیم.

- یانیلمامیسان! دئدیم، بلی، من قمیش آلماغا گلمیشم. دئین کیمی‌او، اؤکوزومون باشینی‌ائولرینه‌طرف بؤنلتدی. ائولری ائله‌یول کنارینداایدی. سوروتمه‌نی حیطلرینه چکدی. قیش فصلی یئم چتین الده گلدیگیندن، اؤز اؤکوزومه یئتیک اوت گؤتورموشدوم. اؤکوزو آچیب، تؤوله‌ده باغلادیق. سو و یئم وئریب، راحاتلادیقدان سونرا، ائوه‌کچدیک. اوغلان اون ایکی‌یاشیندا، اتلی-قانلی و زیرنگ بیر اوغلان‌ایدی. معمولاً قازاخلارین داقیافه‌لری تورکمنلر کیمی‌دیر. یاناق سوموکلری بیر آز چیخیق، گؤزلری بادامی‌اولور. اوغلانین آدی" زارلیق"ایدی. منی‌اؤز آناسیلا و یئتمیش یاشار قوجا باباسی‌یله تانیش ائتدی. بونلاردان باشقا، ائوده اوچ قیز اوشاغی و بیر ده دؤرد یاشار بیر قارداشی وارایدی. هامیسی ماراقلا، تزه‌گلمیش قوناغا تماشا ائدیردیلر. ائولری نین قوررولوشو، شمال سویوقلارینین قارشیسیندا تاب گتیرمک اوچون، ایچ-ایچه سالینمیشدی قوناق اوطاقلاری، قاپی‌آغزیندان باشقا، هریئری تاختادان دوزلمیش، بوتون تخت‌ایدی. من اوست پالتارلاریمی، آیاق قابیمی چیخاردیب، تختین یوخاری باشیندا اوْتوردوم. دیوارلاردا گجدن دوزلدیلمیش تاقچالاردا جوربه‌جور شئیلر منیم‌اوچون تماشالی‌ایدی. ائو خانیمی‌بؤیوک استکاندا چای سوزوب، احتراملا قاباغیما قویدو.

گون باتمیشدی. هاوا قارالماقدایدی. ائشیکده، ایشدن قاییتمیش ائو صاحبی‌نین سسی‌ائشیدیلدی. "زارلیق" ایله آناسی اونون استقبالینا چیخدیلار. باهم ائوه

دۇننده ، ائو صاحبی گۆلر اۆزله الیمی‌سیخیب ،خوش گلدینلیک ائتدی.

من ائله‌بیلیردیم‌کی،آلاجاغیم قمیش ، بیچیلمیش و حاضر حالدا حیطده‌دیر. من سۆروتمه‌یه دۆلدوروب ،سحر تئزدن ائوه قاییداجاغام. سۆز آچیلاندا معلوم‌اولدو کی، هله سحر آلاقارانلیق، ائوصاحبی‌ایله سگگیز کیلومتر ائودن آرالی‌اولان قمیشلیکه گئتمه‌لی‌ییک . اوردا ، بو آدام قمیشی‌بیچه‌جک ،من ده سۆروتمه‌نین یانیندا شیباجاغام صونرا ،باهم سوروتمه‌یه ییغیب ،کنده قاییداجاغیق .بوایش منیم‌اوچون گۆزله‌نیلمز، هم ده چتین ایدی. آنجاق، نه‌ائده‌بیلردیم؟ ... ائو صاحبی‌نین تکلیفی‌نی قبول ائتدیم. قادینی‌شاما حاضیرلادیغی‌اریشته‌آشینی قاباغیمیزا قویدو. شامی ییئین کیمی،ائوصاحبی

– سحر تئزدن دورمالی‌ییق. سیز ده یورغونسوز، یاتین. گئجه‌نیز خیره‌قالسین‌دئیه اۆز یاتاق اوطاغینا گئتدی. من ده اوزاندیم. بیرآز کئچمیش‌قاپی‌دۆیولدو. ائو صاحبی‌ائشیگه چیخدی. صحبتلری چوخ اوزون سورمه‌دی. او قاییدیب ،اۆز یئرینده‌یاتدی. منی ده یوخو آپاردی. خوروزلارین اهلک‌یانیندا اویاندیم. گۆزله‌ییردیم‌کی،ایندیجه ائوصاحبی: " دور! "دئیه منی‌سسله‌یه‌جک دیر. هاوا یاواش‌ـ یاواش ایشیقلاندی، آما ،ائو صاحبیندن خبر چیخمادی. وقت کئچدیکجه‌نی‌گۆردوبومدن داریخدیم. دوروب ، پالتارلاریمی گئیدیم .

– یوخویا قالمیشیق! دئیه ،ائو صاحبی‌نی سسله‌دیم . او ، یئریندن دوروب یانیما گلدی. اظهارتأسفله :

– من قولخوز ایشینه‌گئتمه‌لی‌اولدوم . قمیش بیچمه‌یه گئده‌بیلمیه‌جه‌گم . دئدی. من اینجیک بیرحالدا ،

– آخی سیزینله قرار قویدوق.

– من کی، قولخوزون تاپشیریغینی ردّ ائده بیلمه‌رم. دئیه ، منه صون سۆزونو دئدی. صونرا اضافه‌ائده‌رک ،ـ کند یاتمامیب‌کی! بیر باشقاسیله گئدرسیز . دئدی.

– بس‌بئله ... دئییب ،پالتارلاریمی‌گئیدیم . تۆوله‌یه گئدیب ،اۆکوزو سووارديم . یئم وئرمک ایسته‌دیکده ،گۆردوم‌کی، اوتون آخیرینا چیخیبلار ."زارلیق"ی چاغیردیم ، دیل‌ـ دودا غینی دولاشدیرماغیندان آنلادیم‌کی، اۆز ایشی‌دیر . اۆز اوتلاریندان بیرآز گتیریب ،اۆکوزون قاباغینا آتدی. حیواندان فکریم‌راحات اولدوقدان صونرا ،دوشدوم کندین جانینا . قاپی‌ـ قاپی دولانیب قمیش‌آختاردیم . نه ساتان، نه ده منیمله چۆله گئدیب ،بیچیب‌ـ ساتماغا بوش‌آدام‌تاپدیم. آوارا ـ سرگردان قالمیشدیم. آخار سولار منیم‌اوچون قوروموشدو .گزه‌ـ گزه گلیب ،کندین میدانینا چیخدیم. آختارماقدان لاپ یورولموشدوم. بیر دیوارا سۆیکه‌نیب ،اۆز ایچیمله اللـه‌شیردیم. وئریلن بیرسلامدان باشیمی‌قالدیردیم . قاباغیمدا ، جوان ،هیکللی‌بیر قازاخ،یانیندا ایکی یولداشی دا یانیمیشدیلار .

– سن بوردا نه‌ائدیرسن؟ دئیه منه‌سئوال وئردی. قیافه‌سی تانیش گلسه‌ده ، هاردا گۆردویومو یادیما سالابیلمه‌دیم . او ، منی کیروف‌ساوخوزوندا ایشله‌دیگیم‌وقت گۆردو– یونو ، تانیش‌اولدوغوموزو یادیماسالدی.بو آدام ، بو قولخوزون دسته‌باشچی‌سی(سرکاری) ایمیش . منی‌محبتله‌قارشیلادیغی اوچون قیبریشیقلاریم بیرآز آچیلدی. بوتون جریانی

اونا سؤیله‌دیم .

ـ من دۆزلده‌رم، نگران اولما! دئییب ،منی اۇزویله تانیدیغی‌یئرلره سۆرودو. آمّا آختاریشیمیز نتیجه‌سیز اولدو. چونکی،هامی‌ا یشده‌ایدی. بوش‌آدام تاپماق ممکن دگیلدی. تزه دوستوم بیرآز فیکیرله‌شیب ،

ـ گره‌ک بو گئجه‌نی قالاسان، آخشام آدام تاپاریق . دئدی.

ـ یوخ! دئدیم ، ـ من بوگون قاییتمالی‌یام .

ـ بس ، اوندا اۆت‌آل!

ـ اوتدان دا یاناجاق اولار؟

ـ نه‌اوچون اولمور؟ اولار! اگر ایسته‌ییرسن، دۆزلدیم. دئدی. نه‌قده‌ر فیکیرلشدیم گؤردوم بوش‌گئتمکدن ، اوت‌دا اولسا ، الی‌دولو گئتمک یاخشیدیر. راضیلاشدیق. بیرلیکده گئدیب اۇکوزو و سوروتمه‌نی اونلارین حیطینه آپاردیق.

ـ منی نه‌قده‌ر تئز یولا سالاسیلسن، اوقده‌ر سندن راضی اولارام .ائله اولسون کی، آخشاما ائوه چاتا بیلیم. دئدیکده ، او:

ـ سن ائوده اوتور ، بیرچای ایچیب ،یورغونلوغونو آلانا کیمی، قارداشیم‌گلر ،ها هم گئدیب ،سوروتمه‌نی یوکلرسیز. من ده ایندی قاییدیرام. دئدی . منی‌آرخایین سالیب گئتدی. منی‌ا ئله‌آرخایین سالمیشدی کی،ا ئله‌بیلیردیم ایندیجه قاپیدان گیره‌جک .چایی تله‌سیک ایچدیم .بیرآز استراحت ائتدیم. خبر چیخمادی. قاپی‌یا چیخیب ،ائوه‌قاییتما- قدان لاپ‌تنگه‌گلدیم. داریخدیغیمدان آز قالیردی کی،باغریم چاتلاسین. ساعت‌ایکیده دوستوم اۇزو ائوه قاییتدی. منی‌قاباقلایاراق ،

ـ بیلمیرم نیه‌گئجیکدی. بیز ناهار یئیه‌نه کیمی،هاردا اولسا ، تاپیلار. دئدی . ناهاری یئدیک . قارداش‌ساعت دؤرده گلیب‌چیخدی. منی اونا تاپشیریب ،اۇزو- اۇز ایشی‌نین دالینجا گئتدی.

قارداشی ایگیرمی‌یاشیندا ،اوجا بویلو ، گولر اوزلو بیر اوغلان ایدی. ناهارینی یئدی،استراحتی ساعت‌آلتی‌یا چکدی. دقیقه‌لریم ایله‌دؤنموشدو . نهایت ،او ، آتی‌نی، من ده اۇکوزومو سوروتمه‌لره قوشوب ،یولا دوشدوک .کنددن چیخاندا او ، یولو منه نشان وئره‌رک ،

ـ دوز بو یول ایله گلرسن ـ تاپالارین یانیندا گؤزله‌ییرم. دئییب ،آتینا بیر شاللاق ووردو . آت‌گؤتورولدو . کندله تاپالارین آراسی آلتی‌کیلومترایدی. بوردا دا اوجسوز- بوجاقسیز قارلارلا اۇرتولموش دوزلردن باشقا هئچ بیرشئی‌گؤرمک اولمازدی. من بیرکیلومتر قده‌ر یول گئتمیشدیم. دالبادال منیم بؤیرومدن آت‌سوروتمه‌لری گلیب کئچیردی. یوللار دار اولدوغوندان،قاباقلاشان، ویا خود گلیب بؤیوردن کئچمک ایستمین گره‌ک‌چوخ احتیاطلا ردّ اولایدی. بیر دلی‌قانلی‌جوان سرعتله‌گلیب سوروتمه‌نین یانیندان کئچنده ، سوروتمه‌سی منیم‌سوروتمه‌مه ایلیشدی. او ، کئچیب گئتدی، آنجاق منیم‌سوروتمه- مین بوتون بندلری بیر- بیریندن آیریلیب ،داغیلدی. من، اۇکوز و داغیلمیش‌سوروتمه نین یانیندا ، تک-تنها ، قار دنیزی اوزه‌رینده قالدیم. هاوا قارالمیش ،سویوق اۇز شدتینی صون درجه‌یه چاتدیرمیشدی . آدام تۆپوردویو ، یئره دۆشه‌نه کیمی، دۆنوردو .

من نه‌حالا دوشدویومو اؤزونوز تصور ائده‌بیلرسیز. یئره- گؤیه، زمانا نفرتلر یاغدیریردیم. یورولوب ،سوروتمه‌نین کناریندا اوتوردوم. اطرافدا اولاشان آج قوردلارینسی آخشامین سکوتونو پوزوردو. هرآن منه‌یاخینلاشا بیلردیلر. اونلارین ایتی‌دیشلرینده پارچالانما غیم ممکن ایدی. یاواش-یاواش اؤزومه‌گلدیم. ائله‌بیل منه:"نه‌اوتورموسان؟ کیمدن کؤمک گؤزله‌ییرسن؟، سنین الیندن هر ایش‌گلر ،قورخما، دور!" دئیه، گیزلی بیر قوّت منی‌سیلکه‌له‌دی. آخی من جؤل آدامی دئگیلدیم. اؤکوزو سوروتمه‌یه قوشماغی دا دوزگون بیلمیردیم. هرحالدا، تقصیر اؤزومده‌ایدی. بو وقته‌کیمی اؤیره‌نه بیلردیم. اؤز باشی‌سویوقلوغومون بلاسی‌دیر چکیرم. دوردوم آیاغا. سوروتمه‌نین آجیلمیش حصّه‌لرینی بیر- بیرینه بند ائتدیم. ائله‌بیل غئیبدن بیر ال گلیب ،آچیلمیش دؤیونلریمی باغلادی .آنجاق، یوخ! هر ایشی دقتله اؤزوم گؤرموشدوم. بوردا، آتالارین:" نااومید کؤر شیطاندیر" سؤزلری یادیما دوشدو. یولا دوشدوم .ساعت اونا یاخین،من تایالارین یانینا چاتدیم. مشتریم منی‌گؤزله‌ییردی.

- هاردا قالمیسان؟ دئیه‌منی، بیر آز دا مذمّت ائتدی. من باشیمدان کئچه‌نی اونا سؤیله‌دیم. تایالارین یانینا یول یوخ‌ایدی. بوران،طوفان تایالارین اطرافیندا قاردان تپه‌لر قورموشدو. اؤکوز ایره‌لی‌حرکت ائده‌بیلمزدی. اونا گؤره ،بیرنئچه‌نفرله سوروتمه‌نی تایانین یانینا چکدیک. اوتلا دولدوروب ،چوخ چتینلیکله یولا چیخارتدیق.

گئجه ساعت ایکی‌ده کنده قاییدا بیلدیک. هامی‌یاتمیشدی. کؤپکلرین هؤروشوندن باشقا ،آیری بیرسس ائشیدیلمیردی. یورغون و ازگین بیرحالدا اوزانیب یاتدیم. خوروزلارین ایکینجی‌بانی‌ایدی، سرکار دوستوم منی‌سیلکه‌له‌یه‌رک،

- یولداش، دور! ایشیقلانیر. دئیه منی‌اویاتدی. هله قارانلیق‌ایدی. معلوم‌اولدو کی، منه‌ساتدیغی‌اوت قولخوزون اوتودور. من گره‌ک ایشیقلانمامیش ،هامی‌یوخودا ایکن کنددن چیخام. اوغورلوغون اوستو آچیلسا، اونا دده یاندیرارلار، من اؤزومده دردسره دوشه‌رم. من بونو آنلادیقدا ،قورخومدان دایانا بیلمه‌دیم. پالتارلاریمی‌گئییب، ائشیگه چیخدیم. تله‌سیک ،اؤکوزو سوروتمه‌یه قوشوب ،آلاقارانلیق کنددن‌چیخدیم.

او، زحمتله یاناجاق آدینا گتیردیگیم اوتلار، ایکی‌هفته‌ائویمیزین هاواسینی دگیشمه‌گه، یئمک - ایچمک حاضیرلاماغا کؤمک ائده‌بیلدی. دوغروسو، اگر ساوخوزون قاینغی‌سی اولماسا ،بیزه وقتلی-وقتینده یاناجاق یئتیرمه‌سه ،شبهه‌سیز کی، یازا چیخا بیلمزدیک .بو قیشی‌چکدیگیمیز سیخینتی، بیزه‌درس اولدو. گله‌جک قیشلارا یاناجاق حاضیرلاماق لازم اولدوغونو هئچ‌وقت اونوتمادیق. آتالار دئمیشکن،"گؤز نه‌دن قورخار؟ گؤردویوندن!". بیزیم ده گؤزوموز قورخموشدو. یایلاری فرصت دوشدوکجه، حبیبه‌ایله بیرلیکده ،جؤللرده بیتمیش کؤل - کوس، جیرپی ،کولش ،تزه‌ک ،مختصر هرنه گیریمیزه دوشسه توپلایار ،قیش سویوقلاریله ال به‌یاخا اولماغا اؤزوموزو آماده ائدردیک.

\+ + + + +

۱۹۴۰ ـنجی ایلین یایندا منیم مقامیمی آرتیردیلار. "سئلیقتی" جماعتینه ائل چوبانی ائتدیلر. ساغما اینکلر، دۆیه‌لرله همدم اولدوم. منه نه فرقی واریدی؟... تاخیل آمبارلاریندا حمّاللیق، تؤوله‌لرده مال ـ حیوان آلتی تمیزله‌مک، یا ناخیرچیلیق. هئچ تفاوتی یوخ ایدی. نظریمده هامیسی ایش ایدی. هر ایشده اولسام، مسئولیت حس ائدردیم. باجاردیغیم قدر ایشیمی یئرینه یئتیرمه‌یه چالیشاردیم.

کئچمیشده، ضیالیلار آراسیندا گئدن صحبتلریمیزده، شهرین های ـ کوییوندن، انسانلارین حیله، تزویر، یالتاقلیق و ایکی‌اوزلولویوندن دولموش اورکلردن بعضیلری، "کاش آدام اوّلدن هئچ اوخومایایدی، بیر چوبان اولوب، آزاد هاوادا، طبیعتین گوللو ـ چیچکلی قوینوندا یاشایا، بعضی انسانلاردا کی رذیللیک‌لری گؤرمه‌یه‌ایدی ..." دئیه دئدیکلری سؤزلری خاطرلاییردیم. دوغرودان دا، من ایندی بو آزاد طبیعت قوْینوندا اینکلرین آراسیندا، هرجور دئدی ـ قودو، نفرت و آتماجا، آجی سؤزلردن ایراق اولدوغو اوچون، اوره‌کیمده بیر آرامیش، یونگوللوک حس ائدیردیم. اونلار منیم دوست و صمیمی یولداشلاریم ایدی. چوخ وقت غم ـ غصه زۆر گلنده، اونلاری مخاطب قرار وئرر، سؤزو آنلایان، قایغی‌یا قالان آداملرا اوخشادیب، اورک آغریلاریمی، زمانین منیمله نئجه بدرفتارلیق ائتدیگیندن سؤز آچار، اوره‌کیمی بوْشالداردیم.

غریبه بوراسیدیر کی، اینکلرین ده، انسان کیمی، هره‌سی‌نین اؤزونه مخصوص بیر خاصیتی، اخلاقی واردیر. بعضیلری اۆزویۆلا، مطیع، بعضیلری ده باش آپاران، سرکش و مغرور بیر طبیعته صاحب ایدیلر. من اونلارین چوخونا آد قویموشدوم. قیزیل، آلا، قاشقا و سائره کیمی. معلّم کلاسدا، اوشاقلاری گؤزدن قویمایان کیمی، من ده اینکلری گؤزدن قویمازدیم. جیزیقلاریندان چیخاندا، یعنی سۆرودن آیریلیب اؤزلرینی تاخیل زمیلرینه وئرمک ایسته‌ینده، آدلاریله سسلر، اؤز یئرلرینده اوتوردادیم. قاشقا اینک بیر تراقتور سوروجوسونون اینه‌گی ایدی. گؤزل انداملی، ایری ـ آلاگؤزلو، سیغاللی بوینوزلو، یونگول آیاق هم ده چوخ سۆدلو بیر اینک ایدی. بو، چوخ بیلمیش، حیله‌گر آداملار کیمی، گؤزونون آلتی‌ایله منه باخار، منیمله آراسیندا اولان فاصله‌نی نظرده دوتار، اونا چاتا بیلمیه‌جه‌گیمی، ویا آتاجاغیم سالاوئ اونا دگمیه‌جه‌گینی یقین ائتسه، گؤتورولر، اؤزونو قوْروق یئرلرینه وئرر، منی لهله‌دردی. آنجاق یاخیندا اولسا اؤزونو قوزو کیمی، هئچ بیرخلاف ایشله ایشی اولمایان کیمی نشان وئرردی. هرشئیدن آرتیق، قاشقا اینک جاناوارلارین غنیمی ایدی. هاردا گؤرسه، ویا ایی‌نی آلسا، بؤیوروب دالینجا دوشر، اینکلری ده آرخاسینجا چکر، جاناوار گؤزدن ایتنه‌جن قوْوار، منه ده یاندیراردی.

هرحالدا، ناخیرچیلیق یوْروجو، هم ده مسئولیتلی بیر ایش اولسادا، راضی ایدیم. سحر، گون چیخمامیش یئریمدن دورار، کندین اینکلرینی چؤله چیخاراردیم. ناهار وقتی مه‌مه‌لری سودله دولوب، قیچلارینین آراسیندا یئرغالانا ـ یئرغالانا ائوه قایتاراردیم. ناهاردان سونرا، ینه چؤله، آخشام ائوه قایتاراردیم. البته، اینکلرین گونده اوچ دفعه ساغیلماقلاری، یئرین برکتیندن ایدی. گؤز ایشله‌دیکجه اوزانان چؤللر یامیاشیل اوت دیزدن ایدی. لاپ آز سود وئره‌نی بیر بؤیوک وئدره (دولچا) وئرردی. بیر سؤزله

هرکسین بیر اینه‌گی اولسا، غمی یوخ‌ایدی - زندگانلیغی‌تأمین ایدی.

قاباقدا اشاره اولوندوغو کیمی، ۱۹۳۵- نجی و ۳۶- نجی‌ایللرده، رضا شاهین شوروی لرین علیهینه‌اولان غلط سیاستی، آلمان فاشیستلرینه ایران داخلینده فعالیت اوچون گئنیش‌امکان وئردیگیندن، شورالار اتفاقیندا یاشایان ایرانلیلارین دسته‌جمعی صورتده دوتولوب، ایرانا و سیبیره گؤنده‌ریلمه‌لرینه سبب‌اولموشدو. آلمان فاشیستلری اؤز استیلاچیلیق نقشه‌لرینی عملی‌ائتمک اوچون حیله‌یه ال آتدیلار. موقتی‌ده‌اولسا شورالار اتفاقیله دوستلوق معاهده‌سی باغلادیلار.

۱۹۳۹- نجو ایل سئنتیابر آیی‌نین بیرینده لهستانا هجومدا، اونلاری دا اؤزلریله ال-بیر ائتدیلر. شورویلرین تصروفونه کئچمیش یئرلرین مالک و سرمایه‌دارلارینی دوتوب، دسته‌جمعی، بیز اولدوغوموز یئرلره سورگون ائتمیشدیلر. اونا گؤره ده، "سئلیقتی"ده ایشچی قوه‌سی آرتدی. سئلیقتی بؤیودو.

من ده، آیاغیمدا چاریق، باشیمدا قیللی‌پاپاق، چؤللرده گونون، یاغمورلارین آلتیندا یاز و یای فصللرینده اؤز ناخیرچیلیغیمدا، قیش و پاییز فصللرینده‌ایسه، قورو شاختالار، فیرتینالی بورانلار ایچینده، چؤللردن اوت‌داشیماق، تؤوله‌لرده قؤیون سورو-لرینه یئم، سو وئرمک بعضا"ده تاخیل آمبارلاریندا چالیشماقلا، گله‌جک آزادلیق‌گونلری اومیدیله چالیشیردیم.

۱۹۴۱- نجی‌ایلین مای آیینده، یئنه درجه‌م آرتدی. منی آت‌ایلخیسینا چوبان تعیین ائتدیلر. گئجه‌لری آت اوتارمالی‌اولدوم. کهر آت آلتیمدا، ایلخی‌نین دؤوره-سینده آت‌چاپیب، اونلارین باشینی بیر یئره توپلامالی، اوزاقلاشماغا، اکین یئرلرینه قؤروغا هجوملارینین قاباغینی آلمالی‌ایدیم.

دومانلی‌بیر گئجه‌ایدی. چیسگین یاغیش یاغیردی. هاوا اوقده‌ر قارانلیق ایدی کی گؤزلر ایکی‌آددیمی دا سئچه‌بیلمیردی. آتین جیلؤوو الیمده دا یانمیشدیم. ایلخی‌آرام بیرحالدا اوتلاییردی. اشتها ایله بیچیب یئدیکلری اوتلارین آهنگیندن باشقا، هئچ‌بیر سس ائشیدیلمیردی. دؤرد بیر طرفی اوجسوز- بوجاقسیز دؤزنلیک اولان ساوخوزون اطرا-فیندا همیشه جاناوارلار دولانیردی. گیرلرینه قویوندان، داناداندوشسه، پارچالاییب داغیداردیلار. آج قوردلارین الیندن، "سئلیقتی"یه گتیریلن ایتلرین عمرو چوخ آز اولاردی. فقط بیرجه ساری قانجیق واریدی کی، قوردلارین حیله‌سینه آلدانماز، اؤزونو اونلارین آراسینا وئرمز، میدانی دومانلی گؤردوکده، عجیب بیر زیرکلیکله اؤزونه نجات وئرردی. اوناگؤره ده، بیز اونا "قورد باسار" آدی وئرمیشدیک. قورد باسارین بیریاشار بیر بالاسی واریدی. هله برکه- بؤشا دوشمه‌دیگیندن، جاناوار گؤرسه، جومار، هجوما کئچردی. بیر ده گؤردومکی، هؤره- هؤره منه‌طرف گلیر. بیلدیم‌کی، بیر قورد قؤوور. هر ایکیسی سرعتله منیم‌یانیمدان اؤتدولر. من آنلادیم‌کی، جاناوارلار بونو آلدادیب کنارا چکمک، پارچالاییب یئمک نقشه‌سینی‌چکیبلر. تئز آتی میندیم، ائله بو آندا، قاراباشین جیغیرتی‌سی قؤپدو. آتی سسه‌دوغرو چاپیب، های سالدیم. قاراباش فرصتدن استفاده ائدیب، اؤزونو اونلارین محاصره‌سیندن قورتارا بیلدی. زینگیلده‌یه - زینگیلده‌یه، اورادان اوزاقلاشدی. قورخودان منیم یانیمدا دا دایانا بیلمه‌دی.

ائله دیدیشدیریب، قورخوتموشدولارکی، اوگوندن هاردا قورد گؤرسه، یا ایی‌نی بیلسه، قاچیب گیزله‌نردی.

+ + + + +

۱۹۴۱- نجی ایل سئنتیابر آیی‌نین بیرینده، آلمانلار سووئت تورپاقلارینا باسغین ائتدیلر. جنگ باشلاندی! جنگ .... "دئیه، رادیولاردان دهشتلی بیر خبر یاییلدی. "هامی وطن اوغروندا مبارزه‌یه!" شعاری آلتیندا سفربرلیک (بسیج) باشلاندی. اؤز ار، اوغول و نشانلیلارینی جبهه‌لره یولا سالانلارین اللرینده آغ دستماللار یئلله‌نیر، غالبیتله گئری دؤنون!" دئیه، وئریلن خیر- دوعالارلا یاناشی، اورکلرینده حرکته گلمیش بولودلار سیخیلیر، تسلی دا ملالاری یاناقلاری ایسلادیردی.

بؤیله‌لیکله، صلح-صفا ایله قایناییب، جوشان-داشان حیات، محاربه‌نین باشلان- ماغی ایله بیر جهنّمه چئوریلدی. سئل کیمی جبهه‌لره آخیب، گئدن ارلرین یئرینی قادینلار، مکتب یاشلی اوشاقلار دوتماغا باشلادی. منیم ده چوبانلیغیم سونا چاتدی.

سئنتیابر آیی‌نین آخرلاریندان، سویوقلار دوشمه‌یه، قار یئر اوزونو اؤرتمه‌یه باشلادیقدا، مال- قارانین آیاغی چؤلدن ییغیشار. بو زماندان، چؤللرده وورولموش اوت تایالاریندان چکیب گتیرمک لازمدیر. بو وقته‌قده‌ر بوجور چؤل ایشلرینی یئرلی قازاخلار و روس جوانلاری گؤرردیلر. بیزلر سیبیر سویوقلارینا تاب گتیره بیلمه‌دیگیمیز اوچون اؤرتولو یئرلرده ایشله‌ییردیک. آنجاق، ایندی وضع دگیشمیشدی. جوانلار، الی ایش- دوتانلار هامیسی جبهه‌یه گئتمیشدی. بوردا باشی پاپاقلی (کیشی) بیزلر ایدیک.

سویوقلارین قاباغیندا تاب گتیرمک اوچون لازم اولان: قیللی-قالین کؤرک، کئچه چکمه، و باشقا لازم اولان وسایل اختیاریمیزدا قویولدو. منی دسته باشی تعیین ائدیب، دؤرد نفر ده روس قادینی و بئش ده‌نه ده آت سوروتمه‌سی اختیاریمدا قویوب، مالدارلیق فیرما- سی (شرکتی) نین اوْتونو تأمین ائتمک کیمی، مسئول بیر ایشی بیزه تاپشیردیلار. یاواش-یاواش چؤل ایشلرینه ده عادت ائتدیم.

آچیق، گونشلی گونلرده چؤللرین صاف، سرین، اوره‌گه یاتان هاواسیندا نفس آلدیقجا آدام بدنینده بیر یونگوللوک حس ائدیردی. آنجاق، بوْرانا دوتولدوغوموز گونلری، خطرله ال به‌یاخا ایدیک. بئله حاللاردا، آتلارین جیلوْوونو اؤتورر، آزاد بوراخاردیق. مقدّراتیمیزی اونلارا تاپشیراردیق. اگر حیوانلارین فهمی کؤمک ائتمه‌سه، آزماق، اوجسوز- بوجاقسیز قار دنیزینده سرگردان قالماق، دوْنماق و اؤلوم قورخوسو دا واریدی. چونکی، یئل قارلاری سوْووروب، یول-ایزی ایتیرردی. بونا گؤره ده، ائودن چیخمامیش بوران باشلامیش اولسا، چؤل ایشلری تعطیل اولاردی.

پاییز گونلری اؤتدو. قیش گیرمکله، شاختالارین، سویوغون شدتی آرتماغا باشلادی. کئچه چکمه، و سیریقلی الجکلرین ایچینده ده ال-آیاغیمیز گؤینه‌ییردی. بونا گؤره ده یولون چوخ حصه‌سینی پیاده سوروتمه‌نین یانیجا گئدر، اؤز حرکتیمیزله بدنیمیزین حرارتینی آرتیرماغا چالیشاردیق.

یانوار آیی‌نین اونوندا، یولداشلاریمدان ایکیسی خسته‌لندی. اونلارین یئرینه شاهمار ایله خوشقدم آدلی ایکی نفر اؤز تبعید یولداشلاریمدان منه کؤمک وئردیلر.

ترس کیمی،همین گون سویوغون شدتی قیرخدا ن یوخا ری قا لخدی. سئلیقتی دن ۱۲ – کیلومتر آرا لی وورولموش تا یا لارا طرف یوللاندیق . آتلار اۆز دیرنا قلاریله تا پدا ییب دوزلتدیکلری دا ر یول‌ا یله حرکت ا ئدیرکن، نفسلریندن قوپا ن بوخا ر ،دوما ن حا لینـــدا ها وا یا یا ییلیردی. سوروتمه‌لرین خیشیلتی‌سیندا ن با شقا آیری بیر ســس ا ئشیدیلمیرد با خدیقجا اوزا نا ن قا ر دنیزینده ، آرا بیر اۏو سئیرینه‌چیخمیش جا نا وا ر دسته‌لریند با شقا هئچ بیرشئی گؤرونموردو . نا ها را یا خین تا یا لارا یا خینلاشدیق . قا ر اوستلرین اؤرتدویوندن، تا یا لاری قا ر تپه‌لریندن با شقا ، آیری بیرشئیه اوخشا تما ق اولمـا زدی اؤزوموزله گئوتوردویوموز بئل ـکولونگله تا یا نین بیرینین اوستونو آچدیق. سوروتمه لریمیزی دولدوروب ،آیا ق اوستو ، نا ها ریمیزی یئدیک ،یولا دوشنده ،سا عت ا یکی‌ا ولموش گون با تا ندا بیز کنده یئتیشدیک .

ا یکینجی‌گونو ، شا هما رلا خوشقدم اۆزه دوروب ،چؤله گئتمکدن بۏیون قا چیرتدیلار . ا ونلارین قطعی ردّ جوا بلارینی گؤرن شعبه‌مدیری منه دؤندو :

– سن ده گئتمیرسن؟ دئیه ، سئوا ل وئردیکده ،

– من حا ضیرا م! دئدیم. یولدا شلاریم مندن چوخ قوی،ا یشده پیشمیش آدا ملار اولدوق لاری حا لدا ،بویون قا چیردیقلاری‌ا یشه ،من مثبت جوا ب وئردیکیم‌ا وچون،اؤزومده بئرسیـ بیر غرور حس‌ا ئتدیم. همین یولدا شلاریم ، ا یلک دفعه اوت بیچیمینه با شلایا ندا ، مـ یا با نی ا لیمده دوزگون دوتما دیغیم‌ا وچون، گولوب ا ستهزا ا یله : " سن ا یش‌آدا می‌دگیلس با لا! " دئییب ،منی سا نجدیقلاری، هله ده یا دیمدا یدی.

یا نوا رین آخیرگونلریندن بیری‌ا یدی. گئجه‌دن با شلامیش بورا ن،طوفا ن اؤز شدّتینده‌ایدۏ ما ل ـحیوا نی‌کی‌آج قویما ق اولما زدی. سحر تئزدن قا پی دؤیولدو . اونون دا لینجا : ا یش دئیه ، سرکا رین ســی‌ا ئشیدیلدی. بوجور ها وا لاردا ائودن چیخا ندا ،حبیبه‌نین اۆزونده، گؤزلرینده تلاطم ا ئدن قورخو و هیجا نی‌آیدین اوخویوردوم. نگرا نلیغی دا ،بئرســـیـ دئگیلدی. نئچه‌گون بوندا ن قا با ق "سئلیقتی"ده ،ائله‌جه ده کیروف سا وخوزوندا چؤلـ گئدنلردن با شقا ،قصبه‌نین ا یچینده‌جۏوغون و بۏرا نین شدتیندن اؤز ائوینی‌تا پا بیلمه ییب ، آزیب دۏنا نلار دا اولموشدو . البته ،بوجور حا للار ،ا تفا قلار چوخ آز اولوردو . من حبیبه‌یه توخدا قلیق وئریب ،گوله ـ گوله خدا حا فظلشدیم .

شدّتلی‌بورا ن اؤز خشمینی صون درجه‌یه چا تدیرمیشدی. قا ر دا نا لاری‌آدا مین‌ا وزونـــ چیرپیر ،گؤز آچما غا قویما ییردی. اوچ نفر اولدوق. من، شا هما ر، بیر ده خوشقدم. تؤوله‌لرین ا طرا فیندا اولان بیر تا یا یا یا خینلاشدیق. من سوروتمه‌نین اوستونه‌چیخدیم اونلار ، تا یا دا ن‌قوپا رتدیقلاری اۏتو ، بئل آما نسیز بیر صورتده یا با نین آغزینـــدا ن آلیب دوزلره دا غیدیردی. چتینلیکله الیمه‌چا تا ن اۏتو سوروتمه‌ده یئربه‌یئر ا ئدیر آیا غیملا دا غیلما غا قویما ییردیم . بئش دقیقه‌کئچمیشدی کی، شا هما ر یا با نی‌یئره‌آتیب دۏندوم! . . .دئیه ،قا رلارین اوستونده آتیلیب ،دوشمه‌یه با شلادی. من اونو ا یشه‌قاییتـ ما غا دعوت ا ئدرکن، خوشـــقدم ده اونا قوشولدو . من نه‌قده‌ر چا لیشدیم،ا ونلاری با شـا سا لاییلمه‌دیم‌کی،ا یشله‌مک بدنی‌قیزدیرا ر . دورسا ز ، سویوق بدنیزی دا ها دا آلار . آنجاق بورا ن و سویوق اونلاری ائله‌کیْریخدیرمیشدی کی،سؤز تأثیر ا ئتمیردی. من تکلیـــکده،

تا یادان اوت گؤتوروب سوروتمه‌یه دولدورماغا مجبور اولدوم. هر اوزونه‌ایدی، بیر آز ییغا بیلدیم.

– دورما بین، اؤکوزو تئوله‌یه طرف یوللاندیرین! دئدیم. من ایشدن ال گؤتورنده بوتون بدنیمی تر گؤتورموشدو. آنجاق، یولداشلاریم هله‌ده آتیلیب – دوشور، آیاقلارینین بیرینی گؤتوروب، او بیرینی قویوردولار. "وای، دوْندوم!" دئییردیلر.

محاربه‌نین باشلانماغیله حیات و یاشاییش بوسبوتون دگیشدی. وقت کئچدیکجه دولانشیق چتینلشمه‌یه، بوْللوق اؤز یئرینی قیْتلیغا وئرمه‌یه باشلادی.

۱۹۴۲/۱– نجی ایللرده درده دؤزمه‌ین پالاز، پالتار، حبیبه‌نین بو وقته‌کیمی ساخلایا–بیلدیگی قیمتلی، پولاگئدن هرنه‌یی واریدی، تاخیلا، یئرآلماسینا وئریب، آجلیغین قاباغینی آلابیلسک ده، ۱۹۴۳– نجو ایلده بو امکانلار یوخ‌ایدی. هامی‌نین وضعی آجیناجاق و قورخونج بیر حال آلمیشدی. شعبه‌نین چؤره‌یی مرکزدن –کیروف‌ساوخوزوندان گتیریلیردی قیشین قارلی –بورانلی گونلرینده، یول –ایز اولمایان وقتلر، گونلرله چؤرکسیز قالیردیق. احتیاج اؤنونده انسان هرچتینلیکه یول آراراو، تاپار. بیز ده آجلیغین قاباغینی آلماق اوچون، ال دگیرمانلاری دوْزلتدیک. الیمیزه کئچن دنلری اؤیودوب فطیر لاواش پیشیرمکله کئچینمه‌یه باشلادیق.

۱۹۴۳– نجو ایل ایپون آیی‌نین اورتالاری‌ایدی. اوچ گون‌ایدی کی، اؤزوم و اوشاقلاریم آجلیقلا ال به‌یاخا‌ایدیق. حبیبه، بیرکیلوقده‌رینده اولان قورو تْوش بوغدانی قاباغیمیزا قویدو. بو، بیزیم‌شامیمیزا‌ایدی. اونو آتامالی کیمی بؤلوشدوروب، یئدیک. من سحر تئزدن دوروب پالتارلاریمی گئیدیم، ایشه‌گئتمه‌لی‌ایدیم. بوغدا آمبارلارینا طرف یوللاندیم. ایشله‌مه‌سم، وئریلن آز جیره‌دن ده گؤز یوممالی‌ایدیم. دؤنگه‌نی دؤنوب آمبارلارین یولونا چیخاندا، حیدری قاباغیمدا گؤردوم.

– سن بوردا نه‌ائدیرسن؟ دئیه‌سئوال وئردیکده، او، الینی‌جیبینه‌سالیب، اوْوجودوْلو قوْوورغا چیخارتدی.

– سن ایشه‌گئدیرسن، آج کی‌ایشله‌یه بیلمزسن، بیز ائوده‌ییک. هئچ اولماسا بونلاری یئی! دئدیکده، من مات –مات اونون اؤزونه باخدیم. او، آخشام شاما وئریلن قوووورغادان بیرآز سحرینه‌ساخلامیش‌ایمیش. منی ائودن آج چیخدیغیمی‌گؤردوکده، دایانا بیلمه‌ییب. اؤز پایی‌نی منه‌وئرمک اوچون قاباغیما چیخیب. اونون قایغیسیندان، منی قهر بوغماغا باشلادی. قوجاقلاییب، اؤپدوم.

– یوخ، اؤزون یئی، من آج دئگیلم! دئدیم. اونون اصراری‌نی‌گؤردوکده، قوووورغادان بیرآز گؤتوروب، ایشه یوللاندیم.

ناهارا چیخاندا بیلیردیم‌کی، ائوده یئمه‌یه بیرشئی یوخدور. هامیسی‌منیم یولومو گؤزله‌ییرلر. الی‌بوْش گئده‌بیلمزدیم. دوْز شعبه‌مدیری "لوسکوتوف"ون ائوینه گئتدیم. اؤز ایشیمده جدی و باشی‌آشاغی اولدوغوم‌اوچون، آز دا اولسا، منه‌احترام قویاردیلار. قاپینی‌دؤیدوکده، خانیمی قارشیما چیخدی.

– بویورون! دئیه، منی ایچه‌ری دعوت ائتدی. لوسکوتوف ائوده‌ایدی. حالیمی‌سوروشدوقدان سونرا،

ـ نه‌عجب ؟ دئیه ، یانینا گلمه‌گیمین سببی‌نی سۆروشدو .

ـ اوشاقلار آجدیر . دئدیم . او ، بیرآز فکیرله‌شیب ،بیر کاغذ یازیب منه‌وئردی.

ـ وئر آمبار‌دارا . دئدی. کاغذی اوخودوم ، بئش‌کیلو سئچقا (بوغدا نارینی)یازمیشدی کاغذی میزین اوستونه قویدوم . ـ من دۆرد نفرم ، بونو نه‌ائدیم؟ دئدیکده ،

ـ سنی بوش‌قایتارماق ایسته‌میرم ، یوخسا هئچ کسه بوغدا یازمیرام . دئدی.

بیرنئچه‌دفعه ال ماشینی‌ایله خانیمین و اوشاقلارینین عکسینی‌کۆتوردویومدن، ماریا خانیمین منه‌لطفی واریدی. او دا دخالت ائتدی. بئشی اۆن ائتدی. کاغذی‌آلیب اۆزومو آمبارا یئتیردیم. بوغدا نارینلارینی‌آلیب ،سئوینجک ائوه گلدیم. حبیبه حیدرله کۆمکله‌شیب ،ال دگیرمانیندا بیرآزینی اۆیوتدولر. حبیبه تئزخمیر یوغوروب ،بوخاریدا فطیر لاواش پیشیریب قاباغیمیزا قویدو. اوّل تیکه‌نی‌آغزینا قویان توفیق اولدو. چۆره‌یی آغزیندا بیرآز چئینه‌میشدی کی، آغزینی ـ بورنونو قیریشدیریب ،لقمه‌نی آغزیندان چیخارتدی. من ده بیرتیکه‌آغزیما قویدوم ، ایکی‌آغیز چئینه‌مه‌میشدیم کی، آجیسی زهه‌ر کیمی‌آغزیما یاییلدی. مندن باشقا هئچکس آغزینا آلدیغینی‌اۆدا بیلمه‌دی.

تاخیللار یازدا بۆی آتیب گۆیه‌رنده ، گره‌ک ایکی‌دفعه آلاسی وورولسون کی، آرتیق اوت ـ علف‌لر تاخیلا قاریشماسین. گۆرونور کی،زمی‌نین آلاسی وورولمادیغیندان، آجی اوت‌توخوملاری تاخیلا قاریشیب‌ایمیش .

بیز ناراحت‌بیرحالدا ، سفره‌نین دۆوره‌سینده اوتوروب ،بو بدشانسلیغیمیزا لعنت یاغدیریردیق کی، قاپی‌دۆیولدو . اگر اونوتموش اولماساز ، اوت‌بیچیمینه ایلک گئتدیگیم گون قدرت‌آدلی‌بیر یولداشیم واریدی. او ایچه‌ری گیردی. ایگیرمی‌یکی یاشیندا ، آلچاق بوی،قارا بنیز ، و ضعیف‌بدن بیر اوغلان ایدی. اونون رنگی قاچمیش، *حالسیز ایدی. گۆزلری سۆنوک ،اۆلو قۆیون گۆزونه اوخشاییردی.* من یقین ائتدیم کی آجلیقدان بوحالا دوشوبدور .

ـ قدرت داداش! دئدیم .ـ دئیه‌سن آجسان، ائله‌می؟

ـ یاخشی‌بیلمیسن، یامان آجام قارداش ! دئیه ، منه‌جواب وئردی.

ـ اوتور! دئدیم . اوتوردو . حبیبه تزه‌پیشیرمیش اولدوغو ایستی‌لاواشلاردان ایکی‌دنه اونون قاباغینا قویدو . قدرت‌صونسوز بیر اشتها ایله چۆره‌یین بیرینی یئدی.ایکینجی‌سینی قورتاریردی کی،دایاندی،

گنجعلی‌قاغا ! دئدی. ـ دئیه‌سن چۆره‌گیز بیرآز آجیدیر . باشیملا سۆزونو تأیید ائتدیم . دوردوم‌آیاغا . بیرباش مدیرین یانینا گئتدیم . او ، دفترینده‌ایدی.

ـ وئردیگین دن زهه‌ر کیمی‌دیر . یئمک ممکون دئگیل. دئدیکده ،اونون دوداقلاریندا آجی‌بیر تبسّم گۆروندو . باشینی‌قالدیریب ،

ـ بس آج دئگیلسیز! ... دئدی.

\+ + + + +

۱۹۳۹- نجو ایلده لهستانلیلارین بویئرلره سۆرولدویو یادیمیزدادیر

۱۹۴۱- نجی ایلده ده قافقازین شمالیندا یاشایان "اینقوش"، "چئچن" خلقلری، فاشیست قوشونلاری شورالار تورپاغینا باسغین ائدیرکن، اونلاردان حمایت ائتدیکلریندن، حقلی اولاراق، ایتلی-پیشیکلی، بوتون خانوادەلری ایله قازاغستانین شمالینا، بیز اولدوغوموز یئرلره تبعید اولوندولار. ائلەجه ده، سووئت اۆلکه‌سینده یاشایان آلمانلیلار شورالار تبعەسی اولسالار دا، اۆلکەنین مصلحتی و احتیاط اوجوندان بو یئرلره کۆچورولمەلری ایشچی‌قوەسی‌نین آرتماغینا سبب اولدو. اوبیری طرفدن ده، جبهه‌یه آرتیق تاخیل و ات حاضیرلاماق لازم‌ایدی. بو ایش اوچون بوردا گئنیش امکان یاراتماق خاطرینه ۱۹۴۳- نجو ایلده بیزیم‌شعبەنی کیروف ساوخوزوندان آییریب، مستقل ساوخوز ائتدیلر. ایکینجی و دؤردونجو شعبەلری ده بو ساوخوزا وئردیلر. همین گونلرده‌تاخیل بیچیمی تزەجه باشلانمیشدی. من ده خرمنده ایشلەییردیم. دالیمجا آدام گؤندەریب، ادارەیه چاغیردیلار. یازیلمیش‌بیرحکمو الیمەوئریب، تراقتور اوستونده ایشلەیەجەکیمی بیلدیردیلر. من نەقدەر بوینومدان آتماغا چالیشدیمسا دا،

– سن دؤوره گؤرموسن، گرەک ایشلەیەسن! دئدیلر. بئلەبحرانلی‌بیر وقتده ایشدن بویون قاچیرتماغین ائله ده یاخشیلیغی یوخ‌ایدی. آنجاق، من دوغرودان دا تراقتور اوستونده ایشلەیەبیلەجەکیمه اینانمیردیم. ایکی‌آی کلاسدا اولسام‌دا، بیر شئی اؤیرەنه بیلمەمیشدیم. بیلدیگیز کیمی، امتحاندان دا ردّ اولموشدوم. آنجاق هئچ کس منیم‌گتیردیگیم دلیللره اهمیت وئرمەدی.

– سنه احتیاج وار. دئییب، یئنی‌وظیفەم اوچون تبریک ائدیب، یولا سالدیلار.

من، دؤرد چرخلی، کهنه تراقتورون دالینا واقون شکلینده اولان آرابالاردان قوشوب، کامباینلارین بیجدیگی تاخیللاری خرمنه‌یئتیرمەلی‌ایدیم. تراقتور تاخیل زمیلرینده قالمیشدی. من تراقتورون یانینا چاتاندا "آرکادی" ایله قارشیلاشدیم. او، اکین بیچین یئرلرینه اؤکوز آرابا سی‌ایله بنزین، گازوئیل و یاغ داشییار، ماشینلارین یاناجاغینی یئتیرردی. او، لهستان تبعیدلریندن، ایگیرمی‌ایکی یاشلی، هئیکللی بیر جوان‌ایدی. منه، سوروجو اولدوغوم‌اوچون تبریک ائتدی. بیرلیکده تراقتورون یاغ و یاناجاغینا یئتیشدیکدن صونرا،

– اگر مایل اولسان، ایشه سالاریق. دئدی. بونو من آللاهدان ایستەییردیم.

ایکیمیز ده تراقتورون بوینونا چیخدیق. او، اوّل گازوئیل کلیدینی آچدی. من دقتله اونون ماشینی‌نئجه ایشەسالدیغینا گؤز قویدوم. ماشین حرکته‌گلدی. او، تراقتورو سۆره- سۆره من دندەلرین عوض‌اولونان یئرلرینی و یوللاندیرماغی اؤیرەندیم. "آرکادی"نین کؤمەگی‌ایله بوغدا ایله دۆلدورولموش ایکی‌آرابانی تراقتورا قۆشدوق. اونونلا خداحافظله‌شیب، خرمنلره طرف یوللاندیم. یوللاردا، نه چالا- چوخور، نه ده دره- تپه واریدی. تصادوف قورخوسو یوخ ایدی. دؤرد- بئش کیلومتر یولو تمرینله کئچیرتدیگیم‌اوچون، اللریم، آیاقلاریم بیرآز ایشه برکیدی، عادت ائتدی. آنجاق، بوراسی یقینیم‌ایدی کی، اگر "آرکادی" منیم دادیما چاتماسایدی، هلەده تراقتورون یانیندا سرگردان ایدیم. یقین کی، اوخوجولاریم دئیەجکلر: "عجب پخمه‌آدام‌ایمیشسن!"

ایکی‌آی دۇوره گۇروب ،ایکی‌آی دا ترا قتور اوستونده ، شاگرد مفتیله‌ایشله‌یه‌ ایشلمیه اونو سورمه‌گی ده اۇیره‌نه بیلمه‌میس!" کا ملاّ حق سیزینله‌دیر . آنجاق ، سیبیر محیطینده ترا قتور اوستونده ایشله‌مک ،منیم‌قدرتیمدن خارج ایدی. اونا گۇره ده ،اۇیره‌نمه‌گه علاقه‌م اولما میشدی. بورا سینی دا دئمه‌لی‌یم کی،قیشین دۆندوروجو ،شاختا لی - بورانلی گونلرینده حمل ـنقل ایشلری فقط ترا قتورلارلا انجام تاپا بیلردی. خراب اولان وقتلرینده چۆللرده اونو تعمیر ائدیب ،ایشه‌سالما ق لازم‌گلدیکده گئجه‌لر ، شاختا لارین قۆینونـدا تاب گتیرمه‌گه ، پولاد بدنلی، کل اوغلانلار گره‌ک ایدی. هرحالدا ، اۇیرنمه‌مه‌گیم منیم اوچون غلط بیر ایش ایدی. اگر وقتینده سهل انگارلیق ائتمه‌سم اینده ده بئله زحمته دوشمزدیم. نه‌ایسه ، ترا قتورون دالیندا ایکی‌دولو یده‌ک ایله " مظفرانه "، غرورلا گلیب خرمنه‌چاتدیم. تا خیل تئیغلاری هرطرفده گۇزه چارپیردی . تصادوفاً بوردا دا ایلک قا باغیما چیخان آرکادی"نین باجیسی "لیزا " اولدو. او، منی ترا قتورون اوستونده گۇرنده شادلیغیندان بیلمه‌دی کی،نه‌ائتسین. ماشینین قاباغینا دوشوب ،هاردا سا خلا- مالی‌اولدوغومو نشان وئردی. آرابالاری ترا قتوردان آچماغیما کۇمک ائتدی. کنـارداکی بوشالمیش ایکی‌آرابانی ترا قتورا قوشوب ،یئنه چۆله ،تاخیل دالینجا گئتمه‌لی‌ایدیم.

یئدک آرابالار ، ائله آچیق واقونلار کیمی،بیر- بیرینه‌باغلانیردی. بیرینجی آرابانی آسانلیقلا ترا قتورا باغلادیق. ایکینجی‌آرابانی بیرینجی‌آرابایا وصل ائتمک اوچون لیزا آرابالارین آراسینا کئچدی. چنگل لری بیر- بیرینه‌کئچیرمک اوچون، منه بیرآز قاباغا گئتمه‌گی سسله‌دی. من اشتباه ائدیب ،دنده‌نی دالا ووردوم. آرابالارین شدتله بیر- بیرنه توقفوشما سی‌ایله لیزانین چیغیرتی‌سی بیر اولدو. ترا قتورو نئجه ساخلادیغیمی بیلمه‌دیم. سیچرا ییب اۇزومو لیزایا یئتیردیم. رنگی‌آغارمیش حالدا آرابایا سۇیکنمیش ایدی. بیرمدت مات‌-مات بیر- بیریمیزین اوزونه باخدیق.نهایت او: - منی اۇلدورمک ایسته‌ییردین ؟! دئیه ، وئردیگی‌سئوالا ،

- متأسفم! ... دئیب ،باشیمی‌آشاغا سالدیم. دوغروسو، اوندان چوخ من اۇزوم قورخموشدوم. اگر او اۇزونو کنارا چکه‌بیلمه‌سه ، ایکی‌قالین و دگیرمی دمیرین‌آراسیندا ازیلردی. منه یئنی‌بیربدبختلیک اۆز وئرمیش اولاردی. من اۆز خاملیغیمی، بیرینجی دفعه ترا قتور سوردویومو، تر تۇکه‌- تۇکه اونا سۇیله‌دیم. او گۆلومسه‌ییب ،

- بس یاخشی قورتارمیشام ، شکر ائتمه‌لی‌یم. دئدی. صونرا ،- بس‌چوخ احتیاط ائتمه‌لی‌سن .دئییب ،مندن خداحافظلشدی. بئله‌لیکله من سوروجولویه باشلادیم.اختیاریمدا ایکی‌ترا قتور قویولموشدو. ایشلتدیگیم هاردا خراب اولسا ،اورداجا قویوب ،تعمیردن چیخمیش ترا قتورون دالینجا گئدردیم.

قار یئره دوشه‌نه کیمی ترا قتورون اوستونده ایشله‌دیم.

اۆقتیا برین ۵ ـنده ، من اجباراً دمیرچی‌شاگردی اولدوم. اوستام آلمانلی‌تبعیدـ لریندن بیری ایدی. اۇز ایشینده نه‌قده‌ر دئسن ماهر بیر صنعتکار ایدی. حرصلی‌کۇروک اۆجاغا تۇکولموش داش کۇمورلری کۇزه دۇندردیکجه ، اوجاغا قویولموش دمیرلری سرعتله قیزاردیردی. ووردوغوم آغیر ضربه‌لر آلتیندا ،باجاریقلی‌اوستام اونلاری‌ایسته‌ دیگی شکله‌سالیردی. ماشینلارین قیریلمیش حصه‌لرینی دوزه‌لدیب ،کنارا آتیـردی .

توخماق وورماقدان اللریم‌قابار باغلامیشدی. ایشدن جیخاندا ،قوللاریم ،آیاقلاریم ائله بیل هئچ اؤزومون دئگیلدی. یورغون و ازگین بیرحالدا اؤزومو ائوه سالیردیم.

۱۹۴۳– نجو ایل،یا بیزین صون گونلری‌یدی. تزه‌جه الیمیزی ایشدن‌چکیب تا هـــــا را گئتمه‌گه حاضیرلاشیردیق. منی دفتره چاغیردیلار.

– بولداش ...! سیز "پیوتر پاولوسکی"یه گئتمه‌لی‌سیز. دئییب ،سؤزونو قورتارما ـ میش ،قازاخ دوستوم،

– من سنی‌ایسته‌میشم. بئش کیشی،ا یکی‌یوز قویون آپارمالی‌ییق. دئدیکده، من دوروـ خدوم. قیش ،سویوق، اوزاق یول، هئچ منیم‌طبیعتیمله دوتان ایش دئگیلدی.

– من... دئیه بهانه‌گتیرمک ،بوینومدان آتماق ایسته‌دیکده "مقاتای" الینی‌چیگنیمه ووروب،

– گزمه‌گین اؤزونون ده بیر لذتی وار. بیر ده‌کی، آیری کیشی‌یوخدور. قورخمـــا بیرلیکده گئده‌جه‌ییک .دئیه ،منی سؤزه باسیب ،راضی‌ائتدیلر. دوغروسو، او ایری، دمیر توخماقدان یاخام قورتاردیغی‌اوچون، اؤزومده بیرآز آرامیش حس ائتدیم. ائوه گلیب، جریانی حبیبه‌یه سؤیله‌دیکده او، دوتولدو.

– سن کی چؤل آدامی دئگیلسن. سویوقدا ،بوراندا گونلرله چؤللرده نئجه تـــــاب گتیره‌بیلرسن؟ دئییب ،دؤلوخسوندو. من اونون باشینی سینه‌مه سیخدیم.

– انسان ایتجانلی‌دیر. هر زحمته دؤزر. دئدیم .– قورخما!

\+ + + + +

ستـه‌باشیمیز" موغاتای‌یدی. سفر یولدا شلاریمین هامیسی یئرلی قازاقلاردان ایدی. آلتی‌عدد اؤکوز سوروتمه‌سینی اوت ایله‌دولدوروب ،یولا دوشدوک. بیزیم ســـا وخوزدان "پیوتر پاولووسکی یه ۱۳۰ کیلومترایدی. بئش‌گونه اورا چاتماغیمیز نظرده دوتولموشدو. هرگون سحر، دان یئری‌آغاراندا یولا دوشور،هاوا قارالان وقتلرده دوشرگه قـــــورروب، اؤزوموز ایله آپاردیغیمیز اوتلاردان قارلارین اوزه‌رینه داغیدیب، قویونلاری یئمـــه اؤتورر، اؤزوموز ده دؤوره‌لرینده ایکی‌بیرـ اوچ بیرکشیک وئریب ،جانا وارلاریـــــــن هجوموندان قوْروياردیق. بیرینجی‌دوشرگه‌ده بیر قویون کسدیلر. یولداشلاریم‌اؤزعادتلری اوزره اتایله یئرآلمانی‌دوغراییب ،بیرآندا ،آسدیقلاری قازانا تؤکدولر. یئرآلماسی پیشن کیمی،قازانی‌اوْجاغین اوستوندن گؤتوردولر. بیر سینی‌یه تؤکوب ،سفره‌یه‌قویدولار. بسم‌الله! دئییب ،اته دؤشندیلر. من ده اونلارلا اؤتورموشدوم. بیرتیکه اتگؤتـورروب نه‌قده‌ر دیشیمه‌چکدیم‌ایسه، چئینه‌ییب اودا بیلمه‌دیم. گؤردوم بونو چئینه‌مه‌یه قورد دیشی لازم‌دیر. بیرنئچه یئرآلماسی یئییب ،چکیلدیم. یولداشلاریم بئله‌گؤرنده، همیـــن پؤرتده‌نیب ،یاریم‌پیشمیش اتلردن بیرنئچه‌تیکه گؤتوروب ساخلادیلار. ایکینجی دفعه ات پیشیرنده اونلاری ایکینجی‌دفعه قازانا آتیردیلار، قازانی‌گؤتورنده ،ایکی‌دفعه پیشمیش تیکه‌لری منیم‌قاباغیما قویوردولار.

هر ائلین، یوردون اؤزونه‌گؤره بیر اصول،آداب و دولانیشیق یولو واردیر. اوقتیابر انقلابیندان قاباق شمالی‌قازاغستاندا بو اوجسوزـ بوجاقسیز چؤللرده فقط قازاخـــلار

یا شا یا ر ، آت سورولری (ایلخیلار) ساخلار ،ا ن چوخ یئدیکلری آت ا تی،ا یچدیکلری قیمیز ا ولارمیش . یا یی ا وتلاقلاردا یئییب ،گؤلچه‌لره ییغیشمیش قا ر سولارینداا ن ا یچر ،قیشلاردا همین چؤللرده ا ؤزلری دیرنا قلاریله قا رلاری کنا را وورا ر ،قورو موش قا لین ا وتلاردا ن — یئییب ،سو عوضینه ، قا رلارلا ا ؤز آتشلرینی سؤندورر ، وحشی‌حا لدا بو چؤللرده یا شا یا ر — میشلار . "ا تین قا نلی‌سی، ا یگیدین جا نلی‌سی" . آتا لارین بو سؤزلری بو یئرلرین حیا تیله چوخ ا ویغون گلیردی. قا زا خلار ، ا ینده ده ا تی قا نلی — قا نلی،ا ؤزلری ده جؤرک سیز یئییردیلر . یئمکدن صونرا ،چا یلا بیرتیکه‌چؤرک یئییر ، چا یلارینین ا یچینه بیر قا شیق سود سا لما ق عا دتلری دیر . عزیز قونا ق گلمیش ا ولسا ، ا حترا م ا وچون ا ونون ا ستکا نینا بیرقا شیق کره ده سا لارلار .

بیز شا میمیزی یئیه‌نه کیمی،قویونلار دا تؤکدویوموز ا وتلاری یئدیلر . سو عوضینه قا رلاردا ن دوز کیمی‌یا لاییب ،یا نغیدا ن دوشدولر . بوتون گونو یول گلدیکلرینده‌ن،ا زگین یورغون بیرحا لدا یا ن — یا نا وئریب ،قا رین ا وستونده یا تدیلار .

ها وا صا ف ا یدی. ا ون دؤرد گئجه‌لیک آی ا یشیغی‌هریئری ا یشیقلاندیرمیشدی.دؤره میزده ووره‌نوخا ن جا نا وا رلارین ا ولاما ق سسلریندن یا شقا ،آیری سس ا ئشیدیلمیردی . یا تما ق وقتی چا تمیشدی. من، بو سویوقدا چؤلده نئجه‌یا تا جا غیمین فکرینده‌ا یدیم . موقا تای منی‌یا نینا چا غیردی. ا یکی — ا وچ قا ریش قا لینلیغیندا یئره توکدویو ا وتلاری نشان وئره‌رک ،

— بو سنین دؤشه‌گین! ها یدی. دورما ! کؤرکونو چک ا وستونه ، یا ت . دئدی.

— من کئشیک وئرمه‌لی‌یم . دئیه ، جوا ب وئردیکده ، ا و گولدو .

— یوخ، بوگون سن چوخ یورولموسا ن. کئشیک وئرمیه‌جکسن . ا وزا ن یئرینه . دئیه منی یا تما غا مجبور ا ئتدی. کؤرکو ا وستومه‌چکدیم . ا و ، سوروتمه‌دن ا وت‌گؤتوروب ،بیر نئچه یا یا ا وستومه‌تؤکدو .

— بو دا سنین یورغا نین، دا ها سنه سویوق کا ر سا لابیلمز . گئجه‌نیز خئیره‌قا لسین! دئییب ، گئتدی. ا و هریئرده منی‌ملاحظه‌ا ئدیردی. من ا وتلارین آرا سیندا یوخویا گئتدیم. یئله‌لیکله‌بیز ، ا ؤزه‌رینی‌قا لین قا ر قا تلاری ا ؤرتموش ا وجسوز — بوجا قسیز چؤللردن سئچ‌مئشه‌لردن گئچه‌رک ،آلتینجی‌گونو "پیوتر پا ولوسکی"شهرینه‌چا تدیق. خوشبختلیکدن بورا ن و چؤوغونا دوتولما دیق.

سا وخوزون رئیسی‌بیرنئچه ا یشچی‌ا یله بیزیم یولوموزو گؤزله‌ییردی. قویونلاری دولت مأ مورلارینا تحویل وئریب ،ا و گونون صا با حیسی ا ؤز سوروتمه‌لریمیزله گئری دؤندوک . دا ها قویون آددیملاریله آیا قلاشما غا مجبور دئگیلدیک .گئجه‌لری یولوموزون ا وستونده ا ولان قولخوزلاردا ،قا زا خلارین ا ئولرینده‌گئجه‌له‌ییردیک . بعضا" ا ئله ا ولوردو کی،گئجه یا ری،ها می‌یا تمیشکن کنده چا تا ر ،هرکسین قا پیسی‌نی دؤیسک ،مهربا نلیقلا بیزی قا رشی — لایا ردیلار . بو ، ا ونلارین نه‌قده‌ر قونا قجیل ا ولدوقلارینی یئتیریردی. بوسفر منیم‌ا وچون خوش و ما را قلی‌کئچدی. مخصوصا" قا زا خ خلقینی‌یا خیندا ن تا نیما غا کؤمک ا ئتدی. لار.

ا ون بیر گونلوک سفردن سلامت قا ییتدیغیم‌ا وچون،حبیبه و ا وشا قلار چوخ شا د ا ولدو ا یکی‌گون ا سترا حتدن صونرا ،ا یشه‌گئتمه‌گه حا ضیرلاشیردیم کی، دا لیمجا گلدیلر .

ـ رئیس سنی‌چاغیربر . خبرینی‌یئتیردیکده ، حبیبه‌نین رنگی‌قاچدی. قاشلاری چاتیلدی.
ـ داها یاخانی تانیدیلار. ال چکمزلر. کیم‌بیلیر ایندی ده هانسی‌جهنمه گؤندرمک ایسته‌ییرلر. گئتمه! دئدی. او گونلر یوک ماشینلاری و تراقتورلار آمبارلارا وورولموش تاخیللاری دمیریول ایستگاهینا چاتدیرماقدا آزلیق ائتدیگیندن،آت و اؤکوز سوروتمه‌لریندن ده استفاده اولونوردو. بیرنئچه‌دفعه کیالی‌ایستگاهینا سوروتمه‌لرده تاخیل آپارمیشدیم. حبیبه‌نین، ائله‌جه ده منیم‌نظریمه‌ائله گلدی کی،بئله‌تاخیل آپارماغا چاغیریرلار. من حبیبه‌نی آرام ائتمک اوچون،
ـ یوخ! دئدیم. عزیزیم! هرحالدا ،هارا دئسه‌لر گئده‌جه‌گم. اونوتما کی، محاربه‌دیر گؤنده‌ریلن تاخیل و مال ـحیوانلار هامیسی‌جنگ میدانلاریندا چیرپیشان مبارزلر اوچون گؤنده‌ریلیر. فاشیزم‌علیهینه‌گئدن مبارزه‌ده منیم ده الیمدن بو گلدیگینه ، گره‌ک فخر ائده‌سن. دئییب ،اونون آلنیندان ، و اوشاقلارین اوزوندن اؤپوب ،ائودن چیخدیم . ناهار وقتی‌ائوه دؤننده اوشاقلار سئوینده‌ی.
ـ بس سن گئتمه‌میسن؟ دئیه ، سفردن قاییتمیش آدام کیمی،منی قارشیلادیلار . اؤزومو دوتدوم .
ـ کارخانا حسابداری‌نی کیم‌چؤله گؤنده‌ره‌بیلر؟ دئدیم . اونلار منیم اداره‌ده ایشه قبول اولونماغیما اینانا بیلمیردیلر. کیمؤو ساوخوزوندا خارجی‌تبعه اولدوغوم‌اوچون ایشدن چیخاریلدیغیم‌هله ده یادلاریندا یدی.
شمالی‌قازاغستانا تبعید اولونانلارا اوچ و بئش ایل آزاد تبعید حکمو وئریلمشدی. اوچ ایل وئریلنلرین وقتی‌جنگ باشلانماミش‌تماما ولدوغوندان آزاد اولوب گئتمیشدیلر. بیزیم‌تبعید وقتیمیزا یسه ۱۹۴۲ـ نجی‌ایلده تمام‌اولدو. محاربه دوشدویوندن، بوردان ترپنمک امکانی‌اولمادی. دئمک بیز داها تبعیدلر جزوؤنده دئگیلمیشیک . اداره‌ده ـ ایشله‌مه‌گه حقیم واریمیش .
سواد و تحصیلیم‌گئج ده اولسا ،بئله بوردا دادیما چاتدی. آغیرایشلردن یاخام قورتاردی.

\+ + + + + +

چاغریلمامیش قوناق

۱۹۴۴ـ نجو ایل،یانوارین بورانلی،طوفانلی گونلریندن بیری‌ایدی.قار توزاناغیندان گؤز گؤرموردو . سازاق قیلینج‌کیمی آدامی کسیردی. گئجه‌دن باشلامیش بوران،گئتدیکجه اؤز شدّتینی آرتیرماقدا یدی. چیلغین کولک، یاغان قارلاردان ائولرین دالدالاریندا ایری قار تپه‌لری دوزلتمیشدی . بیرچوخ قاپیلارا قاردان کئچیلمز حصار چکیلمیشدی. کولک اوغولتوسوندان باشقا آیری بیرسس ائشیدیلمیردی. دیوار بوخاریلاریندان‌قالخان بوغونوق توستولری یئل بورمه‌له‌ییب ،گؤزدن ایتیریردی. بورانین شدتی‌چوخ‌اولدوغوندان ایشلر تعطیل اولموشدو. حبیبه دیوار بوخاریسی‌نی قالامیش ،ناهارا حاضیرلیق گؤرودو ناهار دئیندن آدامین فکرینده یاغلی‌بوش ،و یا سوپ ،اوستوندن ده اتدن ،دؤیودن دوزلمیش‌لذیذ خورکلر ،اونون اوستوندن ده دئسر و سائره . . . کئچیره‌بیلر .آنجاق‌بیزیم

نا ها ریمیز ، ا ر ـ آ رواد و ا یکیا وشا غا دؤرد یوز گرا مکؤمیه‌چؤرک و چا یدا ن عبا رتا یدی. صبحانه یئمه دیگمیز ا وچون،صبرسیزلیکله نا ها ری گؤزله‌ییردیک . حیدر ا ؤز یا شینی‌قاتملق ا وچون کتا ب ا وخوپوردو . منا یسه ،توفیقیا گلندیرمک مقصدیله ، جوربه‌جور ا ویونـــلاردا ن ا ستفا ده ا ئدیردیم . ا للریمیزی یئره‌قویوب ،ا رما قلاریمیزی سا ییر ،"ا یگنه ـ ا یگنه ، ا وجو دویمه ،بربرینجی ـ شا م‌آ غا جی ـقوتور کئچی ـ قوز آ غا جی ـ ها پا ن ، هـوپـــا ن، یا ریل ،بیرتیل ، سو ا یچ قورتول." دئییبه بیر ـ بیر ا رما قلاریمیزی ا ویـونـــــــدان چیخا ردا ردیق. آ جیمیزدا ن قا رنیمیز قیریلدا سا دا ،ا ئویمیز ا یستیا یدی. حبیبه یا یدا چؤللردن ییغدیغی کککلیک ا وتوندا ن قا ینا ما قدا ا ولان چا ینیگه‌آ تدی. صونرا ، سـفره‌نی سا لما غا حا ضیرلاشیردی کی،قا پی دؤیولدو . ا ختیا رسیز بیرحا لدا بیز بیر ـ بیریمیزین ا وزونه با خدیق. آ خی، بیز هئچکسین یولونو گؤزله‌میردیک . بئله‌حا للاردا قا پی‌دؤیـــن سا وخوز مأ مورلاریندا ن ا ولابیلردی. ا صرا ری بیر ا یش قا با غا چیخمیش ا ولسا ، بیـــزی چا غیرا ردیلار . ا ینجیک بیرحا لدا ها می‌منیم ا وزومه با خیردی. قا پی بیر ده دؤیـولدو . من دوروب قا پینی‌آ چدیم .قا رشیمدا کی بورا نا دوتولموش بیر مسا فرا یدی. آ غـزیـنـدا ن چیخا ن بوخا ردا ن،سا قفا لی،بیغی،حتّا کیرپیکلری ده قیروُو با غلامیشدی. شا شقین بیـــر حا لدا گؤزلریمی ا وزونه زیللـه‌میشدیم . تا نیما غا چا لیشیردیم . ضعیف بیرسـسله‌وئریلن سلامدا ن ا ئله‌بیل یا تمیشدیم آ ییلدیم .

ـ بویورون ا یچه‌ری. دئیه ،ا ونو ا ئوه دعوت ا ئتدیم . ا و ، بورغون، ا وزگون آ ددیم‌ـ لارلا ا یچه‌ری گیردی. سویوق ا ونو یا ما ن کیریخدیرمیشدی. ا ونا ا وست پا لتا رلارینــــی چیخا رتما غا کؤمک ا ئتدیم . کئچه‌چکمه‌لرینی چیخا رتدیم . حبیبه تئز بیر ا ستکا ن چـا ی سوزوب ،ا ونون قا با غینا قویدو . ا یستی‌جا نینا دگدیکجه قیریشلاری آ چیلیر ،جا نلگلیردی

ا و ٥٠ یا شیندا ،مشهدی حسن آ دلی‌سورگون یولدا شلاریمیزدا ن بیرا یدی. دوتولمامیش‌ـ دا ن قا با ق،قا را با غمحا لیندا یا شا یا ر ،ما ل ـ قویون سا خلار ،آ را م بیرحیا ت سوررمیش . دوتولاندا ن صونرا ،آ روا د ـ ا وشا قلارینیا یرا نا ،ا ؤزونو ده بیزیمله بورا سورگونا ئت‌ـ میشلر . تک ـ تنها سا وخوزدا یا شا ییردی.

١٩٤١ ـنجیا یله‌کیمی، هر یئرده بوللوق ا ولدوغوکیمی،بو یئرلرده ده یا شا ییـــش عا دی بیرحا لدا کئچیردی. یئمک ـا یچمکدن کؤرلوق چکن یوخا یدی. فا شیستلرینا یلدیریم سرعتیله سووۇت تورپا قلارینا ها سغینیندا ن صونرا ،حیا ت بوسبوتون دگیشدی. دولانیشیق چتینلشمه‌گه ا وز قویدو . وطن مدا فعه‌سی خا طرینه ،هرشئی جبهه‌لره گؤنده‌ریلدیگینــدن لازما ولان شئیلر ،خصوصا" ا ت ،چؤرک ده قیتلاشدی. عا ئله‌لری چوخ ا ولان آ دا ملار زحمتـــــه دوشـدو .

ا و زا ما نلار ، مشهدی حسن تا خیل آ مبا رلاریندا چا لیشیرمیش . بیرگون دوستو رحیم خسته‌لندیگینیا ئشیدیر . آ خشا م ا ونون عیا دتینه‌گئدیر . وضعیتلرینی‌آ جینا جا ق گـؤرور . ا ؤزو مریض ،ا ئوده چؤرک یوخ، ا ون یا شیندا ا وغلو ا یله ،ا وج یا شا ر قیزی گون گؤرمه‌ـ میش چیچک کیمی سولغون، قا دینی گوهر ا لی‌قوینوندا ،نه‌ا ئده‌جه‌گینی بیلمیر . مشهـــدی حسن تئز دوروب ا ئوینه‌گلیر . گوما نی‌چا تا ن دؤرد ـ بئش کیلو قده‌ریندہ ا ولان یئرآ لما ـ سی‌نی گتیریب گوهره وئریر .

ـ آز دا اولسا ،دردە دگر. انشاء اللە رحیمیا خشیلاشار ،هر ایش دوزەلر. دئییب، اوردان چیخیر. آنجاق فکیر اونو گؤتورور. "هر یولا یلە اولموش اولسا ،رحیمینا وشاق‌لارینا آذوقەیئتیرمک لازم‌دیر"دئییر .بو فکیر، گئجە دە، اونون باشیندان چیخمابیر. اوگونون صاباحی مشهدی ایشەگئدیر. الیا یشدە ،فکری رحیمین اوشاقلارینین یانیندا اولور. نهایت ،اؤز تصمیمی‌نی دوتور .جیبلرینی بوغدا ایلە دولدورور." هئچ اولماسا قوْووروب یئیەرلر ،آجلیغین قاباغینی‌آلار" دئییر .بدبختلیکدن آمبارداربونو گؤرور. ناهارا چیخاندا جیبلریندن ایکی‌کیلوگرام قدرینده بوغدا چیخاردیر. محاکمەدە ایکی ایل زندانا محکوم ائدیلیر.

ایندی مشهدی حسن ایکیا یل زنداندن چکدیکدن صونرا ،ساوخوزا قایتاریلیب. هــــلە یئرـ یوردو اولما دیغیندان، سوْروشاـ سوروشا گلیب بیزی تاپیب. قوناقدان پذیرالیق منیما وچون اندلذتلی‌بیر ایش اولسا دا ،بو آج ،سوسوز ،یورغون قوناغین قاباغینا نئجه چیخاجاغیمی‌بیلمیردیم. لاپ باریق اولموشدوم. قاری ـ قوجالارین همیشەدئدیکی"آللاهسنی قوناقدان خجالت‌ائتمەسین!" دئیە ،وئردیکلری خیرـ دوعا فکریمدن کئچدی. اؤزایچیملە اللەشیردیم. او، قاباغینا قویولموش چاییا یچدی. حبیبە ایکینجیا ستکانی جایلا ،ناهارا اولان دؤرد یوز گرام جۆرەگیمیزی بیر آز دا پنیرلە اونون قاباغینا قویدو. من مات حالدا بیر قوناغا، بیر جۆرەگە، بیر دە حبیبەنین اوزونەباخدیم. قهەر منی بوغدو. او، اؤزو و اوشاقلاری دا آجایدی. هامی‌گؤزونو او بیرتیکە جۆرەگە تیکمیشدی. سانکی "قوناق بیزە عزیزدیر"دئییر، اؤز گؤردویو ایشدن نە قدەر راضی قالدیغینی صــــاف تبسمو پاریلدایان گؤزلریندن آیدین اوخوماق اولاردی. اگر قوناقدان اوتانماسایدیم دوروب ،اونو باغریما باسار ،دؤنەـ دؤنە اؤپردیم.

"سن انسان دئگیل، ملک سن!... انساندا بو قدەر گذشت‌اولابیلمز!"دئیردیم.

\+ + + + + +

عائلەمسئولیتی عهدەمەایدی. گئجەـ گوندوز، اؤزومو اوْداـ سویا وورورب، آجلیغین یالاواجلیغین قارشی‌سینی‌آلماغا چالیشیردیم. ساوخوزا گلدیگیمیز ایلک ایللری، ائو و باناجاق جهتدن نە قدەر چتینلیکلر چکدیگیمیزی یقین کی،اوخوجولاریم اونوتمابیلار فاشیست قوشونلاری علیهینەمتفقلر طرفیندن اوچونجو جبهەآچیلدیقدا ،لهستانلی‌تبعیدلر کؤنوللو اولاراق ،جبهەلرە اعزام ائدیلیرکن،تانیش اولدوغوم بیر لهستانلی‌معــــلم آلمیش‌اولدوغو حیطی منەباغیشلادی. بو منیما وچون بؤیوک بیر خدمت‌ایدی. بو اوچ اوطاقلی حیطین قاباغیندا یاریم‌هکتار یئری واریدی. بیز بوردا یئرآلماسی،لبلبو، کلم و سائرە اکیر ،قاز و تویوق ساخلاماقلا،اؤز دولانیشیغیمیزدا بیر دؤنوش یاراداـ بیلدیک. عائلەمین آنجاق بیر اینەگە احتیاجیوا ریدی کی،بیر اورتا کندلی زندگاـ نلیغینا چاتابیلسین. بو اومیدلە بیر بیزوْو دا آلابیلدیک. هلەایکیا یل گؤزلەمەلی ایدیک کی، او بیزە اینک اولسون.

ساوخوزدا سود، پنیر و قاتیق (یوغورت) بول ایدی. پول ایلەآلیب کئچینیردیک. یایلاری بوش‌وقتلریمدن استفادە ائدیب ،حبیبە و حیدرلە قیشا یاناجاق حاضیرـ لاییردیق. دئیەرلر:" گؤز نەدن قورخار؟ گؤردویوندن!" بیز دە گؤرموشدوک ،گؤزموز

قورخموشدو. بوردا یاناجاق، سو، چؤرک کیمی حیاتی‌مسئله‌لردن بیری‌ایدی. بوندان باشقا ،من کرنتی‌ایله اوت بیچمه‌گی ده اؤیره‌نمیشدیم. یایدا اوت بیچیب ،تایا‌وورار، مال- حیوان صاحبلرینه یاغا، کره‌یه دگیشردیم.

اداره‌ده ایشه گیرندن صونرا، بوجور ایشلر اوچون وقتیم‌چاتیردی. بؤیله‌لیکله یاشاییشیمیز ساده بیر شکل آلمیشدی.

بیرگون ایشدن ائوه دؤننده حبیبه‌نی چوخ دوتغون،اینجیک بیرحالدا گؤردوم. او باسلی‌بیر آدام‌کیمی دولغون‌ایدی. منی گؤرنده اوره‌گی کؤورلدی. اختیارسیز،گؤزلر‌یندن یاش تؤکوله‌مه‌گه باشلادی. من اونا یاخینلاشیب،

- نه‌وار، عزیزیم، نه‌اولوب؟

- هئچ!... دئییب ،دوردو. آنجاق گؤزلرینین یاشی دورموردو. اونون بوحالی منی یۆزدو. بیر آندا فکریمدن قارا خیاللار آخدی. داریلمیش بیرحالدا،

- نهایت، نه اولدوغونو منه دئیه‌جکسن ،یایوخ؟ دئیه‌سسیمی‌اوجالتدیم. او، گؤزونون یاشینی سیله‌رک ،- دئدیم‌کی، هئچ بیرشئی اولمابیب.

- بس‌نیه یاز بولودو کیمی دولموسان؟ نیه گؤزونون یاشینی ساخلایا بیلمیرسن؟ بوخسا اوشاقلاردان بیر خبرین وار؟ دئیه سئوال وئردیکده، او، ناراحاتلیغیمین شدتینی دویدو.

- فکرین اوزاقلارا گئتمه‌سین. منیم ناراحاتلیغیم تئللی‌دن دیر. تئللی‌اون آلتی یاشا دولموش‌سئویملی‌بیر قیز ایدی. آتاسینی تکجه ایرانا ،اوغلو محمدی ده ،عائله‌سیله بورا سورگون ائتمیشدیلر. تئللی و کیچیک باجیسی دورنا دا قارداشی‌ایله‌باهم بورا سۆرولموشدولر.

محمد هئیکللی،ساکت‌بیرآدام‌ایدی. یاز و یایی قویون اوتارار،پاییز و قیشدا تؤوله‌لرده مال-حیوانا باخاردی. اصل ایشی ده ائله چوبانلیق ایدی.

سویوق و آجلیغین قارشی‌سیندا دورنا دؤزه بیلمه‌دی. خزان یارپاغی‌کیمی حیاتدان اۆزولدو.

١٩٤٣- نجو ایلین یانوارینده محمد ده رنج و عذابدان یاخاسینی قورتادی، گؤزلرینی همیشه‌لیک‌اولاراق یومدو. اونون قبرینی نه‌زحمتله قازدیغیمیزی دئیه‌بیلمه‌رم. دۆنموش توریاغی کولونگ ایله‌تیکه- تیکه قوپاریردیق. اؤلوموندن صونرا ،قادینی آلماس ،تئللی و بیر اوشاغی‌ایله‌باشسیز قالدیلار.

١٩٤٤- نجو ایلده آلماس‌دا اره گئتدی. تئللی‌تک - تنها قالدی. او، بوگون حبیبه‌ایله قارشیلاشیب ،اؤز دردینی‌آچیب ،گؤزیاشی آخیدیب. حبیبه‌نین مهربان‌اوره‌گینی کؤورلدیب‌ایمیش. دوغروسو، من ده تئللی‌نین صاحبسیز ،باشسیز قالدیغیندان گله‌جه‌گیندن نگران ایدیم.

- سن آغلاما قلاکی، اونون یاراسی ساغالماز. دئدیکده،

-منیم الیمدن نه‌گلر؟ دئیه، منی سئوال قارشی‌سیندا قویدو. من،

- بیزیمله بیرلیکده یاشایابیلر. دئدیم. او، بیرآز دوروخدو، گؤزلرینی منیم گؤزلریمه زیلله‌دی. بیردن دوداقلاری قاچدی، اوزو گولدو.

ـ سن لاپ منیما ورەگیمدن خبر وئردین. دئییب ،منی با غرینا باسدی. ائلەبیلەرم اۆز قیزیمدیر ،صونا مدیر . دئدی. من، بونو دئمەمیشدیم . بیزیم آلتی‌اوشاغیمیز وار یگ حبیبه ،"یوکوموز یونگول اولسون "دئیه ، بلکه ده بیزی قارانلیق سیبیر محیطینـــده گؤزلەین مبهم‌گلەجەگین قورخوسوندان،بیلمیرم ، نریمان،علی و قیزیمیز صونانی اۆز آناسی فاطما خانیمین یانیندا ، آذربایجاندا قویموشدو . اونلاری آنا و داییلارینیـن مصلحتی‌ایله اوردا قویموشدو . اوشاقلاریندان آیری دوشمەگی،اونون اوچون دؤزولمـز و آمانسیز بیر درد اولموشدو . تئز- تئز یادینا سالار ،هجران اوْدونو گؤزیاشلاری‌ایله سؤندورردی. "ائله بیلەرم اۆز قیزیمدیر، صونا مدیر" دئمکده ، یئنه اۆز صوناســی یادینا دوشموشدو .اورەگینی سویوتماق اوچون،بیر ده گؤزلرینی سیخدی.منی‌اۆز دئدیگیم سؤزون اوزەرینده بیرآز دوشوندوم. حیدر اون دوققوز یاشا دولموشدو. یاد قیــزلا بیر ائودە اولماغی،بیر ده اۆز آدا ملاریمیزین سؤزبازلیغی یادیما دوشدو. صاباح آدیما مین جوره سؤزلر قوشار ،ثواب ائلەمک ایستەییرم ،کباب ائدرلر. دئیه ،بوفکرلر باشیمدان اؤتدو. حبیبەنین اوزونه باخیب ،

ـ آمّا ... دئدیکده ، او تعجب ایچەریسینده ،

ـ نه آمّاسی‌وار؟ دئییب ، اۆزومەباخدی. من فکریمدن اؤتنلری بیر- بیر سؤیلەدیم. بیرآز فکره گئتدی. دئیەسن سؤزلریم عاغلینا باتمیشدی. قیافەسینده بیر ناامیدلیک گؤروندو . من اصل نظریمی اونا آچمیشدیم .

ـ گلسەنه بیر ایش‌گؤرەک !

ـ نەایش ؟

ـ حیدری ائولندیرک . دئدیم .

ـ مگر حیــدرین ائولنمـــک وقتی‌دیر؟ دئیه ،تعجبله اوزومه باخدی.

ـ دەدەسی اون بئش‌یاشیندا ائولەنن، اۆزو اون دوققوز یاشیندا ائولەنەبیلمز؟ دئدیکده ، او گولدو . آز بیر صحبتدن صونرا ، راضیلاشدیق .

تئللی بوحالدا ،دهشتلی‌بیر بوراندا دوتولموش ،اوجسوز- بوجاقسیز چؤللرده. سرگردان پناهسیز بیر قیزایدی. جاناوارلار دؤورەسینی‌آلمیش ،اونا دیش‌قیجیردیردیلار . اونا نجات وئرمک اخلاقی و وجدانی‌بیر وظیفەایدی. ایندی ده ، حیدری راضی‌سالماق لازم‌ایدی او ، اورتابویلو ، ایشده جانی‌برکیمیش ،آز دانیشان و اۆزو یولا بیر اوغلان‌اولموشدو. اونو آسانلیقلا، بو وصلته راضی سالا بیلدیک . ساده ، آنجاق گؤزل و طنطنەلی بیر دۆیون قوْردوق . توْی ائتدیک . بئلەلیکله تئللی‌نی اۆز عائلەمیزه قوْووشدوردوق .

ایکینجی دونیا محاربەسی‌نین نتیجەسینده ، بیز ده آز چکمەدیک .بئش‌ایل عوضینه سگگیز ایل غربت‌ائللرده ، هرجوره بدبختلیک و فلاکتلره دؤزمەلی اولدوق . نهایت ۱۹۴۵ ـنجی‌ایل مای آیی‌نین اونوندا ،رادیولاردان هیجانلی،شاد بیر خبر یایبلدی : "محاربەقورتاردی!..." بو خبرها می‌نین آرزوسوایدی. ایللرله گؤزلری یولــــــلاردا اضطراب و نگرانلیق چکن، آیریلیق دردی اورکلری‌نی اوزموش‌اولان آتا ،آنالار ،گلینلر و نشانلی‌قیزلار سئوینیدیکلریندن، گاه گولور ،گاه دا آغلاییردیلار .

چوخ چکمەدی کی، جبهەلردن بوراخیلمیش عسکرلر غالبیت‌افتخاری‌ایله اۆز خانواده

و عائله‌لرینین ایستی‌قوجاغینا قاییتماغا باشلادیلار . اونلارین کلیشی ـ اوزویله تادـ
لیقلا یاناشی، قارا خبرلر ده کتیریر، ناله‌و فغانا دا سبب اولوردو . قاییدانلارین
ایچه‌ریسینده قول ـ قیچی‌نی الدن وئرمیش ،پارتلاییشلار نتیجه‌سینده اۆز ـ گؤزو یانمیش
بعضیلری نین ده سئینیر (اعصاب)سیستئمی بۆسبوتون پوزولموش حالدا یدی. بونلار ایـدی
محاربه‌نین خانواده‌لره گؤندردیگی صووقات . بونا باخمایاراق، اونلار اؤز خانواده‌ـ
لری، ائله‌جه ده بوتون سووه‌ت آداملاری اوچون عزیز ایدیلر . چونکی، آزغین فاشیست
باسغینچیلارینی دارمادا غین ائدیب ،وطنی اونلارین وجودوندان پاک ائتمیشدیلر .
دؤشلرینده پارلدایان نشانلار، اونلار و خانواده‌لری اوچون افتخار نشانلاری‌ایدی.

\+ + + + + +

محاربه‌نین قورتارماغی، بیزه وطنه‌دوغرو قاییتماغا امکان یاراتدی. پاسپورت ـ
لاریمیزی یئرلی‌حکومتدن آلیب ،مسکوودا اولان ایران کنسولخاناسینا گؤندردیک .
۱۹۴۶ـ نجی‌ایلین یانوار آییندا ، پاسپورتلاریمیزا ویزا قویولموش حالدا بیزیـــم
الیمیزه چاتدی. بیز خروج اجازه‌سی‌اوچون،محال مرکزی اولان پیوتر پاولوسکی شهرینه
گئتمه‌لی‌ایدیک . مارت آیی‌نین اوچونده تاخیل داشییان تراقتور ماشینلاری‌ایله کیالی
ایستگاهینا یولا دوشدوک . من تک دئگیلدیم. مشهدی ربی‌صفرزاده آدلی‌بیر یولداشیم‌دا
واریدی. او ، یئتمیش بئش یاشیندا ،ساچ ـ ساققالی‌آغارمیش ،دیشلری تؤکولموش ،نازیک
اندامـلی، اورتابوی، خوش‌صحبت‌بیر آدام‌ایدی. بو آدامین اوره‌گینده غم ـ غصه‌یه یئر
یوخ‌ایدی دئسم، بلکه ده دوز اولمایا . چونکی بو دونیادا غمسیز انسان اولابیلمـــز .
آما ، بو آدام اؤز قوی روحیه‌سی‌ایله ، باشقالاریندان سئچیلیردی. لاپ چتین و دؤزولمز
آنلاردا ، آجلیقلاردا بئله ، دوداقلاریندان تبسم چکیلمزدی . صحبتلرینده شیرین مثل،
و متللار چکه‌رک ،گولر و گولدورردی. وارلی‌لیغین ـ یوخسوللوغون اونون عالمینـــده
معناسی یوخ‌ایدی. همیشه دئیه‌ردی: " کاسیب دا اولساق،کئفی‌کؤک کاسیب اولاق! "
منجه ، اونون بو یاشدا بوجور ساغلام ،قیرغی‌کیمی‌قیۆراق قالماغینا سبب ، دونیـــا
مالی‌اوچون حرص ،جوش یئمه‌مه‌گی ، یاخشی ـ یامانی گولر اوزله قارشیلاماغی‌اولوبدور .
آخشام هاوا قارالاندا بیز کیالی‌ایستگاهینا چاتدیق. سویوق سوموکلریمیزه کیمی
ایشله‌میشدی. اۆزوموزو ایستگاهین سالونونا سالدیق. بورا آغزینا کیمی مســافرله
دولموشدو . محاربه‌قورتاردیغیندان اوچ‌آی کئچسه ده ،هله ده دمیریوللاری اؤلکه‌نین
هر بوجاغینا گئتمکده اولان عسکرلرله دولو ایدی.قاطاردان تؤکولموش مسافرلرین چوخو
خسته‌خانالاردان بوراخیلمیش و اوزاق اؤلکه‌لرده اسیر دوشـــموش سربازلارایدی.
سالوندا کئفلی‌لرین گۆبود سسلری،محاربه‌نین دهشتلریندن،دؤیوش میدانلاریندااکی
قهرمانلیقلاردان دانیشانلارین سسینه‌قاریشمیشدی . آغیز دئیه‌نی قولاق ائشیتمیردی.
ساعت دوققوز قاطارلارینا بلیت آلابیلمه‌دیک . من،
ـ بئله‌گئتسه ، چاره‌میز گئری قاییتماق اولاجاقدیر . دئدیم . یولداشیم دا سؤزومو
تصدیق ائتدی. آنجاق،بو سفر بیزیم‌قارشیمیزدا یدی. هرحالدا گئتمه‌لی‌ایدیک . گئجه
ساعت ایکی‌ده گلن قاطارلا قاچاق گئتمه‌گی قرارا آلدیق. چوخ زحمت و جریمه‌دن‌سونرا
اۆزوموزو " پیوتر پاولوسکی"یه یئتیردیک . اداره‌ده چوخ یوباتمادیق . حتّا اوگونون

صاباحی گئری قاییتما غیمیزا ، بلیت آلماقدا بیزه کؤمک ده ائتدیلر .

بو گئجه‌نی دالدالانماق اوچون هرهتل و یا مهمانخانایا مراجعت ائتدیکسه ، بوش یئرلری اولمادی. هاوا قارپشمیش ،یئل اسیر ، قار ـ بوراندان خبر وئریردی . آوارا بیرحالدا ، خیابانلاری گزیردیک . قاباغیمیزدا اولان دؤرد یول آیریمیندا بیر پلیس دایانمیشدی. مشهدی ربی‌اگیلیب یاواشدان،

ـ باخ ،اگر بیزه یئر دوزلده بیلسه ، بو آدام دوزلده‌جک . دئدی. ـ روس اولسا سن دانیشدیر ، قازاخ اولسا ، منه اؤتور!

ـ امتحانین کی خرجی یوخدور . دئدیم . اونا یاخینلاشیب ،سلام وئردیک . او ،دوداق اوجو سلامیمیزی آلدی. یئرلی‌قازاقلاردان ایدی. دردیمیزی اونا آچدیق . دقتله بیزی گؤزدن کئچیردی. باشینی‌اضیلیق آندیران بیر اشاره‌ایله ترپه‌دیب ،

ـ من یئر دوزلده‌رم . بیر آز دایانین،دئدی. بیرباش قدم ووروب ،یئنه یانیمیزا دؤندو .

ـ منیم سیزدن خوشوم‌گلدی. من ده مسلمانام . اؤزوزه یئمک‌ـ ایچمک آلین.بوگئجه‌نی منیم‌ائویمده قالارسیز ـ دئدی. بازار یاخین‌ایدی. آنجاق، اؤلکه محاربه‌دن تزه‌جه چیخدیغیندان، قیتلیق ، باهالیق‌ایدی. بیرکیلوگرام ات ، بیرکیلوگرام دا چؤرک آلیب ،یوز منات وئردیک . ات ایله چؤره‌گین قیمتی برابر ایدی.

سرکار، پوستونو بیر نفره تاپشیریب ،بیزی ائوینه یئتیردی. خانیمی‌نی سسله‌یب بیزی اونونلا تانیش ائتدیکدن صونرا ،

ـ سیز استراحت ائدین، من ده کئشیگیم قورتاراندا گله‌جه‌گم . دئییب ،خداحافظ ـ لشدی . ائو خانیمی۲۴ـ ۲۵ یاشلاریندا ،نزاکتلی و گؤزل بیر خانیم‌ایدی. او ، بیزه کیچیک بیر اوطاق نشان وئریب ،

ـ استراحت ائده‌بیلرسینیز . دئدی. آلدیغیمیز شئیلری اونا وئردیک . اؤزوندن باشقا ۱۸ ـیاشیندا بیرباجیسی و ۱۴ ـیاشیندا دا قارداشی اونلارلا یاشاییردیلار . هامیسی یئرلی‌قازاقلاردان ایدی. پالتارلاریمیزی سؤیونوب ،ال ـ اؤزوموزو یودوق.ایکی گونون یورغونلوغو بیزه زؤر گلمیشدی. تختخوابیمیزا اوزانان کیمی، یوخو بیزی آپاردی. ساعت اوندا ، خانیم،

ـ شام حاضردیر ، دئیه ، بیزی اویاتدی. من ،

ـ قوی سرکار گلسین، شامی باهم یئیه‌ک . دئدیکده،

ـ او ، گئجه‌ساعت ۱۲ ـده گله‌جک . پایی‌نی ساخلایاریق.دئدی. بیز یئنیجه ناهار اوطاغینا کئچمیشدیک کی،باجیسی ایچه‌ری گیردی.

ـ قونشودا آبجو ساتیرلار . دئدی . خانم،

ـمگرمنده پول وار کی، آبجو آلام؟

ـ بلکه قوناقلاریمیزدا اولدو . دئییب ،ساده‌لیکله بیزیم اؤزوموزه باخیب ، گؤلومسه‌دی. بیز ، بیرـ بیریمیزین اوزونه باخدیق . پیس یئرده گیر ائله‌میشدیک.من،

ـ نئچه‌یه ساتیرلار؟ دئیه ، سئوال وئردیکده ، او ، تله‌سیک ،

ـ اوجوزدور ، وئدره‌سی آلتمیش‌مناتدیر . دئدی. گؤردوم ، دوغرودان دا ،اتهـ چؤرکه

باخاندا ، چوخ اوجوزدور . چیخاریب پولونو وئردیم . او ، گؤتورولدو . اون دقیقه چکمه‌دی کی، بیر وئدره آرپا سویو ایله‌قاییتدی. شام یئییب بیز یاتدیق. سحراولـﻪ گون چیخدی. آنجاق نه صبحانه ،نه ده چایدان خبر اولمادی. آنلادیق کی، سرکارگئجه ایشله‌دیگی‌اوچون، گونؤورتایا کیمی‌یاتاجاقدیر . خانم دا آخشام بیلدیردی کی، پولو یوخدور . بس ممکن دور اونلار دا ائله گون اورتایا کیمی یاتسینلار . رہی:

– من کی" کاسیب دا اولساق، کئفی‌کؤک کاسیب اولاق" دئییرم ، باخ ،بئله‌کئفی‌کؤک کاسیب دئییرم! سحره چؤرک پوللاری یوخ‌ایدی، آنجاق آبجوسوز شام یئمه‌دیلر .

آغزینی‌قولاغیما یاخینلاشدیریب ،علاوه ائتدی:

– دور بوردان اکیلک ،یوخسا ، یول خرجیمیزی ده قورتارا ریق.دئدی. دوغرودان‌دا اونلارین اویانماغینی گؤزله‌مک بیزیم‌اوچون دا ریخدیریجی‌ایدی. خانیمی یوخودان اویاتدیق . وئردیگیمیز زحمتلر اوچون تشکرلر ائدیب ،خداحافظلشدیک . بیزیم راضیلیغیمیزی سرکارا یئتیرمه‌گینی خواهش ائتدیک .

\+ + + + + +

مارت‌آیی‌نین اونوندان سفرحاضیرلیغینا باشلادیق. هرنه‌ییمیز واریدی، دگر – دگمزینه‌ساتدیق، حیطی و بوغازدؤیه‌میزی ده کی،بو ایل اینک صاحبی‌اولماق آرزوسیله ساخلامیشدیق، ساتیب یول خرجیمیزی دوزلتدیک . مارت‌آیی‌نین ایگیرمی‌سینده بیر تراقتور پیوترپاولوسکی‌یه یوک آپاراجاغینی و بیزیم ده اونونلا حرکت ائده‌جه‌گمیزی خبر وئردیلر .

بوسفریمیزده قاباغیمیزدا دوران چتینلیکلردن بیری ده دؤرد آیلیق کؤرپه‌میزی نئجه‌آپاراجاغیمیز مسئله‌سی‌ایدی. کؤرپه‌نین آدینی عارف قویموشدوق . ائشیک هاوا – سینا عادت ائتمه‌گی اوچون،گونده‌ایکی -اوچ دفعه چؤله چیخارتماق، هاوایا عادت وئرمه‌گیمیزی لازم گؤردولر . بیرینجی‌دفعه اوشاغی ائشیگه‌چیخاردا ندا ، او قدر چتینلیکله نفس‌آلدی کی،هامیمیزی قورخویا سالدی. آنجاق،یاواش – یاواش ائشیگین سویوق هاواسینا عادت ائتمه‌یه باشلادی. دوستوم مقاتای خداحافظلیک مناسبتیله‌بیز قوناق دعوت ائتدی. کسدیگی قویونون دریسی‌نی تولوق شکلینده چیخاردیب ،

– باخ، عارفی سویوق خطریندن فقط بو قیللی‌تولوق ساخلایا بیلر . دئدی. بیز تولوغو قورودوب ،حرکت‌گونونه آماده‌ائتدیک .

مارت‌آیی‌نین ایگیرمی‌سینده ،نوروز بایرامی‌نین آخشامی" پیوترپاولوسکی"یه یولا دوشدوک .مشهدی اؤز عائله‌سیله همسفریمیز اولدوغو اوچون،خوشحال ایدیم .موقاتایین وئردیگی قیللی‌تولوق دوغرودان دا عارفین جانینی ساتین آلدی. ایکی‌گونلوک یولو او ، قیللی‌تولوغون ایچینده آماندا ایدی.کؤرپه ، اؤلن عارفین یئرینی دولدوردوغو اوچون بیزه قیمتلی‌ایدی.

آپرئل آیی‌نین بیرینده گلیب مسکوو شهرینه‌چاتدیق. دمیریول خطی بوردا عوض اولدوغوندان،دوشوب ،قافقاز خطیله‌گئتمه‌لی‌ایدیک . ایستگاهدا ، آدام قاریشقا کیمی قاینا شیردی . بوردا دا مسافرلرین چوخو ،جبهه‌لردن،مریضخانالاردان بورا خیلمیش عسکرلردن عبارت‌ایدی. هامی‌سی‌نین دؤشونده غالبیت مداللاری پاریلدا ییردی.اوزلریند

گؤزلرینده افتخار مارشی اوخونوردو. کؤچوموزو چکیب ،بؤیوک بیر سالونون کؤنجونده یئربه‌یئر اولدوق. مسافرین چوخلوغوندان، هفته‌لرله بلیت نوبه‌سینده یاتانلار واریدی. بلیت آلماق ممکن دئگیلدی. هرگون نوبه‌یه دورور، "بلیت یوخدور" جوابینی آلیردیق. اوچونجو گون‌ایدی، ناراحت بیرحالدا چکیلیب بیرطرفده دایاندیم. نه‌ائده‌جه‌گیمی دوشونوردوم. فکیر- خیال منی‌گؤتورموشدو. بیرطرفدن ده سس-کوی منی‌لاپ گیجلتمیشدی. بو آندا، بیرنفر قاباغیمدا دایاندیغینی‌حس ائتدیم. او، منه‌باخیب گولوردو. باشیندا تولکو دریسیندن قیللی‌پاپاق،اگنینده سیریقلی‌کؤت- شالوارا وورولموش‌یاماق‌لارین چوخلوغوندان،پارچاسی‌نین اصلینی‌تانیماق ممکن اولمایان،آیاق قابلاری دا غیلمیش، دالیندا یونگول بیرباغلی اولان اورتابویلو،اوتوز دؤرد- اوتوز بئش‌یاشلارینددا آغ بنیز و دولو صفت‌جوان بیرآدام‌ایدی. من دوروخوب،مات-مات اوزونه باخدیغیمی گؤردوکده،

- منی تانیمادین ؟ سن گنجعلی‌معلم‌دگیلسن ؟ دئیه‌سئوال وئردیکده، سس و دانیشیغی تانیش گلسه‌ده، کیم‌اولدوغونو یادیما سالابیلمه‌دیم.

- متأسفم! دئدیم. اونون تبسم‌له دولو دوداقلاری یئنه‌آچیلدی،

- احمد احمدزاده‌نی نه‌تئز اونوتدون؟ دئدیکده،من اختیارسیز،

- احمد!... دئییب ،اونو قوجاقلادیم. هرایکیمیزی شادلیقدا نمی،بوخسا اگنیمیزده‌کی لباسلاردان، گؤزله‌نیلمز بو تصادوفدن، قهر بوغدو. گؤزیاشلاریمیز هرایکیمیزین یاناقلارینی ایسلاتدی. منیم تانیماماغا حقیمده واریدی. من تانیدیغیم احمدزاده شیک گئییملی،جوشغون، حرارتلی، گؤزل بیر اوغلان‌ایدی. بوقیافه‌ده، او دا اوزون‌ایللردن سونرا ،مسکوو ایستگاهیندا اونونلا قارشیلاشماق هاردان منیم‌عقلیمه‌گله‌بیلردی؟ او،منیم‌دانشگاه‌یولداشیم‌ایدی. باکیدا ،اوچ ایل‌بیر اوطاقدا یاشادیغیم،بیرقارداش قدر سئودیگیم بیر اوغلان‌ایدی. او، پاک ایمانلی‌بیر قومسومول‌ایدی. اونونلا بیرلیکدهٔ اوشاقلارین یانینا گلدیک. حبیبه و مشهدی ربی،ائله‌جه ده اوشاقلارلا تانیش ائتدیم. اوتوردوق. ساعتلرله سرگذشتیمیزدن بیر- بیریمیزه دانیشدیق. صحبتلریمیز آجی، ناروا کئچمیشلرین ترنمی‌اولسا دا ،هرایکیمیزه‌یا پیشیردی. او دا میرجعفر باقروفون عدالتسیز تصفیه‌لیستینه دوشنلردن اولوب ،ایکی‌کلمه‌حق سؤز دانیشدیغی‌اوچون، "اجتماع اوچون خطرلی" آدامالار جرگه‌سینه‌دوشوب. روزگاری‌نی یشینه‌باخ! دونتنکی‌سوسیالیزم‌قورو- جوسو ،بوتون وارلیغی‌یله آزاد و شن بیرحیات یاراتماق اوچون چالیشان بیر آدام ،بیر بهتان قوربانی‌اولاراق،ایللرله‌حیاتین آماننسیز ،بوغوجو گیردابلاریندا عمرونو چوروتموش ،قورتولوش‌امیدیله‌هر آجیلیغا دؤزوب یاشامیشدیر. او،باشیندان کئچنلری :سیبیر چؤللرینده ،آغیر دؤزولمز ایشلرده ،زندانلاردا هرجور تحقیر ،عذاب و محنته دؤزوب ،آزادلیق ،قادین و ائله‌جه ده اوشاقلارینی گؤرمک امیدی‌یله یاشادیغینی سؤیله‌دی. من ده اؤز قضا و قدریمی اونا سؤیله‌دیم.

بلیت آلماق منیم‌اوچون امکان خارجینده اولدوغوندان،ایران کنسولخاناسینا مراجعت ائتمه‌یه مجبور اولدوق. اونلارین کؤمه‌گی‌یله بلیت آلماغا موفق اولدوق. آپرئل آیی‌نین اون بئشینده گلیب باکی‌یا چاتدیق. باکیدا یاشایان تانیش و

دوستلاریملا گؤروشوموز اوغورلو و خوش اولسا دا ،صحبتلریمیز اورک سیخان، کدر دوغوراْ ایدی. یاخین دوست و تانیشلارین سؤرا غینی دوتدوقدا ،محاربه‌دن قاییتمادیقلارینی، قاییدانلارین دا قولدان-قیچدان مایف اولدوقلارینی سؤیله‌ییردیلر. محاربه‌دن،بو-ندان آرتیق نه‌گؤزله‌مک اولاردی؟...

بعضاً ده ،جنوبی آذربایجاندا انقلاب اولدوغونو منه‌تبریک دئییردیلر. ایندی قارشیدا دوران مهم ایش ،شامخورا ، ننه‌لری نین یانیندا قویدوغوموز اوشاقلارین دالینجا گئتمک ایدی. حیدرله توفیقی باکیدا قویوب ،حبیبه ایله عارفی گؤتوروب ،عمرومون باهارینی، گنجلیگیمین جوشغون دؤورونو کئچیردیگیم دوغما یوردا یولا دوشدوک.

باکیدان شامخورا اون ایکی ساعتلیک دمیریولو ایدی. سحر ساعت سگگیزده "دلیلر" ایستگاهیندا یئره دوشدوک. گونش اؤز ساچاقلارینی هریئره ساچمیشدی. عطیرلی یاز هاواسی اوره‌گه یاتیملی ایدی. بو یئرلر منه‌نه‌قده‌ر دوغما، نه‌قده‌ر عزیز ایدی.
کیم دئیه‌بیلردی کی،بیز بیر ده بو یئرلره آیاق باساجاغیق؟ کئچمیشده بوردا مسافر داشیان فایتولارین یئرینی مینیک ماشینلاری آلمیشدی. اؤزوم باغلارینین یانیندان اؤتدوکجه، کئچمیش خاطره‌لر گؤزومون اؤنونده جانلانیردی. بوردان شامخورا (آنینفئلد) دؤرد کیلومتر یولدور. اون دقیقه‌چکمه‌دی کی، شامخورا چاتدیق. بوردا، آرام وخوشبخت بیر حیات سورمکده اولان آلمانلیلار دا، محاربه‌نین آماننسیز فیرتیناسینا دوتولموشلار. باشلاریندا شوونیست لیک هاواسی اولدوغوندان،اؤلکه‌نین امنیتی و مصلحتی خاطرینه، هامیسینی اوزاق، ال چاتماز یئرلره تبعیدا ئتمیشدیلر. اونلارین یئرلرینی یوخسول کارگر و کندلی عائله‌لرینه وئرمیشدیلر. قاباقلاردا اشاره ائتدیگیم کیمی، آذربایجان انقلابیندان صونرا ،بورا رایون(ناحیه) مرکزی اولماقلا، آدینی دگیشیب "شامخور" قویموشدولار. شامخورون شمالیندا ،داغلارین اته‌گینده قده‌ر اوزانان بؤیوک "مورول" کندی حبیبه‌نین آنا یوردو، دوغولدوغو یئر ایدی. قاینینم فاطما خانمین ائوینه یاخینلاشدیقجا حبیبه‌نین اورک چیرپینتیسی آرتدیغینی آیدین دویماق اولوردو. آلتی ایلدن بری اوره‌گینی یاخان اؤدلو هجران، گئجه‌قارانلیغی کیمی، یئرینی ایشیغا ،وصالا وئرمکده ایدی. آیری دوشموش اولدوغو اوشاقلارینی،آناسینی، ائل-اوباسینی گؤرمک آرزوسو، خیالدان حقیقته چئوریلمکده ایدی. هیجانی‌نین شدتینی اؤلچوب ،قلمه‌گتیرمک ممکن دئگیلدی. شامخورون خیاباناریندان کئچدیکجه، گنجعلی‌معلم! گنجعلی‌معلم! سؤزلری آیدین ائشیدیلیردی. اللر هاوادا اؤینادیلیر ،تبسم اوزلری ایشیقلاندیریردی. من اؤز اوره‌گیمده بونو بیرنوع قدردانلیق بیلیر، اونودولمادیغیما سئوینیردیم.
آخی من ۱۹۲۰-نجی ایل آپرئل انقلابیندان باشلایاراق،همیشه اجتماعی ایشلرده ،سوسیالیزم قوروجولوغوندا فعال صورتده چالیشانلاردان، بیرینجی دفعه صحنه‌یه چیخانلاردان،دوتولانا گونه قده‌ر هنرنمالیق ائدنلردن، همده رهٔزیسور اولموشام. بونلار اؤز یئرینده ۱۹۳۲ نجی ایلدن اورتا مکتب مدیری و دبیر اولماقلا،بومکتبی آذربایجاندا نمونه‌مکتبلرین سویه‌سینه چاتدیرمیشام. همیشه‌خلقین ایچینده اولماقلا،اونلارین غم و شادلیغینا شریک اولموشام. اخلاق و رفتاریملا، شاگردلریمین، ائله‌جه ده خلقین قلبینده اؤزومه آز اولسا دا، یئر آچا بیلمیشدیم.

بیز فاطماخانیمین ائوینه چاتاندا ، گؤزلەمەدیگیمیز بیر استقبال ایلەقارشی ـ لاندیق. اوچ گون تمام گؤروشه گلنلرین آراسی کسیلمەدی. دوغروسو ،خلقده گؤردویوم محبت و صمیمیت مندەدرین تأثیر بوراخمیش ،منی حیران قویموشدو. بیز دستەجمعی زندانا آلیندیغیمیز زمان ،بعضیلرینین قیافەسینده بیرنوع راضیلیق، خوشحاللیق دویولدوغو حالدا ،بوگون ائلەبیل کی،گئدر ـ گلمز بیرسفردن قاییتمیش عزیزلرینیقارـ شیلاییردیلار. جوشغون بیرحالدا ،قوجاقلاشیر ، اؤپوشوردولر. منیم دویوخدوغومو گؤرن رضا معلم ،

ـ هئچ ده تعجب یئری یوخدور. دئدی. ـ قانلی‌محاربەگونلرینده ،اوزون مدتلر اوز وئرمیش آیریلیق،ایتگینلیک و اؤلوملر هامی‌نین اورەگینی کؤورلدیب ،مهربانلیغی‌نی آرتیریب ،همدرد ائدیبدیر. کین ـ کدورت و نفرته یئر قویمامیبدیر. دئدی.

اوچونجو گون سحر ساعت دوققوزا یاخین،قاپی آچیلدی. حیدرله تئللی و توفیق ایچەری گیردیلر. فاطماخانیمین گؤزلری اوشاقلارا ساتاشاندا ، "بالالاریم ! . . . دئییب ، اؤزونو اوشاقلارا یئتیردی. باغرینا باسیب ،دوز کیمی یالاماغا باشلادی. اونلاری خالااوغلانلاری انور علیپور ،بیزدن خبرسیز گئدیب ،باکیدان گتیرمیشدی. انور ۲۲یاشیندا قانی‌یستی،اورەگی مهر ـ محبتلەچیرپینان گؤزل بیر اوغلان ایدی. حیدرلەهم‌یاشید، و اوشاقلیقدان بیریئرده بؤیودوکلریندن، دؤزەبیلمەییب ،گئدیب‌گتیرمیشدی.

بیز اون گون بیرقوناق صفتیله بوردا قالدیق. بو مهربان انسانلاردان آیریلماق نه قدەر چتین اولسادا ،گئدرگی‌ایدیک. پاسپورتلاریمیزا ویزا قویولموشدو. آنجاق گئتمەیه هئچ منیم‌اورەگیم گلمیردی. قاییدیب‌آنامین بؤیینومدا کی‌حقی‌نی اؤدەمک منیم بؤرجوم، وظیفەم ایدی. تمام‌مسگکیزایل منیم اوشاقلاریمین زحمتینەقاتلاشمیشدی. ایندی منیم‌نوبەم ایدی کی، اونون خدمتینده اولام. اؤز اوغوللوق وظیفەمی یئرینه یئتیرم. افسوس ! من چوخ چالیشدیم، آنجاق نتیجەآلابیلمەدیم. وطنینده سنەداها آرتیق‌حتیاج واردیر. هم‌ده کی ویزان یازیلیب ،گئتمەلی‌سن! دئدیلر.

آیریلیق گونو یاخینلاشدیقجا ، زاواللی قارینین یارلاق گؤزلری سؤنور ، اورەگی یاغی‌قورتارماقدا اولان چراغ کیمی ضعیفلەشیردی. هرشئیدن آرتیق منی‌متأثر ائدن اونون یالقیزلیغی‌ایدی. او،اینانا بیلمیردی کی،من گئتمەیه مجبورام. خیال ائدیردی کی،من قالماق ایستەسم ،قالارام. اؤزوم قالمیرام. اوناگؤره ده منه بیر نامرد ، وفاسیز ، قدیر بیلمەیین، حقەکؤر ، بلکه ده ، وجدانسیز بیرآدام‌کیمی باخیردی. بونلاری من اونون اومیدسیز ،سؤنوک و تهمت‌یاغان باخیشلاریندان،چکدیگی اؤدلو آهلاریندان آیدین اوخویوردوم. اورەگیم سیخیلیر ،عقلیم‌شاشیردی. هرشئیدن پیس و آجی بوراسی‌ایدی کی،قالابیلمەدیگیم‌جهنم ! ، قیزینی،ایللرله انس‌باغلاییب ،عادت ائتدیگی‌نەوەلرینی ده الیندن آلیب‌آپاریردیم. آیریلیق دقیقەلرینده کئچیریلمیش هیجان و ناراحاتلیقلارین اؤلچو ـ بیچیمی‌یوخ ایدی.

منیم‌"وفاسیزلیغیم" اونون اؤرەگینی اؤزدو. اوچ آی صونرا ،اؤلوم خبرینی آلدیق. لاکین بو یارا اؤلەنه کیمی منیمله واردیر.

\+ \+ \+ \+ \+ \+

۳

یئددی یاشیندا، هله‌اوشاق ایکن عمیم، آنا ملا منی آرازین اوْتا یینا ـ شمالی آذربایجانا، آتامین یانینا آپارمیشدی. ایندی قیرخ یاشیندا، ساچلاریما قار یاغمیش، حیاتین ائنیش ـ یوْخوشلاریندان کئچمیش، شیرینلیک ـ آجیلیقلاریندان دوْیونجا دادمیش ایستی ـ سویوقلارینی سوْدودوقدان سونرا، آرزوسوندا اولدوغوم دوغما یوردا، آنا وطنه دوغرو گئری دؤنورم. اوچدوغوموز طیاره‌نین یولو تهراندیر. من هله‌تهرانی‌گؤرمه‌میشم آنجاق "قوْرخولو تهران" رومانیندا قلمه‌گتیریلمیش تهرانلا آز ـ چوخ تانیشلیغیم واردیر. هرشئیدن آرتیق اوشاقلیق خاطره‌لریم یوخو کیمی، گؤزومون اؤنونده جانلانیر: هرشئیدن اول دوغولدوغوم "میاب "کندینی‌خاطیرلاییرام. دؤرد بیرطرفدن اوجالان داغلارین آراسیندا یئرله‌شن صفالی‌کندیمیزی. ساغ ـ سوْلوندا دوشموش باغلی ـ باغاتلی‌دره‌لر گونئی‌داغی، قوزئی داغی، قیلینجداغی، قانلی‌داغ. اتکلرینی‌اؤرتن رنگ به‌رنگ عطیرلی گوللر، لاله‌لر، تاخیل زمیلری، یونجالیقلار، آخشام‌چاغلاریندا چؤللردن قاییدان قویون سورولری، قوزولارین مه‌لشمه‌سی، ایتلرین هوْروشو، داملارا ووْرولموش اوت تایالاری، حتّا دار کوچه‌لرده پالچیق دیوارلارا یاپیلمیش تزک‌لر بئله‌یوخوکیمی گؤزومون اؤنونده جانلانیر. میابین باشی اوزه‌رینده عظمتله‌باش‌گؤیلره قالدیرمیش قانلی‌داغ، بو آد هاردان قویولدوغونو، هله‌ده بیلن یوخدور. کاش بو داغ دیله‌گلیب میاب کندی نین باشیندان کئچمیش قانلی‌فاجعه‌لری، کیملر سینه‌سینده آت اوینادیب، قانلار آخیتدیغینی آچایدی.

ساعت ایکیده طیاره‌میز مهرآباد دوشرگه‌سینده یئره اوتوردو. شئیلریمیزی تحویل آلیب، اوتورا بیلیرکن، شوفر آذربایجانلی اولدوغوموزو گؤروب، بیزه یاناشدی. بیر آز مات ـ مات منه و اوشاقلارا گؤز گزدیردیکدن سونرا، منه‌طرف دؤندو. اوْزونده و گؤزلرینده آجی‌بیر تأسف و اینجیکلیک دویولوردو.

ـ کیشی! بو اوشاقلاری نه‌عقل ائله‌ییب، بورا گتیرمیسن؟ مگر باشینی‌آت چاپمیشدی؟ دئیه، منی دانلاماغا باشلادی. من،

ـ نه‌دئمک ایسته‌دیگیزی باشا دوْشمه‌دیم. دئیه، جواب وئردیکده، استهزا آندیران بیرتبسمله،

ـ دوْشه ده بیلمزسیز. قالیب گؤررسیز، اوندا باشا دوشرسیزکی، من نه‌دئییرمیشم! دئدی. معلوم‌اولدوکی، او دا، اوْتایدان گلنلردن ایمیش. نه‌ایسه ماشینا دولوب شهره یوللاندیق. او، منی اؤز یانیندا اوتورتدو. اؤز باشی‌نین قضا و قده‌ریندن، چکدیکلری زحمت و بدبختلیکلردن، آتاسی‌نین نئجه زندانا دوشمه‌گیندن دانیشاراق،

ـ رضاخان بیزلره دده یاندیردی. دئدی. ـ یئنه سیز یاخشی‌وقت گلمیسیز. دئیه، علاوه ائتدی ـ تهراندا قالاجاقسینیز؟

– یوخ. دئدیم تبریزه‌گئده‌جه‌ییک .

– داها یاخشی. آذربایجاندا انقلاب اولوب . دموقراتیک بیر دولت قورولوب .منجه آذربایجانین خودمختارلیغی، گله‌جکده بوتون ایران خلقلری‌نین آزادلیغینا بیر یول آچیبدیر . امیدوارام کی،سیزه پیس اولماسین. دئییب ،آخیردا بیر اومیدوارلیق دا وئردی.

ماشین بیرمهمانخانانین قاباغیندا دایاندی . شوفر مهمانخانا صاحبی‌یله‌دانیشیب بیر اوطاق دوتدو . خداحافظله‌شیب ،گئدنده من زحمتلری‌وچون اظهارتشکر ائتدیم .

هاوا بۆرکو ایدی. اوطاقدا نفس آلماق ائله‌ده آسان دئگیلدی. آخشام طرفی‌اوشاقلاری گؤتوروب ،قدم‌وورماق ، همده شهریله‌تانیش اولماغا چیخدیق. البته، گئییم، دانیشیق و رفتاریمیزدان غریب اولدوغوموزو بیلمک چتین دئگیلدی. خیابانلاردا هر شئیدن آرتیق نظره‌چارپان،هر بئش قدملیکده ال آچیب ،مستحقم،کؤمک ائدین! دئین یولچولار ، و خیابانلارین شولوقلوغو ایدی. ویترینلرده دوزولموش لوکس اشیالار دا اؤزونو تماشایا چاغیریردی. گزه- گزه گلیب بیر فرش‌دوکانی‌نین قاباغیندان کئچدیک . اون بئش آددیم اوزاقلاشمامیشدیق کی، دالیدان بیرجوان اوغلان،

– آی آقا ! باغیشلایین، سیزی بوردا چاغیریرلار . دئیه ،منی سسله‌دی. من دوکانا قاییتدیم . سلام وئردیکده ،اونلار احتراملا دوروب منیم‌سلامیما جواب وئردیلر .

– گؤرونورکی، جنابیزین تهرانا تشریفی‌تازه‌دیر ، ائله‌می؟

– بلی. دئدیم .

– بیز بونو آنلادیغیمیز اوچون سیزه زحمت وئردیک . چونکی‌سیزین آرواد- اوشاقلا او طرفه گئتمه‌گیزی مصلحت گؤرمه‌دیک . دئدی. محبت ائتدیکلرینی دویدوم. آنجاق،سؤزلری منه یابانجی‌ایدی. هرحالدا ،اطاعت ائدیب ،یولوموزو دگیشدیک .

صونرالار ، آنلادیم‌کی،بیز دروازه‌قزوینده" شهرنو" طرفه‌گئدیرمیشیک .

۱۳۲۵ – نجی‌ایل اردیبهشت آیی‌نین ۲۲ –سی‌ایدی. ساعت دؤردده تبریزه یوللانماق اوچون کارا‌ژا گلدیک . بوردا عجیب بیر هلهله‌واریدی. ماشین ساعت دؤردده حرکت ائدنده ،" یاشاسین آذربایجان دموقرات فرقه‌سی!"، " یاشاسین آزادلیق!" وسائره ... وئریلن شعارلار صونسوز بیراستقباللیله‌قارشیلانیردی. بئله‌لیکله‌ماشین یوللاندی .کهنه اولدوغوندان، یاغی‌تؤکنمیش آرابالار کیمی،عجیب-غریب سسلر وئریردی. سوروجو ،ائله جه‌ده شاگردی اولدوقجا خوش‌اخلاق آداملارایدی. آنجاق، چوخلاریندا اولدوغو کیمی، آرتیق طاماحکارلیق ،اونلارین دا اراده‌سینی اللریندن آلمیش ،یاخشی‌صفتلرینین اوزونه بیر پرده‌چکمیشدی. یول اوزونو، قاباغا چیخان مسافرلری میندیریر ،شیرین دیل ایله: دده، سن بیرآز اؤیانا "،" داداش ،اوردا بو کیشی‌یه ده‌بیربالاجا یئروئر!" "بیرآز ییغجام‌اولساز ،بونا دا یئر اولار"وسائره افاده‌لرله سؤزه باسیب مسافرلری اؤلو بالیق کیمی بیر- بیرینین اوزه‌رینه‌ییغیردیلار . بئله‌لیکله ،آخشامی و گئجه‌نی یول گئتدیک .

سحر ، "شیبلی" گدیگی‌نین اوزه‌رینه‌چیخاندا ،گونش قیزیل ساچاقلاریله اوزوموزه گولدو . بوحالدا فنّی‌ایرادی اولدوغوندان، ماشینیمیز دا دایاندی. هامیمیز یئره

تؤکولدوک. مسافرلر صبح نمازینی‌قیلدی. صبحا نه‌میزی یئدیک. داغلاردان اسن سحریئلی گول ـ چیچکلرین عطرینی‌هریئره یاییردی. آدام نفس آلدیقجا، اوزونو یونگول حس ائدیر، اوره‌گی آچیلیردی. اطرافی‌تماشا ائتمه‌گه باشلادیم. داغلارین اتکلرینده، طبیعتین گول، چیچک و لاله‌لردن توخودوغو فرشلره، اطلسه‌بورونموش چمنلره، سئیرنگاهلارا باخدیقجا آدامین گؤزلری ایشیقلانیردی. منه‌عجیب بیرحال اوز وئرمیشدی. اؤزومو ایللرله فراقیندا یاندیغیم، گؤروش آرزوسو ایله هر عذابا دؤزوب دیری قالدیغیم دوغما آناوطنین قوینوندا گؤرورم. دوغرودان دا من تبریزه گلمیشم؟... دئیه، خیالا دالمیشدیم.

شاگردین: "حرکت ائدیریک، یئرده‌قالان اولماسین! دئیه، اوجالان سسیندن اؤزومه گلدیم. هامیمیز ماشینا دولدوق. خطرله دولو اولان اه‌یری ـ اؤیرو دؤنگه‌لری صلوات چئویره ـ چئویره دالیدا قویدوق.

قهرمانلار یوردو، قوجامان تبریزه یاخینلاشدیقجا اوره‌گیمین چیرپینتی‌سی آرتیردی. یئنه فیکیرلر بئینیمده جؤولانا گلمیشدی: سکگیز ایللیک آیریلیقدان صونرا، آنامی گؤره‌جه‌گم. آنجاق نه‌حالدا؟ آخی، او بیرگونون آیریلیغینا دؤزمزدی. بس اوزون ایللرین فراقینا نئجه دؤزوب؟... بلکه‌ده آغلاماقدان گؤزلری کؤر اولوب، کیم‌بیلیر؟.... هله قارداشیم سورگوندن گلمیش، بیر سورو عائله‌ایلن قاپی‌سینا تؤکولن لوت، جیبی‌بوش قارداشینی نئجه‌قارشیلایاجاق؟... یول اوزونو بوکیمی مبهم‌خیاللار منی اؤزونه مشغول ائتمیشدی.

نهایت تبریزه چاتدیق. من قارداشیم‌صمدصباحی‌نین سؤراغینی‌دوتدوم. اونو تبریزده تانیمایان آزایمیش. آخی، او، هنرمند ایدی." تبریز شیروخورشید" تیآترینین مدیر، هم ده رژیسورو ایدی. منیم ایلک سؤرغومدا، اون بئش یاشلی‌بیر اوغلان،

ـ من تانییرام، بوساعت خبر وئره‌رم. دئییب، گؤتورولدو. اون دقیقه چکمه‌دی کی، صمد یانیندا اوچ نفر یولداشیله اؤزونو بیزه یئتیردی. قوجاقلاشدیق. وصال شوقوندان هرایکیمیزین گؤزو دولموشدو. حبیبه و اوشاقلارلا گؤروشدوکدن صونرا، ائوه یوللاندیق.

من اشتباه ائتمیرمیشم. آنامین آغلاماقدان گؤزلرینه آغ گلمیشدی. او، ایتی، آلا گؤزلر سؤنوک بیرحال آلمیشدی. منه‌ائله‌گلدی کی، آنام کیچیلیبدیر. دوغرودان دا انسان قوجالدیقجا کیچیلرمیش. یوخ، منیم آنام او قده‌ر ده قوجا دئگیل. حتماً باشینا ائنن حیات یومروقلاریندان، چکدیگی آجیلیقلاردان دیر. بوردا "آتالارین" آغ گون آغاردار قاراگون قارالدار" سؤزلری یادیما دوشدو.

صمد ائولنمیشدی. خانیمی پری آدلی گؤزل و خوش اخلاق بیرقادین ایدی. ایکی‌یاشیندا یونیس آدلی سئویملی‌بیر اوغلو واریدی. هله‌لیک بیر یئرده یاشاماغا مجبور ایدیک. یول یورغونلوغونو جانیمدان چیخارتماق، دوشدویوم یئنی محیط له تانیش اولماغیم لازم ایدی.

۱۳۲۴ ـ نجو ایلده باش وئرمیش ۲۱ ـ آذر انقلابی، دوغرودان دا آذربایجانین قیافه‌سینی دگیشمیشدی. مستبد دولت یئرینه، دموقراتیک بیر رژیم گلمیش، یئنی آزاد بیرحیات قوروجولوغونا باشلانمیشدی. منفور پهلوی سلسله‌سی‌نین فارسلاشدیرما سیاستی‌نتیجه‌سینده بوغولموش دیل، ادبیات، تاریخ و اینجه‌صنعت، قیزیل گول غنچه‌سی‌کیمی آچیلماقدا ایدی.

مکتبلر آنا دیلینده درسه با شلامیش ،را دیو ا یستگا هی تشکیل ا ولونموش ،" شا عرلر مجلسی" ا ستعدا دلی شا عرلر و یا زیچیلاری اؤز ا طرا فینا توپلامیش ،آذری دیلینده روزنا مه لر، مجله لر چا پ ا ولونوردو . تبریزده ، ا یلک دفعه ا ولارا ق ،دا نشگا ه تأ سیسینه ا قدا م ا ولونموشدو . دؤنه نه کیمی اؤز دیلینده یا زما غا ،دا نیشما غا حقی ا ولما یا ن،آز قا لا اؤزلوگونو و ملیتی نی بئله یا ددا ن چیخا رتما غا قده ر تنزل ا ئدن آذربا یجا ن خلقی بو موفقیت لری گؤررکن، روحلانیر ، بوتون وا رلیغیله ، گئجه نی گوندوزه قا تا را ق، یئنی حیا ت ا وغروندا چا لیشیردی. تبریز خیا با نلاری آسفا لت ا ولدو . ا یرا ندا سا بقه سی ا ولما یا ن لوله کشلیک ا یشلری ا نجا م تا پدی. هرشئیدن آرتیق ،تیآتر و موسیقی سا حه سینده گؤرولموش ا یشلر دوغرودا ن دا ' گؤز قا ما شدیریردی. صمدصبا حی نین رژیسورلوغو ا یله صحنه یه گتیریلمیش یوکسک کیفیتلی ا ثرلر خلقین ا وره گینه یا تمیش ،روحونو ا وخشا یا را ق رغبتی نی قا زا ن ـ میشدی . جرأ تله دئیه بیله رم کی، تبریز تیآتری خا ورمیا نه ده نمونه وی بیرشکل آلمیشدی. یئنی تشکیل ا ولونموش فیلارمونیا دا اؤز یئرینده .

من بو موفقیتلری گؤردوکجه بوتون آغریلاریم یا دیمدا ن چیخیر ،اؤزومو یئنی دن دوغولموش کیمی حس ا ئدیردیم . آخی، ا یرا ندا ا ولان ظلم ـ ستم ،ا ستبدا د ،قولدورلوق ، و حقسیزلیکلردن منه دا ستا نلار سؤیله میشلر . آنجا ق،من اؤزومو آزا د و شن بیر حیا تدا گؤردوم .

ا ستراحت گونلریم هئچ بیلمه دیم نئجه اؤتدو . ا وخوجولاریم بیلدیگی کیمی، من دیل و ا دبیا ت معلمی ا یدیم . ا لبته ،آذربا یجا ن دیلینده . روزگا رین آما نسیز فیرتینا لاری منی دا شدا ن ـ دا شا چیرپیب ،اؤز ا یشیمدن،ا دبی ـ ا جتما عی و هنری فعا لیتیمدن ا وزا قلاشدیر- میشدی. دوشدویوم بو یئنی محیطین منه ده ا حتیا جی وا ریدی. ا یلک فعا لیتیمی مطبوعا تدا با شلادیم . صونرا ، را دیونون ا دبی بورا خیلیش شعبه سینده ، شا عردوستوم آذرا وغلو ا یله ا مکدا شلیق ا ئتمه گه ، دا ها صونرا ،تبریزدا نشگا هی نین دعوتیله دیل و ا دبیا ت شعبه سینین مدیرلیگینی و معلملیگینی عهده مه گؤتوردوم . حا ضیرلیق ا یشلری سرعتله قا با غا گئدیردی مهر آیی نین بیرینده ا یلک دفعه ،تبریز دا نشگا هی نین قا پیسی آنا دیلینده تحصیل ا وچون جوا نلارین ا وزونه آچیلدی. طب ،ریا ضیا ت ،طبیعیا ت ،ا دبیا ت و سا ئره شعبه لر درسه با شلادی.

تأ سف بورا سیندا یدی کی،ا ورتا تحصیللی طلبه لر اؤز دوغما آنا دیللرینه یا د ویا با ـ نجی ا یدیلر . تعجب یئری ده یوخ ا یدی. گؤز آچیب فا رس دیلینده ا وخویا ن ،اؤز آنا دیلیندن آیریلمیش بیر طلبه دن نه گؤزله مک ا ولاردی؟ . . . ا وخوما ق،یا زما ق هله بیریانا ، ا دا ره لرده ،مکتبلرده تورک دیلینده دا نیشما غا بئله هئچ کسین حقی یوخ ا یمیش .

وضعیتی نظره آلارا ق،دا نشگا هین بوتون کلاسلاریندا فنی،ا ختصا صی درسلرله یا نا شی ، آنا دیلی لاپ ا وّلدن تدریسه با شلانما غی قرا ره آلیندی. من بوتون کلاسلاردا درسه با شلادیم. بو رشته ده کؤمه کیم یوخ ا یدی. یوکومون آغیرلیغینا با خما یا را ق،گئجه ـ گوندوز چا لی ـ شیردیم . کئچیردیگیم آغیر ا یللردن صونرا ،وجودومون ا جتما ع ا وچون دگرلی ا ولدوغونا اؤزومده بیر غرور حس ا ئدیردیم .

با شقا سا حه لرده ا لده ا ئدیلمیش موفقیتلرکیمی،دا نشگا ه دا ، سرعتله اؤز ا یشلرینی

نظاما سالانابیلدی. تدریس کتابلاری، آزمایشگاهلار هله کامل بیر شکیلده اولماسا دا، دوزلدی. بوتون شعبه‌لر جدیتله ایشه باشلادی. دموقرات فرقه‌سی‌نین، مخصوصاً "مرحوم پیشه‌وری‌نین بو مدنیت اوْجاغینا علاقه‌سی چوخ ایدی. او، ادبیات تاریخی درسی‌نی بئله اؤز عهده‌سینه گؤتورموشدو.

بوردا قایناییب داشان آزاد حیات، ایران خلقلری اوچون بیر اومید اوْجاغینا دؤنموشدو.

آذربایجان و کؤردوستان خلقلرینین گوندن ـ گونه بئنئی موفقیتی‌نی گؤرن امپریالیستلر و اونلارین جیره‌بئینلرینی وحشته سالدی. بوردا عمله گلمیش آزاد و دموقراتیک حیات دنیز تلاطمی کیمی، بوتون ایرانا یاییلاجاغینی، اگر بیر آز دا دوام ائتسه، آزادلیق سیمرغی اؤز قانادلارینی ایرانین هر بوجاغینا یایاجاغینی دویدولار. انگلیس و امریکا لشخورلاری نین اللری اؤلکه‌نین توکنمز ثروتیندن چیخاجاغینی گؤردوکده، دورمادان بئینی‌حیله‌لره ال آتماغا باشلادیلار. سازمان ملل‌ده های سالیب، آذربایجانین تجزیه اولوندوغونو شورای امنیتده مطرح ائتمکله، محمدرضا شاها آذربایجان و کوردوستانا قوشون یئریتمک حقی وئردیلر. دوغرودان نمی آذربایجان ایراندان آیریلمیشدی؟ یوخ! بو، بیر بهتان ایدی. آذربایجان و کوردوستان خلقلری استبداد رژیمی‌نین ستمیندن یاخا قورتارماق، ملی‌عنعنه، دیل و مدنیتلرینی دوام و انکشاف ائتدیرمک، اؤزلری اؤز ائولرینین آقاسی اولماق ایسته‌ییردیلر. بوندان باشقا، آذربایجاندا ایالت انجمنلری سئچگیلرینده، نماینده‌لر قرآن آلتیندان کئچه‌رک، ایران وحدتینی حفظ ائده‌جکلرینه آند ایچمیشدیلر. مرکزی دولت ده بو خودمختارلیغی قبول و تأیید ائتمیشدی. بو بهانه، قوردون قوزویا یاخدیغی قارایا اوخشاییردی. قورد، آرخین یوخاری باشیندا، قوزو ایسه، اوندان آشاغیدا سو ایچرکن، "سن منیم سویومو بولاندیریسان!" دئیه، اونو یئمه‌یه بهانه گتیردیگی کیمی.

اؤزونو آرخالی گؤرن محمدرضا قودوردو. بورنو یئللنمه‌یه باشلادی. ایران خلق‌لرینین، ائله‌جه ده آزادلیق سئون دونیا خلقلرینین اعتراضلاری دا قولدور شاهی اؤز وحشی‌عملیندن دؤنده‌ره بیلمه‌دی. چونکی او، اربابلارینین تاپشیریغینی یئرینه یئتیرمه‌لی ایدی. آبان آیی‌نین ۱۸ ـنده شاه قوشونلاری زنجانا دولدو. ذوالفقاری آتلیلاری، خیابانلاری آزادخواهلارین آل قانی ایله بویادی. بوردا باش وئرن تالان، قیرغین، وحشی‌جه‌سینه فاجعه‌لر رادیولاردان بوتون دونیایا یاییلدی. اوْردو بئله‌لیکله، ایره‌لیله‌مگه باشلادی.

آذر آیی‌نین ۲۰ ـسینده آذربایجان دموقرات حکومتی، آمریکا اسلحه‌لرینین قارشی‌سیندا تاب گتیره‌بیلمه‌دیگیندن، سقوط ائتدی. شاه اوْردوسو هئچ بیر مقاومته اوغرامادان تبریز دروازه‌لرینده دوشرگه قوردو. شاه‌جاسوسلارینین تشبثی ایله، فئودال‌لار، و عسکر یاتاقلارین باشچیلیغی ایله سلاحلانمیش قارا دسته‌لره فاجعه‌لر یاراتماغا فرصت وئردی. اوچ گون تمام تبریز قولدور، جانی‌دسته‌لرینین اوْولاغینا چئوریلدی. یوزلرله ناحق قانلار تؤکولدو. آتالار اوغولسوز، گلینلر ارسیز، اوشاقلار یتیم‌قالدی. نه‌آخان‌قانلی گؤزیاشلارینا، نه ده ساچلارینی‌یولان آنالارین فریادینا باخان اولدو. بئله‌لیکله، شاه

قوشونلاری بیر "فاتح" کیمی آذر آیی‌نین ۲۲ ـ سینده شهره دولدولار.

ایرانا تزه گلدیکیمدن و خلق آراسیندا آز گؤروندویومدن، منی‌تانیان جوخ آزیدی. بیر ده کی، من هئچکسین تویوغونا دا داش آتمامیشدیم. منیمله‌کیمین نه ایشی‌ولابیلر؟ دئیه، حبیبه و اوشاقلارا اورک وئردیم. قونشو آروادلار خیابانلاردا باش وئرن قیرغین و جنایتلردن خبر گتیردیکجه، قورخوجانیمیزا چؤکور، قارا طالعیمیزین باشیمیزا داها نه اویونلار آچاجاغی انتظاریندا، وحشت و هیجانلا دولو دقیقه‌لری یولا سالیردیق.

آذر آیی‌نین ۲۳ ـ نده سحرساعت دوقفوزدا قاپی‌شدتله دؤیولدو. اونون دالینجا بیر دسته آدام، وحشی‌بیرحالدا حیطه دولدولار. اونلار منیم‌دالیمجا گلمیشدیلر. تئز پالتار لاریمی گئیدیم. ائشیگه چیخدیقدا، بیرنئچه قاراپاخا مسلح، دؤوره‌می آلدیلار. اوشاقلار قورخودان تیتره‌ییر، حبیبه اونلارین قاباغینی کسه‌رک، "بیز تزه‌گلمیشیک، غریبیک رحم ائدین!.." دئیه یالواریردی. نه اوشاقلارین گناهسیز گؤزیاشینا، نه‌ده حبیبه‌نین یالواریشلارینا، باخان یوخ ایدی. منی‌قاباقلارینا قاتیب حیطدن چیخارتدیلار. بو آرالیقدا، الی‌تؤربالیلار دا فرصتی الدن وئرمه‌ییب، ائوه سؤخولماقلار، اللرینه‌گلمنی چالمیشدیلار. قاپیدان چیخاندا دؤنوب عائله‌مین اومیدسیز، نالان حاللارینا باخدیم. منه ائله‌گلدی کی، بو باخیش، اونلارلا صون الوداع گؤروشومدور. اؤلومو گؤزومون‌اؤنونه آلمیشدیم. باشیندا پلیس بؤرکو اولان الی‌توفنگلی‌بیرنفر منی‌قاباغینا قاتدی. اونون آدی حسن آقا ایدی. "عزب دفتر" کوچه‌سینه‌چیخاندا،

ـ جماعت! رادیودان آغزینا گله‌نی دئینلردن بیری ده بو ایدی ها ... دئیه، سسی‌نی اوجالداندا، دؤوره‌سینده‌کیلر اوستومه تؤکولدولر، وور کی، وورا سان. ایچلرینده دؤرد نفرین سلاحی‌وارایدی. هردن ده‌بیر، توفنگلرینی‌منه‌دوغرو دوزلدیب، نشان آلاندا، حسن آغا،

ـ گولله آتمایین! داها اؤلدورمک قدغن دیر، دئییبلر: دوتدوغونوزو گتیریب، تحویل وئرین. دئیه، اونلارین آتشینین قاباغینی‌آلیردی. اونون بو سؤزلری اوره‌گیمده یاشاماغا، سؤنوک ده اولسا، بیر اومید دوغوردو. ساعت‌قاباغینا چاتدیق. بورادا بؤیوک‌بیر بیغینجاق وارایدی. بعضیلرینین الینده سلاح، قدداره، جوماق گؤرونور، قیافه لریندن چوخو زنداندان بوراخیلمیش‌قولدور، جانی‌لر اولدوغونا شبهه‌یئری یوخ‌ایدی. حسن آغا اوزونو اونلارا دوتوب، شیشه ـ شیشه،

ـ مهاجردیر ها ... رادیودان شاهیمیزا توهین یاغدیرانلاردان دیر ها .... دئدیکده قارغا ـ قوزغون کیمی‌اوستومه تؤکولدولر. هرطرفدن باشیما یاغان یومروق، سیللـه، تپیک، و چیرتمه‌لره نئجه دؤزدویومو اؤزوم ده بیلمیرم. حسن آغا یول آچیب، منی اونلارین آراسیندان چیخارتدی. یاریمجان بیرحالدا شهربانی‌یه تحویل وئردی.

شهربانی‌نین اوطاقلاری آغزیناکیمی دولو ایدی. منی پنجره‌لری میدانا باخان بؤیوک‌بیر اوطاقا سالدیلار. تمام انرژیمی‌الدن وئرمیشدیم. قولومدان دوتوب، یوخاری باشدا منه‌یئر دوزلتدیلر. دوستلار دؤوره‌می آلمیشدیلار. ائله متأثر، یانیقلی‌بیر حالدا منه‌باخیردیلارکی، سانکی عزرائیل باشیمین اوزه‌رینده قاناد چالیر. بدنیم قیزیشدیغیندان، هله یئدیگیم ضربه‌لرین آغریسینی‌حس ائتمیردیم. الیمی باشیما، اوزومه

جکدیکجه ،هرطرفینده شیشلر حس ائتدیم. بیر آز اؤزومه‌گلدیکده ،گؤزلریمی‌گزدیریب، اطرافیما باخدیم. بو آدا ملارین ایچینده مرحوم اژدر، بیر ده ولی‌خاکدانی‌تانیدیم. اشاره‌ایله ولی‌نی یانیما چاغیردیم. او، مات-مات اوزومه باخیردی. ائله‌بیل کی،هئچ منی‌گؤرمه‌ییب. اونون بو حالیندان داریخدیم.

- منی‌تانیمیرسان؟ دئیه ،سئوال وئردیکده سسیمدن تانیدی.

- گنجعلی؟!... سن سن؟ ... دئیه ،دیزی اوسته یانیما چؤکدو. من کی،اؤز قیافه‌می گؤرموردوم. گؤرونن: وورولان حدسیز-حسابسیز ضربه‌لردن باشیم،اوزوم،آلنیم شیشیب گؤیه‌ریبدیر. گؤزلریمین آلتی تولوقلانیب ،تانیماز بیر شکله‌دوشموشم.

بدنیم سؤیودوقجا ، آغریلاری حس ائتمه‌یه باشلادیم. پالتارلاریمی سؤیوندوقدا ،بدنیمین هریئری قارالدیغی گؤروندو. "خوشوقتلیکدن" هریئریم ازیلسه‌ده، سینان یئریم یوخایدی. بوراسی شوکورلو ایدی. یولدا شلاریم‌دفعه‌لرله قاپینی دؤیوب،

- وضعی آغیردیر، اؤلور! دئییب ،دوقتور ایسته‌سه‌لر ده، قولاق آسان کیما یسدی؟ یئر دار، قاپی و پنجره‌لر باغلی، ایی-قوْخدان، سیغار توسدوسوندن نفس آلماق اولموردو. بئله‌لیکله ،آخشام اولدو. بدنیمین آغریسیندان گؤزلریمه یوخو گئتمه‌دی. سحره قده‌ر زاریلدا ییب ،دؤوره‌مده‌کیلری ده ناراحات ائتدیگیمه خجالت چکیردیم. دؤیولموشلر، باش-گؤزو ازیلمیشلر آز دئگیلدی. آنجاق منیم‌حالیم‌ها میسیندان آغیر ایدی. گؤزلریمه زیلله‌نن قایغیله‌دؤلو، اومیدسیز باخیشلاری هریئره یؤزماق اولاردی، لاکین حیات اومیدی منیم‌اوره‌گیمی ایشیقلاندیرمیشدی. من یاشاماق ایسته‌ییردیم. کیمسه‌سیز حبیبه‌می حیاتین آمانسیز بوراغانلارینداتنها قویوب گئتمک ایسته‌میردیم بو حالیمدا ،جانیمین آغریلاریندان آرتیق منی‌اینجیدن حبیبه و اوشاقلارین حالی‌ایدی.

دوتولانلارین سایی گون-گوندن آرتیر،زندان محیطی‌آغیرلاشیب ،دؤزولمز اولوردو. آنجاق،دوا - درمانسیز دا اولسا، یارالاریم توخداماقدا ،آغریلاریم آزالماقدا یدی. اؤز- اؤزومه دوشونوردوم: "عجب ایت‌جانلی‌یام!... او کؤتکلردن نئجه‌جان قورتاردین؟ گؤرونور هله گؤره‌جک‌گونلرین وار"...

دی آیی‌نین اوچو ایدی، اوخونان سیاهیدا منیم‌ده آدیم‌واریدی. بیزی توقیفگاهدان چیخاردیب، اوستو اؤرتولو بیر کامیونا دولدوردولار. هارا آپاریلدیغیمیزی هئچکس بیلمیردی. آنجاق،بعضیلرینین رنگی‌آتمیش ،قیافه‌لریندن وحشت، گؤزلریندن اومیدسیزلیک ائله‌نیردی. پیچ-پیچلاردان،

- بیچاره اولدوق!

- اؤلدورمه‌یه آپاریرلار!

- یوخ، خیال ائله‌میرم.

- اؤلومدن آرتیق دا بیرشئی وار؟ نه‌دن قورخورسوز؟

- اسارت‌آلتیندا، ننگین یاشاماقدانسا، اؤلوم یاخشیدیر! وساثره... سؤزلر ائشیدیلیردی. بؤیله بیر قورخو و هیجان ایچه‌ریسینده ماشین گولوستان باغینا چاتدی هیجانین شدتی صون درجه‌یه چاتمیشدی. ماشین یول آیریمینا چاتدی. بیردن سرعتله صولا دؤندوکده، قیریشیقلار آچیلدی. اوزلرده قیمیلدانماغا باشلایان تبسملر، قارا

بوروموش اوزلری ایشیقلاندیردی. بیرسسله،

– زندانا آپاریلار!...

اللرینه اسلحه‌وئریب ،تالان و قیرغینا سؤوق ائتمک اوچون، اوغرو، جنایتکار و فاسد آدملاری زندانلاردان بوراخدیقلاریندان، اوطاقلار بوش ایدی. آنجاق بو بوشلوق اوزون سورمه‌دی. کامیونلارین آغزی آچیلدی، آزادلیق عشقیله چیرپینان اورکلر بنده چکیلدی. استبداد ،ظلم و ستمه‌قارشی باش قالدیرمیش آزادلیق قارتاللاری زنجیره چکیلدی. گئجه‌ـ گوندوز، وقتلی ـ وقتسیز استنطاقلار ،ایشکنجه‌لر باشلاندی. دار آغاجـلاری قورولدو. ایندی یه کیمی قولدورـ قارا دسته‌لرین الیله‌تؤکولن آل قانلار، قان حریصلرینین آتشینی‌سؤندورمه‌میشدی، ایندی ده "عدالت باییراغی" آلتیندا، محاکمه یولو ایله آزادلیق تملینی قورانلارین سس‌ی‌کسیلمه‌لی،دار آغاجلاریندان آسیلمالی‌ایدی. وطنیمین ان شرفلی‌مبارز قهرمانلاری صون نفسلرینده: " بیر قول کیمی‌یاشاماقدانسا، اؤلوم‌یاخشیدیر!" ، " یاشاسین آزادلیق!" دئیه اؤلومو استقبال ائتدیلر.

+ + + + +

یارالاریم یاواش ـ یاواش اوزه چیخماقدا ،آغریلاریم توخدا ماقدا یدی. بیرگون حیطده قدم وورووردوق، بیر تزه دوستاق گتیردیلر. گؤزومه تانیش دگدی. دقتله‌باخاندا گؤردوم‌کی، منی ائودن چیخاردیب، دؤیه‌دؤیه‌ـ دؤیه‌دؤیه لئشیمی‌شهربانی‌یه تحویل وئرن حسن‌آغا اؤزودور. یانیمدا کیلار اونو مندن یاخشی‌تانیییرمیشلار. او، کئچمیشده شاه ژاندارماسی‌ایمیش. دموقراتلار ایش‌اوسته‌گلنده، آزادخواه اولوب ،فدائیلر دسته‌سینه قاریشمیش ،آزادلیق داشینی‌هامیدان برک سینه‌سینه چیرپانلاردان‌ایمیش. هاوا یا بولود گلن کیمی،باشینا بیر پلیس بؤرکو قویوب ،ساتیلمیش جانی‌دسته‌لریندن بیری نین قاباغینا دوشه‌رک ،الیندن گلن‌نی اسیرگه‌مه‌ییب. دئمک ییئل هانسی‌طرفه‌اسسه، وقتی فوته وئرمه‌دن،او طرفه دؤننلردن‌ایمیش. موقعیتدن استفاده ائدیب ،ائولردن‌اوغورلوق ائتدیگی‌اوچون،دوتوب زندانا سالمیشدیلار. یولداشلاریم‌انتقامیمی آلماق فکرینه‌دوشـدولر. لاکن من راضی‌اولمادیم. حسن آغا دا زنداندا اولدوغو مدتده منیم‌اوزومه چیخا بیلمیر، مندن قاچیردی. بورا سینی‌بیلمه‌دیم " اوتاندیغیندان"یوخسا قورخودان ایدی.

آذربایجانین بوتون نقطه‌لریندن دوتولموش آزادخواهلار تبریزه گؤنده‌ریلدیگیندن زندانین اوطاقلاری گوندن ـ گونه سیخلاشیر ،یاشاییش آغیرلاشیر ،دؤزولمز بیرحال آلیردی. مستنطقلر ایشکنجه‌لر آلتیندا سؤرغوـ سئواللارینی‌قورتاریر، "عدالتلی" حاکیملر ده اؤلوم حکمونو صادر ائدیردیلر. جاویدان،فریدون، کبیری،تقی‌زاده‌لر، اژدرلر شهید اولدولار. آزاد وطن بیرماتمسرایا دؤنده‌ریلدی. بو روحی ضربه‌لرله یاناشی، منی سیخان،اینجیدن عائله‌مدن ـ اوشاقلاریمدان خبرسیز اولماغیم‌ایدی. یازیق حبیبه‌نین کئچیرمیش اولدوغو قاراگونلر یئنه تکرار اولونوردو. آنجاق،اوردا آناسی،باجیلاری و قوم‌ـ اقرباسی واریدی.بوردا کیمسه‌سیز ،غریب ،آلتی‌اوشاقلا نه‌ائده‌بیلر؟ دئیه، دوشونوندوکجه باشیم‌گیجه‌لیر، آز قالیردیم دلی‌اولوم.

اسفند آیی‌نین صون گونلری‌ایدی. آدیمی‌سسله‌دیلر:

– گنجعلی‌صباحی! ملاقاتا گل! منه نه‌حال اوز وئردیگینی‌دئیه‌بیلمیرم. اؤزومو

قاپی‌یا یئتیردیم. حبیبه‌ایله‌بؤیوک اوغلوم گؤروشومه‌گلمیشدیلر. ایلک سؤزلریمیز دولغون بولودا اوخشار گؤزلریمیزدن آخان یاشلار اولدو. اوره‌گیمیز بیرآز توخدادیقدا حبیبه بوغونوق حالدا،

– اوچ آیدیر سنی آختاریریق. داها الیمیزی اوزموشدوک. دئدی. دولغون گؤزلری اوزومده گزدیکجه، اضطرابی آرتیردی. من علتینی آنلادیم. اوزومده هله‌ده یارا یئرلرینین سؤنوک ایزلری واریدی. یئنه،

– حالین نئجه‌دیر؟ یاخشیسانمی؟ دئیه، نگران بیرحالدا سئوال وئردی. آنجاق دئیه‌سن هئچ اؤز حالیندان خبری یوخایدی. اونون رنگی‌قاچمیش، گؤزلری چوخورا دوشموش ائله‌بیل اوچ آیلیق بیرمریضلیکدن تزه‌جه قالخیبدیر. هیجانیندان دوداقلاری اسیردی. من تله‌سیک اوشاقلارین حالینی‌سؤروشدوم.

– نه منده، نه‌ده اوشاقلاردا حال قالمایيبدیر. دئدی. منیم اونلارا وئره‌جک قورو اومیددن باشقا آیری بیر شئییم‌یوخایدی. گتیردیکلری دگیشیک و غذانی‌آلدیم،آیریلدیق سرخوش‌آدام‌لار کیمی، بوتون گونو اؤزومه گله‌بیلمه‌دیم. کئچیردیگیمیز یازیقلیقلارآجی گونلر سینما نواری کیمی گؤزومون اؤنوندن کئچدی. گله‌جک، گؤزومده چن بورونموش گؤز گؤرمز قورخونج، اوچرومل‌لو داغلارا،زهرلی ایلانلار– اژدهالارلا دولو اوجسوز– بوجاقسیز سوسوز چؤللره دؤندو.

سگگیز ایل آرازین اؤتاییندا، زندان،تبعید، ... ایندی ده بوردا ...اؤز–اؤزومه دوشونوردوم: " آخی منیم‌گناهیم‌نه‌دیر؟ نه‌ائتمیشم،هانسی جنایته مرتکب اولموشام؟ جواب یوخایدی. محکوم ائتمه‌یه هئچ بیر دلیل‌لری اولمادیغیندان،تمام بیرایل استنطاق آلتیندا یاتدیم.

نهایت، محمدرضا شاه آتاسی‌نین "خلقی‌یولدان آزدیران"،"باشاسالان"، " آییلدان" بونلاردیر! دئیه، آرازین اؤتاییندان ایرانا سورولموش‌آذربایجانلیلاری ازیب، محو ائدیب اورتادان آپاردیغی گونلر یادینا دوشدو. محاکمه‌اولونمادان "مهاجر"و"اؤلکه‌نین امنیتی اوچون تهلکه‌لی" آدام‌لار آدیله‌دسته‌جمعی ایرانین جنوبونا (گئدر–گلمزه) سورگون ائدیلمه‌لرینین حکمونو وئردی. بئله‌لیکله،مأمورلار، ژاندارم و پلیس دسته‌لری آج قورد کیمی،کوچه‌به‌کوچه، کندبه‌کند، مهاجرلر اؤوونا و سورگونه آماده ائتمه‌یه باشلادیلار. ائله‌جه ده، زندانلاردا اولان مهاجرلرین سیاهیسی دوتولدو. خانواده‌لرینین آدرسی آلیندی. منیم ده آدیم بو قارا سیاهیده واریدی. حرکتدن قاباق وئریلن گوروشلر آه– ناله و فغان سسلریایله دولو ایدی. حبیبه ده دولغون گؤزلریایله منیم‌ملاقاتیما گلدی. حرکت‌گونلری و ساعتی ده تعیین اولونموشدو.سن بیر منیم‌طالعیمه‌بیر باخ! اؤردا دا گناهسیز مقصر، بوردا دا.

نئچه‌ایللر قولدور رضاخان استبدادی آلتیندا تاپدالانمیش،تالان اولموش،ایندی ده اونون ساتقین اوغلو محمدرضانین غضبینه‌دوتولموش‌بو مهاجرلر کیملریدی؟

۱۹۳۳– نجو ایلده هیتلر بوتون آلماندا اولان آزادخواه قوه‌لری ازیب، تارمار ائتمکله،دیکتاتورلوق مسندینده اوتوردو. جهانگیرلیک سئودالاری باشیندا طغیانا گلدی. نژاد اوستونلوگو (شوونیزم) خولیالاری اونون اوجون هدف‌اولدو. بؤیله‌لیکله،

بو ضدبشری سیاستین باریشماز دوشمنی اولان شورالار اتفاقی علیهینه مبارزه‌یه باشلادیقدا، نژادپرست رضاشاهی دا تؤولاییب، اؤزونه آلت ائتمه‌یه موفق اولدو. ایرانین بیرچوخ یئرلری آلمانلارین، شوروی‌لر علیهینه فعالیت میدانینا چئوریلدی. دیپلوماتیک تدبیرلر نتیجه‌وئرمه‌دیکده، شورالار حکومتیندن گؤزله‌نیلمه‌ین بیر حادثه باشلادی.

۱۹۳۷- نجی ایلده سووئتلر دیاریندا یاشایان ایران تبعه‌لرینی دسته‌جمعی اولاراق، دوتوب ایرانا تبعید ائتدیلر. (صونرالار معلوم اولدو کی، بو یارامازایش سووئتلر اتفاقینی لکه‌له‌مک اوچون، سیاسی اداره باشچیسی صهیونیست "یاکودا"نین الیله انجام تاپیب.)

رضاشاه دولتی اوّل بو سورگونلردن چوخ یاخشی استقبال ائتدی. آنجاق، آزاد بیر اؤلکه‌ده یاشامیش، ظلم و ستم، استثمار، آغالیق، برده‌لیک یادلاریندان چیخمیش و یا گؤرمه‌میش مهاجرلر اؤز وطنلرینده اربابلارین عدالتسیزلیکلرینی، دولت مأمورلارینین خشن رفتار و سویغونچولوقلارینی گؤردوکده، آیری بیر عالمه‌دوشدوکلرینی گؤرورلر. اعتراض‌سسلری اوجالیر. بو سسلر رضاخان رژیمی‌نین جانینا ولوله‌سالیر.

۱۹۳۸- نجی ایلده، تهراندا باش وئرن بیر یانغینی (توپخانادا قورخانانین یاندیریلماسینی) مهاجرلرین آدینا قلمه‌وئره‌رک، بوتون اؤلکه‌ده "قوممونیست" و یا خود "اخلالگر" آدیله تعقیب ائتمه‌یه، لکه‌له‌ییب زندانلارا سالدیرماغا، عائله‌لری ایله مختلف یئرلره تبعید ائتمک و باشقا یوللارلا زندگانلیغی اونلارا حرام، گئن دونیانی باشلارینا دار ائتمه‌یه باشلادیلار.

رضاشاه استبدادی دئوریلدیکدن صونرا، بو بیچاره‌لرین اؤزریندن سیخینتی گؤتورولدو. آزاد بیرنفس آلماغا فرصت تاپدیلار. ۲۱- آذر انقلابی آذربایجاندا، استبداد، عدالتسیزلیکلری آلت - اوست ائتدی. آزاد و شن بیرحیات قوروجولوغونا باشلاندی. یاز گونشی کیمی، ایران خلقلرینین اوره‌کینی قیزدیردی. آزادلیق اومیدینی جانلاندیرماغا باشلادی. استعمارچیلار اؤز منفعتلرینی خطرده گؤردوکده، محمدرضانین الیله بو انقلابی بوغدولار. بؤیله‌لیکله، "مهاجرلرین" بدبختلیکی یئنی‌دن باشلاندی. آذربایجانین بوتون شهر، قصبه و کندلرینده مزدور، قارا دسته‌لرین الینده قیریلان، ائولری تالان اولانلارین چوخو، همین بو مهاجرلردن ایدی. دوغرودان دا بونلار ایرانلی‌دگیلدیلر؟ خارجدن بورا مهاجرت ائتمیش اجنبی‌لر ایدیلر؟ یوخ!... مشروطه انقلابیندان صونرا یورد- یووالاریندان قاچغین دوشن، یاخود بیرتیکه چؤرک اوچون، ائل- اوباسیندان باش گؤتوروب، آرازین اوتایینا کئچمیش اصیل آذربایجانلیلار ایدیلر. اؤز وطنلرینه اولان صونسوز محبتلری اوجوندان، تابعیت‌لرینی حفظ ائتمیش وطنپرستلر و اونلارین تؤره‌مه‌لری ایدیلر. بس بونلارین گناهی نه‌ایدی؟ اربابلارین بؤیوندوروغونا، زورا، قولدورلوغا دؤزه بیلمیردیلر. اؤزلرینه انسانلیق حقی‌قایل ایدیلر. اونا گؤره ده بو محیط اوچون "ضررلی، خطرناک" آداملاریدیلار. اونلاری قویون- قوزو کیمی ساکت مطیع، اؤزویولا جماعتین ایچینه بوراخماق اولماز. اونلار مؤفته‌خورلارین آغالیغینا خلل یئتیره‌بیلرلر.

بونا گؤره ده "مهاجر"، "متجاسر"، "قوممونیست" آدیله ده اولسا، کؤکلرینی کسمک لازم‌دیر. هیتلردن الهام آلمیش آریا یی‌نژادپرستلرین باشچیسی محمدرضا دا اربابلاری-

نین (بشردوستلوقدان دم وورا ن خونخوا رلارین) تا پشیریغیا یله آتا سی‌نین یولونو دوام ائتدیرمه‌یه باشلادی.

بوردا دا قارابختیم اوزومه"گولدو"! ایلک یولا سالینانلار دسته‌سینه دوشموشــدوم. دوستا قلارین آدلاری اوخوندوقجا، آروادــ اوشا قلاریله کا میونلارا دولدورولوردولار. منیم ده آدیما وخوندو. آنجاق، عائله‌مدن خبر یوخایدی.

ـ منی هارا آپاریرسینیز؟ بس منیم‌خانمیم، اوشا قلاریم؟... دئیه ،اوجا لان اعتراض سسیمه‌قولاق آسان اولمادی. زوریله ،سوبایلاری (مجردلری) دولدوردوقلاری ما شینا باسیب،

ـ های ـکوی سالما! آدین بیرینجی‌دسته‌ایله گئدنلرین ایچینده‌دیر ،گئتمه‌لی‌سن!

ـ بس اوشا قلاریم؟!

ـ بیزه مربوط دئگیل. اوُزلری گلر، سنی تاپار. دئییب ،یولا سالدیلار. بوُیله بیر وضعیتده، من نه‌حال آلاهیلردیم؟ ... یول اوُزونو بئینیمده فیرتینا ،اوره‌گیمده‌تلاطم ایچیمله اللـه‌شیردیم. اوُز بختیمه ،طالعیمه نفرینلر یاغدیریردیم. کئچمیش آجی گونلریمین تکرار اولوندوغونو گوُرور ،آللاها پناه آپاریردیم. اوْ تایدا ایران تبعه‌سی اولدوغوما وجون، بوردا دا هئچ بیرگنا هیما ولما دیغی‌حالدا. محکمه‌سیز. مهاجر آدیله‌تبعید اولونوردوم. هئی بو سئوال باشیمدا ن کئچیردی: " آخی،نه‌اوچون؟ تقصیریم نه‌دیر؟ محکمه‌سیز ده انسانا حکم‌صادر ائدیب ،ایللرله زندانلاردا ،تبعیدگاهلاردا ساخلایا رلارمی؟ بس‌قانون، عدالت؟!... بشر حقوقوندا ن دم وورانلار هاردادیر؟ اوُز وطنیمده یاشاماق حقیندن نه‌اوچون محروم اولمالییام؟ مگر من آذربایجانلی‌دگیلم نه‌اوچون وطنلی‌ا یکن، وطنسیز اولموشام؟ زاواللی حبیبه منیم اوجومدان جکدیکلری بس دئگیلمی؟... هاردا قالدیلار. باشلارینا نه‌گلدی کی،اوُزلرینی سفره یئتیره‌بیلمه‌دیلر؟ بو کثیف محیطده، آلتی‌اوشاقلا نئجه‌کئچینه‌بیله‌جکدیر؟ فکیرلشدیکجه، عقلیم چاشیر ،بئینیم ایشدن دوشور، روحی عذابا دوتولوردوم.

زنجاندا بیزی کامیونلاردان دوشوروب ،دمیریول واغونلارینا دولدوردولار.دوغروسو یول اوزونو فکیرلشدیکجه، کئچمیشده‌کی سورگون گونلریمی آرزو ائدیردیم. هئچ‌اولماسا آزاد ایدیم. حبیبه و اوشاقلار یانیمدا یدی. ایش ،چوُرک ،آیریلیق ،دربه‌درلیک دردی یوخ ایدی.

قاطار "لرستان"(درود) ایستگاهیندا دایاندی. بیزی یئره توُکدولر. کامیونلار بیزی گوُزله‌ییردی. پلیس محاصره‌سینده، اسیر دسته‌لریکیمی،یئنه کامیونلارا دولدوردولار. "درود" جماعتی حیرت‌ایجه‌ریسینده بیزه تماشا ائدیردی. کیم‌بیلیرحقیمیزده نه‌لر دوشونوردولر.

ماشینلار صبرادا غلارین اته‌گی‌ایله، "خرم‌آباد" طرف‌یوللاندی. غم دریاسیندا بوغولان بیر تک من دئگیلدیم. هرطرفیمه‌باخدیقدا ،همسفرلریمین دوتغون و اومیدسیز قیافه‌لریندن یازیقلیق یاغیردی. آمانسیز بیر طوفانا دوتولموشلار کیمی،اوُزلرینی قضا و قدره ،سرنوشتین حکمونه تاپشیرمیشدیلار.

نهایت، کامیونلار "بدرآباد" دروازه‌سی‌نین قاباغیندا دایاندی.

+ + + + +

بدرآباد

بدرآباد خرم‌آباد شهریندن بیرنئچه‌کیلومتر آرالی،اهواز یولو اوزه‌ریندە‌ایکینجی دونیا محاربه‌سی دؤورونده آمریکالیلار طرفیندن سالینمیش کیچیک بیرشهردیر. بوش، و سکنه‌سیز قالدیغیندان، یاپقوشلار یووا سالمیشدی. پلان ایله سالینمیش خیابانلارا مالک ایدی. بؤیوک آمبارلارا یله یاناشی،گؤزل یاشاییش ائولری،تیآتر و سینما اوچون تیکیلمیش بؤیوک سالونلار دا واریدی. بوندان معلوم اولوردو کی،ایکینجی‌دونیا محاربه‌سی زمانی،بورا اسلحه‌و مهمات آمباری اولماقلا ،نظامی‌قوه‌لر اوچون اوْتوراق یئری ده اولوبدور. جنگ قورتاردیقدان صونرا ،آمریکا قوه‌لری ایراندان چکیلندن بوطرفه، بوش قالیبدیر. اونا گؤره ده هریئری توْز- تورپاق اؤرتموش ،ائولرین قاباغینی،کوچه‌لری اوْت- علف باسمیشدیر.

کامیونلاردان یئره تؤکولدوک. عائله‌لی‌لره اوطاق وئردیلر. سوبایلاری دا بؤیوک بیر سالونا دولدوردولار. بیرینجی‌گونو ،عائله‌لی‌لر اؤز ائولرینین، سوبایلار دا سالونون نظافتی‌ایله گونو باشا وئردیک .ایکینجی‌گونو بیزی دسته‌لره آییریب ،آخشاماکیمی ائولرین قاباقلارینی اؤرتموش کوْل- کوسلاری الیمیزله‌قیریب ،تمیزله‌مه‌گه مجبور ائتدیلر. اوچونجو گونو کامیونلارین آغزی آچیلدی. ایکی‌هفته‌چکمه‌دی کی، بدرآباد مینلرله زوالی‌مهاجر عائله‌لری‌ایله دولدو، بیر قاینار شهره چئوریلدی.آنجاق قیافه‌لر دوتغون، دولغون گؤرونوردو. گله‌جه‌گین قورخو و نگرانلیغی،قارا بولودلار کیمی گؤی اوزونو دوتان کیمی،اورکلره چؤکموشدو. گولر اوز گؤرمک ممکون دئگیلدی. بو اسیرلر شهرینده هرطبقه‌دن و صنعتکاردان واریدی. مهاجرلرین اؤزلریندن : چؤرکچی، قصاب، آشپز، دوکانچی،معالجه‌اوچون دوقتور و پرستارلار بئله‌تعیین اولوندو. عمیم اوغلو محمدآغا دا آلتی‌باش عائله‌سی‌ایله بوردا ایدی. یاخشی اوستا بیرشاطیر اولدوغوندان، چؤرکچی‌نی ده اونا تاپشیردیلار.

سرهنگ وزیری نین فرمانده‌لیگی آلتیندا ، مسلح قوه‌لر دؤرد بیر طرفدن تیکانلی سیملرله چکیلمیش حصارین بورجلاریندا کئشیک وئریر ،شهرین نظم- انتظاماتینی جنگ دؤورونده اولان کیمی،خشین بیر صورتده اداره ائتمکده‌ایدیلر. هئچکسین"بدرآباد"دان چیخماغا حقی‌یوخ‌ایدی، بوراني، هرشئیدن آرتیق، بیر" اسیرلر دوشرگه‌سینه" داها دوغروسو" قازاماتا " اوخشاتماق اولاردی. جیره‌بندلیک ایدی. هرعائله عضوونه دوشن پایی(جیره‌نی) ایستر چؤرک اولسون، یا دا ناهار- شام، ائله‌جه‌ده باشقا احتیاج اولونان شئیلری آلمالی‌ایدی. هرنه وئرسه‌لر، اونا قناعت ائتمه‌لی‌ایدی.

یئرلی اطراف کندلی‌لر، ائله‌جه ده یولدان اؤتنلر حیرت‌ایچه‌ریسینده، یاپقوشلار یووا سالمیش بدرآبادا دولدورولموش ،نظامی‌قوه‌لرین کئشیگینده ساخلانیلان آدملارا تیکانلی سیملرین دالیندان باخا- باخا اؤتوب گئدیردیلر. باخیشلاریندان نفرت، و وحشت دویولوردو. بیزیمله دانیشماغا دا رغبت گؤسترمیردیلر. گونلر ،هفته‌لر اؤتدو. محرّم آیی‌گیردی. امام‌حسین عزادارلیغی طنطنه‌لی بیر صورتده باشلاندی. عاشورا گونو دسته‌لر منظم صورتده حرکته‌گلدی. دسته- دسته سینه‌وورانلارین قاباقلاریندا خوش‌آوازلا

مرثیه اوخویانلار، آغ‌کؤینک دسته‌لری شور و هیجان ایچه‌ریسینده باشلارینی یاریرکن یئرلی‌اهالی تیکانلی‌سیملرین او طرفینده صف‌چکیب، حیرت ایچه‌ریسینده باخیر، بیزده مسلمان اولدوغوموزا، سانکی تعجب ائدیر، گؤزلری دولور، بیزیمله همدردلیک ائتدیکلرینی‌بیلدیریردیلر.

بدرآباددا قورولموش عزادارلیق، بیر بؤمب کیمی سسلندی. یئرلی‌اهالی کیملر بوردا زنجیره‌چکیلدیگینی بیلدیلر. سونرا، بیزیمله قاچاغی تماسلاریندا: "بیزه دئییردیلر کی، سیز کافر، اجنبی، همده چوخ خطرناک آداملارسیز". بیز اؤز باشیمیزدان کئچنلری اونلارا سؤیله‌یه‌رکن، حالیمیزا اورکلری یانیر، اختیارسیز گؤزلری دولوردو.

زندانا چئوریلمیش بو شهرده دولت مأمورلارینین الیندن نفس آلماق اولموردو. زندان ایچینده زندان یاراتمیشدیلار. باشقا ریشدیرماق اوچون بعضاً" دسته‌دسته مخصوصاً" مجردلردن، انتظامات مأمورلارینین سونگوسو آلتیندا، بدرآباد درواز‌ه‌سیندن چیخاردیب، اؤت ـ علف باسمیش، داشلارلا دولو طیاره میدانلارینی تمیزلتدیریر، نفس آلماغا دا قویموردولار. هردن ده فوق العاده بیر حادثه اؤز وئرمیش کیمی، ائولره یورروش ائدیب، هامینی ائشیگه تؤکور، صیرایا دؤزوب، بدرآبادین شمال طرفینده تیکانلی سیملر (حصارلار) یاخینلیغیندا، مسلح قوه‌لرین مقابلینده ساعاتلارلا ساخلا‌ییردیلار. ائله‌بیل کی، ایندیجه آتش فرمانی وئره‌جکلر. بئله‌لیکله، هامینی وحشته سالیردیلار. آرواد ـ اوشاقلارین قورخودان رنگلری قاچیر، آز قالیردی اؤرکلری اؤزو‌لسون. بؤتون بو یارامازلیقلارا باخمایاراق، فرصت اله وئردیکجه، گون باتان‌چاغلاریندا جوانلار آچیق هاوادا تار ـ قاوال‌لاریله چالیب اوینایر، او بؤغوجو محیطی شنلیگه چئویریردیلر. مسئول مأمورلار بو قده‌ر روحی ایشکنجه و خشین رفتارلاریله، آذربایجانلیلارین روحیه‌سینی اؤلدوره‌بیلمه‌دیکلرینه داریلیر، دەوه‌نالبنده باخان کیمی، کینله بو منظره‌نی تماشا ائدیردیلر. مجرّدلر سالونوندا چوخ وقت اؤزوموزو مشغول ائتمک، داریخماماق اوچون، شطرنج اوینایردیق. بیرگون سرهنگ وزیری خبرسیز اولاراق، سالونا گلمیشدی. باشیمیزین اوزه‌ریندەدایانیب اؤیونوموزا بیرآز تماشا ائتدیکدن سونرا، "عارسیزلارا بیر باخ! بو وضعیتده، فیکیرله‌شیب، شطرنج ده اوینایا بیلیرلر." دئییب، حدّتله اوردان چیخدی.

دؤرد آی گونوموز بو منوالیله کئچدی. نهایت، حقیمیزده تصمیم دوتولدو. مرکزدن گلمیش کمیسیون بیزلری دسته ـ دسته، ایرانین جنوب شهرلرینه، آزاد تبعید آدیله گؤندرمه‌یه باشلادیلار.

من "خرم‌آباد" ایله "بروجرد" آراسیندا باش‌باشا چاتمیش‌صیرا داغلارین قوینوندا یئرلشمیش علی‌اشتره (قلعه‌مظفره) دوشدوم.

(قلعه‌مظفر)

ایکی‌کامیوندا، بئش‌نفر مجرد، و بئش‌نفر خانواده‌ایله، لرستانین درینلیکلرینده اولان "علی‌اشتره" دوغرو یوللاندیق. باشیمیزین اوستونده مسلح دسته اولمادیغیندان اؤزوموزو آزاد حس ائدیردیک. فقط بیرنفر مأمور قویولموشدو کی، بیزی علیشتر

بخشدارینا تحویل وئرسین. یولدا هاوا دوتولدو. یاغیش شدتله‌یاغماغا باشلادی. سانکی طبیعت ده، بو یازیق سورگونلره گوجونو گؤسترمک، زهه‌رینی تؤکمک ایسته‌ییردی. علیشتره جاتاندا، سوپوموز سوزوله-سوزوله ماشینلاردان یئره تؤکولدوک. عائله‌لی‌لری قاباقدان حاضیرلانمیش ائولرده یئربه‌یئر ائتدیلر.

- بورادا سیزین ائوینیز! دئیه، قاپیسی داغیلمیش، پنجره‌سیز، دؤشه‌مه‌سی چالا-چوخور، تؤولـه‌یه اوخشار کیچیک بیر اوطاق ایدی. یوخاری باشیندا دیوار بخاریسی واریدی. پالتارلاریمیزی یاغیش ایسلاتدیغیندان، پاییز سؤیوغو جانیمیزا یاتمیشدی. تیتره‌یه-تیتره‌یه بخارینی‌یاندیردیق. توستو ایچه‌رینی گؤتوردو. قاپینی آچماغا مجبور اولدوق. اودونلار یانیب کؤز اولاندان سونرا، قاپینی قاپادیق. آنجاق، جیریقلاریندان سویوق ایچه‌ری وورووردو. آخشام اولموش، هاوا قارالمیشدی. کیچیک میلیلی‌لامپانی یاندیردیق. بئرلریمیزی یان-یانا سالیب، باش یاستیغا آتدیق.

علیشترین بخشداری یاشی اللی‌دن آشمیش، اوجابوی، ائنلی‌کورک، ساچلارینا قار یاغمیش، مغرور گؤرونوشلو لاکین، مهربان بیر آدام ایدی. او، اؤز ناحیه‌سینه‌دوشموش بو اسیرلره ایش دۆزلتمه‌یه، عائله‌لرینین راحاتلیغینی تأمین ائتمه‌یه چالیشیردی. هرکسه، اؤز شغلونا، باجاریغینا گؤره ایش دوزلدیردی. باغبانلیق الیندن گله‌نی باغبانلیغا، چؤرکچی، سلمانی، و گونه‌مزد ایشلره داغیتدی.

بو بؤیوکلوکده ناحیه‌ده بیر نفر ده اولسون، دوقتور یوخ‌ایدی. دوقتور تقی‌پورون بیزیم‌ایچیمیزده اولدوغونا خوشحال اولدو. منه ده اداره‌ده ایش وئریب، گونده‌ایکی تومن حقوق تعیین ائتدی.

گلن گونون صاباحی، تبریزه کاغذ یازدیم. اون ایکی‌گون سونرا باجاناغیم سیدمیکائیلدن جواب آلدیم. او، ۲۱- آذر نهضتینده فعال صورتده شرکت ائدن، رادیو استانسیاسی‌نین مدیری میرقاسیم‌چشم‌آذرین آتاسی‌ایدی. قادینی عزت‌خانیم، اولدوقجا عقیللی، هوشلو بیر خانیم‌ایدی. اونون تدبیر و مصلحتیله، ایز ایتیرمکله (اوشاقلارین یئرینی دگیشمکله) سورگوندن یاخالارینی قورتارا بیلدیکلرینی و نگران قالماماغیمی یازمیشدی. کئچینه‌بیلسینلر دئیه، اوشاقلاری بیر دۆیمه کارگاهیندا شاگرد صفتی‌ایله ایشه‌قویدوقلارینی دا یازمیشدی. اون، اون‌ایکی، اون دؤرد یاشلاریندا اوشاقلار، تحصیل عوضینه، بیر لقمه‌چؤرک اوچون آغیر ایشلره قاتلاشماغا مجبور اولدوقلاریندان داریلسام دا، بورا گلمه‌دیکلرینه، اؤزومده بیر توخداقلیق حس ائتدیم. سگگیزباش عائله‌نی ایکی‌تومن حقوقلانئجه اداره ائده‌بیلردیم؟...

علیشتر کیچیک بیرقصبه اولماقلا، مالدارلیق و اکینچیلیک ناحیه‌سی‌ایدی. اهالی‌سی‌نین اساس مشغولیتی خاشخاش اکمک و تریاک تولید ائتمک ایدی. بونا گؤره‌ده، بوتون خانواده‌لرده تریاک چکمک عادی بیر ایش اولموشدو. ایستر کندلرده، ایسترسه قصبه‌ده چوخ آز عائله تاپماق اولاردی کی، بو زهه‌رلی توستونون شریندن آماندا قالسین. حتّا ائو حیوانلاری دا (ایت-پیشیک) معتاد اولموشدولار. سؤز یوخ کی، بو ائولریخان بلا، استعمار سیاستی‌نین لرستان خلقینه‌گتیردیگی بیر پای ایدی.

علیشتر بؤیوک بیر ناحیه‌ایدی. اهالیسی مخصوصاً کندلی‌لر، نئجه‌دئمیشکن: یاز اکینچی

قیش دیلنچی" ایدیلر. علیشتر بونا حیه‌نین تجارت مرکزی‌ایدی. کندلیلر پاییز، قیش، و یازی دوکانلاردان نسیه‌مال (قند، چای، پارچا وسائره ضروری احتیاجلاری اولان شئیلری) آلار، محصول وقتی بورجلارینی وئرنده یئنه الـلری بوش قالار، یوخسوللوقلا آلبه‌یاخا اولاردیلار. دوکانچیلارین بورج‌وئردیکلری شئیلرین اوستونه نه‌قده‌ر نزول چکمکلری ونلارین اؤز انصافلارینا قالمیشدی. بو یئرین زحمتکشلری فرهنگ و بهداشت دئگیل، ابتدائی بشر حقوقوندان دا محروم بیرحالدا یاشاییردیلار. خانخانلیق و ملکدارلیق اصولی بوردا اؤزونه مخصوص بیر شکیلده حکم‌سورمکده‌ایدی. کندچیلر کؤله‌لیکه (برده) اوخشار بیر حالدا حیات سوروردولر.

قصبه‌نین اورتاسیندا، کئچیلمز، قدیم‌بیرحصارین خرابه‌لری قالمیشدی. عظمتلی بینالارین قالیغی‌قالمیش بو یئرلر، وقتیله "قلعه‌مظفر" آدیله مشهورایمیش. قاجار سلسله‌سی‌نین سقوطینه یاخین زمانلاردا، اؤلکه‌نین سیاسی و اقتصادی پوزغونلوغو نتیجه‌سینده، هریئرده دره‌بگلیک اصولی جان آلدیغی‌کیمی، لرستاندا دا، خانلارخانی (ایندیکی‌بخشدار سیدولیخان معظمی‌نین آتاسی) علی‌خان اؤزونو بو یئرلرین حاکیمی اعلان ائده‌رک، "قلعه‌مظفر"ی مرکز تعیین ائتمیش ایمیش. بیرمدت لرستان خلقی‌اونون حکمرانلیغی‌سایه‌سینده، هئچکسه باش اگمه‌دن، نسبتاً آزاد بیر حیات سورموش، دولت مأمورلارینین ظلم و ستمیندن خلاص اولابیلمیش ایمیشلر. قاجار سلسله‌سی سقوط ائدیر. رضاخان ایش‌اوسته‌گلدیکدن صونرا، سپهبد احمد "قصابین" سرکرده‌لیگی‌آلتیندا، بورا قوشون یئریدیب، مینلرله آخیدیلمیش وطنداش قانیندان صونرا، "لر= لؤر" لارین آزادلیغی بوغولور. باشچیلارینی قیریب اورتادان آپاریرلار. یئرده قالانلارینی ایسه آذربایجانا و باشقا یئرلره تبعید ائدیرلر. اؤز یورد- یووالاریندان آیری‌دوشه‌رک، ایللرله یاد اؤلکه‌لرده، غربتین چتینلیکلرینه تاب گتیریب، بیر چوخلاری تلف اولور، یئرده قالانلاری اؤز دوغما یوردلارینا قاییدیب، اؤز ایشلرینه باشلاییرلار.

من دفترده اولدوغومدان، نا حیه‌نین اربابلاریله تانیش اولموشدوم. اؤزلری‌سورگون **گؤرموش اولدوقلاریندان، داها دوغروسو غربتین دادی دا ماقلاریندا قالدیغیندان** بیزلره یاخشی نظرله باخیردیلار. اونلار ائله‌خیال ائدیردیلر کی، من ده اؤز یوردومدا بیر مالک ایمیشم. اونا گؤره ده، منه داها آرتیق احترام‌نظریله‌باخیردیلار.

(سلمانی اولماغیم)

منزل یولداشلاریمین اوجو سادەکارگر، بیری ده سلمانی‌ایدی. اوستا حسینقلی قیرخ یاشیندا، آلچاق بوی، چوخ دانیشان، ایری بوروون بیرآدام‌ایدی. او، گلن گوندن بیر سلمانی‌دوکانینیندا چالیشیردی. هرگون ایشدن قاییداندا، آغزی دولوسو- گونده‌ایگیرمی
- ایگیرمی‌بئش‌تومن ایشله‌ییرم، منه نه‌وئریر؟ ایکی‌تومن!"دئیه یانا- یانا دردینی دئییردی. بیرگون من،
- اگر بیرگون دوکان دوزلتسم، منیمله‌شریک اولارسانمی؟ دئیه، اونا سئوال وئردیکده
- البته‌کی اولارام. اؤزگه‌نین جیبینه‌تؤکونجه، اؤزوموزه ایشله‌ریک. دئدی. سؤزونون دالینی بوراخمایب، بو ایش‌اوچون منی تشویق ده‌ائتدی. من ده اؤز عالمیمده دوشو-

– من سلمانی دوکانی آچماق ایسته‌ییرم. بیر بوش دوکان و وسایل آلماق اوچون ایکی‌یوز تومن پولا احتیاجیم واردیر. دئدیم. او، تعجبله:

– سیز سلمانلیق دا باجاریرسیز؟ دئیه، سئوال وئردیکده، عمرومده ایلک دفعه ده اولسا، یالان دئمه‌یه جرأت ائتدیم. البته، دالیم اوستا مشهدی حسینقلی‌یه ده‌باغلی ایدی.

– بلی!... دئدیم. او، خوشحاللیق ایله،

– چوخ گؤزل! من سنه هم دوکان، همده پول وئره‌رم. موفق اولون! دئدی. بئله‌لیکله من بیرهفته ایچه‌ریسینده دوکان دوزلتدیم. آلدیغیم پولو بیرنفره وئریب، خرم‌آباددا بیر سلمانی‌دوکانینا لازم اولان: اولگوج، ماشین، آینا، داراق و سایره آلدیم. میز و صندلی ده دوزلدیب، دوکانی استفاده اولونماغا آماده ائتدیم. اوستایا مراجعت ائده‌رک،

– اوستا قارداش! هرشئی حاضیردیر. دئدیم. من ائله‌خیال ائدیردیم‌کی، بو خبردن اونون قیریشیقلاری آچیلاجاق، دیشلرینی‌آغاردیب، اؤزومه گؤله‌جکدیر. آنجاق عکسینه آلماچی ائشه‌گی کیمی، باشینی آشاغی‌سالدی. آغیز- بورنونو قیریشدیردی. قاشلارینی چاتیب،

– آخی، اوستا رجب منه‌چوخ حرمت ائدیب. منیم اؤزومدن گلمیرکی، دئییم: من‌گئدیرم.

– ظرافته وقت تاپدین؟

یوخ، دوغرو سؤزوم‌دور. دئدیکده، من قوُرودوم.

– کیشی! من سنین سؤزونه گؤره دوّکان دوّزلتمیشم. من کی، سلمانی دئگیلم. نه دانیشیرسان؟ دئدیکده، جدّی بیرحال آلدی.

– دئمیشم دئمه‌میش اوْلوم. مندن گؤزونو یوم! من اونون جوابیندان گیجلدیم. منّت‌چکمیش، بالان دئمیشدیم. ایندی نه‌ائتمه‌لی‌یم؟ دئیه، فکره گئتدیم. نه قده‌ر اؤلچوب- بیچدیم‌ایسه، بیر یول تاپمادیم. فقط، بیر چاره قالمیشدی: "هر جور اولورسا، اولسون، دوکانی آچمالی‌یام! ..." دئدیم. گئری قاییتماغا یولوم دا یوخ ایدی. دوکانی آچدیم.

بیرینجی قاپیدان گیرن همسایام باققال حاج‌آقا اولدو. او، اوجابویلو، ساققاللی حنالی، خوش‌اخلاق بیر آدام‌ایدی. گوّلر اوّزله،

– سلام! انشاءالله کی، مبارک‌دیر. دئییب، اوْتوردو. – الیم چوخ یونگول دور. دئدیم سوّفته‌نی من وئریم. من بوغازینین آلتینی ایسلادیب، خطی‌نین دؤوره‌سینی بیر طهه‌ر ووردوم. جیخاردیب بیرتومن میزین اوستونه قویدو. دؤنوب منه،

– اؤز آرامیزدیر، سنه هئچ سلمانلیق یاراشمیر. پناه برخدا! دئییب، خدا- حافظلشدی. اونون سؤزو منی یامان دوتدو. ائله‌بیلدیم منه‌دئییر: "سن ده دللک- لیگین بیزیم باشیمیزدا اؤیره‌ن گؤره‌ک!" دوتولسام دا، تئز اؤزومه گلدیم.

ندوم کی، " اگر بئله اولسا، بیرآز دا پول آرتیریب، اوشاقلارا گؤندره‌بیله‌رم". بو خام خیال هوسیله، بخشدارین یانینا گئتدیم. حقوقومون آزلیغیندان، دولانیشیغیمین آغیرلیغیندان بیرآز شکایت ائتدیکدن سونرا،

– من سلمانی دوکانی آچماق ایسته‌ییرم. بیر بوش دوکان و وسایل آلماق اوچون ایکی‌یوز تومن پولا احتیاجیم واردیر. دئدیم. او، تعجبله:

– سیز سلمانیلیق دا باجاریرسیز؟ دئیه، سئوال وئردیکده، عمرومده ایلک دفعه ده اولسا، یالان دئمه‌یه جرأت ائتدیم. البته، دالیم اوستا مشهدی حسینقلی‌یه ده‌ها غلی ایدی.

– بلی!... دئدیم. او، خوشحاللیق ایله،

– چوخ گؤزل! من سنه هم دوکان، همده پول وئره‌رم. موفق اولون! دئدی. بئله‌لیکله من بیرهفته ایچه‌ریسینده دوکان دوزلتدیم. آلدیغیم پولو بیرنفره وئریب، خرم‌آباددان بیر سلمانی‌دوکانینا لازم اولان: اولگوج، ماشین، آینا، داراق و سایره آلدیم. میز و صندلی ده دوزلدیب، دوکانی استفاده اولونماغا آماده ائتدیم. اوستایا مراجعت ائده‌رک،

– اوستا قارداش! هرشئی حاضیردیر. دئدیم. من ائله‌خیال ائدیردیم‌کی، بو خبردن اونون قیریشیقلاری آچیلاجاق، دیشلرینی‌آغاردیب، اؤزومه گؤله‌جکدیر. آنجاق عکسینه آلماچی ائشه‌گی کیمی، باشینی آشاغی‌سالدی. آغیز- بورنونو قیریشدیردی. قاشلارینی چاتیب،

– آخی، اوستا رجب منه‌چوخ حرمت ائدیب. منیم‌اؤزومدن گلمیرکی، دئییم: من‌گئدیرم.

– ظرافته وقت تاپدین؟

یوخ، دوغرو سؤزوم‌دور. دئدیکده، من قورودوم.

– کیشی! من سنین سؤزونه گؤره دؤکان دؤزلتمیشم. من کی، سلمانی دئگیلم. نه دانیشیرسان؟ دئدیکده، جدّی بیرحال آلدی.

– دئمیشم دئمه‌میش اؤلوم. مندن گؤزونو یوم! من اونون جوابیندان گیجلدیم. منّت چکمیش، یالان دئمیشدیم. ایندی نه‌ائتمه‌لی‌یم؟ دئیه، فکره گئتدیم. نه قدەر اؤلچوب- بیچدیم‌ایسه، بیر یول تاپمادیم. فقط، بیر چاره قالمیشدی: " هر جور اولورسا، اولسون، دوکانی آچمالی‌یام! ..." دئدیم. گئری قاییتماغا یولوم دا یوخ ایدی. دوکانی آچدیم.

بیرینجی قاپیدان گیرن همسایام باقال حاج‌آقا اولدو. او، اوجابویلو، ساققاللی حنالی، خوش اخلاق بیر آدام‌ایدی. گؤلر اؤزله،

– سلام! انشاءالله کی، مبارک دیر. دئییب، اؤتوردو. – الیم چوخ یونگول دور. دئدیم سؤفته‌نی من وئریم. من بوغازینین آلتینی ایسلادیب، خطی‌نین دؤوره‌سینی بیر طهەر ووردوم. چیخاردیب بیرتومن میزین اوستونه قویدو. دؤنوب منه،

– اؤز آرامیزدیر، سنه هئچ سلمانیلیق یاراشمیر. پناه برخدا! دئییب، خدا- حافظلشدی. اونون سؤزو منی یامان دوتدو. ائله‌بیلدیم منه‌دئییر: " سن ده دللک- لیکدن بیزیم باشیمیزدا اؤیره‌ن گؤره‌ک!" دوتولسام دا، تئز اؤزومه گلدیم.

"نه اولورسا اولسون، ادامه وئرمه‌لی‌یم" دئدیم.

سۆراغیما گلن ایکینجی‌نفر دوستوم حاجی‌سبزعلی‌اولدو. او، قیرخ-قیرخ بئش یاش-لاریندا، اوجابوی، ائنلی‌کوره‌ک، دولوصفت، گولر اوز بیر آدام‌ایدی. اؤزو ده علیشترین تانینمیش، معتبر بزّازلاریندان ایدی. علیشتر اهلی‌عمومیتده مهربان و قوناقجیل آدا-ملار ایدی. آنجاق، حاجسبزعلی، من علیشتره گلن گوندن، قدیم‌بیر دوست‌کیمی منه‌حرمت و احترام قویموش، غریبلیک تۆزونو اۆزومدن سیلمه‌گه چالیشمیش، چوخ وقت زۆر ایله ائوینه شاما آپارمیشدی. همیشه‌دردیمه شریک‌اولماغا چالیشمیشدی. او، دوکانی‌آچدی-غیمی ائشیدن کیمی اؤزونو منه یئتیرمیشدی. آچیق اۆرکله تبریک دئدیکدن صونرا، بۆر-کونو چنگلدن آسیب، صندلی‌نین اوستونده اوتوردو. من، اللریم تیتره‌یه- تیتره‌یه، دستمالی بوینوندا یئرلشدیریب، اوزونو ایسلاتدیم. اولگوجو ایکینجی‌دفعه اوزونده گزدیریردیم‌کی، یاواشجا الیمدن دوتدو.

- دایان! دئدی. - منیم اۆزوم چوخ سرت‌دیر، اؤزومدن باشقا هئچکس قیرخا بیلمز. اگر اجازه وئرسز،... من اولگوجو اونا وئردیم. اؤزو اۆزونو اصلاح ائتدی. منه اورک وئره‌رک،

- هئچکس آناسی‌نین قارنیندا اؤیره‌نمه‌ییب، قورخما یاواش- یاواش الین یاتار، اؤیره‌نرسن! دئدی.

ایلک گونلر مشتریلریم قصبه اهلیندن ایدی. الیمدن قورتارانلار دالّلارینا دا باخمیردیلار. بعضیلری نین خداحافظلشمک ده یادینا دوشموردو. نه‌ایسه، کۆت اۆلگوجله دۆشدوم خلقین جانینا.

علیشتر معلم‌لریندن بیری دۆشدو گیریمه. منه‌ده معارف‌خادیمی‌اولدوغومو بیلدیک-لریندن، احترام‌نظربله باخاردیلار. اۆزونون سرتلیگی‌نی گؤردویوم اوچون، محکم‌ایسلاتدیم بونا باخمایاراق، اولگوجو اوزونده گزدیردیکجه قیۆریلیردی. آنجاق، نزاکتسیزلیک اولماسین دئیه، سسی‌نی چیخارتمیردی. او، دینمه‌سه ده منیمکی منه دگیردی. اصلاح ائدیب قورتاراندا، درین بیرنفس‌آلدی.

- انشاءالله کی قورتاردین. آمّا دده‌می یاندیردین ها... دئییب، دوردو. آینانین قاباغیندا اۆزونده اکدیگیم پامبوقلاری تمیزله‌یه- تمیزله‌یه،

- سیزده تقصیر یوخدور، لعنت روزگارا! معلم‌لیک‌ها را، سلمانیلیق‌ها را؟ دئیب خداحافظلشدی.

بیر گون ده، اۆرتابویلو، شیک‌گئییم‌لی، گؤک اتلی-جانلی‌بیر جوان اوغلان اصلاح ائتدیرمه‌یه گلدی. خوشبختلیکدن اۆزو دۆلو، همده کۆسا یدی. اوزونو قیرخماقدا چتینلیگه دوشمه‌دیم. اؤز دئدیگینه‌گۆره، کیچیک مالک‌لردن ایدی. باشینی، اوزونو دوزلدندن صونرا، چیخاردیب بیرتومن میزین اوستونه قویدو.

- آقای... یئنه شکر ائدین کی، بیر صنعتینیز واردیر. آللاه ائله‌مه سین سیزین باشینیزا گلن اتفاق بیزیم‌باشیمیزا گلسه‌ایدی، نه ائدردیک؟ آجیمیزدان قیریلاردیق. دئدی. بیچاره داها بیلمیردی کی، احتیاج انسانی هر ایشه مجبور ائدر. قصبه‌اهلی الیمین دۆزونو داداندان صونرا، خاملیغیمی‌بیلمیشدیلر. مشتریلریم‌اطراف

کندلردن گلن لۆرلار ایدی. آیلارلا قیرخیلما میش اوزلری،باشلاری قیرخیردیم .وئردیکلری ایکی ویا اوچ قرانلارا برکت! دئییردیم. اونلار دا ، منیم اولگوجومون زحمتینه گـؤز بومورودولار .

علیشتره گلندن بیرآی صونرا ،دوقتور شریفیآدیندا بیربهداری رئیسی گۆندردیلر. او، علیشترین هم دوقتوری ،هم ده رئیس بهدا ریسیایدی. تحصیلیابتدائیایدی.اوچآیلیق دۆوره گۆروب ، دوقتور کۆمکچیسی عنوانیآلمیشدی. بو، بۆیوک ناحیهنین معاینه و معالجهسینی اونا تاپشیرمیشدیلار. اونون دوقتورلوغو ایلهمنیم سلمانیلیغیم ائلهبیر چیخاردی. او، دوقتور تقیپورون وجودوندان استفاده ائدیردی. آخشام اوستلریایشدن چیخاندا ایکیسی ده بیرلیکده منیم دوکانیما گلردیلر.

- آللاه روزونو یئتیریب ،یایوخ؟ دئیه ، سئوال وئریب ،گولردیلر. اونلارلا همصحبت اولدوغوموزدان، وضعیتیمیزی، دولانیشیغیمی بیلیردیلر. اونلارا دئمیشدیم:" بایقوشون روزی سی کیمی،منیم ده گونده ایکی سرچه روزیمدیر. هاردان اولسا ایکی-اوچ نفر اۆز آیاغیایله دوکانین قاپیسیندان ایچهری گیرهجکلر.روزیم یئتیشمیش اولسا ،بلی!" دئییب ،دوکانی باغلاردیم. بیرلیکده قلعهمظفرین اطرافینا ، دابان سئیرینهچیخاردیق.

بازاریم گئتدیکجه کاسادلاشدیغیندان، دولانیشیغیم چوخ آغیر کئچیردی. چوخ وقتلر پیی آلیب سۆغانجا ایله شۆربا پیشیریب ،ناهار و یا شامیاونونلا کئچینردیم.

یاز گونشینین ایلیق حرارتی آداما یاپیشیردی. جمعه گونو ایدی. هوس ائدیب میز و صندلینی میدانین گون دوتان طرفینده قویوب ،مشتری گۆزلهییردیم. تصادوفا علیشتر مالکلریندن چوخ آدلی-سانلیاولان ... خان، باشیندا بئش-آلتی نفرلهیولو مـن دستگاهیمیقوردوغوم یئره دوشدو.گۆزو منه دوشنده ،احتراملا احوالیمی سۆروشدو. میز، صندلی منیم اولدوغونو دویدو. جوخ سادهلیکله ،

- بس منیم اوزومو اصلاح ائدین! دئییب ،اوتوردو. یانیندا کیلاردان بیری اونا یاناشیب ،

- خان! بوردا اصلاح ائتمک سیزین شأنیزه یاراشماز. دئدیکده، خان ،

- آقای ... اولان یئرده یاراشار. دئدی. بو سۆزدن، باشینداکی آداملاری‌مسـر بیرینین اوزونه باخیب ،مطیع بیرحالدا ، خانین ارادهسینه تابعاولوب دایاندیلار.

اوگون، عمرومده اونودولماز،غذابلی گونلریمدن بیری دیر. دوغرودان دا ،انسانلیق وارلیغا ، یوخسوللوغا ویاخود سوادلی-سوادسیزلیغا باغلی دئگیل. من دفتـرده اولدوغوم آز بیر مدتده خانلا تانیشاولموشدوم. او، علیشتر مالکلرینین ایچینده بارماقلا گۆستهریلن مغرور و جدی بیرآداماایدی. اونون قارشیسیندا هئچکس جـرأت ائدیب ،آغیز آچابیلمزدی. هامیاوندان حساب آپاراردی. اونو بیر غضبناک آدامتانی- دیغیمدان،جانیما قورخو دوشموشدو. اللریم اسه-اسه ، اوزونده حسابیپامبوق اکدیم. باشینین دۆورهسینی ده بیر طهور دوزلتدیم. ائله اولدوکی،اونون یئرینهآداملاری دیله گلدیلر. آنجاق خانین بیر اشارهسیله ،هامیسی سوسدو. منیموئردیگیم اشکنجه- لردن هئچ اۆزونو پوزمادی. هاوا سرین ده اولسا ،منی تر باسمیشدی. خجالتیمـدن

اونون اوزونه باخا بیلمیٚردیم. اصلاحی قورتاردیقدا دیلیم دوتار ـ دوتماز:

ـ سیزی چوخ اینجیتدیم، عذر ایستەییرم. دئدیکده، گولوب الینیجیگنیمه ووردو.

ـ هئچ ناراحات اولمایین! دئییب، میزین اوستونه بیر اون تومنلیک قویوب، ال وئریب، خداحافظلشدی. اونون بو رفتاری منی سارسیتدی. ائلەبیلدیمکی، منیآدامالاری‌نین الینه وئریب، دویونجا دؤیدوروب، یئره دوشموش لشیمەتماشا ائدیر.

ازگین، وورغون بیرحالدا میز و صندلی‌نی گؤتوروب دوکانا ییغدیم. قاپینی چکیب باغلادیم. دوغرودان دا اعصابیم بوسبوتون ازیلمیشدی. صندلی‌نین اوزەرینده اوتوروب دیرسەگیمی میزه دایاییب، آلنیمی اللریمین ایچینەآلدیم. کئچن گونلر بیر سینما نوارینا دؤندو. دوغرودان دا انسانین نەقدەر دؤزومو اولابیلرمیش. دئیه، خیالا دالدیم " هر آجیلیغی اوددوم، چتینلیکلره دؤزدوم، نه اریدیم، نه ده اؤلدوم. هله ده یاشاییرام". اوخوجولاریم بیلیرلرکی، نەلر چکمیشم و هرچتینلیکه اوستون گلمیشم. هئچ بیر ایشدن ده بویون قاچیرمامیشام. آنجاق، ایندی سلمانلیقدا شکست یئدیم. او دا اولگوجو ایتیلتمکده. بو منیم ایشیم دگیلمیش. اؤزومو چوخ حالسیز حس ائتدیگیمدن دوروب یورغان ـ دؤشەگیمی آچیب، یئریمه اوزاندیم. بو وضعیتدن قورتارماق اوچون چوخ اؤلچوب ـ بیچدیم، نهایت شمالی‌قازاغستانداکی عکاسلیغیم یادیما دوشدو. اوردا عکاسلیق منیم چوخ دویونلریمی آچمیش، زندگانلیغیمی عوض ائتمیش ایدی. بو ناحیەده ده عکاس یوخایدی. ائلەبیل منەهای باسدیلار: نیه دورموسان؟" تئز دوروب قلمی الیمه آلدیم. وضعیتیمی حبیبەیه و اوشاقلارا یازیب، بیرعکاسلیق دستگاهی آلیب گؤندرمەلرینی دؤنه ـ دؤنه خواهش ائتدیم. بیرآی چکمەدی کی، بیر " فوری" دستگاه گؤندردیلر. بئلەلیکله، سلمانی دوکانینی عکاسلیغا دؤندردیم. آز بیر مدتده، بیر عکاس باشی کیمی تانیندیم. شورباني بیتی‌یه (آبگوشتا) چئویرەبیلدیم. آنجاق سلمانلیغین آجی خاطرەلرینی اونودا بیلمیرم. بعضی کوْمئدی صحنەلر یادیما دوشدوکده، گولورم. آنجاق بو گولوشلر آجی گولوشلردیر. هم ده "لوْر" خلقی‌نین گذشتینه حیران قالیرام. اؤز ـ اؤزومه " اگر بئلەبیر اتفاق بو یئرلرده دوشسه، دوغرودان دا منیم کوت اولگوجومون چکدیگی سیریغا دؤزن اولاردیمی؟ دئیه دوشونوردوم.

گون باتمیش، قارانلیق چؤکمکدەایدی. لامپانی‌یاندیردیم. صونرا پرەموسو آلیش ـ دیریب، چاینیگی اوستونه قویدوم. بیردن بایرام آخشامی اولدوغو یادیما دوشدو. یاز بولودو کیمی اورەگیم دولدو. ائل ـ اوبام، سئوگیلیم، بالالاریم یادیما دوشدو. باهار یئلی توربا قلارا جان وئرەجک، طبیعتی گولدورەجکدیر. بس منیم قارا طالعیم نەوقت گولەجکدیر؟... بو عزیزگئجەنی عائلەم نئجەکئچیریر؟ دئیه، خیالا دالدیم.

کئچمیشلرده، بایرام گونلرینده‌کی گؤروشلر، اؤپوشلر، اوشاق ـ بؤیوک، قوجا ـ قاری هامی‌نین اوزونده، گؤزلرینده قیمیلدانان شادلیق، سئوینج هاردا قالدی؟... دئیه، دوشونوردوم. هجران غمی، غریبلیک و تنهالیق دمیر بیر قفسەدؤنوب، اورەگیمی سیخیر منی اینجیدیردی. احمدآغانین سلامی فکریمی داغیتدی. او، قیرخ ـ قیرخ بئش یاشلارندا اورتا بویلو، قارابنیز، ساچ ـ ساقاللینا دن دوشموش مهربان بیر آدام ایدی. قضا وقدر اونو دا دربەدر ائدیب، باشینا دؤیه ـ دؤیه گتیریب علیشتره چیخارتمیشدی. او، بوردا

بیربا قفال دوکانی آچیب ،آل ـ وئرله مشغول ایدی. ائولنمیش ،اهل ـ عیال صاحبی ده اولموـ شدو . بلکه ده اونو بورا بند ائدیب باغلایان، ائله علیشترین بوللو تریاکی اولوب . آللاه بیلر ... او، گولر اوزله ،

ـ بایرام آخشامی دیر . سن ده کی، تک و غریب . بابا ائله من ده غریبم . گلدیم سنی شاما آپاریم . دئدی. من هوس سیز بیرحالدا ،

ـ چوخ ساغ اولون احمدآغا ! حالیم یوخدور ،استراحت ائتمک ایسته ییرم . دئدیم . دوغرودان دا اوره گیم دولو ایدی. گزمک ،قوناق گئتمک ،صحبت ائدیب ،دئییلنلره قولاق آسماق اؤزو ده اورک آچیقلیغی ایسته ییر . منیم کی، اوره گیم غمله دولودور. احمدآغا ال چکمه دی. دئمک اولارکی، منی لاپ زورلا یئریمدن قالدیریب ،اؤزویله آپاردی.

خانیمی قازانی دمه قویموش ،سماواری دمله میش ،چراغی دا یاندیریب ،موتکّه و دؤشکچه لری ده یوخاری باشدا ، قوناق اوچون سلیقه ایله قویموشدو. احمدآغانین اون یاشیندا بیر اوغلو و آلتی یاشار بیر قیزی دا واریدی. خانیم و اوشاقلارلا سلاملاشدیقدان سونرا ،اوتوردوق . احمدآغانین ائوینده لاپ کهنه مؤد بیر قراموفون واریدی. او، قدیم صحیفه لردن بیرینی قویوب ،اوخوتماغا باشلادی. خانیمی مهربان بیر لؤر قیزی ایدی. بالاجا استکانلاردا چای سوزوب قاباغیمیزا قویدو . ائوصاحبی اؤز قوناغینی مشغول ائدیب کؤنلونو آچماغا چالیشیردی. فاطما خانیم یئنیجه سفره نی دؤشه میشدی کی، ائشیکده های ـ کوی قالخدی. هامیمیز ائشیگه تؤکولدوک . احمدآغانین همسایه سی مشهدی جعفر ،

ـ من دده سی یانمیش ،من بدبخت آخی نه ائدیم؟! بونلارین الیندن جانیمی هارا گؤتوروب گئدیم؟ دئییب ،اؤزونو دؤیور ، و باغیریردی.

مشهدی جعفرین ایکی آروادی واریدی. اوّلکی آروادین اوغلو خرم آباد سفریندن قاییداندا آناسینا بیر باش شالی گتیردیگینی بیلن جوان خانیمی، ائله چؤرک اورتایا گلنده پارتلاییب ،گؤزونو یوموب آغزینی آچیب ، مشهدی یه دیشیندن قوپانی نثار ائدیبدیر . "نیه او آروادینا باش شالی آلیب ،منه آلمامیسیز؟!" دئیه طوفان قوپاریب یازیق کیشی نین چؤره گینی زهرمار ائدیب ،بوغازیندا قویوبدور . قوجا ، همده معتاد مشهدی جعفر ده اؤزوندن چیخیب ،هارای سالیبدیر . نه ایسه ،احمدآغا داعوانی یاتیرتدی. فاطما خانیم سفره نی دؤشه ییب بیزی گؤزله ییردی. احمدآغا گولومسه ییب ،

ـ بو دا ایکی آروادلی نین گونودور . دئدی.

۱۳۲۶ـ نجی ایلین یای گونلریندن بیری ایدی، علیشترین معتبر آداملاریندان بیری منی هارا ،اؤز باغینا دعوت ائتمیشدی. آتالارین حکمتلی سؤزلرینه من چوخ باغلی یام . "چاغریلان یئره عار ائتمه ، چاغریلمایان یئره دار ائتمه!" دئییبلر . ناهارا یاخین دوکانی باغلاییب یولا دوشدوم . قوناقچی باغین قاپیسیندا منی احتراملا قارشیلادی. میوه لی، صفالی بیر باغ ایدی. آچیقلیغیندا دؤشنمیش فرشلرین اوزه رینده قوناقلار دؤورها دؤور اگله شیب ،شیرین صحبت ائدیردیلر . من ده بیرطرفده اوتوروب ، صحبتلره قولاق آسماغا باشلادیم. بوردا علیشترین مالک لریندن ،تاجرلریندن وسایره مختلیف دوشونجه و دونیا گؤروشلرینه مالک آداملار واریدی. چایلار ایچیلدی. سفره سالیندی. اوزه رینه چؤرک ،پنیر ،یوغورت ،سبزی وسایر یئمه لی شئیلر دوزولدو. پلوو سینی لری

خوروشلار گتیریلدی. دویونون و اینک یا غی‌نین عطری آدامین اشتها سینی قیدیقلابیردی. قارنیمی‌یاسدان جیخارتدیم. آخی،بوجور خورکلر آیدا ـ ایلده بیر گیریمه دوشوردو. سفره ییغیشدیریلاندان صونرا ،مانقاللار دوزولدو. حوققالار ایشه‌دوشدو. حیاتیمدا هئچ بیر شئیدن پرهیز ائتمه‌سم ده، سیغاردان قاچمیشام. تنها سیغار یوخ، توستودن آجیغیم‌گلیب. نئجه دئیه‌رلر،" ایلانین یارپیزدان زهله‌سی گئدر، او دا همیشه گلیب گؤزونون قاباغیندا بیتر." بیرمانقال و حوققا دا منیم‌قاباغیما قویدولار. من نه‌قدر آند ایچیب، آمان ائدیب،

ـ بابا! واللاه، من عادت ائتمه‌میشم، چکه‌بیلمه‌رم. دئدیمسه ده،

ـ یوخ، سن بیلمیرسن، بو، ائله‌سنین دردینه دگر. فکرـ خیالینی‌داغیدار. دئیه اصرارلا منی‌چکمه‌گه مجبور ائتدیلر.

اوّللر ده اشاره ائتدیگیم‌کیمی،علیشتر اهالی‌سی‌نین اساس ایشی اکینچی‌لیک وخاشخاش اکمک ایدی. زندگانلیقلاری تولیدا ئتدیکلری تریاک ایله‌آشیردی. نه وقتدن بو ائولرـ ییخان زهرلی‌اکینین بو یئرلرده یاییلدیغینی‌بیلمیرم، بونا گؤره ده بو ناحیه‌نین آدامالاری‌نین جوخو، آرواد ـ اوشاقلی معتاد اولموشدولار .بوراسی آیدین‌ایدی کی‌،استعمارین یازیق "لوْر" خلقینه گتیردیگی تحفه‌ایدی.

نه‌ایسه، حوققانی‌ایمه‌آلیب ،ایکی‌دفعه سوموردوم. اوجونجو دفعه‌یه احتیاج‌اولمادی باشیم گیجلدی. حوققانی‌یئره آتیب کنارا چکیلدیم. دوستلاریم یقین ائتدیلرکی،مندن معتاد چیخماز.

+ + + + + +

بئله‌لیکله، گونلر ،آیلار و ایللر اوْتدو. هرطرفدن " بشرحقوقوندان" دم‌وورانلارین ظلم و ستمه، حقسیزلیگه‌قارشی اوجالان اعتراض سسلری‌نین مقابلینده شاه " عفو عمومی" وئرمه‌گه مجبور اولدو. من ده باشقا سورگون اولونموشلارکیمی، بیغیشیب خرم‌آبادا گلدیم. دوستوم ولی‌خاکدان دااوْز آتا ـ آناسی‌ایله بوردا یاشاییردی. آزادلیق سسی ها مینی‌خوشحال ائتمیشدی. اونلار دا سفر بوقچالارینی‌باغلامیشدیلار. حکومت‌نظامی، هله پوزولمامیشدی. بیز بو اداره‌یه مراجعت‌ائتمکله، آزادلیق ورقه‌میزی آلمالی‌ایدیک. منی بیر سروانین یانینا گؤندردیلر. او،" هارا گئتمک ایسته‌ییرسن؟"دئیه، منه سئوال وئردی.

ـ تبریزه! دئدیم. سروان اوْزونه‌مخصوص بیر قیافه آلدی.

ـ تبریزه؟!... دئییب ،آغیزـ بورنونو اویناتدی. من،

ـ نیه تعجب ائتدینیز؟

ـ چوخ چتین مسئله‌دیر.

ـ مگر عفو عمومی‌وئریلمه‌ییب، نه چتینلیکی واردیر؟

ـ دوْزدور، آزادسیز، هریئره گئده‌بیلرسینیز، آما تبریزه یوخ!

ـ منیم عائله‌م اورادادیر، آیری یئره گئده‌بیلمه‌رم. دئدیم. او، گردنینی‌دارتدی اوتوردوغو یومشاق موبیلده یایلاناراق، بیرمشتری باخیشی‌ایله منی گؤزدن کئچیرتدی.

ـ عائله‌ن تبریزده اولسا ،آیری یئره گئتمک سنه‌ظلم اولار.

– ائله‌دیر کی وار. دئدیم. او، یئریندن دوردو، بیر– ایکی‌باش اوطاقدا اوطرف بوطرفه قدم‌ووردو. صونرا منه‌طرف دؤنوب، اطمینانلی‌بیر سسله،
– غصه‌یئمه! من دوزلده‌رم. دئدی. – آنجاق بیرآز خرجی وار. من تعجبله،
– خرجی؟ ...
– بلی، بیر بئش‌یوز تومنین اولسا، من دوزلده‌رم. دئدیکده، منیم‌گؤزلریم‌بؤیودو. ایکی‌ایل زندان تبعید،قاراگونلر کئچیردیکدن صونرا،مندن رشوه اومما قلاری بیرآتالار سؤزونو یادیما سالدی:
– سیزین مندن پول اومما غینیز" بیری‌نین اؤلودن ... اومماغینا اوخشا بیر"– دئدیم. بو توهینله‌دولو سؤزومدن او آلینمادی. عکسینه، دیشلرینی‌آغاردیب،گولدو ده آنجاق، گولوشو صنعی‌ایدی.
– اؤزون بیلرسن، گنت فیکیرلش! دئدی.
– من بوگون گئتمه‌لی‌یم، قالماغا خرجیم‌یوخدور. دئیه، جواب وئردیکده، او بیرآز دوروخدو.
– قاپیدا گؤزله، اؤزوم سسلرم. دئدی. من اوطاقدان چیخدیم دهلیزده قدم‌وورا– وورا، اؤز تصمیمی‌می دوتدوم. چوخ چکمه‌دی کی،منی ایچه‌ری چاغیردی.
– خوب، نه‌قرارا گلدین؟
– عیبی‌یوخدور، تبریزه گئتمه‌رم. هارا ایسته‌ییرسینیز گؤنده‌رین!
– پس‌تهرانا یازیرام. دئییب،قلمی‌الینه‌آلدی. رحمه‌گلمیش بیرآدامکیمی، بیرآز منیم‌اوزومه‌باخیب،
– یوخ، منیم‌وجدانیم قبول ائتمیرکی، آروادـ اوشاغین تبریزده اولاـ اولا، سنی تهرانا گؤنده‌رم. دؤرد یوز تومن وئر!
– من تهرانا گئدیرم. دئییب،دایاندیقدا، چنه‌وورماغا باشلادی. اوچیوز،ایکی‌یوز آخیردا اللی‌تومنه ده قانع اولدو. من قطعی‌بیرسسله،
– دئدیم‌کی، من تبریزه گئتمیرم! دئیه، جواب وئردیکده او، اؤخو داشا دگدیگی‌نی آنلادی. منی اوردا قویوب،یان اوطاغا کئچدی. ایکی‌دقیقه‌چکمه‌دی کی،بیر سرهنگله گئری دؤندو. ایندی ده، جناب سرهنگ منیمله‌چنه‌وورماغا باشلادی. نتیجه‌آلابیلمیه‌جه‌گینی دویدوقدا حوصله‌سیزلیکله،
– یاخشی، اون تومن وئر،قوی تبریزه یازسین. دئدیکده،
– من تبریزه گئتمیرم. دئیه، سؤزومو تکرار ائتدیکده،او، چپ– چپ منه باخیب، اؤز اوطاغینا قاییتدی. جناب سروان وقتی‌تلف ائتمه‌گی یئرسیز گؤروب، آزادلیق ورقه‌می یازیب الیمه‌وئردی.
معلوم اولدوکی، هر ایسته‌دیگیم‌یئره‌گئتمه‌یه و یاشاماغا حقیم‌وارایمیش. بوردا اجلاف مأمورلار اؤز سؤیغونچولوقلاریندان همین عنوانلا رشوه آلماقدان چکینمه‌میشلر.
بؤیله‌لیکله تبریزه قاییتدیم. حبیبه و اوشاقلارلا گؤروشوموزده هئچ بیر اورک آچان جهت‌یوخ‌ایدی. ایکی‌ایل منسیز کئچیرتدیکلری یاشاییش،رنج،عذاب و ناراحات‌لیقلارلا دولوایدی. حیدر، نریمان، کیچیک یاشلی توفیق بئله،درسدن ال چکیب،چؤرک

دالینجا قاچماغا مجبور اولموشدولار. زاوالّلی حبیبه‌م گونو بیرتومنه، چؤرکچی‌دکانیندا لاواش آچماغا (وردست لیگه) بویون اگمیشدی. نریمان اللری نین قابارینی‌منه نشان وئره‌رک،

– تحصیل عومرینه الی‌قابارلی‌بیرفعله اولموشام. دئدی. اوشاقلار بیر دوگمه‌کارگاهیندا، گونو اوچ و بئش‌قرانا منگه‌نه ماشینی‌اوزه‌رینده ایشله‌مکله، آجلیغین قارشی‌سینی آلابیلمیشدیلر.

– احتیاج انسانین گؤزونو آچار، یاشاییش‌یوللارینی اؤیره‌در. بو، اؤزو ده بیر تحصیل دؤوره‌سی کیمی‌دیر. دئیه، اونلارا توخداقلیق وئرمکله، گله‌جه‌گه اومیدوار ائتمه‌گه چالیشدیم.

\+ + + + +

۱۳۲۷/۸– نجی‌ایللرده اولان قوراخلیق نتیجه‌سینده تیتلیقو آجلیق اولموشدو. کندلیلر شهرلره آخین ائتمیشدیلر. او بیری طرفدن ده ایشسیزلیک‌فغان ائدیردی. بونلار عمومی‌بیر درد ایدی. منیم آیری دردلریم ده بونا اضافه اولوندوغوندان، ایشیم لاپ چتینه‌دوشموشدو. "مهاجر" دامغاسی آلنیمدا اولماقلا، تحصیلیم‌ده اوتایدا (باکیدا) اولدوغوندان، منه‌هئچ یئرده ایش‌وئرمه‌دیلر. ناچارلیقدان، بیر آزاد ایش‌فکرینه دوشدوم. بونا دا پول لازم‌ایدی. کندیمیزده‌کی آتادان قالما ملک‌لریمیز یادیما دوشدو. مختصر تحقیقاتدان سونرا، معلوم‌اولدوکی، پولا گئدن زمیڅریمیزی قارداشیم‌صمد ساتیب، سوُووبدور. فقط، بیر حیه‌طیمیز قالیبدیر. اونون دا دؤرددەبیری منه‌چاتیر. اوخوجولاریمی دوغولدوغوم "میاب" کندی‌ایله، آز– چوخ تانیش‌ائتمیشم. مرند ایله علمدارین آراسیندا، داغلارین دؤشونده دوشموش‌گؤزل بیر یورت‌دور. بؤیوک بیر امیدله یولا دوشدوم. مرنده کیمی اوُتور ایله‌گئتدیم. بورادان اویانا، آت ویاخود اولاغ‌ایله گئتمه‌لی‌ایدیم. من قهوه‌خانادا اوتوروب، کندلیلریمیزدن مرنده گلنلرین یولونو گؤزله‌ییردیم. قاباغیمدا بیر‌استکان چای، گؤزلریم یوللاردا، فکریم‌اوزاقلاردا ایدی.

– آغا! سیزی کلانتری ده ایسته‌ییرلر. دئیه اوجالان گوُبود سسدن، اؤزومو دوغرولتدوم. قاباغیمدا بیر پلیس‌دایانمیشدی. من چایین پولونو وئریب، اونونلا اداره‌یه گئتدیم. بیلدیگینیزکیمی، من ۱۳۲۵ – نجی‌ایلده دموقراتلار ایش‌اوستونده اولاندا آذربایجانا گلدیگیم‌اوچون، سجیلیم تورکجه‌یازیلمیشدی. بو، "بیر جرم" کیمی‌ایدی. نه‌باشینیزی آغریدیم، بیرهفته توقیفده‌ساخلادیقدان سونرا، بیر زندانی کیمی، منی تبریزه قایتاردیلار. بوُیاقچی دوستوم اسفندیار منی ضامینه‌گؤتوردو. اوچ‌آی دوام ائدن سوُرغو– سئوال و تحقیقاتدان سونرا، ایرانلی‌اولدوغوموز تأیید اولوندو. اؤزومه و عائله عضولریمه فارس‌دیلینده یازیلمیش‌تزه سجیل وئریلدی. بؤیله‌لیکله، یئنیدن کنده گئتدیم. حیه‌طین منیمله صمدین پایینا دوشن حصه‌سینی‌ساتیب، تبریزه قاییتدیم.

وضعیتیمین یوزغونلوغونو گؤرن دوستوم اسفندیار، اؤز بوُیاقخاناسیندا عکاسخانا آچماغا یئر وئردی. الیمده اولان پوللارلا لازم اولان شئیلری آلدیم. تاریکخانا دؤزلدیب، ایشه‌باشلادیم. ایشیم تزه‌جه یولا دوشموشدو کی، فرمانداری‌یه چاغیردیلار. سئوال جوابدان سونرا،

– سن اؤز عکاسخاناوی باشقا یئرده قورمالیسان. دئدیلر. من تعجبله،

– نه اوچون؟ دئیه، سئوال وئردیکده، مأمور دوستانه بیر قیافه آلاراق،

– عکاسخانان شوروی مریضخاناسینا چوخ یاخیندیر. بعضی سؤزلر دئییرلر. دئدی.

– آغا، بو، نه سؤزدور؟ منیم مریضخانا ایله نه ایشیم وار؟ من بورانی دوزلده‌نه‌کیمی دده‌م یانیب، آیری یئره کؤچمک پول ایسته‌ییر. دئدیم. صونرا، اورکلرینی رحمه گتیرمک اوچون اؤز دولانیشیغیمین آغیرلیغیندان، سگگیزباش عائله‌صاحبی اولدوغومدان سؤز آچیب تؤکدوم‌سه ده، اولمادی کی، اولمادی.

– بو، دستوردور. دئیه، سؤزونو تماملادی.

چوخ تالاشدان صونرا، تربیت خیابانیندا بیر یئر دوتدوم. بورج- خرجیله، بازارین یاخینلیغیندا ایکینجی طبقه‌ده بیر عکاسخانا دوزلتدیم. هله ال-آیاغیمی ییغیشدیرما-میشدیم کی، بئنه اداره‌یه چاغیردیلار.

– سن تبریزدن گئتمه‌لی‌سن! دئدیکده، من هیجانا گلدیم.

– آخی، نه اوچون؟ من اؤز دوغولدوغوم یئرده، وطنیمده یاشاماغا حقیم یوخدور؟ دئیه، اعتراض ائتدیکده، مأمور جدی بیر افاده ایله،

– اؤزون گئتمه‌سن بیز زوریله گؤنده‌ره‌ریک. من یئنه سگگیزباش عائله صاحبی اولدوغومو خاطیرلاتدیم. منیم سؤزلریمین تأثیری یوخ ایدی. ایکی آیا کیمی تبریزدن چیخماغا امضا آلدیلار. وطنیمده ایکن، "وطنسیز" دئییب، تبریزدن چیخماغا مجبور ائتدیلر. باشی آلوولو اوردان چیخدیم. آخی، مندن بیر خلاف ایش باش وئرمه‌ییب کی، دئییم: "اؤز عملیمین جزاسی‌دیر، چکیرم." یول اوزونو، دلی‌آداملار کیمی، اؤز-اؤزومه: "من هارالی‌یام؟!... نه آراندا یئریم وار، نه داغدا. نه وقته‌کیمی، اؤزوم اوشاقلاریم سرگردان و دربه‌در اولاجاغیق؟..." دئیه، دئییندیردیم. آز قالیردیم وئریلمیش "مهاجر" آدینی اوستومه گؤتوروب، "وطنسیز" اولدوغومو قبول ائدیم. بیردن اؤزومه گلدیم. دوغولدوغوم میاب کندی یادیما دوشدو. اختیارسیز دوداقلاریم ترپندی: "یوخ، من آذربایجانلی‌یام! دئدیم. – لاکن وطنیم پارچالانمیش، دیدیلمیش، یادلار یوردومدا یووا سالمیشدیر. بس جانین چیخسین!... بیر وطنسیز کیمی آوارا گزمه‌لی‌سن" دئدیم.

۱۳۲۹- نجو ایلین باهاری ایدی. قارداشیم صمد صباحی، محکومیتی‌نی، "عفوعمومی" وئریلمه‌میشدن اوّل قورتاریب، زنداندان آزاد اولونان کیمی، عائله‌سینی ده گؤتوروب تهرانا گئتمیشدی "پارس" تئاترینده رؤژیسور عنوانی ایله چالیشیردی. اونونلا مکتوبلاشدیقدان صونرا، اول حیدرله صونانی، صونرا دا علی ایله نریمانی اونون یانینا گؤندردیم. هره‌سی بیر یئرده شاگرد صفتیله ایشه گیردیکدن صونرا، بیز ده شله‌میزی دالیمیزا آتیب، تهران دئیه، یولا دوشدوک.

تمام

تهران

۱۳۳۱- نجی ایل

۴

تلاطملی تهران

۱۳۲۹- نجو ایل، اردیبهشت آیی‌نین اوتوزوندا گلیب، تهرانا چاتدیق. اکبرآباد خیابانیندا فایتونچو مشهدی محمدین کاروانسراسیندا بیر اوطاق دوتوب، یئربه‌یئر اولدوق. اون باش اۇزوموز، بیزه قاریشمیش زیور خانیم، دئمک اون بیر باش بیر اوطاقدا کئچینمه‌لی‌ایدیک. بئله بیر سیخینتی‌یا دۇزمه‌یه مجبور اولان تکجه بیز دگیلدیک. نئچه دئیه‌رلر، ائل ایله گلن توْی - بایرامدیر. بو حیه‌طین آلت اوطاقلاریندا فایتونلارین (درشگه‌لرین) آتلاری ساخلانیلیر، ایکینجی طبقه‌ده‌کی اوطاقلار دا اجاره‌یه وئریلیردی. اجاره ائدنلری ده: بیچاره‌لر، فلکزده‌لر، لاپ آیدین دئسک، جنوب سورگونوندن قاییتمیش قاراگونلو "مهاجر" عائله‌لری، بیر ده ائل-اوباسیندان دربه‌در دوشموش آذربایجانلیلار ایدی.

مشهدی محمد، اۇزو شمالی آذربایجانین قازاق ناحیه‌سیندن‌ایدی. او، اۇز یوردوندا آدلی-سانلی بیر مالک ایمیش. آپرۇل انقلابیندان صونرا، اوردا یاشایا بیلمه‌دیگیندن باش گۇتوروب، ایرانا گلمیش، بوردا فایتونچولوق یولو ایله، بیرنئچه حیط صاحبی اولابیلمیشدی. چوخلو فایتونو و آتی‌وارایدی. البته، اۇزو ایشله‌مز، کارگر ایشله‌دردی. او، بیزلری گۇرنده، دردی تزه‌له‌نردی. دوغما یوردو، وطن یادینا دوشردی. هجران سازینی کۇکله‌ییب، سلندیرر، شیرین و آجی خاطیره‌لریندن دانیشار، اودلو - اودلو آهلار ایله سۇزونو تماملاردی. اۇزو، تک گلمیشدی. ائل-گونونون آیریلیغی اونو سیخیردی. او هجران دردلی، اختیاریندا اولان اوطاقلاری اوجوز قیمته، اوتایدان گلمیشلره وئرر، محبت ائدردی.

قارداشیم صمد بیزدن قاباق گلمیش اوشاقلاردان: حیدری بیر رستورانا، نریمانی باشماقچی، علی‌نی‌ده دمیرچی‌یانیندا شاگرد صفتیله‌ایشه دوزلتمیشدی. توفیقی‌ده حسن آغا آدلی‌بیر عکاسین یانیندا رۇتوش وورماغا قویدوق. گونده‌لیک گلیریمیز ۸ — ۱۲ تومن چرچیوه‌سینده‌ایدی. بو گلیرله اون باش عائله‌نین نئجه کئچینه‌جه‌گی‌معلوم دور. اۇزوم ایش‌دالینجا قاچمالی‌ایدیم. متأسفانه، نه اۇز تلاشیم، نه ده دوستلارین‌کۇمه‌گی هئچ بیرنتیجه‌وئرمه‌دی. بوتون قاپیلار اوزومه باغلی‌اولدو. چونکی‌تحصیلیم آرازین اوتاییندا اولموشدو. بو دا اولماسا، باشقا یئرلرکیمی، تهراندا دا ایشسیزلیک عمومی‌بیر درد ایدی. بوگونلر تهران طوفانا دوتولموش بیر دریاکیمی‌تلاطمده‌ایدی. ایشسیزلیک، آجلیق، فلاکت آمانسیز بیر قودوزا دۇنموشدو. یاشاییش گوندن - گونه آغیرلاشیردی. جانا دۆیموش خلقین غضبله دولو اعتراض سسلری اوجالماقدا‌یدی. سیاسی تشکیلاتلار اۇز فعالیتی‌نی آرتیرماقدا، کوتله‌وی مبارزه‌لر جان آلماقدا، روزنامه‌لر، مجله‌لر، کتابلار نشر ائدیلیب‌یاییلماقدا، آزادلیق قیغیلجیم‌لارینی بوتون دونیایا یایماقدا‌ایدیلر. گونلر اۇتدوکجه مبارزه‌لر ده کسگینله‌شیردی. متشکّیل بیغینجاقلاردا آتشین نطقلر سۇیله‌نیب، بوتون بدبختلیکلرین سببی‌نی وطنین یئرآلتی ثروتلرینی

اجنبی‌لر چاپیب ،تالادیقلاریندا گؤرور ،خلقی‌استعمار ،استثمار علیهینه مبارزه‌یه چا- غیریردیلار. " نفت ملی‌اولمالی‌دیر!" ، " انگلیسلرین الی‌ایراندان کسیلمه‌لی‌دیر!"شعار- لاری‌ایله خلقی‌هیجانا گتیریر ،تظاهراتلاری جوشغون بیر سئله‌دؤنده‌ریردیلر. بو شعارلار، آجی‌بیر حقیقتین عکس‌صداسی‌ایدی. امپریالیستلر اؤلکه‌نی تالاییر ،اصل ثروت‌صاحبلری- ایسه آج، یالاواج، گون چؤره‌گینه محتاج یاشاییردیلار. بؤیله آغیر بیر شرایطده‌مجلس نماینده‌سی دوقتور محمدمصدق نفتین ملی‌لشدیریلمه‌سی‌اوچون، اؤز تاریخی تکلیفی‌نی مجلسه وئریر:" برای تأمین رفاه و آسایش مردم‌ایران و برای حفظ و حراست‌صلح‌جهانی قرار شدکه‌صنعت‌نفت‌داخلی‌کشور ملی‌اعلام‌شود. تولید نفت‌خام ازاین پس‌وسیله دولت ایران اداره‌خواهدشد" (ایران خلقی‌نین یاشاییش‌شرایطی‌نی یاخشیلاشدیرماق، و دونیا صلحونون حفظ اولونماسی‌اوچون بئله‌قرارا گلیریک کی،نفت‌صنعتی اؤلکه‌داخلینده ملی اعلام ائدیلسین. خام‌نفت‌بوندان‌ سونرا ایران دولتی‌طرفیندن اداره اولوناجاقدیر.)

اؤلکه‌ده‌کی بحرانی‌ یاتیرتماق مقصدیله ،دوقتور مصدقین تکلیفی‌نی مجلس تصویب ائتدی. بو خبر ایران خلقلری‌نین شور و هیجانیله قارشیلاندی. بو موفقیتدن بیر آی سونرا مصدق" باش‌وزیرلیک " مقامینا چاتدی. اؤلکه‌نی بو وضعیتدن قورتارماق،اقتصادی بحرانین قارشی‌سینی آلماق مقصدیله: دربارین حدسیز- حسابسیز داها دوغروسو قانونسوز استبدادی قدرتی‌نی آزالتماق مقصدیله‌اجتماعی و سیاسی‌تشکیلاتلارا، نسبی بیر آزادلیق قایل اولدو. البته، مصدقین بو حرکتی، شاه‌اوچون دؤزولمز و بوغوجو بیر حرکت ایدی. بئله‌لیکله، دربار ایله مصدق دولتی‌آراسیندا کسگین‌بیر مبارزه باشلاندی. بو مبارزه‌ده مترقی‌تشکیلاتلار مصدقین آرخاسیندا دورموشدولار. بو کوتله‌وی حرکتدن وحشته‌دوشموش تالانچیلار دا، شاهین دا دینا چاتماق،اؤلکه‌نی "عادی"حالا سالیب یئنی‌دن قان‌داما‌رلارینی سؤرماق مقصدیله شاهدان طرفدارلیق ائدیر ،سیاسی،اقتصادی هیئت‌لر گؤنده‌ریر، گوندن - گونه شدتلنمکده اولان آزادلیق حرکاتینی بوغماق اوچون یوللار آراییردیلار.

۱۳۳۰- نجو ایل تیرآییندا ، معروف آمریکا سیاستمداری و قاضی‌سی" هاریمن"- ین ایرانا سفری ده بونا گؤره‌ایدی. او، اؤزویله نفت دلّال و متخصّصلری ده گتیرمیشدی اونون گلدیگینه اعتراض مقصدیله تیرآیی‌نین اوتوزوندا ترتیب ائدیلمیش تظاهرات اونودولماز ،تاریخی بیرگون ایدی. یوزمینلرله خلقین درباره و اونون حامیلری‌علیهینه چیخیشی، آغیزلاردان قوپان لعنت و نفرینله دولو شعارلاری تهرانی تیتره‌دیردی. بؤیله‌لیکله "هاریمن"ین سفری ده اوغورسوز اولدو. ائله‌بیل کی،بوگیمی تظاهراتلار ائله ده دولتین خوشونا گلمیردی. اونا گؤره ده نظامی‌قوه‌لر طرفیندن آتشه دوتولور، یوزلرله مبارزلر زندانلارا آلینسا دا ،آردی-آراسی کسیلمیردی. خلق اؤز اؤلکه‌سینی آزاد و مستقل گؤرمک و آزاد یاشاماق ایسته‌ییردی.

موقعیتدن استفاده ائدن وطن وورغونلاری شاه‌آباد (بوگونکو جمهوری اسلامی)خیابا- نیندا "آذربایجانلیلار انجمنی" ده تشکیل ائتدیلر. اورکلری آزادلیق عشقی‌ایله چیرپینان یوزلرله آذربایجانلیلار بو انجمنین اطرافینا توپلاشدی. بیغینجاقلاردا شاهلیق رژیمی‌نین ساتقینلیغیندان،امپریالیستلری وطنیمیزه مسلط ائتدیکلریندن

و اونلارا قارشی‌مبارزه‌یوللاریندان دانیشیلیر، بحثلر گئدیردی.

انجمنین جنبینده یازیچیلار و شاعرلر مجلسی ده دوزلدی. کئچیریلن ادبی جلاسلاردا دیل و ادبیات،تاریخی‌کئچمیشیمیزدن ،ائله‌جه ده شاهلیق رژیمی‌نین ،داها دوغروسو، پهلوی سلسله‌سی‌نین ملیتیمیزی اورتادان قالدیرماق مقصدیله یوروتدوگو فارسلاشدیرما سیاستی نتیجه‌سینده دیل و ادبیاتیمیزا دگمیش ضربه‌لردن دانیشیلیردی. آذری دیلینده سیدحسین قریشی‌نین مدیریتی‌آلتیندا "بشریت" روزنامه‌سی، بیرآز سونرا ... روزنامه‌سی چاپدان چیخدی،یاییلدی. چوخ تیراژلی" چلینگر" مجله‌سینده، آذربایجان دیلینده شعر و حکایه‌لره یئر وئریلدی. آزادلیق عاشقلرینین قلملری دربار و اونون حامیلری آرخالاندیقلاری امپریالیست دونیاسینا قارشی بیر سونگویه چئوریلدی. منیم ده "خائن" عنوانلی‌حکایه‌م ائله ایلک دفعه "چلینگر" مجله‌سی‌نین صون اوچ سایینداچاپ ائدیلیب یاییلدی.

قدرتلی‌قلم‌صاحبلری : عزیزمحسنی،احمدموسوی،قریشی،محزون، جادنیکو،رضائی وباشقا شاعر و یازیچیلارین یاردیمی‌ایله "سئچیلمیش اثرلر" عنوانی‌ایله کتابچالاردا چاپدان چیخیب ،یاییلدی. ادبی‌فعالیته بیرآز امکان اولدوغوندان، هرکس اؤز باجاریغینا گؤره دیل و ادبیاتیمیزا خدمت ائتمه‌گه جان آتیردی. خیرخواه بیر ضیالی‌تاجرین مادّی یاردیمی‌ایله آذربایجان دیلینده عزیر حاجی‌بگوفون "آرشین مال آلان" موزیکال اثرینی اون گون مدّتینده " فردوسی" تئآترینداتماشایا قویماغا ،کنسرتلر وئرمه‌گه ده موفق اولدوق.

مگر رژیم بوکیمی‌فعالیتلری گؤروب ، دؤزه‌بیلردی؟... بیرگون پیچاقچی دسته‌لری تؤکولوب ،انجمنی‌داغیتدیلار. کتاب و مجلّه‌لره اوْد ووردولار. اوره‌گیمیزه وورموش اولدوقلاری یارالارین اوستوندن یئنی یارالار ووردولار.

محمدرضا شاه، وضعیتین گوندن ـ گونه پوزولدوغونو مصدق دولتی‌نین وارلیغیندا گؤردویوندن،اونون اورتادان قالدیرماق، سوْزالماقدا اولان شاهلیق استبدادی‌نی بئنی‌دن جانلاندیرماق مقصدیله قوام‌السلطنه‌نین باش‌وزیرلیگه حکمونو وئردی. (من بو جریانی "خائن" حکایه‌مده آز دا اولسا ،منعکس ائتمه‌گه چالیشمیشام) بو حکم ایران خلقلری‌نین هیجانلا دولو اعتراض‌و عصیان سسی‌ایله قارشیلاندی. قوام ـ حیله‌گر قوجا سیاستمدار استعفا وئرمه‌گه مجبور اولدو. بو حال، شاه‌اوچون دؤزولمز بیر ضربه‌ایدی. مغرور شاه چیخیلماز بیروضعیت‌قارشی‌سیندا قالمیشدی. اگر مصدق‌ایسته ـ دیگی‌کیمی، اؤز تختینده اگله‌شیب ،قوروآدا قانع اولسایدی،اربابلارینین ایستک و آرزولارینی یئرینه یئتیره‌بیلمزدی. اؤلکه‌نین توکنمز ثروتینی تالانا وئره‌بیلمز، پهلوی خاندانی ائرکک لی ـدیشی‌لی ایرانی جولانگاها دؤنده‌ریب ،چاپیب ، تالایا بیلمزایدی. ائله‌جه ده، اربابلاری اونو تحمل ائده‌بیلمزدیلر.

"مصدق دولتینه‌صون قویولمالی‌دیر!" شاه، بو ندایا جواب وئرمه‌لی‌ایدی.اربابـ لارینین امرینی‌یئرینه یئتیرمک اوچون فقط بیرجه یول قالمیشدی. او دا کودتا بولو ایله مصدق دولتی‌نی دئویرمک ایدی.

۱۳۳۱/۳۲ـ نجی‌ایللرده کودتا اوچون چکیلمیش نقشه‌لر ،مترقی‌تشکیلاتلارین آییقلیغی

نتیجه‌سینده شکسته اوغرادی. خلقین غضبیندن وحشته‌دوشموش شاه قاچماق فکرینه‌دوشدو.

نفتین ملی‌لشدیریلمه‌سی جریانیندا مصدقدن طرفدارلیق ائدن روحانی‌لر مصدّقله در- بارین چکیشمه‌لریندن قورخویا دوشدولر. اونلار شاهلیق رژیمی‌نین دئوریلمه‌سی،جمهو- ریت قورولماسیله بو جریانلاردا مُتشکل بیرصورتده فعالیت‌گؤسته‌رن "حزب توده ایران" ین ایش اوسته‌گلمه‌گی احتمالی‌نی گؤردوکده، مصدقدن اوز دؤنده‌ریب ،شاهدان دفـــاع ائتمه‌گه باشلادیلار.

۱۳۳۲ - نجی ایلین مرداد آیینده ، شاه سفره‌حاضیرلاشیرکن، کاخین اطرافینا توپلاشیب شاهین نفعینه‌شعارلار وئرمه‌گه ، خارجه‌گئتمه‌گینه مانع اولماغا باشلادیلار. لاکن، وضع گئتدیکجه گرگینله‌شیر ،خطر یاخینلاشیردی. نهایت ۱۳۳۲ - نجی ایل مرداد آیی‌نین ۲۵- نده شاه ثریا خانیملا بیرلیکده عراقا ، اورادان دا روما اوچدولار.داها دوغـروســـو قاچدیلار. بو دا عصرلر بویو استبداد بؤیوندوروغو آلتیندا ازیلیب ،اینله‌ین ایران خلقلری نین شور و هیجانینا سبب اولدو. خیابانلارا تؤکولوب " محو اولسون استبداد!" "یاشاسین آزادلیق!" ، " قورولسون عدالت !" دئیه ،شهرین گؤرکملی‌یئرلرینده قویولموش مجسمه‌لری دارمادا غین ائتمه‌گه ، شاهلیق آثارینی‌اورتادان آپارماغا باشـلادیلار.

شاه هتلده اوتوروب ،ایراندا گئدن جریانلاردان خبردار اولماق ایسته‌ییردی.ائله بو آندا ، دوقتور مصدقین خارجی‌ایشلر وزیری" دوقتور فاطمی"نین هیجانلا دولو سؤیله‌دیگی نطقی‌نی ائشیتدی. او، شاهلیق رژیمی‌نین آرادان قالدیریلاجاغینی، یئرینده جمهـوریت قورولاجاغی وعده‌سینی وئریردی. اونون بو سؤزلری شاهی تیترتدی، نظرینده هر شـــئی اونون اوچون بیتمیش کیمی گؤروندو. اومیدسیز بیرحال آلاراق ،ثریا ایله درد دل - ائتمه‌گه باشلاییب ،دئییر: " ثریا ، ما ناگزیریم صرفه‌جوئی‌کنیم. متأسفم ازاین که‌این را دارم‌بتو میگویم. من پول کافی‌ندارم. حتی به‌اندازه‌ایکه بتوانیم مزرعه‌ای‌را برای[۴] خود بخریم، یا کارمشابهی‌را انجام‌دهیم."(ازخاطرات ثریا)

ترجمه‌سی(ثریا ! بیز صرفه‌جولوق ائتمه‌گه مجبوروق.بونو سنه‌دئدیگیم‌اوچون متأسفم منیم‌کفایت قده‌ر پولوم یوخدور. حتی‌بیر اکین یئری آلماغا ،یا اونا اوخشار باشـقا بیر ایش‌دوتماغا دا چاتماز)

آخی،اونون وار- دولتی آتاسی‌نین قولدورلوقلا صاحب اولدوغو سایسیز- حسابســیز کندلر ، بارلی-برکتلی تورپاقلار ایدی. اونلاری دا اؤزویله آپارا بیلمزیدی.بوحال اونا بؤیوک تجروبه اولدو. ۲۸- مرداد دؤنوشوندن سونرا ،ایرانا دؤندوکده، ال - آیاغینی‌ییغیشدیردی. همیشه بئله‌بیرگونون فکرینده اولدو. اؤلکه تالانیندا ، پایینا دوشن میلیاردلارلا دولاری خارجی‌بانکلارا کؤچورتدو. هم ده "اصلاحات ارضی" آدیله‌ملک - لرینی ساتیب ،نقد ائتدی. بیر گولله ایله ایکی‌نشان آلمیش اولدو. هم پوللارینـــی نقد ائتدی،هم ده ملتین بوینونا بیر منت قویوب ،"انقلاب سفید" یاراتمیش اولدو.

اصل موضوعدان اوزاقلاشدیق . دئدیک کی،شاه قاچدی. آنجاق ،دوشمن یاتمامیشدی. بیلدیگیمیزکیمی، شاه آخرنجی‌کودتا نقشه‌سینی عملی‌ائتمک مقصدیله،" زاهدی"- یه : "باش وزیرلیک "حکمونو وئرمیشدی. بو دفعه ده اوخلاری داشا دگدیکده ،شاه قاچـــدی. زاهدی‌ایسه ، اؤز فرمانینده اولان شاها وفادار قالمیش قوشون باشچیلاری امـــریکا و

انگلیس امپریالیزمینه باغلی اولان سرمایه‌دارلار و مالک‌لر، ائله‌جه ده مصدقین‌باشینداندا غیلمیش مرتجعلرله آمریکا سفارتخاناسینا توپلاشدیلار. بو آرادا "سیا" مأموری: شوارتسکوپ آلتی‌میلیون دولارلا اؤزونو اونلارا یئتیردی. دورمادان، مصدق دولتینه قطعی‌ضربه وورماغا نقشه‌چکیلدی. بودفعه رهبرلیک شوارتسکوپ ایله آمریکا سفیری "هندرسون"ون عهده‌سینده‌ایدی. هرشئیدن اول،سفیر دوقتور مصدقی تهدید ائتمه‌یه‌ـ بو عملی‌ایله اؤلکه‌نی‌ایکی‌اللی قومونیستلرین الینه‌تاپشیرماغی‌کیمی‌تلقی ائده‌رک، بو ایشدن ال گؤتورمه‌گینی تاپشیریر.

بونو اونوتماماق گی، مصدقین مبارزه‌سی انگلیس غصبکارلارینین علیهینه‌ایدی. او، آمریکا امپریالیزمی‌نی"فرشته‌ی آزادی" کیمی قبول ائدیردی. بؤیله‌لیکله ورق بیردن دؤندو. مصدقین سوستالماسیندان استفاده ائدن دوشمن، اؤز قوه‌لرینی نظاماسالدی. قولدور دسته‌لرینی دولارلا دؤیوزدوردو، اللرینه اسلحه‌وئریب میدانا اؤتوردو.

هئچ شبهه‌یوخ کی،بو حاضیرلیقلارین انقلابین گئدیشینده هئچ تأثیری اولابیلمزدی. چونکی،ملت‌آیاغا قالخمیشدی. دوشمنی ازمک ،انقلابی اؤز هدفینه‌چاتدیرماق اوچون قولاقلار زنگده ،فرمان گؤزله‌ییرکن، دوقتور مصدق هرشئیدن خبرسیز کیمی،یورغانینی باشینا چکیب ،غفلت‌یوخوسونا گئتدی. مترقی تشکیلاتلاری، بیر سؤزله ملتی بلاتکلیف، سرگردان قویدو. اوچگونلوک ووروشمادان صونرا ،چوخ آسانلیق و ساده‌لیکله‌مصدق دولتی سقوط ائتدی. بئله‌لیکله ملی‌رهبر سایبلان مصدق ۲۸- مرداد دؤنوشونون یارانماسینا امکان یاراتدی.

شاه، آمریکا امپریالیزمی قاناتی آلتیندا گئری دؤندو. سارایدا جشن و شادلیق قورولدو. جاز موسیقی‌دسته‌سی‌نین گورولتوسو قولاقلارین پرده‌سینی داغیدیر، اللرده پیاله‌لر، گوجلولرین مظلوملارا غلبه‌سی عشقینه تبریکلر دئییلیر،رقص‌دسته‌لری والس آهنگی‌ایله سؤزوروردولر. شاهین داخل اولماغینی خبر وئردیلر. موسیقی‌مارش‌هاواسینا چئوریلدی. سالونداکیلار الچالاراق،شاهی‌آلقیشلاماغا باشلادیلار. او، رسمی لباسداپدی یاخاسیندا گؤزقاماشدیران مداللار،بئلینده قیلینج،یانیندا ملکه‌ثریا ایچه‌ری‌گیرد- یکده سسلر کسیلدی. اللر گیجگاها، باشلار تعظیمه اگیلدی. او،اؤلکه‌لرفتح ائتمیش مغرور بیرفاتح کیمی،محکم و آغیر آددیملارلا حرکت‌ائده‌رک ،اؤز یئرینده اوتوردو.

زاهدی ایره‌لی یئرییه‌رک ،شاه و ملکه‌نین قارشی‌سیندا تعظیم‌ائدیب ،بئله‌سؤزه‌باشلادی:

ـ ای شاهلارشاهی! اجازه وئرینْ سیزین غیبتینیزده جان نثارلارینیزین خدمت و فداکارلیقلارینی اعلیحضرتـــین خدمتینه عرض ائدیم. پهلوی خاندانینا خطر تؤرتمیش مصدق دولتی‌نی نجیب وطنپرستلر و وفادار سرکرده‌لرین باکمال رشادت‌تارمار ائتدی. آزادلیق،استقلال ،جمهوریت دئیه، یاخاییرتان دسته‌لری داغیتدی. شاهلیق رژیمی‌نی اورتادان قالدیرماغا جان آتان قومونیستلری و اونلارین آرخاسینجا سورونوب ،سئله دؤنموش‌قارا خلقین عصیان سسی‌نی اؤز قانلاریله بوغدولار. یووالارینا اود وورولدو. البته، بو موفقیتلریمیز شوارتسکوپ و هندرسون جنابلارینین مادی و معنوی یاردیم‌ـ لارینین نتیجه‌سینده الده‌گلمیشدیر. ایندی اؤلکه باشدان‌ـ باشا امن‌ـ آمانلیقدیر. خدمتگزارلار شاهنشاه حضرتلرینین امرینه‌حاضیردیرلار."ـ دئییب کنارا چکیلدی.

شا ه گرده‌نی‌نی دا رتا را ق،مجلسده‌کیلری گؤزدن کئچیردی.با شینی‌ا یکی‌دفعه آشا غی اگیب قا لدیرما قلا اؤز را ضیلیغینی بیلدیردی. صونرا ، بئله‌سؤزه با شلادی:

– خطره‌دوشموش وطن، ا ستقلالیت و آزا دلیغیمیزا نجا ت وئرمیش وطنپرستلری،فدا کا ر قهرما نلاریمیزی تبریک ا ئدیرم. بو غا لبیتده ، آرخا میزدا دا غ کیمی‌دا یا نمیش دوست – تلاریمیزا اؤز منّتدا رلیغیمیزی بیلدیریرم. ا ومیدوا را م‌کی، گله‌جکده بیز ده عهده‌میزه قویولموش مأ موریتدن ا وزو آغ چیخا ق. بو دا سیزلرین جدیت و فدا کا رلیغینا با غلیدیر. صونرا ، ا وزونو زا هدی یه دوتا را ق، :

– جنا ب نخست وزیر! دئدی. موقعیتی‌نظره‌آلارا ق‌ه‌لایق و فعال‌آ دا ملاردا ن‌ا نتخاب‌ا‌ئدیب ، قا بینه‌نیزی تشکیل ا ئتمه‌لی‌سینیز . سیا سی‌دسته‌لرین فعا لیتینه‌صون قویما ق، مخا لیف روزنا مه و مجله‌لری سوسدورما ق،قومونیزم‌له قطعی و آما نسیز مبا رزه برنا مه‌نیزین ا سا سیندا ا ولما لی‌دیر . ا ومیدوا را م‌کی، آجی کئچمیشلردن عبرت‌آلیب ،اؤز لیا قتینیزی نشا ن وئره‌بیله‌سینیز . موفق ا ولون!" دئییب سؤزونو تما ملادیقدا :شا ه ،شا ه دئیه، مجلسده‌کیلر اؤز بنده‌لیکلرینی بیلدیردیلر . موسیقی‌دسته‌سی‌حرا رتله چا لما قلا،پیا له‌لر پهلوی خا ندا نی‌نین سا غلیغینا قا لدیریلدی. رقص با شلاندی. . .

بئله‌لیکله ، شعله‌لنمکده ،ظلم و فسا د سا را یلارینی‌یا ندیریب ،شا هلیق ا ستبدا دینا صون قویما قدا ا ولان آتشی،مینلرله آزا دلیق قا رتا للارینین قا نی‌ا یله سؤندوردولر . شا ه ا وچا یلدن بری یئدیگی‌کؤتکلرین آجیسی‌نی آلما ق ا وچون، غضب و ا نتقا م دؤنونا بوروندو . زندا نلارین آغزی یئنیدن آچیلدی. سیا و ا سرا ئیل مأ مورلارینین ا لیله‌ا شکنجه لر با شلاندی. دا ر آغا جلاری، ا ودلو ا سلحه‌لر ا یشه دوشدو . وطنین ا ن شرفلی ا وغوللاری آما نسیز اؤلومون آغزینا تا پشیریلدی. آنا لار نا لان، گلینلر ا وره‌گی‌دا غلی، یتیم‌لر گؤزویا شلی قا لدی.

سا تیلمیش شا ه یئرینی‌برکیتدیکدن صونرا ، بیرینجی‌نوبه‌ده ا یرا ن خلقلری نین آما نسیز مبا رزه‌سی‌نتیجه‌سینده ملی‌ا ولموش نفتی ا یکی‌ا للی بین ا لملل قا رتئل لرینین ا ختیا رینا تا پشیردی. اؤلکه‌ده ا ئله‌بیر بوغوجو محیط یا را تدی کی،قورخو ، وحشت هر یئری بورودو . آغیزلار تیکیلدی، نفسلر سینه‌ده حبس ا ئدیلدی. خا رجی و دا خلی‌تا لانچی‌لار یئنی‌دن اؤلکه‌نی جولانگا ها دؤنده‌ریب ،تا لانا با شلادیلار. بو وضع ا وزون ا یللر دوا م ا ئتمکده ا ولسون. مگر ا نسا ن آرزو- ا یستکلرینی همیشه‌لیک بوغما ق ا ولار؟ . . .

+ + + + +

عکاسخانادا

دؤرد ایل دوام ائدن مبارزه‌لردن، آز دا اولسا، دانیشدیق. بوراسیندا دئمه‌لی‌یی‌کی، من ده بو مبارزه‌لرین آخینیندا، بیر داملا کیمی اؤزوردوم. اؤزومو کنارا چکیب تماشاچی اولابیلمزدیم. چونکی، بو مبارزه آزادلیق، استقلالیت، امپریالیزم تالانچیلاری‌نین، ائله‌جه ده قاریمیش ساتقین شاهلیق رژیمی‌نین علیهینه‌ایدی.

بو آخیندا، باشیما ائله قیزیشمیشدی کی، آزقالا احتیاج و عائله مسئولیتی بوسبوتون یادیمدان چیخسین. هرحالدا، اؤزومو ایشسیزلیکدن قورتارمالی‌ایدیم. مناسب ایش تاپماقدان مأیوس اولدوغومدان، یئنه عکاسلیق فکرینه دوشدوم. چوخ تلاشدان سونرا، آذربایجان خیابانی‌نین "المپیا سینماسی"نین یانیندا اولان بیر ائوین ایکینجی‌طبقه‌سینده یئر دوتوب "عکاسی صبا" آدیله ایشه باشلادیق. بیلدیگینیز کیمی، تبریزده‌کی عکاسلیق و برقه لازم اولان شئیلری گتیرمیشدیم. بئله‌لیکله ۱۳۳۲- نجی ایلین اوّلیندن ایشه گیریشدیک. کیچیک توفیق تبریزده اولدوغو کیمی، بورادا دا رئتوش وورماقلا برابر، منیم کؤمکچیم‌ایدی.

یاواش‌یاواش یولونا دوشوردو. همده انقلابی‌جریانلار اورکلری قیزدیریر، گله‌جه‌گ‌لا اومید دوغوروردو. گونلر، آیلار اؤتدو. ۲۸- مرداد فاجعه‌سی تؤرندیکده، بوتون آرزولار پوچا چیخدی. او گوندن روزگاریمیز قارا گئیدی. شاه وحشی‌بیر جاناوارا دؤندو. آزادلیق قارتاللاری دارا چکیلدی. ائله‌بیر محیط یارادیلدی کی، آدام اؤز کؤلگه‌سیندن ده اؤرکوردو. بئله‌بیر شرایطده بیز عکاسلیقلا گونلریمیزی یولا سالیردیق. آنجاق وحشت و نگرانلیق ایچه‌ریسینده.

گونلرین بیرگونو منه دعوتنامه گلدی. "سازمان امنیت" اداره‌سیندن‌ایدی. بوخبردن هامیدان چوخ حبیبه‌خانیم قورخویا دوشدو. نه‌ایسه، دعوت گونو گلیب چاتدی. چوخ چتینلیکله اداره‌نی تاپدیم. بیرساعتدن آرتیق سؤرغو- سئوالا دوتولدوم. منیم نگرانلیغیم "چلینگر" مجله‌سینین صون نمره‌لرینده چاپ اولونموش "خائن!" حکایه‌مدن ایدی. آخی، بو حکایه باشدان-باشا شاه و اونون امپریالیست دولتلرینه باغلی اولدوغوندان ایدی. هرشئیدن آرتیق اونو محاکمه‌یه چکمیشدیم. جنایتلری اوچون اعدام حکمو ده وئرمیشدیم. خوشبختلیکدن بو باره‌ده بیرسئوال اولمادی. گؤرونور، نظر دقت جلب ائتمه‌ییب، بلکه ده مؤلّیفی تانیماییب. حکایه‌نی "دؤنمز" عنوانی‌ایله چاپ وئرمیشدیم.

استنطاق قورتاردیقدا، بیرباش ائوه، حبیبه‌نین یانینا گئتدیم. او، صونسوز اورک چیرپینتی‌سی‌ایله یولومو گؤزله‌ییردی. منی گؤردوکده،

- گلدین؟ ... دئییب، سوستالمیش بیر حالدا یئره اوتوردو. یئنه دوداقلاری ترپندی. - داها منده جان قالمادی. دئدی. حقی ده واریدی. "گؤز نه‌دن قورخار گؤردویوندن! اونو نگرانلیقدان قورتاریب، عکاسخانایا گئتدیم. آنجاق بوجور دعوتلرین آراسی کسیلمیردی. هر ایکی- اوچ آیدان بیر یادا دوشوردوم.

شاه زندانلار ،ایشکنجه‌لر و تؤکدویو آزاد انسانلار قانی‌یولوایله یئرینی‌برکیتدی . ولیعهد آرزوسو ایله ثریانی بوْشاییب ،فرحی ده آلدی. ولیعهد صاحبی‌ده اولدو .

اؤز دولانیشیغیمیزا گلدیکده ، گوندن ـگونه یاخشیلاشماقدا یدی. بو دا طبیعی بیر ایش ایدی. اوشاقلار بؤیوبویور ،اؤز ایشلرینده اوستالاشیر ،قاباغا گئدیردیلر. بیز ده توفیق ایله عکاسخانانی‌اداره ائدیر ، کئچینیردیک . یئریم بللی‌اولدوغوندان،اؤزوم کیمی، ائل ـاوبا و یورد ـیووا لاریندان دربه‌در دوشموش دوستلاریم منی‌تئزـ تئز یوْخلوردولار. شاعر دوستلاریمدان ـ محزون و ساهر هامیدان آرتیق منی یاد ائدر ،یانیما گلر ، یازمیش اولدوقلاری هجران غمی‌ایله یوکلنمیش شعرلریندن اوخویار ، منیم‌ده یازدیقلاریما قوْلاق آسار ، دردله‌شیب اوره‌گیمیزی بوشالداردیق. ائله‌جه ده ،" عقاید و نظریات داروین"، "پیدایش انسان"، " پیدایش وساختمان منظومه‌شمسی"، " موفقیتهای علوم" کیمی‌قیمتلی‌اثرلرین مترجمی‌اولان گنج و استعدادلی‌شاعر و یازیچی دوستوم عزیز محسنی گرفتارچیلیقلارینا باخمایاراق،منی‌یوخلار ، یازیب یاراتماغا تشویق ائدر گله‌جه‌گه اولان اومیدیمی ایشیقلاندیراردی . داها سونرالار شاعردوستوم" سهند" ایله تانیشلیغیمیز و ادبی‌یغینجاقلارداکی فعالیتیمیز حقده "شعریمیز زمانلا آددیملاییر" کتابیمدا بحث ائتدیگیم‌اوچون تکرارینی‌لازم‌بیلمیرم .

بونو دئمه‌لی‌یم‌کی، گونلریمیز اولدوقجا آغیر کئچیردی. یایین بورکو گونلری‌کیمی قیشین صویوغوندا دا بیزه هاوا بوغوجو گلیردی. اورک آچان، شاد هئچ‌بیرخبر یوخ‌ایدی خبرلر: زندان، تبعید و اؤلوم‌ایدی. هامیسی اورک یاندیران. بونلارا باخمایاراق، کول آلتیندا قالمیش کؤزلر کولو ایستی‌یا خلایان کیمی،گله‌جه‌گه اولان اومید قلبمیزی قیزدیریردی.

اگر اوخوجولاریمین خاطرینده قالمیش اولسا ،اورتانجی‌اوغلوم علی‌نی دمیرچی یانینا شاگرد قویموشدوق. او، اؤز استعداد و باجاریغینی‌نشان وئردی،بیر نتیجه ایلده لایق بیر صنعتکار دمیرچی‌اولاراق،مستقل ایشله‌مه‌گه باشلادی. ۱۳۳۸ـ نجی‌ایلده گؤتوردویو ایشه انجاموئرمک اوچون تبریزه گئتمیشدی. اؤز مهاجرلریمیزدن "جلیلین قیزی "شمسی" نی گؤرور، تهرانا قاییتدیقدا ،اونو سئودیگینی‌آناسینا سؤیله‌ییر . بیز ده اؤز وظیفه‌میزه عمل ائده‌رک ،صونسوز بیرخوشحاللیقلا تبریزه گئتدیک ،شمسی خانیمی گلین گتیردیک .

دولانیشیغیمیز ساده ، لاکین دغلسیز ، خوش‌بیرحالدا کئچیردی. حبیبه‌خانیمین حیاتیندا بیرجه آرزوسو واریدی: او، اوزون ایللر صونا ،علی و نریماندان آیری دوشمه‌یی اوندا بئله‌بیرفکر اویاتمیشدی، دئییردی:" یاوان چؤرک یئییم ، آنجاق بالالاریم باشیمدا اولسون." هله‌لیکده آرزوسونا چاتمیشدی. اوشاقلار هامیسی‌یانیندا ایدی. مگر بوحال همیشه دوام ائده‌بیلردی؟ البته یوخ! ائوه بیرگلین گلسه ،آیریلیق کرپیجی‌قویاجاقدیر . اگر تئللی‌خانیم سسی‌نی چیخارتمیردیسا ، اونون دا علتی‌واریدی. هله مستقل یاشاماق امکانینا مالک دگیلدیلر . آنجاق دمیرچی مستقل یاشاماغا قادر اولموشدو . شمسی‌خانیم آیریلیق سازینی کؤکله‌دی. علی بیزدن آیریلیب ،گئتدی.آنجاق آنا بو آیریلیغا دؤزه بیلمه‌دی. سانکی ائله جانی بو آیریلیغا بند ایمیش .

اینانیلماز بیر صورتده مریضله‌دی . اونون خسته‌لیگه دوتولوب، حیاتا گؤز یومماغی ایکی‌ایل چکدی. بو مدتده اوتون معالجه‌سی اوچون، بوتون وارلیغیملا چالیشدیم. اونا نجات وئرمک خاطرینه حیه‌طیمیزی ده ساتدیم. آنجاق، اونو رحمسیز اؤلومون‌جا بناغند[۲] قورتارا بیلمه‌دیم. ۱۳۴۱- نجی‌ایلده وفات ائتدی. بوبا ره‌ده اولان تأثراتیمی "حیات آجیلیقلاری" آدلی‌حکایه‌م‌ده منعکس ائتمیشم. حیاتیمدا چکدیگیم سیخینتی و آجیلیقلارا عادی بیر آخین، یاشاییشین ائنیش-یوخوشلاری، اگلنجه‌لری کیمی‌دؤزدویوم حالدا حبیبه‌نین اؤلومو منه آغیر‌گلدی، یئری دولماز روحی‌بیر ضربه اولدو. آمانسیز اؤلوم اونو مندن آییرماقلا، اوره‌گیمه ائله‌بیر ضربه ووردوکی، آغری و سیزیلتی‌سی قبر ائوینه‌کیمی منیمله‌دیر. آخی او، منه‌ساده بیر قادین دگیل، خوش‌گونلریمین دادی شیرینلیگی اولدوغو کیمی، آغیر و دؤزولمز کئچمیشیمین وفالی بویوندوروق یولداشی دا اولموشدو. نه‌ایسه، اونون اؤلوموندن بیرآز صونرا بؤیوک اوغلوم حیدر ده آیری‌لیب گئتدی. بو دا گؤزله‌نیلن بیرایش ایدی. نئچه‌ایل قاباق قیزیم صونا دا بخت ائوینه کؤچموشدو. من، نریمان، توفیق، بیر ده کی، کیچیک اوغلوم عارف کی، سوبا یلار دسته‌سینه منسوب ایدیک، بیغیشدیق عکاسخانانین دال اوطاقلارینا .

دولانیشیغیمیز یاخشی-یامان، هرحالدا کئچیردی. گونلر اؤتدوکجه، حبیبه‌نین یئری داها آرتیق گؤرونوردو. اوطاقلاردا نه‌سلیقه، نه‌تمیزلیک، نه ده صفا گؤرونوردو. آشپزلیک ده منیم‌عهده‌مه دوشموشدو. دؤرد ایله‌یاخین سورن بو سؤنوک حیاتیمیزا صون قویماق اوچون، یاخین قوهوم و دوستلار منی‌قینا ماغا باشلادیلار. "آرواد، تک جوانلقدا دگیل، قوجالیقدا داها آرتیق انسانا گره‌ک دیر" دئیه اصرارلا منی‌ائولنمه‌گه راضی ائتدیلر. نه‌ایسه ۱۳۴۵-نجی‌ایلین یاییندا اؤز کندلیمیز عبدیه خانیمی بیزیم عائله حیاتیمیزا داخل ائتدیلر. او ۴۲ یاشیندا، آلچاق بوی، مهربان بیرخانیم‌ایدی. نه ائتمک اولاردی؟ آتالار دئمیشکن: " اؤلن‌ایله اؤلمک کی‌اولماز" روزگارین تقدیرینه بویون اگمه‌لی‌ایدیم. عبدیه‌خانیمین اوشاغی اولمادیغیندا، اوشاقلارا بیر آناقایغی‌سی‌ایله یاناشیر، صون درجه‌ده محبت ائدیردی. زحمتیمیزه قاتلاشاراق، نظافت و پیشیر-دوشور ایشلرینه یئتیشیر، بیر سؤزله: دولانیشیغیمیزا رونق وئریردی.

سیاسی‌محیطیمیزه گلدیکده، نئچه دئیه‌رلر، شاه یئرینی‌برکیتمیشدی، جینلی آتینی ایسته‌دیگی‌کیمی سه‌ییردیردی. قوهوم- قبیله و اطرافینداکیلار دا فرصتی‌فوته‌وئرمیر-دیلر. هرجور فساد و تالانا ال آتیردیلار. شاهین فقط بیریئردن نگرانلیغی واریدی. او دا روحانیتین عوام‌کوتله‌لر ایچه‌ریسینده اولان دربن نفوذی‌ایدی. بونا گؤره ده رول اوینایاراق، اویدورما یالانلارا ال آتیر، امام‌زمان اونون کمرینی‌باغلادیغینا خلقی‌اینان‌دیرماغا چالیشیر، گاه امام‌رضا زیارتینه‌گئدیر، هردن ده مکه‌ده مخصوص لباسلاردا عکسلر سالدیریب، مؤمنلرشاهی اولدوغونا خلقی‌اینان‌دیرماغا چالیشیردی. آخی یالان یاریغان دگیلدی کی، بیخیلایدی قول-قابیرقاسی سینایدی. مگر عصرلر بویو بوساده خلقی، وارلیغی‌یوخ، اویدورما افسانه‌لرله بئینینی دولدوروب سریمه‌ییبلر؟...
البته، بو ایشده آیری بیر مجبوریت‌ده واریدی. اربابلاری امپریالیزم دونیاسی‌نین قومونیزم علیهینه‌مبارزه‌سینده دینین کسگین بیرسلاح اولدوغونو اونا ائشیتدیرمیشلر

اونا گؤره ده اؤزونون دینه‌معتقد و باغلی‌اولدوغونو گؤسترمه‌گه جان آتیردی، بلکه پهلوی سلسله‌سی‌نین آغالیغینی بو بدبخت و مظلوم کوتله‌لرین اوزه‌رینده دوام ائتدیره بیلسین. یوخسا اونون هئچ بیرشئیه اعتقادی یوخ‌ایدی.

بوندان باشقا، شاه یئنی‌حیله‌لره ال آتدی. ۱۳۴۱/۲– نجی‌ایللرده، اؤلکه‌ده "اصلاحات ارضی" آدیله آتاسی‌غصب ائتدیگی‌کندلری،یئرلری کندلیلر آراسیندا بؤلمه‌کله اونلاری ملک صاحبی‌ائتمه‌گه باشلادی. البته بویئرلر کندلیلره موفته وئریلمه‌دی. ایندی ده یازیق کندلی عمرو بویو ایشله‌ییب ،قازاندیغینی بورجو حسابینا ،ایکی‌اللی شاها تقدیم‌ائتمه‌لی‌ایدی .یئنه ده اؤزو:" یاز اکینچی،قیش دیلنچی" اولاراق قالمالی‌ایدی. بو یول ایله شاه بیر اوخلا ایکی‌نشان آلماق ایسته‌ییردی. هم"اصلاحات‌ارضی" ائتمیش‌اولور، هم ده نسیه‌لرینی نقد ائدیردی.

اؤلکه‌نین قان‌دامارلاری خارجی‌تالانچیلار طرفیندن سوْرولورکن، شاه و اونون اطرافینداکیلار اونلارین بویوروق قولونا چئوریلمیش‌اولدوغو بیرمحیطده ،ملت‌آزادبیر نفس آلابیلردیمی؟

منافعلری گوندن‌ـگونه گئریله‌مکده اولان روحانیلر موقعیتدن استفاده ائده‌رک، ۱۳۴۲ – نجی‌ایلده قم‌شهرینده دربار علیهینه جدی مبارزه‌باشلادیلار. ایرانین هربوجاغیندان اونلارین سسینه‌سس وئردیلر. بونو گؤرن دربار اودلو اسلحه‌یه ال آتاراق، ۱۵ – خرداد فاجعه‌سینی‌یاراتماقلا ،حرکاتی‌دایاندیردی. بو آخینا رهبرلیک ائدن آیت‌الله خمینی‌نی خارجه‌تبعید ائتدیلر.

یئنه‌ایللر اؤتدو. امپریالیست دونیاسی‌نی اؤزونه آرخاگؤرن شاه جرأتلنه‌رک، ۱۳۴۶– نجی‌ایلده گؤزقاماشدیران بیر طمطراقلا تاجگذارلیق ائتدی. اوغلو رضانین ولیعهدلیگی‌نی‌ده اعلام‌ائتدی. زمان چرخی‌محمدرضانین خیرینه‌فیرلانیردی. تاریخ بویو شاهلارین جنایت و خیانتلرینه گؤز یوماراق، ۱۳۵۰– نجی‌ایلده میلیاردلارلا پول تؤکه‌رک ،شاهلیق رژیمی‌نین ۲۵۰۰– ایللیگی‌نی ده کئچیرتدی. سانکی بونونلا پهلوی سلسله‌سی‌نین بینؤوره‌سینی برکیتمک ایسته‌ییرمیش .بوردا دئییبلر: سن سایدیغینی‌سای گؤر فلک نه‌سا‌ییر!

یئنی‌ایش‌دا لینجا

۱۳۴۷– نجی‌ایل ایدی. اون بئش‌ایل دوام‌ائدن عکاسلیق ایشی بیر آهنگده اولدوغوندان، همده توفیق باشقا ایش‌تاپیب ،گئتدیگیندن، تک قالدیغیمدان منیم اوچون یوْروجو اولدو. ائله‌بوگونلرده اتحادجماهیرشوروی‌ایله ایران آراسیندا باغلانمیش قرارداد اساسیندا اصفهان ذوب‌آهن کارخاناسی‌تیکیلیردی. روزنامه‌لرده روس دیلینده مترجم‌قبول ائدیله‌جه‌گی اعلام ائدیلیردی. من ده هوس‌ائدیب عریضه‌وئردیم. خوشبختلیکله اؤنجه قبول ائتدیلر. امتحاندا موفقیتله‌چیخدیم. ایش‌یئریمی و حقوقومو دا معیّن ائتدیلر.

– بیرهفته‌دن سونرا گل، حکمونو آل! دئییب منی سئویندیردیلر ده. آنجاق، ائله گئت‌ـ گله دوشدوم. معلوم‌اولدوکی،ایشیم سازمان امنیت اداره‌سینده ایلیشیب قالیب.

اورایا مراجعت ائتدیم. اداره رئیسی خوش هیکل بیر سرهنگ ایدی. منی یئرسیز، بوش سئواللارا دوتور، قطعی بیر جواب وئرمیردی. گئت – گلدن لاپ یورولموشدوم. اینجیک بیر حال آلدیغیمی گؤرن خدمتچیلردن بیری منه یاناشیب، محبتله،
– دوستوم! بوش یئره وقتیزی تلف ائتمه یین. گؤرونورکی، سازمان امنیت سیزین ایشه قبول اولماغینیزا راضیلیق وئرمه ییبدیر. یوخسا، بو قده ر اوزون چکمزایدی. دئمکله، حقیقتی منه آندیردی. مأیوس بیر حالدا یئنه عکاسخانایا پناه آپاردیم. جریان دان خبردوتموش شاعردوستوم قاراچورلو یانیما گلدی. خوش–بئش دن سونرا،
– داداش! ایندی کی بئله اولدو، گل بیزیمله امکداشلیق ائت! بیز شوروی تجارتخاناسیله قرارداد باغلامیشیق. اورا توخونماجنس – تریکو صادر ائتمه لی ییک. سنه احتیاجیمیز واردیر. دئدی. دوستومون دعوتی اوره گیمه یاتان اولدوغوندان قبول ائتدیم
عکاسلیق اؤزلوگونده تمیز، اینجه بیر صنعتدیر. من هریئرده چتینه دوشنده بو صنعت منیم داد یما چاتیب، اقتصادی وضعیمی دوزلدیبدیر. ایستر سیبیر محیطینده، ایستر لرستان تبعیدینده، ایسترسه ده تبریز و تهراندا. آنجاق گنجلیک دؤورلرینده.
ایندی ایسه یاشیم آلتمیشی آشیب، یئتمیشه دوغرو قدم آتماقدادیر. گوندن – گونه گؤزلر ضعیفله ییر، جوانلیق حرارتی سؤنور، حال، هوس مندن اۆز دؤنده ریر. ایستر – ایسته مز وندان آیریلمالی یام. او دا جوانلیغی سئویر. بئله لیکله، بو گؤزل صنعتدن همیشه لیک اولاراق آیریلدیم. داها دوغروسو، آزادلیغی الدن وئردیم. ایندی یه کیمی اؤزوم – اؤزومه آغا یدیم. بوندان سونرا، آغالارین خدمتینده اولمالی یدیم. نه ایسه، " شرکت تریکوسانترال" دا بیر روس دیلی مترجمی کیمی ایشه گیردیم. یاواش–یاواش صندوقدارلیق خریدارلیق دا منه تاپشیریلدی. بانک ایشلرینده ده یئتیشمه لی اولدوم. بیر وقت گؤردوم کی، نتیجه دئیه رلر، "نوکر! دورما بئکار" حالینی آلمیشام. بونونلا بئله، ایشچی محیطینده اولدوغوم اوچون خوشحال ایدیم. ایشچیلرله مناسبتیم یاخشی ایدی. بعضیلری اورک سؤزلرینی منه آچار، دولانیشیغین آغیرلیغیندان، باش گیجلدن ائو کرایه لرینین آغیرلیغیندان، حقوقلارین آزلیغیندان، ایش ساعتلرینین چوخلوغو، صاحبکارلارین قایغیسیزلیغیندان دانیشیب اورکلرینی بوشالداردیلار. من ده بعضی کیچیک مسئله لری مدیریتله آرایا قویوب حل ائتمه گه چالیشاردیم. اوگونلرده کارگرلردن بیرنئچه نفرینی جیخارتمیش دیلار. اونلار ایش اداره سینه شکایت ائتمیشدیلر. اختلافی حل ائتمک اوچون منی گؤندردیلر ایشچیلری راضیسالیب، ها میسینی ایشه قایتاردیم. ایش اویئره چاتدی کی، منی تنقید ائده رک،
– آقای صباحی بیزدن حقوق آلیر، بیزیم علیهیمیزه چالیشیر. ایشچیلرین نماینده سی اولوبدور. دئدیلر. بو سؤز منی دوتدو. آلینمیش بیرحالدا،
– سیزجه منه مراجعت ائدنلره جواب وئرمه مه لی یم؟ یوخسا سیزین خاطرینیزه اونلارین حقینی پایمال ائتمه گه چالیشمالی یام؟ ائله ایسه، من سیزین دردینیزه ده بن دگیلم. دئییب، الیمده اولان صندوق آچارلارینی میزین اوستونه قویوب، وطاقدان چخدیم قاراچورلو دا بوردا یدی. او، بیزیم بو اوزلشمه میزه قاریشمادی. من اینجیک بیر حالدا ایشدن ال چکیب، ائوه گئتدیم. شرکت ایکی نفرین ایدی. گؤرونن مندن سونرا

اؤز آرالاریندا گؤتور- قوی ائدیرلر، منیم‌کیمی دوزگون، باجاریقلی، آز بیر حقوقا قانع اولوب هر ایشه بویون اگن آدام تاپا بیلمیه‌جکلرینی ملاحظه ائتدیکلریندن، منیم کؤنلومو آلیب، گئری قایتارماق قرارینا گلیرلر. آخشام دوستوم دالیمجا گلدی.

- سن عجب دەیمه- دوشر ایمیشسن؟ آدام دا هر سؤزدن آلینار، آجیق ائدر؟ دئیه، منی مذمت ائتمه‌گه باشلادی.- اوردا هئچ‌کسین سنله ایشی، سؤزو اولمیاجاقدیر. سن فقط منیمله طرف اولاجاقسان. منیم ده سندن خواهشیم بودورکی، کارخانانین داخلی ایشلرینه دخالت ائتمیه‌سن. چوخ سؤزدن سونرا، گئری قاییتماغا راضی اولدوم. قاییتماغا دا مجبوریدیم. گوجله بیر ایش تاپمیشدیم. گئتمه‌سم، نه ائده‌جکدیم؟ بؤیله‌لیکله من اون بئش ایل ده شاعر دوستوملا امکداشلیق ائتدیم.

گونلر اؤتدوکجه، یاشاییشیمیزدا دگیشیکلیک ده اولوردو. نریمانلا توفیق، یاشلاری اؤتسه ده، ائولنیب عائله قورماغا جرأت ائتمیردیلر. سؤز آچاندا: "آغا، دوغرودور، ائولنمک لازمدیر، آنجاق گلن ائو، راحاتلیق، یاشاییش ایسته‌یه‌جکدیر" دئیه، جواب وئریردیلر. یاواش- یاواش اونلار دا اؤزلرینه مناسب ایش تاپدیلار. گلیرلری چیخار- لارینی اؤده‌یه‌جگینه آرخایین اولدوقدان سونرا، ائولندیلر. اونلاردان سونرا، کیچیک اوغلوم عارف ده اؤزونه بیرینی تاپدی. ائوله‌نن بیزدن آیریلیب، اؤزونه مستقل حیات قوروردو. بئله‌لیکله اوشاقلار یاشیمیزدان داغیلدی. من قالدیم، بیر ده عیدیه‌خانم.

قارداشیم صمدین حیات وفعالیتیندن، ائله‌جه ده اؤلوموندن آز دا اولسا، یازمیشام. او، آرزو ائتدیگی انقلابی گؤره بیلمه‌دی. ۱۳۵۷- نجی ایلین تیر آییندا دونیامیزدان کؤچدو. اونون دالینجا شاعر دوستوم "سهند"قاراچورلو انقلابین ایلک گونلرینده ابدیته قووشدو. هر ایکیسی‌نین اؤلومو منیم اوچون دؤزولمز، آغیر ایتکی اولدو.

شاهلیق رژیمی‌نین سقوطی

آزادلیق!... بو سس تاریخ‌بویو، ازیلن مظلوم‌طبقه‌لرین کؤله‌لیکدن، بنده‌چیلیکدن بویوندوروق آلتیندان قورتارماق اوچون، اورکلریندن قوپان ناله و نفرتله دولو فریاد سسی‌دیر. بو فریادلار همیشه‌حق طلبلرین آل قانی‌ایله سوسدورولسا دا، بوغا بیلمه‌ییبلر. انسان آرزو، ایستکلری اورکلرده جوشاراق، آزادلیق شعارینی داها دا دالغالاندیرمیش، محکملندیرمیش، ابدی‌لشدیرمیشدیر.

اؤلکه‌نین آمرکا غصبکارلارینین جوولانگاهینا چئوریلمه‌سی، وطنین استقلالیتی پایمال اولماسی، خارجی و داخلی‌چاپقینچیلارین تالانی، بونلار هامینی دوشوندوروردو، ایران خلقلرینی‌هیجانا، حرکته‌گتیریردی. بومبارزه‌ده ایشچیلر، طلبه‌لر و روشنفکرلرین‌فعالیتی آمانسیزایدی. هردفعه آزادلیق دئیه، اوجالان مبارزلر سسی اودلو آتشه دوتولسا دا مبارزه‌لر دایانمیردی. داها دا آرتیر، اؤلکه‌نی عصیانا چاغیریردی. وحشته دوشموش رژیم اؤز وارلیغینی قوروماق اوچون، وحشیگرلیگی داها دا آرتیریر: نفت بوروقلاریندا ایشچیلری آل قانا بولابیر، قزوینده گناهسیز کوتله‌نی تانک تکرلری آلتیندا ازیر، دانشگاهلاردا دانشجولاری آتشه دوتور، ژاله‌خیابانیندا مدافعه‌سیز انسانلارا آوتوماتلار

آغزیندا ن یا غا ن گولله لرله جواب وئریر . خیابانلاری اونلارین قیزیل قانلاری ایله بویا ییر ، بؤیله‌لیکله ، انقلاب حرکاتینی‌بوغماغا جان آتیردی . خشونت وحشی‌لیک آرتدتـ بقجا ،مبارزه‌لر داها دا شدتلنه‌نیردی. نهایت ۱۳۵۶ـ نجی‌ایل گلدی، آزادلیق آخینلاریندا همیشه مشعلدار اولموش تبریز جوشدو." ساتقین شاها اُولوم!"،"خارجی‌لر اُولکه‌میزدن کسیلمه‌لی‌دیر!"،"یاشاسین آزادلیق!"،" آمریکایا اُولوم!" دئیه ،خلق خیابانلارا تؤـ کولدو . بونو گؤرن حاکیملر قودوردو . آوتوماتلار اوْد الـه‌دی. اونلارلا مرد اوغوللار قیزیل قانا بویاندی. بؤیله‌لیکله آزادلیق حرکاتی دایاندیریلسا دا ، ۲۹ ـ بهمن گونو تاریخ‌صحیفه‌لرینده دان اولدوزو کیمی پارلاق بیرصورتده ثبت‌اولوندو . بوطغیان سسی بوتون ایرانا یاییلدی. تهران،قم،مشهد، وباشقا شهرلر قهرمان تبریزین سسینه سس وئردیلر .

بو زمان تبعیدده یاشایان آیت‌الله‌خمینی بو حرکاتین رهبرلیگی‌نی عهده‌سینه گؤتوره‌رک ،انقلابی‌گؤسته‌ریشلری‌ایله ، خلقی بیرلیگه ، و مقاومته دعوت‌ائدیر ،ساتقین زمانه "ضحاک "لاری نین عمرونه صون قویماغا ظلم ،ستم و فساد سارایلارینی آلت ـ اوست ائتمه‌گه چاغیریردی . بؤیله‌بحرانلی‌بیر زماندا ،دربار طوفانا دوتولموش بیر گمی‌جی حالیندا یدی. اُوزونو ایتیرمیش ،گیجلمیشدی . بیرـ بیرینین دالینجا باش وزیرلری دگیشیردی .ایش‌اوسته‌یئنی‌گلمیش وزیرلر آلدادیجی وعده‌لرله خلقی‌ساکت‌ائتمه‌گه‌چالیشیر نتیجه‌آلابیلمه‌دیکده ،اسلحه‌گوجویله انقلاب‌آتشینی سؤندورمه‌گه چالیشیردیلار. بو تلاشلار فایداسیز اولدو . نهایت جبهه‌ملی‌عضوی کیمی‌تانینمیش "بختیار"ی ایش‌اوسته‌گتیردیلر . بو زمان شاهین تشبّوثو ایله عراقدان اخراج‌ائدیلمیش خمینی، پاریس شهرینده یئرلشـ میشدی .اونون گؤسته‌ریشلری خارجی‌رادیولار ، مخصوصاً (بی ـبی ـسی) طرفیندن یاییلیردی

تظاهراتلار قاباغی‌آلینماز ،جوشغون بیر سئله‌دؤندوگونو گؤرن شاه ، انتقام‌اوجـون آلیشیب‌یانان گؤزلردن وحشته دوشه‌رک ،چمدانلارینی‌باغلاتدی . ۱۳۵۷ـنجی‌ایلدی آیی نین ۲۶ـ سیندا "یئنه‌قاییداجاغی" اومیدیله اکیلدی. آنجاق، بو دفعه‌قاباقکی‌کیمی الی‌بوش‌قاچمیردی. اُولکه تالانیندا پایینا دوشموش میلیاردلارلا دولار خارجی بانکلاردا یاتیرتمیشدی .

شرایطی‌مناسب‌گؤرن آیت‌الله‌خمینی ۱۲ بهمن‌ده اُوزونو تهرانا یئتیردی. آرواد ـ اوشاق، قوجاـ جوان، داهادوغروسو بوتون شهر اونون استقبالینا چیخدی . تهران بیر پارچا شور و هیجانا چئوریلمیشدی بو اومیدله‌کی، امام بیزیم‌اوچون استقلال،آزادلیق شن بیرحیات گتیریر .

امام تهرانا وارد اولاندا ،بیرباش "بهشت زهرا " قبرستانلیغینا ،شهیدلرین زیارـ تینه گئتدی . اظهارتاً سفله " شاه‌مملکتی‌خراب ،بهشت زهرانی‌آباد ائدیبدیر" ده دئدی. امام خمینی‌نین ایرانا گلمه‌سیله انقلاب حرکاتی داها دا شدتلندی. بختیار آلدادیجی وعده‌لر ،سازش و سایر یوللارلا نتیجه‌آلابیلمه‌دیکده ،او دا خشونته ال آتاراق،قیرقینلار یولو ایله‌انقلاب حرکاتینی باتیرتماغا جان آتدی. اونون دا اوخو داشا دگدی.
نهایت ۲۲ـ بهمن گونو گلدی. جانا دویموش ملت هرطرفدن آخیب قارشی‌سی‌آلینماز بیر سئله دؤندو. هجوما کئچه‌رک ،بیرـ بیرینین دالینجا پادگانلاری، کلانتری لری اشغال

ائتمەگە باشلادی . تهران بیر دۆیوش میدانینا چئوریلدی. ایش ـ ایشدن کئچدیگینی دویان فرماندە" قرەباغی" سربازلارا تسلیم اولماق امرینی وئردی. بۆیلەلیکلەشاهلیق رژیمی دئوریلدی. شاه و خاندان پهلوی قاباقدان یوکلرینی دوتوب اورتادان چیخمشدیلار اومیدلرینی اربابلاریندان اوزمەیین "هویدا" لار "نصیرپورلار" وباشقالاری دوتولوب ، عدالت دیوانینا تاپشیریلدیلار . رفراندوم گونو ایران خلقلری "جمهوری اسلامی"یەرأی وئرمکلە شاهلیق بوساطینا صون قویدولار .

صون

استاد صباحی نین هشتاد اوچ ایلیگینه اتحاف

دالغالانماز دریالار، بطنینده توفان اولماسا　　سیلکه‌لنمز ماویلر، شمشکده جولان اولماسا
چالخالانماز گؤی بولود، بیر دامجی نیسان سه‌پمه گه　　کؤنه گینده سیخماغا، امکان باران اولماسا
کهکشان اجرامی اوز سیرینده نظمیندن چیخار　　تا مدارات فلکده، خط میزان اولماسا
اووچولار، صیّادلر، ائتمز اراده صید اوچون　　گر، دنیزده در و مرجان، داغدا جیران اولماسا
ظلمت ایچره آی چیخارسا، نور ساچانماز هیچ زمان　　آیناتک آلتین گونش، گویلرده تابان اولماسا
هم ساوالان هم سهند ارکین لیک ایله، چالپاپاق　　ساخلایانماز زیروَده، یوردومدا سامان اولماسا
هیچ حکیم اوز بیلدیگین، ائتمز فصاحتلن بیان　　تا کی حکمتده اؤزو، همتای لقمان اولماسا
زحمتی هیچ کیمسه نین، تاریخده ثبت اولماز یقین　　صاحب فضل و هنر، پیر سخندان اولماسا
بیر حکیمین ایستیرم ذکر ایلییم شخصیتین　　شانینه (علیا) سنینن شعرینده نقصان اولماسا
هشتاد و اوچ ایل عمر ایدیب، استاد صباحی دهرده　　سویله‌رم شرحین، قلم یازماقدا لرزان اولماسا
جاودان دیر شهرتی، شان و وقاری، حرمتی　　هیچ بیر اولدوزپارلاماز، سیماسی رخشان اولماسا
یازدیغیم مصر اعلارا، شاهد اونون آثاری دیر　　لنگ دیر میدان شعریم حقّی جبران اولماسا
یازدیغی (قارتال) کیمین گزمیش هنر آفاقینی　　یوخ غمی پرواز اوچون باغ و گلستان اولماسا
فاجعه‌لردن آچیپ سوز، ظلمی افشاء ائتمه گه　　یانماز انسان دردینه، بیر کمیسه انسان اولماسا
گر اوتن گونلرده، اوز نیسگیل لریندن ذکر ائدیر　　قایناماز انسان نبوغی، رنج و حرمان اولماسا
گنجعلی وئرمیش نظر: دونیا بویو، یاددان چیخار　　فنی شعرین آدیمی، همگام دوران اولماسا
بو گوزل انسان، هنر ملکینده بیر سلطان دیر　　ائل به گنمز بیر کسی، گر پیر عرفان اولماسا
چوخ یاراتمیش داستانلار، هر بیری بیر ادّعا　　هیچ اثر تاپماز بقا، دارای برهان اولماسا
قلبی صاف دیر آیناتک، چونکی صافالماز بیر اوره ک　　ضربه‌لر آلتیندا گر بیر روح، سندان اولماسا
فخردیر (علیا) اوچون استادینی تقدیس ائده　　لطفی اولماز گلشنین، مرغ خوش‌الحان اولماسا

۲۵ تیر ۱۳۶۸ کرج

آقازاده علیائی

حورمتلی، ائللریمیزین افتخاری، استاد گنجعلی صباحی‌نین ۸۳ نجی ایل ده یرلی یاشاییشینا دایر

قالارقی‌سان ابدیت کیمین وطن ده، صباحی
اؤتر فضیلتینی، قمری‌لر چمن‌ده، صباحی
فلک گره‌ک سنی تقدیس ائدیب، اؤنونده باش اگسین
کئچیبسه عؤمرون اگر، دردلی محن‌ده صباحی
یاراتماغنیدا گؤزه‌ل تانریلیق نمایشه قویدون
هنر تکامل آلیب، سن کیمین آرَن‌ده، صباحی
توشوبدو دیللره، سن یازدیغین کنایه‌لی سؤزلر
نئجه گزه‌ر - دولانار، ایستی قان، بدن‌ده، صباحی
گؤزه‌ل دیر هشتاد اوچ ایل عؤمرونون دَه یرلی کتابی
اوْره‌ک یانار - آلیشار، گؤزلرین اؤتنده، صباحی
سنین کیمین قوجا قارتال، سماده سیره چیخاندا
گؤروْنمه‌ییب بئله بیر ارتقاء، زغن‌ده، صباحی
اگیلمه‌دین ساوالان تک، باش اگمه‌دین یاداؤنوْنده
اگرچی تؤلکوْ صفت‌لر، یاشار لَجَن‌ده، صباحی
سطیر - سطیر یازی لاردا سالیب‌دی ریشه، شعورون
نئجه یازاییسی دورار شئهلی یاسمن‌ده، صباحی
حیات فاجعه سیندن نه قصه لرکی یاراتدین
هله عجیبه بشریش لروار اهرمن‌ده، صباحی
گره‌کدی شعریمیز آددیملارین زامانلا بیر آتسین
دوغولمادان چوْره ییر کؤهنه سؤز کفن‌ده، صباحی
فضیلت عالمی‌نین اعتلاسی روحونه لایق
چوخ آزدی آلقیش اگر یاغسامین کره‌ن ده، صباحی
گره‌کدی عطرینه بوکسون اوشاتلی فیکر و وقاری
ماراقلا، لاله‌ده، نسرین‌ده، نسترن‌ده، صباحی
قوی ائللر ائلچی‌سی شانینده اویمه یازسادا، یازسین
تاپیبدی معرفتی، آیه - آیه سن‌ده، صباحی
گوْنشلی محضرینه ذرّه تک گلیب ایشیق آللام
ائلیم - اوبام سنی تجلیل ائدیبدی، من‌ده، صباحی

ائلچی
۴/ شهریور/ ۶۸ تهران

« عصیان »

دان اولدوزی باتدی یئنه آلقان آراسیندا   سوندی گونشین شمعی شبستان آراسیندا
قوپدو یئنه چیسگینلی دومان قان سوتک آخدی!   باتدی اویانار آی سحرین دان آراسیندا
سام یئللر اُسرکن افوقون چشمه لرینده   ایندی شفقین قصری قیزیلقان آراسیندا
بیر آن بوغازی داردا قالان بولبولی گوردوم   قالمیشدی یازیق نعشی گلستان آراسیندا
بیلمم نه یازیم ؟ اُلده قلم سیزلاییب آغلار،   حیران قالیب حسّیم بئله عنوان آراسیندا
ایندی گتدیر اُلدن اولو ساهرله «صباحی»   کونلوم نئجه قالسین بئله عصیان آراسیندا
قان آغلا کونول دورماکه ائل مشعلی سوندی!   قالدی ادب اولدوزلاری طوفان آراسیندا
«نصرت» بو صباحی، ابدی بیر یازا بنزر   اؤلمز ابدی یازگولی بوستان آراسیندا

بیر عمور داغلاردا فرهاد اولموسان   اوزاقدان ائشیتدیم کولونگین سسین
بیستون ذیروه‌سین داغیدیب یئخدین   یوکسلدی قلبینده وطن نغمه‌سی

* * *

اُن اوزاق یوللاردان قاییدیب گلدین   حیات فاجعه‌سی، قارتالی یازدین
ائلین سارسیلمیان دادلی دیلیندن   اُسکی‌لیک نقشینن کوکونی قازدین
ایندی فکر ائیله‌مه قوجالمیسان سن   ساچیندا پارلایان ادب تاجیدیر
هر بیر شاخه‌سیندن آسیلان شاخه   ظفر بایراغنین شن آغاجیدیر

* * *

آزاد سووشوبسان هفت خوانلاردان   اؤنونده قلعه‌لر اولوبلا ویران
قالخدیلار قیاما ائل اویماق بوتون   شاهلارین رژیمین ائتدیلر تالان

* * *

وطندن وطنه سورگون اولارکن   سویله‌دین اوجادان شاهلیغا نفرت
ساواکلا دویوشه گیردین دفعه‌لر   قازاندین دوشمه‌دن اوزینه ثروت

* * *

قلبینه غملرین خالی دوشسه‌ده   اوجادیر ساوالان وقارلی باشین
دوزوب آیلریلیغا، اودلو هیجرانا   او حجر دوزوملی حیات یولداشین

* * *

آغیر اشکنجیه قالدین یورولماز   قورخمادین یادلارین شرارتیندن
ائلینه یوردینا آنا تورپاغا   پای وئردین قلبنین حرارتیندن

* * *

من یازیم سنده یاز دایانما بیر آن   قوی دشمان باشینا قارا باغلاسین
منیم نغمه‌لریم سنین داستانین   یادلارین سینه‌سین چرپاز داغلاسین

* * *

گل وئرک ال اله چیخاق میدانا   آغلایاق تورپاغا آغلایاق یوردا
آغلایاق وطنین نعشینین اوسته   استثمار قوردلاری دارتیب پوسقودا

* * *

بنفشه بوینونی بوروب آغلاییب   هله‌ده یوردومون سولفون باغیندا
باخیرام اوزاقدان یرتقانیب یئرسیز   چیسگینلی بولودلار اوجا داغیندا

* * *

اولو بابالاردان ائشیدمیشم من   وفالی بیر اوغول یولیندان آزماز
مبارز یاشاییب مبارز قالان   اولسه‌ده ظالیمه مدیحه یازماز

* * *

گل گیرک دویوشه ائل دشمنیله   قلمین سونگوسین ووراق گوزونه
بیزکه ائل خادمی، ائل جارچیسیق   باخاق ائل اویماغین دوزگون سوزونه

بختیار نصرت

حرمتلی یازیچی دوستوم اوستاد
گنجعلی صباحی‌نین ۸۰ ایللیگی
مناسبتی ایله.

گؤزه‌ل انسان

سنه سکسن نه‌دیر، آلتمیش یاراشماز،
چوْخ چتین یاراشار سوْن باهار سنه،
ذیروه‌لی داغلاری یارسیز، یار آشماز،
دایان، قوْی یئتیشسین یوْلداشلار سنه!

قوْجامان اوْلساندا، قوْجالمامیسان،
سانماکی، حیاتدا اوجالمامیسان،
فقط بیر آرزودان باج آلمامیسان،
اوْ آرزو، اؤزو ده انتظار سنه!

عؤمرونو حصر ائتدین ائله، ایلقارا،
آغا، گؤرمه‌دیم کی، دئیه‌سن قارا،
هامی فخر ائدرسه ناموسا، عارا،
عکسینه، فخر ائدر ناموس، عار سنه!

یازدیغین اثرلر لیاقتین دیر،
حیاتا ایناmین، صداقتین دیر،
منجه: شاه اثرین شرافتین دیر،
شرف‌دیر ان بؤیوک افتخار سنه!

سنده کی صداقت، سنده کی غیرت،
قویمادی دؤورەنه دولانسین ثروت،
اودور کی، وار سنه اولمادی قسمت،
نه سن وارا چاتدین، نه ده وار سنه!

بیر آن اونوتمادین عهدی، ایلقاری،
دؤزومه چاغیردین یولداشی، یاری،
دایانیب، سارسیتدین بو سرت روزگاری،
اؤزو آلقیش! دئدی روزگار سنه!

سنی یورانمادی، نه داغ، نه دره،
زحمتین گتمەدی ضایا، هدەره،
سن غلبه چالدین چتینلیکلره،
چتینلیک کسمەدی بئله کار سنه!

ظالیمه باش اگیب «قوربان!» دئمەدین،
هر زامان دانیشدین، هذیان دئمەدین،
نه دئدین، دوز دئدین، یالان دئمەدین،
بونلاردیر بخش ائدن افتخار سنه!

«زامانلا آدلایان شعریمیزی» سن
ایزلەدین، اؤلکەده امکان اولارکن،
سنین امەگینه منتدارام من،
نئجه کی، خلق اولموش منتدار سنه!

«صباحی» شهرتلی «گنجعلی» سن سن،
نسیلجه «میابلی»، «گنجەلی» سن سن،
گؤز کمده هله ده گنج علی‌سن سن،
بوحالدا کیم دئیەر اختیار سنه؟

قیش ۱۳٦٤ سؤنمز

استاد گنجعلی صباحی‌نین نیسگیللی اؤلومونه دایر

هنر کهکشانی گوْنش‌سیز قالدی

طبیعت حوکموْدور: حیات دفترین   بارماق ساییشیندا، عؤمور باغیندا
قاراپنجه‌سیلن، اؤلوْم باغلایار   بیر شومشاد یارپاقی خزله دؤندوْ
خزان باسقین اولوب، باغا - گلشنه   عاغیل حسابیلان قارا یئل اسدی
بولبولون اوْره‌یین، غمله داغلایار   شعور عالمینده مین اولدوز سؤندو

* * * *

گونش، دان یرینی سؤکوب ساچسادا   یئری وار آغلاسین اللرده قلم
ایتیر گؤز اؤنوندن، آخشام چاغیندا   دؤنده‌رسین اینسانلار باغرینی قانا
حیات قایداسی دیر گلن گئده‌جک   هر جوْر آیریلیغا، دؤزمک اولسادا
بیر گول قالمایاجاق وارلیق باغیندا   نئجه دوزمک اولار بئله هجرانا؟

* * * *

قوشولوب «وورغونا» دئییرم منده: وارلیق هرنه قدر شیرین اولسادا
«ازلدن یارانیب بئله کاینات»   آیریلیق آجی‌سین ایتیره بیلمز
ایلک بئشیک سون گوْنده چؤنور تابوتا   درمان، ایتیرسه‌ده جسمین آغریسین
«توشور الدن اله وفاسیز حیات»   کؤنول آغریسینی ایتیره بیلمز

* * * *

گنجعلی صباحی، یومدو گوزلرین   قوجامان بیر قارتال اوچدو دونیادان
هنر کهکشانی، گونش سیز قالدی   ایزی قالماسادا، سؤزلری قالدی
ادب گلشنیندن، یاز آیریلارکن   اوچوش هوسیلن، سوردو عؤمرونو
بوتون غونچالارین باغری، سارالدی   آنجاق ذیروه‌لرده گؤزلری قالدی

* * * *

قاینایب چاغلادی، داشقین خزرتک   دئییرم ای آتا، بیزیم دیاردا
اؤتن گوْنلریندن اؤتدو قصّه‌لر   شعریمیز زامانلا آددیملاتاجاق
حیات نیسگیلیندن، فاجعه‌سیندن   نامردلر اؤنونده، دورماق الهامین
چارتلایان باغریندا، بیتدی غصّه‌لر   قهرمان انلیمیز، سندن آلاجاق

تهران - ۱۸ شهریور ۶۸ - عاصم

« صباحی گئتدی »

هیجران یئلی گؤلشنی ساراتدی
گؤن باتمادا دونیانی قاراتدی
گؤزده‌ن سالا بیزلری یار آتدی
یار یولداشا درد و غم یاراتدی
آغلار گؤزوموز صباحی گئتدی
گؤلمز اوزوموز صباحی گئتدی

* * *

دویغو سازی غم نواسی چالدی
هجرانی غمی باشه کؤلگه سالدی
حسرت گلیب آرزو یوردون آلدی
درد و غمی میز اوره‌کده قالادی
آغلار گؤزوموز صباحی گئتدی
گؤلمز اوزوموز صباحی گئتدی

* * *

ووردوتارا زخمه‌نی صباحی
قوشدو یارا نغمه‌نی صباحی
ونردی نئی‌یه شورونی صباحی
یاندیردی غمون منی صباحی
آغلار گؤزوموز صباحی گئتدی
گؤلمز اوزوموز صباحی گئتدی

* * *

بو آیریلیغا اوره‌کلر آغلار
دوسلار فراغیندا سینه داغلار
داغلارجا غمی چکرمی داغلار؟
یار گلسه «نسیم» یارامی باغلار
آغلار گؤزوموز صباحی گئتدی
گؤلمز اوزوموز صباحی گئتدی

«نسیم»

قوجامان معلم گنجعلی صباحی‌ده بودونیادان کؤچدو

گنجعلی صباحی آزاده اینسان،
بیلدیگین منتسیز خلقه اؤگردن،
باریشدیران ایدی و ورروشدوران یوخ!
آراشدیران ایدی، ورروشدوران یوخ!

نیتی صاف ایدی بولاغلار کیمی!
مهربان آتایدی عزیز معلّم!
ذاتیندا یوخ ایدی حسادت اونون!
آرتیردی حرمتین صداقت اونون!

قلمی صمیمی، قلبی صمیمی!
سؤزلری‌نین چوخو اؤزویله گئتدی،
یازدیغی یاپیلیر یاغ کیمی جانا!
یازدیغی بیریانا قالان بیریانا!

سارسیدا بیلمه‌دی فاجعه اونو،
عمرون اوزونوندا، ائنینده سوردو،
توفانلار ذیروه‌تک باشین آغارتدی،
سؤزله دار گؤزلرین گؤزون چیخارتدی!

«واله» اینسانلیغین یولونون اوسته،
هر آسن قارا یئل سؤندوره بیلمز،
صداقت ایشیقلی بیر چراغ یانار،
چونکو محبتدن یاناجاغی وار!

* * *

گنجعلی گئتسه‌ده اثری قالدی،
صاباحین حؤکمونو صاباح وئره‌جگ،
قلمین تاپشیردی گنجلره گئتدی،
دونه‌نین فرمانی دونله اؤتدی.

سنه لایق نه دئییم من؟
من یئترده‌ییم سن گؤیده سن،
چوخ یوخسولام سؤز ساریدان،
رحمت یاغار یوخاریدان!

توفانسیز بیر دنیز کیمی،   چوخ گمی‌لر اوزوب سنده!
منده آز چوخ اؤز یوکومو،   باغلامیشام ساحلینده!

درین گؤللر دورولوقدا،   اوجا داغلار وقارداسان!
دده قورقود اولولوقدا!   پاییزایکن باهارداسان!

اوره گین صاف، دویغون درین!   سن اوزاقسان حسادتدن!
دیل یولوندا خدمتلرین،   اسکیک دگیل عبادتدن!

چراغ کیمی چئوره‌سینه،   عمور بویو ایشیق ساچان!
قلمینله سؤز آچ یئنه،   سن ای اینسان، ای قوجامان!

آغیر ائللر ائلچی‌سی سن،   چوخ بلالر چکیب باشین،
قانلی یوللار یولچو سوسان،   یئتمیش بئشی اؤتدو یاشین!

«واله»

ایچینده کیلر

اؤتن گونلریم حققینده بیر نئچه سوز	۵
باشلانغیج	۷
بیرینجی فصل	۱۱
آرازین اوْ تاییندا	۱۲
ایکینجی فصل	۳۷
ضربه ضربه اوستوندن	٤٦
چاغریلمامیش قوناق	٦٦
اوچونجو فصل	۷۷
بدر آباد	۸۸
قلعه مظفر	۸۹
سلمانی اولماغیم	۹۱
دؤردونجو فصل	
تلاطم‌لی تهران	۱۰۱
عکاسخانادا	۱۰۷
یئنی ایش دالینجا	۱۱۰
شاهلیق رژیمی‌نین سقوطی	۱۱۲
استاد صباحی حققینده سویله‌نیلن شعرلر	
آقازاده علیائی	۱۱۷
ائلچی	۱۱۸
بختیار نصرت	۱۱۹
سؤنمز	۱۲۱
عاصم	۱۲۳
نسیم	۱۲٤
واله	۱۲۵